Міністерство освіти
і науки України

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет
Кафедра приватного права

Білостоцький державний університет
(м. Білосток, Республіка Польща)

Відділення Білостоцького
університету у м. Вільнюс
(Литва)

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Університет імені Матея Бела
в м. Банська Бистриця
(Словакія)

Університет «Ovidius» в м. Констанца
University in Constanta
(Румунія)

Люблінський католицький університет Іоана Павла II
(Республіка Польща)

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИВАТНОПРАВОВІ І ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції

24 листопада 2023 року
м. Чернівці

Міністерство освіти і науки України

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИВАТНОГО ПРАВА
(М. ЧЕРНІВЦІ, УКРАЇНА)

БІЛОСТОЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. БІЛОСТОК, РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ВІДДІЛЕННЯ БІЛОСТОЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У М. ВІЛЬНЮС
(*ЛИТВА*)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
(М. ХАРКІВ, УКРАЇНА)

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МАТЕЯ БЕЛА В М. БАНСЬКА БИСТРИЦЯ
(СЛОВАКІЯ)

УНІВЕРСИТЕТ «OVIDIUS» В М. КОНСТАНЦА
UNIVERSITY IN CONSTANTA
(РУМУНІЯ)

ЛЮБЛІНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІОАНА ПАВЛА II
(РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИВАТНОПРАВОВІ І ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції
24 листопада 2023 року
м. Чернівці

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 340:004](082)
П 685

Редакційна колегія:

Ніна Гетьманцева, докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри приватного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*голова*);

Оксана Кіріяк, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри приватного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*відповідальний секретар*);

Андрій Бутирський, суддя господарського суду Чернівецької області, доктор юридичних наук, професор;

Анна Доліва-Клєпацка, докторка юридичних наук, професорка кафедри європейского права Білостоцького державного університету;

Любіца Сакторова докторка юридичних наук, професорка університету імені Матея Бела в м. Банська Бистриця;

Єнтоні М. Д. Мерфі, асистент, професор університет «Ovidius» в м. Констанца;

Анджей Гербет, декан юридичного факультету, доктор права Люблінського Католицького університету Іоана Павла II;

Роберт Табажевські, професор Люблінського Католицького університету Іоана Павла II;

Олег Ярошенко, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Олена Середа, докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Мієчислава Зданович, докторка юридичних наук, професорка відділення Білостоцького університету у м. Вільнюс.

П 685 Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми : Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 360 с.

ISBN 978-966-423-826-4

До збірника увійшли матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Правові виклики сучасності: вплив інформаційних технологій на приватноправові і публічно-правові відносини» (Чернівці, 24 листопада 2023 року).

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах.

Для науковців, аспірантів та студентів.

ISBN 978-966-423-826-4 **УДК 340:004](082)**

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

Організаційний комітет:

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИВАТНОГО ПРАВА
(М. ЧЕРНІВЦІ, УКРАЇНА)

БІЛОСТОЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. БІЛОСТОК, РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ВІДДІЛЕННЯ БІЛОСТОЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У М. ВІЛЬНЮС
(*ЛИТВА*)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
(М. ХАРКІВ, УКРАЇНА)

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МАТЕЯ БЕЛА В М. БАНСЬКА БИСТРИЦЯ
(*СЛОВАКІЯ*)

УНІВЕРСИТЕТ «OVIDIUS» В М. КОНСТАНЦА
UNIVERSITY IN CONSTANTA
(РУМУНІЯ)

ЛЮБЛІНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІОАНА ПАВЛА II
(РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ІСТОРІЯ УНІВЕРСИТЕТУ

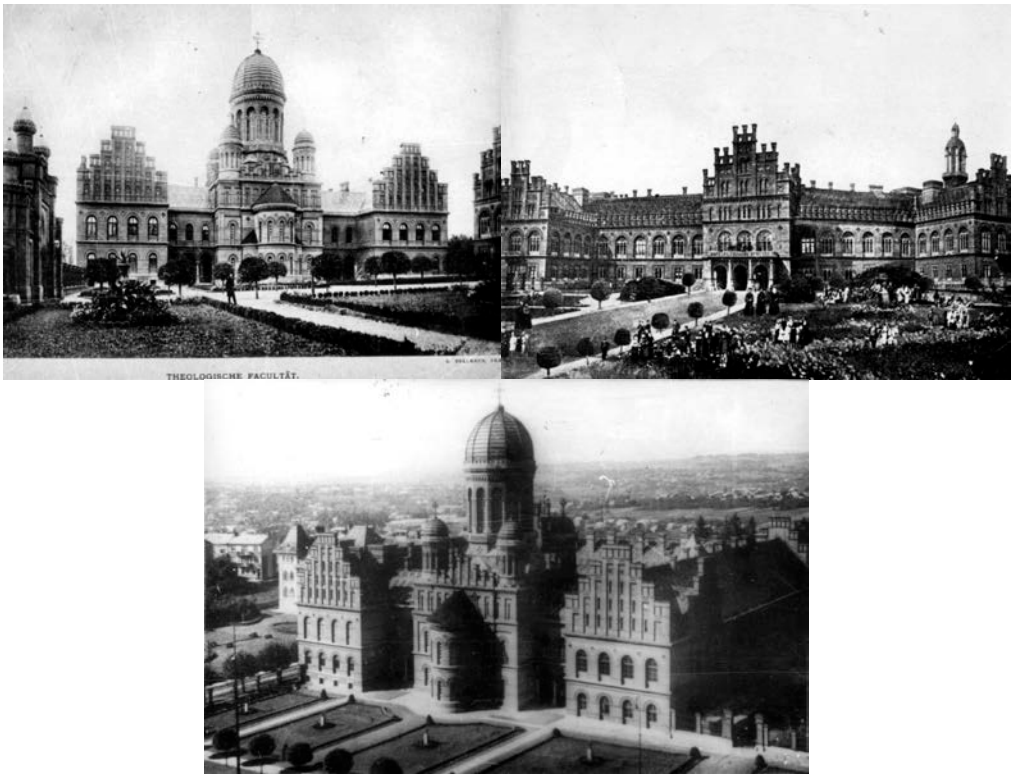

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – один із найстаріших класичних університетів в Україні. Розташований у величній будівлі сучасних Чернівців – комплексі, спорудженому в 1864-1882 рр. як резиденція буковинських митрополитів за проєктом відомого чеського архітектора Йосифа Главки. Роботи інтер'єрів виконані віденськими художниками К. Іобстом, І. Кляйном, чеським К. Свободою, буковинськими Е. Бучевським і Є. Максимовичем. Стиль будівель еклетичний з домінуючим мотивом візантійської та романської архітектури.

1868 року ставиться питання в Буковинському сеймі про заснування юридичної академії в Чернівцях. А 1872 року депутат краю доктор Костянтин Томащук на засіданні від 28 листопада 1872 р. висунув і обґрунтував пропозицію про заснування в Чернівцях університету.

Указом австрійського імператора Франца-Йосифа від 31 березня 1875 р. було засновано Чернівецький університет, у тому числі й богословський греко-православний факультет – єдиний православний факультет в Австрійській імперії.

4 жовтня 1875 р. відбулося урочисте відкриття університету, якому було надано назву Чернівецький університет ім. Франца-Йосифа.

Мав різні назви: імені ***Франца Йосифа*** (*нім. Franz Josephs*) у 1875-1918 рр., *Universitatea Regele Carol I din Cernăuţi* (1919-1940) і Чернівецький державний університет після 1940 року.

З ***1989*** року Чернівецькому університетові присвоєно ім'я ***Юрія Федьковича***.

Перший ректор – відомий учений і громадський діяч К. Томащук. Тут викладали і вели дослідницьку роботу науковці європейського та світового рівня: економіст Й. Шумпетер, юрист Г. Гросс, історик Р. Кайндль, славіст О. Калужняцький, мовознавець С. Смаль-Стоцький.

Після розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 році Університет до 1940 року вважався румунським вищим навчальним закладом.

У 1940 році після входження Північної Буковини до складу УРСР Університет реорганізовано у державний вищий навчальний заклад з українською мовою навчання. У 1989 році Університетові присвоєно ім'я визначного буковинського письменника Юрія Федьковича, у 2000 році – надано статус національного.

Сьогодні в Університеті функціонує 2 інститути: Інститут біології, хімії та біоресурсів та Інститут фізико-технічних і комп'ютерних наук, 12 факультетів: географічний, економічний, іноземних мов, історії, політології та міжнародних відносин, архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва, педагогіки, психології та соціальної роботи, математики та інформатики, філологічний, філософсько-теологічний, факультет фінансів, підприємництва та обліку, факультет фізичної культури та здоров'я людини, юридичний; коледж. Діє кафедра військової підготовки.

Підготовка майже 20 тисяч студентів здійснюється за 54 напрямами, 69 спеціальностями. Функціонує 87 кафедр.

Навчально-виховний процес та наукову роботу забезпечують 1200 викладачів: з них 130 докторів наук, професорів, більше 700 кандидатів наук, доцентів; 15 академіків Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України та Академії наук вищої школи України; 5 лауреатів Державних премій; 39 – відзначені державними нагородами.

В Університеті діють аспірантура і докторантура, 11 спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій. Основні напрями наукових досліджень: теоретичні та прикладні дослідження напівпровідникового матеріалознавства; розробка нових технологій, матеріалів, мікросхем і приладів для опто-, радіо- та мікроелектроніки, напівпровідникового приладобудування; статична оптика, голографія; технології модульного навчання; інноваційні технології в бізнесі та освіті, проблеми творчої самореалізації особистості; охорона навколишнього середовища; екологія; географі; історія України міжнародні відносини, політологія, проблеми мови та літератури, правознавство та ін. За цими напрямами працює понад 15 наукових шкіл.

При Університеті діють: центр буковинознавства, ***центр канадських студій імені Рамона Гнатишина***, центр американських студій, ***центр німецькомовних студій «Геданкендах»***, ***центр євроатлантичної інтеграції та безпеки***, центр богемістики, центр порівняльної румунської філології імені Г. Бостана, ***центр славістичних студій***, центр іудаїки; ***історико-культурний центр***, клуб творчої молоді «Контакт».

Університет має 14 навчальних корпусів, 7 гуртожитків, спорткомплекс, дослідне господарство, ботанічний сад, зоологічний, геологічний та етнографічний музеї, видавництво «Рута», бібліотеку з книжковим фондом майже 3 млн. примірників.

Видається студентська газета «Ньюформати».

Поряд з університетом вдало спланований мальовничий дендрологічний парк з рідкісними видами рослин.

Діє розгалужена система органів студентського самоврядування, які беруть активну участь у навчально-виховному процесі, науковому і громадському житті міста, області.

Викладачі і студенти беруть участь у спільних наукових програмах, які здійснюються згідно з угодами про творчу співпрацю з провідними навчальними закладами та науковими інституціями США, Канади, Австрії, Німеччини, Польщі, Росії, Болгарії, Англії, Македонії, Румунії, Чехії, Китаю, Ізраїлю та інших країн. Про міжнародний авторитет ВНЗ свідчать і такі факти, як визнання Міжнародним біографічним центром у Кембріджі двох професорів «Людиною року», присвоєння науковцям звання «Почесний доктор» Саскачеванського (Канада), Сучавського (Румунія) та Бельцького (Молдова) університетів, присудження грантів 14 викладачам, аспірантам та студентам університету, премії Галілео Галілея проф. О. Ангельському.

У жовтні 1999 року Чернівецький університет прийняли до лав почесних членів Міжнародної асоціації університетів «PhiBetaDelta» (США). З 2000 р. Чернівецький університет є членом Дунайської ректорської конференції.

У січні 2009 р. університет увійшов до Європейської асоціації університетів, приєднався до Угоди про партнерство у створенні електронної бібліотеки України (ELibUkr). Ще одним визначальним моментом є позитивне рішення про приєднання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича до Великої хартії університетів (MagnaChartaUniversitatum).

28 червня 2011 року, у день відзначення 15-ї річниці Конституції України, 35 сесія Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО прийняла рішення включити Архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Центральний корпус університету) до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Архітектурний шедевр Резиденції митрополитів Буковини і Далмації створено за проектом чеського архітектора Йозефа Главки, будівництво якого тривало впродовж 1864-1882 рр. Резиденція митрополитів Буковини і Далмації є третім власне український об'єктом, що входить до Списку Всесвітньої спадщини.

ВЕЛЬМИШАНОВНІ ОРГАНІЗАТОРИ І УЧАСНИКИ ЧЕТВЕРТОЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Мені приємно вітати вас на сьогоднішньому заході, який присвячений важливим питанням: впливу інформаційних технологій на приватноправові та публічно-правові відносини.

Людство вступило в епоху інформаційних технологій, які надали новий імпульс суспільству та зумовили його перехід до інформаційної стадії соціально-економічного розвитку, формуючи нову реальність. У цій реальності піддаються змінам різні соціальні інститути та регулятори, в тому числі право, в якому змінюються його зміст, форма та механізм дії.

Впевнений, що сьогоднішня конференція допоможе вирішити важливі теоретичні і практичні питання щодо вказаної проблематики.

Ще раз вітаю всіх із відкриттям четвертої міжнародної науково-практичної конференції та бажаю її учасникам плідної праці та нових досягнень!

Роман ПЕТРИШИН
Ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
професор, доктор фізико-математичних наук

Віталій ВДОВІЧЕН
Декан юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
професор, доктор юридичних наук

ВЕЛЬМИШАНОВНІ УЧАСНИКИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Мені дуже приємно вітати вас на сьогоднішньому он-лайн заході, який присвячений проблемам впливу інформаційних технологій на приватноправові та публічно-правові відносини.

Інформаційні технології ставлять нові проблеми перед державно-правовою політикою у сфері регулювання трудових відносин. Тому саме співпраця науковців національного і міжнародного рівнів допоможе виявити складні проблеми, пов'язані із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у трудові відносини, та намітити шляхи їх законодавчого вирішення.

Переконаний, що сьогоднішня наукова зустріч допоможе вирішити важливі теоретичні і практичні питання у сфері інформаційних технологій. Бажаю всім учасникам конструктивного діалогу й плідної роботи!

Олег ЯРОШЕНКО
Член-кореспондент НАПрН України,
проректор з навчально-методичної роботи
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
професор, доктор юридичних наук

ШАНОВНІ КОЛЕГИ, УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ, ПАНІ ТА ПАНОВЕ!

Так склалося, що ми живемо в інформаційному суспільстві, глобалізованому і такому, що швидко розвивається і змінюється. Нині чи не щодня з'являються нові інформаційні технології й телекомунікаційні системи, потужні й високотехнологічні глобальні інформаційні мережі, удосконалюються вже існуючі сервіси і платформи. Більш того, інформаційні технології зараз проникли в усі сфери життєдіяльності людини, держави. Чого лишень варті електронний кабінет, електронні черги, електронна реєстрація, електронна петиція, електронний тендер тощо. Сьогодні ми все частіше й більше використовуємо їх у своїй діяльності.

Завдяки новітнім технологіям сучасна людина швидко дізнається про події, що відбуваються. Нині інформаційний потік характеризується так: стрімкий, безмежний і швидкоплинний. Для будь-якої людини інформація доступна, як кажуть, 24/7, тобто цілодобово. Отже, сучасний інформаційний світ – це надвеликий обсяг інформації, можливість у будь-яку мить дізнатися те, що цікавить, і навіть більше. Навіть сьогоднішній захід – наша конференція «**Правові виклики сучасності: вплив інформаційних технологій на приватноправові і публічно-правові відносини» –** проводиться завдяки саме використанню інформаційних технологій.

Інформаційні технології помітно вплинули на роботу правоохоронної системи, передусім на її якість. Правоохоронці широко використовують різного роду детектори брехні, програми, здатні виявити місцезнаходження людини або провести достатньо швидко безліч видів експертиз (важливість цього підтвердили експертизи, пов'язані з ідентифікацією загиблих людей, наприклад, в Ізюмі, Бучі, Харкові). Завдяки саме цим технологіям знижується відсоток помилок при виявленні наслідків правопорушень. До того ж нині існує доступ до справ і судових рішень, що стає у нагоді науковцям, студентам, аспірантам при дослідженні різного роду порушень закону: від дрібних правопорушень на дорозі до тяжких злочинів.

Однак у зв'язку зі сказаним, тобто з поширенням новітніх технологій, постають і певні виклики, виникають загрози. Це стосується передусім захисту персональних даних, збереження таємниці (як комерційної, лікарської, так і державної, що актуалізується у зв'язку з хакерськими атаками). Віднайти шляхи, засоби і способи реагування на виклики і загрози, унеможливити їх виникнення, передбачити можливі ризики, сподіваюся, вдасться науковій спільноті, зокрема, і учасникам сьогоднішньої конференції.

Бажаю плідної роботи, успіхів!

ВЕЛЬМИШАНОВНІ УЧАСНИКИ ТА ГОСТІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Сьогодні випала чудова нагода для науковців національних і закордонних вузів обмінятися новими науковими напрацюваннями, досягненнями у сфері інформаційних технологій, оскільки вони завжди були і остаються вагомим і потужним засобом впливу на свідомість та вчинки людей та їх поведінку. Розвиток інформаційних технологій набирає все більше обертів у світовому масштабі, тому важливо правильно обрати напрями його реалізації.

Наука не має кордонів, тому вирішення будь-яких проблем можливе завдяки налагодженій, згуртованій праці науковців різних куточків нашої планети.

Подальша співпраця між нашими вузами сприятиме обміну досвідом і отриманням нових знань. Висловлюю щиру подяку співорганізаторам і учасникам міжнародної конференції з побажаннями успіхів, нових творчих здобутків, злагоди і миру!

Ніна ГЕТЬМАНЦЕВА
Завідувачка кафедри приватного права,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
професорка, докторка юридичних наук

Олена СЕРЕДА
Завідувачка кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
докторка юридичних наук, професорка

ЩИРО ВІТАЮ УЧАСНИКІВ IV МІЖНАРОДНІЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРАВОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИВАТНОПРАВОВІ І ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ»!

Вже тривалий час ми на складному шляху до нових перемог на фронті та особистих перемог у професійній кар'єрі. Її доводиться будувати з усвідомленням того, що кожен із нас як учений і професіонал потрібен своїй країні нині, під час війни, і в майбутньому – після Перемоги. Зараз надзвичайно важливо не втратити концентрацію, знайти сили рухатись вперед, підтримувати один одного. Проведення конференція і є яскравим проявом наукової підтримки!

Перші місяці нового навчального року ознаменувалися значною кількістю наукових заходів, які демонструють, що війна змінила науковців (як досвідчених так і початківців), що кожен на своєму робочому місці став більше переживати за розвиток рідної країни, щоб вона стала більш розвиненою, потужною в науковій сфері. Низка цих наукових заходів пов'язана саме з проблематикою трудового права.

Вже декілька десятиліть, фактично з перших днів набуття Україною незалежності, наукова спільнота разом із соціальними партнерами обговорює необхідність осучаснення трудового законодавства, приведення його у відповідність до сучасних потреб та економічних реалій.

Наразі перед нами стоїть низка важливих питань. Яким зараз має стати нове трудове законодавство? Які якості воно повинно мати під час війни, щоб забезпечити функціонування економіки і в повоєнний період розбудови держави? Як воно допоможе відновити робочі місця? Як забезпечити і збалансувати права та інтереси працівників і роботодавців?

Учасники конференції – це найкращий потенціал нашої держави, яка, я переконана, здатна здивувати весь світ і саму себе можливістю надпотужного стрибка в майбутнє. Важкі часи зробили нас сильними. А сильні наближають переможні часи!

Запрошую до наукової дискусії. Миру нам і найшвидшої перемоги!

Dr hab. Elżbieta KUŻELEWSKA,
Prof. UwB Vice-Dean for Science
Faculty of Law, University of Bialystok

LADIES AND GENTLEMEN,
DEAR ACADEMICS, DEAR FRIENDS!

Thank you very much for the invitation to open the annual conference organized by the Faculty of Law of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. The theme of the conference *Current legal challenges: Exploring digitalization's impact on private and public law* gives a lot of ideas and opportunities to exchange experiences.

I am very glad to notice that despite many obstacles, the efforts continue to keep the annual tradition and to gather in this wonderful academic environment.

This conference is dedicated to exploring digitalization's impact on private and public law. It goes without saying today, that digitalization influences everyone's life and law and needs to be discussed. I am honored to see a list of excellent speakers from many countries who will present their papers and share their reflections.

I wish you all to dive into fascinating discussions and further lessons that can be left to those who face legal challenges in digitization era.

Prof. UwB dr hab. Jerzy HALICKI
Dean of the Branch of the University of Bialystok in Vilnius

Internet access, which was elitist in nature in the past, has become a universal good. The dynamic development of Internet services has also affected the sphere of public administration. This has resulted in the acceleration of the digitization process, which has helped to reduce costs and improve the quality of such services. The COVID-19 pandemic undoubtedly accelerated these processes as one of the safety measures counteracting the spread of the epidemic. In the area of education, remote education conducted via digital platforms has been popularized to such an extent that it is used willingly even today, in the post-pandemic period. Computerization of activities in the field of administration or education, in addition to its benefits, also carries risks. One of the most significant is the need to adapt information systems to existing policies or change those policies.

Another challenge is the increasing use of artificial intelligence. The use of artificial intelligence in thesis writing is undetectable by the anti-plagiarism programs used so far. There is therefore a need to develop new rules of conduct and perhaps introduce changes in the field of copyright law.

Thus, it can be seen that the digitization process brings challenges in addition to the obvious benefits. I am pleased that some of these challenges will be addressed at the conference **'Current legal challenges: Exploring digitisation's impact on private and public law'**. I wish its participants successful deliberations and creative discussions.

Dr hab. Anna DOLIWA-KLEPACKA,
Prof. UwB The Head of the Institute of European Law
Faculty of Law University of Bialystok

On behalf of myself and my colleagues from *European Law Department Faculty of Law University of Bialystok* I also would like to extend a warm welcome to all the participants – colleagues and friends.

I am very pleased that our scientific partnership continues to grow. This is the next international acad**e**mic event organised by the Faculty of Law of the University of Białystok in cooperation with the Faculty of Law of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University and other universities. We are very pleased that this time the group of our co-organisers has been enlarged.

Now we are starting the 4th annual conference in the №Current legal challenges№ cycle.

This year's topics relate to various aspects of digitalisation in different areas of law. Especially after the pandemic, our common approach to the use of technology and remote forms of participation in meetings of various bodies has changed a lot. Regulations in this area have also changed (at least in part). However, there are many challenges ahead, as evidenced by such a large number of researchers participating in today's conference and such a wide range of topics covered.

I am very pleased that once again we have been able to bring together a group of outstanding scientists from more than a dozen countries who represent a variety of interrelated disciplines. Exactly what the current challenges are.

Now I wish everyone fruitful deliberations, interesting discussions and inspiration for further research.

ЗМІСТ

Історія Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 4
Вітальне слово ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктора фізико-математичних наук, професора ***ПЕТРИШИНА Романа Івановича*** 8
Вітальне слово декана юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, професора, доктора юридичних наук ***ВДОВІЧЕНА Віталія Анатолійовича*** 8
Вітальне слово члена-кореспондента НАПрН України, проректора з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, професора, доктора юридичних наук ***ЯРОШЕНКА Олега Миколайовича*** 9
Вітальне слово завідувачки кафедри приватного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, професорки, докторки юридичних наук ***ГЕТЬМАНЦЕВОЇ Ніни Дмитрівни*** 10
Вітальне слово завідувачки кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, докторки юридичних наук, професорки ***СЕРЕДИ Олени Григорівни*** 10
Вітальне слово ***dr hab. Elżbieta Kużelewska,*** prof. UwB Vice-Dean for Science Faculty of Law, University of Bialystok 11
Вітальне слово ***prof. UwB dr hab. Jerzy Halicki,*** Dean of the Branch of the University of Bialystok in Vilnius 11
Вітальне слово ***dr hab. Anna Doliwa-Klepacka,*** prof. UwB The Head of the Institute of European Law Faculty of Law University of Bialystok 12

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

HUTHAIFA ALBUSTANJI
IOT Security: – Vulnerabilities and Solutions 21
ALQATAWNA AMMAR
The Utilization of Artificial Intelligence in the Mediation System 23
OLEG YAROSHENKO
Social Dialogue at the National and European Levels as a Factor in the Formation of a Common Social Policy 26
ANNA DOLIWA-KLEPACKA
IT Systems for Fighting Crime and Protecting European Union Borders 31
MARIAN DURANA, JURAJ TAKÁČ, DANIELA GANDŽALOVÁ
Selected Aspects of Electronic Delivery 33
NICOLA FORTUNATO, JOANNA RADWANOWICZ-WANCZEWSKA
Remarks on Digitization as a Factor Leading to Changes in the Legal Regulations Regarding the Enforcement of Public Legal Obligations 34
GINA LIVIOARA GOGA
Principles that Ensure Interoperability Between Authorities and Public Institutions or Private Entities for the Provision of Public Services in Romania 37
MARTA JAMIOŁKOWSKA
Privacy and Data Economy: The European Union Approach to Navigating Legal Challenges in the Digital Age 38
OKSANA KIRIIAK
THE Right to Digital Silence: Preserving Personal Privacy in the Digital Age 41

NATALIIA KLIETSOVA, ANDRII KLIETSOV
Analysis of the Application on Practice of the Cabinet Ministers of Ukraine Resolution «On the Implementation of an Experimental Project on the Identification and/or Registration of Pet Animals» under Conditions of War and Digitalization: Legal and HR Management Aspects (November 3, 2023 No.1171) 43
PETER MÉSZÁROS, MAREK ŠVEC
European and National Mimicry of Digital Platform Employment 47
OKSANA M. MYRONETS
Human Rights in Times of the New World Order 50
OLIVER B. STEWARD
The Impact of Artificial Intelligence (AI) on UK National Security: Challenges, Approaches, and Issues 52
MARTIN PÍRY
Public Interest, Administrative-Legal Aspects 55
ALPER RAMAZAN
Digitalization and Impact on European Business Law 56
ANDREA BARANCOVÁ, ĽUBICA SAKTOROVÁ
Acquisition of the Ownership Right to Real Estate in the Slovak Republic in Relation to European Trends in Digitalization 58
JAN-URBAN SANDAL
Family, Houshold Management and Innovation 60
KATARÍNA ŠEVCOVÁ
Karl Friedrich Adler Exploring His Life Through Digitized Newspapers 62
Digitization of Civil Court Proceedings in the Slovak Republic 63
YANA SIMUTINA
Risks of Excluding it Specialists from the Scope of Labour Law from the Perspective of Regulating Platform Work in Ukraine 74
IZABELA URBANIAK-MASTALERZ
Czy Sztuczna Inteligencja Zastąpi Prawników?/ Will Artificial Intelligence Replace the Lawyers? 77

ПАНЕЛЬНІ ДИСКУСІЇ

ОЛЬГА АВРАМОВА
Правовий режим віртуальної житлової нерухомості 79
ANATIYCHUK VIKTORIIA
Ideology as a Basic Category of Labor Law 82
ВАСИЛЬ АНДРІЇВ, ТЕТЯНА ВАХОНЄВА
Щодо посилення вимог до ролі керівників у підтриманні безпечних умов праці в державних органах 84
ІГОР БАБІН
Історія становлення податку з власників собак та можливість його поновлення в системі місцевих податків і зборів України 87
ЮЛІЯ БЕЛУГА
Міжнародно-правові стандарти соціального захисту дитини в умовах збройних конфліктів 90
БІЛОСКУРСЬКА О. В., ФЕДОРЧУК М. Д.
Питання конституціоналізації цифрових прав людини 92
LAURA BZOVA
Introduction of information and Communication Technologies in Public Services 95

ВОЛОДИМИР БУРАК
Соціальний діалог: виклики в умовах запровадження і розвитку цифрових технологій і глобалізації ринку праці 97
АЛЬОНА БУРКА, МИКОЛА БОДНАРУК
Електронний документообіг у трудових відносинах 99
СЕРГІЙ ВАВЖЕНЧУК
Укладення колективного договору (угоди) в новелізованому трудовому законодавстві: краплина термінологічного трагізму 102
ЛЮДМИЛА ВАКАРЮК
До питання про право працівника на «Відключення» 104
СЕРГІЙ ВАСИЛЬЄВ
Процесуальний плюралізм та кіберпростір 107
ЛІДІЯ ВДОВІЧЕНА
Синергія інформаційних технологій та нотаріальної діяльності: основи праворозуміння 109
ІРИНА ВЄТУХОВА
Нормування праці як ознака трудових правовідносин 112
СВІТЛАНА ВИШНОВЕЦЬКА
Вплив інформаційних технологій на трудові відносини 116
РУСЛАНА ГАВРИЛЮК
Пріоритетність публічних видатків перед доходами казни як принцип фінансового права 118
СЕРГІЙ ГАЛКЕВИЧ
Чи може криптовалюта бути платіжним засобом в Україні? 121
ЛЮДМИЛА ГАРАЩЕНКО
Цифровізація умов праці: етичні та правові аспекти 123
MAKSYM HETMANTSEV
Procedural Agreements in Civil Proceedings 127
ОЛЕКСАНДР ГЕТМАНЦЕВ
Роль практики ЕСПЛ у забезпеченні стабілізації та підвищенні ефективності цивільного судочинства в Україні 129
НІНА ГЕТЬМАНЦЕВА, ВІТАЛІЙ ВДОВІЧЕН
Вплив цифровізації на правове регулювання суспільних відносин у сфері найманої праці 132
MARIA HUDYMA-PIDVERBETSKA
Rights of a Special Kind (SUI GENERIS) on Non-Original Computer-Qenerated Objects 136
МАРІЯ ДОЛИНСЬКА
До питання запровадження в нотаріальну практику електронного нотаріального архіву 139
НАТАЛІЯ ІЛЬКІВ
Герспективи цифровізації екологічних відносин 142
ОЛЕНА КОВАЛЕНКО
Реалізація права на освіту та права на працю української молоді: правові виклики сучасності воєнного стану 145
ЛЮДМИЛА КОНДРАТ'ЄВА
Законодавче врегулювання статусу «дитина війни» 147
НАТАЛІЯ КОХАН
Обов'язок роботодавця по забезпеченню безпечних і нешкідливих умов праці 150
СТЕПАН КРАВЧУК
Вплив інформаційних ресурсів на формування злочинності неповнолітніх: проблемні аспекти та їх вирішення 152

ОЛЬГА КРАСНОГОЛОВА
Організація роботи пенсійного фонду з використанням
цифрових технологій та веб-систем 155
ОЛЬГА КУЧМА
Вплив комп'ютеризації на відносини у сфері соціального забезпечення
та трудового права 161
АНАСТАСІЯ ЛАБИК, ТЕТЯНА ГНАТЮК
Правові аспекти надання згоди на посмертне донорство у країнах Європи 163
МИХАЙЛО ЛАРКІН
Судово-психологічна експертиза підозрюваних при розслідуванні злочинів,
учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань): окремі питання 166
ЛІДІЯ НЕСТЕРЕНКО
Медіація онлайн як спосіб врегулювання спорів між фізичними особами:
переваги та недоліки 168
ОЛЕКСІЙ МАКАРЕНКОВ
Ресурс цифрових технологій у антикорупційних вимогах
міжнародного публічного права 171
ЯНА ОДОВІЧЕНА
Трудовий контракт та гіг-контракт з резидентами Дія Сіті 174
ОЛЕГ ОРЛОВСЬКИЙ
Сучасні виклики для галузі права соціального захисту 177
TETIANA OSADCHUK
The Impact of Information Technologies on the Efficiency and Interest of Employees 180
ЛЮДМИЛА ОСТАФІЙЧУК
Принцип розумності та розумний контракт у цивільному праві 183
АУРІКА ПАСКАР
Вплив інформаційних технологій на реалізацію права на судовий захист 187
ПЕТРО ПАЦУРКІВСЬКИЙ
Порівняльне дослідження природи базових мірил правовладдя 189
РОМАН ПОЖОДЖУК
Міркування щодо вирішення окремих проблем вразливості споживачів 192
НАТАЛІЯ ПРОЦЬКІВ
Вплив цифрових технологій на охорону авторського права 195
ОЛЕНА РИМ
Цифрове звільнення: нереально, чи все ж можливо? 198
ЯРОСЛАВА СВІЧКАРЬОВА
Саббатікал: досвід зарубіжних країн 201
ІРИНА СЕЛІВАНОВА
Розвиток законодавчих підходів до цифрових трансформацій України 204
ОЛЕНА СЕРЕДА
До питання використання штучного інтелекту в трудовому праві України 207
СВІТЛАНА СИНЧУК
Правові питання цифрової трансформації соціальної сфери в Україні 210
ЛЮДМИЛА СІНЬОВА
Псевдоволонтерство під час війни в соціальних мережах 212
ВІКТОРІЯ СЛУГОЦЬКА, ТЕТЯНА ЮЗЬКО
Застосування інформаційних технологій у сфері управління екологічною безпекою 215
ОЛЕКСІЙ СОЛОВЙОВ
Деякі питання правового регулювання професійного навчання працівників 218

ОКСАНА СТАСІВ
Нормативні особливості працевлаштування молоді в Україні 221
СТЄБЄЛЄВ А. М.
Гарантії права кожної людини на ефективний захист прав і свобод
в аспекті побудови цілісної системи альтернативних способів вирішення
публічно-правових спорів та конфліктів 224
ОЛЕНА ТИЩЕНКО
Значення військового капеланства як виду діяльності в умовах війни в Україні 227
МАРІАНА ТОМА
Впливу інформаційного простору мережі Internet на девіантну поведінку неповнолітніх 231
ГАЛИНА ТРУНОВА
До питання соціального захисту працівників цифрових платформ 234
НАТАЛІЯ ФЕДІНА, СОЛОМІЯ РИШКАНИЧ
Правовий механізм захисту приватних прав людини і громадянина 237
ТЕТЯНА ХАБАРОВА
Значення процесу діджиталізації в публічному управлінні 240
ГАЛІЯ ЧАНИШЕВА
Щодо створення та функціонування органів соціального діалогу у сфері праці 242
СВІТЛАНА ЧЕРНОУС
Примирні процедури як спосіб вирішення колективних трудових спорів 245
ТЕТЯНА ЮЗЬКО
Міжнародні стандарти захисту прав людини в інформаційній сфері 248
АЛЛА ЮШКО
Трудовий договір чи гіг-контракт – за чим перемога? 251

ПЕРША ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

ЮЛІЯ ГАВРИЛЮК
Формування життєстійкості як пріоритетний напрям
соціальної підтримки населення України 255
МИКОЛА ГЛУЩЕНКО
Основоположні принципи та права у сфері праці
у викликах поширення нестандартної зайнятості 258
ОЛЕГ ГОНЧАР
Вплив соціальних мереж на процедуру добору суддів Конституційного Суду України 261
ОСТАП ДУТЧАК
Ціннісні метаморфози давньогрецького полісного податкового права під час воєн 265
АНДРІЙ КАШИЦЬКИЙ
Вплив інформаційних технологій на розвиток волонтерської діяльності 268
ІРИНА КІРЄЄВА
Загальна характеристика приниципів мобілізаційної підготовки та мобілізації 270
АНДРІЙ КУЗНЯК
Варіативність надмірного формалізму в судочинстві 273
АНДРІЙ ПОЛЯНСЬКИЙ
Деякі аспекти соціальних послуг інклюзивного працевлаштування осіб з інвалідністю 276
СЕРГІЙ СЛИЧКО
Інформаційне забезпечення митних формальностей щодо товарів
у міжнародних поштових та експрес-відправленнях: міжнародний досвід 278

ОКСАНА СТАНІШЕВСЬКА
Середовище праці в умовах цифровізації організаційних та виробничих процесів 280
МАР'ЯН СТЕЦЬКІВ
Щодо проблеми обмеження права на пенсійне забезпечення військовослужбовців
та прирівняних до них осіб максимальним розміром 283
АНДРІЙ ШУМІЛОВ
Правові гарантії трудової діяльності професійних спортсменів 286

ПЕРШІ КРОКИ В НАУЦІ

ТЕТЯНА АВРАМЕНКО
Вплив воєнного стану на організацію трудових відносин 289
АНАСТАСІЯ АЛЄКСЄЄВА
Перспективи та межі використання штучного інтелекту
в цивільному судочинстві України 291
ІВАННА ВОЛОДЬКО
Вплив штучного інтелекту на творчу діяльності 294
АНАСТАСІЯ ВОРОНА
Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року 296
АНАСТАСІЯ ГАЛАК
Віктимологічна характеристика жертв статевих злочинів 298
ІРИНА ДУДКА
Ризики укладення договорів онлайн 301
СВІТЛАНА ЗАХАРЧУК
Електронний суд, як засіб реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану 304
ДІАНА КАПРАВА
Право на повагу до людської гідності в контексті права соціального захисту 306
ОЛЕНА КРЕМЗЕЛЮК
Правове регулювання дистанційної праці в Україні 308
ЮЛІАННА КУЛИКОВЕЦЬ
Інститут гіг-контрактів: правова природа та умови укладання 312
АНАСТАСІЯ КУТНЯКОВА
Правові аспекти захисту інтелектуальної власності
в інтернеті крізь призму особливостей е-комерції 315
ДАНА ЛУКІЯН
Правова природа договорів у сфері ІТ 318
ЯНА ЛУЦИК
Використання інформаційних технологій у процесі дистанційного розірвання шлюбу 320
ЮЛІЯ ЛУЧКІВ
Авторське право в епоху цифрових технологій 323
ЛУЇЗА МАРКОСЯН
Соціальні гарантії фрілансерів: прогрес трудових відносин в інформаційній економіці 326
ВАЛЕНТИНА ОКСЕНТІЙ
Роль інформаційної політики в умовах воєнного стану 328
АНДРІЙ ОРЛОВСЬКИЙ
Дискрицейні повноваження судів: властивості та межі 330
АННА ПАВЛЮК
Захист пресональних даних військовослужбовців 332

ЯРОСЛАВ ПОЛЬОВИЙ
Цифрові технології в процесі усиновлення дітей в умовах воєнного стану 335
ІВАННА САЙКО
Особливості трудового договору з нефіксованим робочим часом 338
МАРИНА САНЧУК
Правова природа криптовалюти як об'єкту цивільно-правового регулювання 340
МАКСИМ СУХОВЕРСЬКИЙ
Європейська модель недержавного пенсійного забезпечення 343
МАКСИМ ТИРША
Цифровізація соціальної сфери 346
АРТЕМ ТИФАНЮК
Соціально-правовий аспект захисту біженців в Україні 348
АЛІНА ТРУБЧАНІНОВА
Особливості вибору систем оподаткування учасникам відносин
у сфері електронної комерції 351
ШАРКО А. М.
Захист дітей в умовах воєнного конфлікту в Україні 354
ОЛЕКСАНДР ШЕВЧУК
Штучний інтелект у контексті цивільно-правового регулювання:
проблемні аспекти та перспективи 356

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Huthaifa Albustanji
PhD, University of Miskolc
bustanjiii@yahoo.com

IOT SECURITY: – VULNERABILITIES AND SOLUTIONS

Introduction

The concept of Internet of Things (IoT) was initially coined by Kevin Ashton in 1999, and it took a decade for its practical implementation to be recognized[1]. Recently, the advancements in Internet of Things (IoT) technologies are progressing at a rapid pace, it greatly enhanced the lives of individuals, as well as revolutionizing the fields of manufacturing and business. Despite the development, there are a critical cybersecurity concerns to be managed, including with regard to the devices themselves, the organizations protecting their operational assets from cyber-attacks, and consumers that are a key source of the security problems. This paper will clarify these concerns, their reasons and remedies.

What's IoT

The internet of things term refers to situations where multiple devices are connected to the internet using different techniques for different purposes such as connecting objects at any time and any place, to any person in any way or network[2]. In fact, the merger of IoT into our daily routines has become a typical due to the vast mixture of services it offers through the interconnectedness of billions of intelligent and self-governing devices worldwide.

How IoT could be targeted before Attackers.

When storing information in the cloud, all smart devices and data will be vulnerable if the cloud's architecture is compromised by a hacker or if there are concealed security risks because hackers can access these devices and install malware or spyware, compromising the user's privacy and security for threats. Furthermore, using Wi-Fi can make individuals more vulnerable to security risks because they typically share the same subnet mask. This means that if an attacker gains access to one IP address on a device, he could potentially compromise all other devices connected to the same subnet[3]. Indeed, there are various forms of cyberattacks that target IoT devices such as malware infiltration, phishing attacks, social engineering attacks, device misconfiguration issues, privilege escalation and credential theft[4].

IoT Security Shortcomings

The exponential rise in cyberattacks can be attributed, at least in part, to the remarkable expansion of IoT devices in various sectors like smart networks, The security management of IoT poses a significant challenge due to the continuously changing of the connections between these devices[5].

[1] Ioanna Moraiti, Anestis Fotoglou, Katerina Dona,and others. " IoT in Special Education "30 Social. Science Journal 2022:56
[2] Amir Djenna , Saad Harous and Djamel Eddine Saidouni, "Internet of Things Meet Internet of Threats: New Concern Cyber Security Issues of Critical Cyber Infrastructure", Appled. Science journal 11(10)2021:4580
[3] Upasana Ghosh" Cyber Security Issues By Using The Internet Of Things (Iot) – A Legal Analysis" Indian Journal of Law and Legal Research 4:4 , 2022 , 4.
[4] Kabir Hastir Kumar' and Madhav Singh Bagga, "Iot And Law: Collation Of Legal Issues And Implications",Lexforti Legal Journal 29:1 2020,33.
[5] In lee "Internet of Things (IoT) Cybersecurity: Literature Review and IoT Cyber Risk Management", Future Internet 12(9), 157, 2020,. 1

To this extent, internet-connected devices, along with customers face significant vulnerabilities in terms of cybersecurity in behind different reasons. In relation to the devices themselves, majority of them possess limited encryption capabilities, which can potentially make them more accessible to unauthorized third parties. Furthermore, competitive nations possess the capability to produce internet of things (IoT) devices and intentionally place vulnerabilities within them, with the aim of gathering private sensitive information that refer to customers or other nations. Furthermore, the devices often lack adequate cybersecurity protections or even missed. Additionally, there are weak practices regarding to devices password management, as well as insufficient and untimely implementation of security[6].

Remedies for IoT weaknesses

Firstly: – To improve the cybersecurity of IoT, it is necessary to perform manual tasks, increase the knowledge and tools of staff, and manage risks associated with manufacturers and third parties. The security of IoT should consider the security of devices, protection of data, and safeguarding of individuals' privacy[7]

Secondly: – Cybersecurity certification for products and services ensures the security of IoT, this certification could be applied through assessment of an information system component, determining the degree to which design and implementation of products and services meet a set with a specific set of specifications. It is one of the most powerful tools to combat cybersecurity concerns[8].

Certification of IOT devices can play a vital role in selecting suitable security measures to mitigate and minimize cyber threats. Essentially, it is imperative to establish a robust framework of cybersecurity measures that are implemented to guarantee the safeguarding of personal data and the preservation of the rights and freedoms of individuals.

Third: – Developing an IoT empowered ecosystem thorough examination of the infrastructure's devices, protocols, and user/customer backends to detect any potential vulnerabilities. It is crucial to conduct risk management and assessment at every stage of the IoT implementation process, particularly when the deployment is extensive or covers multiple regions. The diverse data formats and processing capabilities of IoT devices necessitate careful consideration[9].

Fourth: – To safeguard IoT systems against cyber threats, numerous cybersecurity professionals are increasingly relying on Artificial Intelligence (AI). AI is predominantly employed in cybersecurity for intrusion detection, where it analyzes traffic patterns and identifies activities that exhibit attack-like characteristics[10].

Conclusion

Security, is the most visible challenge in IoT. Given the potential impact of security threats, vulnerabilities, and risks on people's well-being, upcoming IoT governance models must prioritize comprehensive mechanisms for safety and security management. This paper tackled the reasons of IoT voluntaries and its resolutions in order to ensure the continued successful deployment of IoT applications in electronic devices.

---

[6] Ken Goldstein' "cyber beware : IOT technology growing explosively" International Journal for the Data Protection Officer, Privacy Officer and Privacy Counsel 3:6 ,2019:10.

[7] In lee , 2.

[8] Sara Nieves , Garcia Josés, "Antonio Skarmeta and Gianmarco Baldini " ACM Computing Surveys", 53 : 6 Article No.: 115 , 2.

[9] Usman Tariq, ORCID,Irfan Ahmed ,Ali Kashif Bashir ORCID and Kamran Shaukat Kamran Shaukat, "A Critical Cybersecurity Analysis and Future Research Directions for the Internet of Things: A Comprehensive Review" Sensors 23(8), 2023, 4117; https://doi.org/10.3390/s23084117 , 2.

[10] Hezam, Tameem (2021). Artificial Intelligence technology in internet of Things cybersecurity. figshare. Thesis. https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14938101.v1

Alqatawna Ammar
PhD student at Deák Ferenc Doctoral School
in Law and Political Sciences, University of Miskolc,
ammar.qatawneh@yahoo.com
Supervisors: Adrienn Nagy, director of European and International Law,
associate professor at Department of Civil Procedure Law,
Zsolt Czékmann, associate professor
and head of Department of Administrative Law

THE UTILIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE MEDIATION SYSTEM

Introduction

More than ever, Artificial Intelligence (AI) is involved in several dispute resolution methods; in the judiciary context, AI is used now in some litigation processes worldwide. Even before the lawsuit is filed, "Advisory AI' is a tool that can assist human judges by advising parties of the conflict about many related issues, informing them about the effectiveness and risks of their legal position, and calculating the costs and time of litigation that can be faced before the lawsuit is filed. These tools, based on judicial statistics and analysis of similar cases, give basic information that could evaluate the possible judgment result in advance and help parties decide whether to enter the litigation process[11]. The role of AI does not end here. Whether the parties choose to go to court or alternative dispute resolution (ADR), AI tools will accompany them. This improvement opens a substantial opportunity for AI to enter the mediation world

Why does the mediation system need AI?

Mediation is "a consensual process in which an impartial and neutral third party assists the parties to a dispute in negotiating their issues".[12] Mediation has proven to be a successful alternative for resolving disputes, but it faces several challenges that limit its effectiveness. Therefore, AI can play a vital role in improving the strengths of traditional mediation or reducing its weaknesses. In fact, and based on what AI has, it can improve the mediation in the following aspects. Firstly, improve the ability and quality of mediation. Unlike humans, AI can work 24 hours a day without the need to sleep or do the daily burdens of humans[13]. All that AI needs is the internet and data. Furthermore, AI does not suffer from forgetfulness, loss of concentration, and limited ability that affect humans. In the context of mediation, these features can shorten the time of mediation and improve the outcomes. Secondly, improving the neutrality of mediation. While AI algorithms could produce biased results, they are still less than the bias of human mediators[14]. In addition, AI bias can be reduced by the effort of developers of AI algorithms and can be tested more easily than the test bias of human mediators. Thirdly, AI can increase confidentiality in mediation by avoiding

[11] Cinara Rocha, João Carvalho, "Artificial Intelligence in the Judiciary: Uses and Threats", 1Algoritmi Centre, Univesity of Minho, Portugal. https://ceur-ws.org/
[12] See Mediation Defined: What is Mediation?, JAMS, https://www.jamsadr.com/mediation-defined/ (last accessed November 6, 2023).
[13] Nora Chronowski; Kinga Kalman; Boldizsar Szentgali-Toth, "Artificial Intelligence, Justice, and Certain Aspects of Right to a Fair Trial," Acta Universitatis Sapientiae: Legal Studies 10, no. 2 (2021): 177
[14] Linda Foit, "Your Artificial Mediator Is Ready for You Now: The Role of Artificial Intelligence in Conflict Resolution," American Journal of Mediation 15 (2022): 52

accidental disclosure of sensitive information[15]. Fourthly, AI can overcome language barriers between parties speaking or submitting documents in different languages. Lastly, AI can reduce mediation costs and increase access to justice[16].

How could AI enter the mediation system?

AI has made its way into the field of mediation through two primary methods: serving as an assistant tool for human mediators or acting as an independent mediator. In both cases, AI operates through internet-based platforms. Online Dispute Resolution (ODR) is currently the most common form of mediation. In its simplest form, ODR involves AI providing parties with a virtual space to negotiate and exchange information under the guidance of primary human mediators. In mediation, AI can aid human mediators with "Smart Search", providing analyzed information to save time in research and preparation[17]. One example in this context is the Cognitive Trade Advisor (CTA), an AI-powered system that simplifies negotiators' research and preparation process. It helps analyze rules of origin stipulations, provides additional information based on context, and responds to complex queries. The CTA includes a virtual assistant that answers questions and offers graphical illustrations[18].

In the most advanced form of Online Dispute Resolution (ODR), artificial intelligence (AI) manages the entire mediation process. It analyzes the legal claims and applicable laws, guides the parties on available options and strategies, and identifies solutions that maximize mutual gains for both sides. There are numerous examples of this. The consmidor.gov.br website hosts a platform for resolving consumer disputes with registered businesses in Brazil. The platform is designed to facilitate negotiations between parties and provides a resolution within an average of ten days. The platform has an 80% success rate in resolving claims, meaning that 8 out of every 10 submitted claims are settled without requiring the judiciary power to get involved[19]. Also, British Columbia's Civil Resolution Tribunal (CRT) and SmartSettle are AI-powered systems that help disputants settle. The CRT performs case intake, management, and communication and notifies a human member if an agreement cannot be reached. SmartSettle independently arrives at a compromise and recommends a settlement to a human neutral[20].

Obstacles to Using AI in the mediation

There are obstacles to the successful implementation of AI in mediation. The first challenge is the bias of AI algorithms. Is AI actually objective?[21] This question stems from two facts; on one hand, the "unintentional bias" occurs when AI depends on the available data when making decisions. Therefore, if the data is biased, AI decisions will inevitably reflect this[22]. On the other hand, "intentional bias" occurs when the creators of algorithms create the algorithms and represent

[15] For more information, see Foit, Op. cit. p: 55
[16] For more information, see Foit, Op. cit. p: 56-59
[17] Katharina E, "Mediation and artificial intelligence: Notes on the future of international conflict resolution", (2019) Höne, Diplo Foundation, 7bis Avenue de la Paix, 1201 Geneva, Switzerland, https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/06/Mediation_and_AI.pdf (last accessed November 8, 2023).
[18] Katharina E, Op. cit. (last accessed November 8, 2023).
[19] Marco Rodrigues, "Access to Justice and the Role of ODR inside and outside Brazilian Courts," International Journal of Online Dispute Resolution 6, no. 2 (2019):196
[20] Ryan Abbott and Brinson S. Elliott, "Putting the Artificial Intelligence in Alternative Dispute Resolution: How AI Rules Will Become ADR Rules", Amicus Curiae, Series 2, Vol 4, No 3, (2023):691 https://www.jamsadr.com/files/uploads/documents/articles/abbott-ryan-amicuscuriae-putting-the-artificial-07-2023.pdf. (last accessed November 5, 2023).
[21] Seda Fabian, Artificial Intelligence and the Law: Will Judges Run on Punch Cards, 16 COMMON L. REV. 4 (2020).p:5
[22] Gizem Halis Kasap, "Can Artificial Intelligence ("AI") Replace Human Arbitrators? Technological Concerns and Legal Implications," Journal of Dispute Resolution 2021, no. 2 (Spring 2021): 225

their value judgments and priorities[23]. Therefore, Al developers need to ensure biased data is not used as fuel for AI algorithms, which is not an easy process. Secondly, concerns related to the lack of understanding of AI results and the inability to trace the sequence and complexity of algorithms it is called the "black box problem". The opacity of algorithms' results doesn't affect only humans; even AI creators may not understand or explain how the result was achieved[24]. This ambiguity will negatively affect the parties' trust in the mediation process. Lastly, more importantly, the interaction between parties and the AI mediator. Mediation involves more than just a legal debate between parties and mediators. It requires the mediator to possess a specific skill set to understand and appreciate both parties' perspectives. This skill depends primarily on how effectively the mediator listens to the parties involved. Furthermore, due to the limited ability of AI tools such as robot judges to engage in dialogue and empathize with human emotions, a recent study shows that proceedings conducted by human judges are perceived as fairer than those undertaken by AI judges.[25] In simple terms, parties may seek traditional mediation or legislation as a platform to discuss their disputes and interact with humans. However, current AI technology has little to offer in this regard.

Conclusion

AI has demonstrated its ability to assist human mediators or independently manage mediation processes in small disputes. However, to advance to higher levels in the mediation industry, AI systems must overcome their current obstacles.

[23] Cinara Rocha, João Carvalho, "Artificial Intelligence in the Judiciary: Uses and Threats", Algoritmi Centre, Univesity of Minho, Portugal, https://ceur-ws.org/Vol-3399/paper17.pdf

[24] Elisa Alfaia Sampaio,João J.Seixas,Paulo Jorge Gomes, "Artificial Intelligence And The Judicial Ruling" https://portal.ejtn.eu/PageFiles/17916/TEAM%20PORTUGAL%20I%20TH%202019%20D.pdf,. (last accessed October 10, 2023).

[25] Benjamin Minhao Chen, Alexander Stremitzer & Kevin Tobia, HAVING YOUR DAY IN ROBOT COURT, Harvard Journal of Law & Technology Volume 36, Number 1 Fall 2022: 169.

Oleg Yaroshenko
Doctor of Law, Professor Department of Labor Law
Vice-rector for educational and methodological work
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine
prorector.yaroshenko@nlu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9022-4726

SOCIAL DIALOGUE AT THE NATIONAL AND EUROPEAN LEVELS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A COMMON SOCIAL POLICY

One of the tried and tested tools for regulating social and labor relations and addressing a wide range of social and economic issues is social dialogue. After all, the expansion of the scope of social dialogue and its coverage of most socio-economic problems is a sign of an established model of social partnership, because, over time, the practice of social dialogue should overcome the limits of resolving purely labor relations and conflicts. In this sense, we are talking about the prospects of filling the state policy with the ideology of social partnership.

The main goal of social dialogue is to promote consensus building and democratic participation between stakeholders in the world of work – representatives of governments, employers, and employees. Successful social dialogue – which includes all types of negotiation, consultation, or information exchange between these stakeholders – depends on structures and processes that create the capacity to address important economic and social issues, promote good governance, enhance social and industrial stability, and contribute to economic progress. Thus, social dialogue is an important means to achieve social justice. In times of global economic and financial crisis, reaching consensus among key stakeholders and their democratic participation in finding solutions is of paramount importance.

The culture of social dialogue and association, which has become the subject of regulation by international law and close attention of international organizations, especially those such as the International Labor Organization (ILO) and the European Union (EU), needs to be mastered by modern Ukraine, taking into account its historical experience and traditions.

Social dialogue, wherever it began, gradually turned into the most promising method of forming relations between social partners and, more broadly, between them and the state (tripartite dialogue), which is why it was deeply rooted in the right to association (coalition), the right to collective bargaining, the right to consultation and information. Eventually, it became a mandatory part of the mosaic of maps of all regional and professional groups.

Social dialogue proved to be productive as a result of lessons learned during acute political events. This was the case during both the First World War (ILO was founded in 1919) and the Second World War (ILO Philadelphia Declaration on the Right to Collective Bargaining, 1944), as well as during the upheavals caused by economic globalization (Declaration of Fundamental Principles and Rights at Work, 1998). Nevertheless, this phenomenon has not yet received an unambiguous scientific interpretation, even though it is already not only a basic trend in world politics but also an organic element of domestic transformations.

In 1989, the social dialogue was included in the fundamental rights declared by the Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers (1989). This policy instrument imposes "moral obligations" on EU member states to respect fundamental social rights in the following areas: the exercise of any occupation; employment and fair wages; improvement of living

and working conditions; social protection; freedom of association and collective bargaining; vocational training; equality between men and women; information, consultation and participation of workers in management; health and safety at work; protection of children and adolescents.

The adoption of the Community Charter on Fundamental Social Rights of Workers had a significant impact on the development of EU social policy. In December 1991, the EU member states (except for the UK) signed an Agreement on Social Policy in Maastricht aimed at implementing the provisions of the Charter. This Agreement was attached to the Maastricht Treaty on the EU (1992), the Treaty of Amsterdam (1997), and incorporated into the social chapter of the EU Treaty (1957).

Article 136 of the EU Treaty on European social policy defines its main objectives: promotion of employment; improvement of living and working conditions; adequate social protection; establishment of a dialogue between managers and employees; ensuring human resource development, increasing employment, and combating dismissals. According to Article 138 of the Treaty, before taking any measures in the field of social policy, the European Commission must consult with the social partners on possible EU actions in this area. Thus, social dialogue issues are at the center of the development and implementation of the EU's social policy and economic strategy.

In 1957, the European Economic and Social Committee (EESC) was established. It consists of 344 members nominated by EU member states from employers' organizations, employees' organizations, and civil society interest groups. The committee represents and defends its interests in dialogue with the European Commission, the European Council, and the European Parliament. The EESC's task is to provide opinions to the European Commission and the European Council, which are obliged to consult it on various social and economic issues. This body may submit proposals on other important issues on its initiative.

It should be noted that the EESC's representative functions with decision-making power not only for traditional social partners (employers and trade unions) but also for all other representatives (farmers, consumers, environmentalists, etc.), have a positive impact on the process of harmonizing interests in the social and economic spheres.

Institutionally, at the EU level, social dialogue is carried out with the involvement of the European Trade Union Confederation, the Union of Confederations of Industrialists and Employers of Europe, the European Center for Enterprises with State Participation, and General Economic Enterprises.

The European Trade Union Confederation (ETUC) was founded in 1973 and is the main umbrella organization for national trade union organizations in EU member states. This organization created the European Trade Union Forum as an institution for dialogue and cooperation with trade unions in Central and Eastern Europe. The ETUC includes 78 trade union centers from 34 European countries, as well as 11 federations representing European industry. The total number of ETUC members is about 60 million people. One of the reasons for the ETUC's creation was the desire to effectively represent the interests of workers in both economic associations of Western Europe: the EU and the European Free Trade Association. The ETUC's main objectives are to expand and strengthen political freedoms and democracy, respect human and trade union rights, promote equal opportunities and equality between men and women, geographically balanced and environmentally sound economic and social development, freely choose productive employment for all, improve and raise the prestige of education and training, democratize the economy, continuously improve living and working conditions, etc. The ETUC's activities are aimed at cooperation between trade union organizations of different political orientations within the EU.

The Union of Confederations of Industrialists and Employers of Europe (CIEE) was established in 1958 and is the official representative of more than 20 million companies. The members of the CIEE are 39 national associations of industrialists and employers from 33 countries

in the European area. The specificity of the CIEE is that this body represents not only employers' unions of the EU member states but also unions of the European Free Trade Association member states. The main task of the CIEE is to express the interests of the industry of Western European countries in all related sectors about the EU and its structures. The activities of the CIEE are carried out by organizing and holding conferences, workshops, providing advisory services to its members, and carrying out analytical studies taking into account the development of globalization trends, macroeconomic processes of the European common market, and integration processes.

Another social partner representing the interests of employers is the European Center for Enterprises with State Participation and General Economic Purposes (ECPGP). It was established in 1961. Today, its members include several hundred associations, enterprises, and organizations from more than 20 European countries. At the time of the establishment of the ECPGP, its members were state-owned enterprises that were exclusively or mostly owned by a particular state or regional entity. As a result of EU enlargement and the completion of the internal market, the focus of the ECPGP's activities changed: private enterprises became its members. The structure of the ECPGP is flexible and adapted to the needs of its members (enterprises). It operates through structural subdivisions, one of the most important of which is the Commission on Social Affairs, Employment, and Vocational Training. The activities of this Commission are directly related to the processes in the sphere of social dialog. It should also be noted that by European legislation, the CIEE, the ETUC, and the ECPGP are recognized as social partners with whom the European Commission discusses legislative projects in the socio-economic sphere.

Recently, there has been a change in the balance of power in labor relations and, accordingly, the role of social partners, namely, the weakening of trade unions and the strengthening of the role of employers.

Today, the European system of social partnership is seen as a synthesis of national systems existing in Europe against the general background of global trends. The key thesis of the new European rhetoric is "change and adaptation", which implies the adaptation of the existing systems to new conditions.

The legal regulation of social relations in Ukraine in general, and in the format of social dialogue in particular, is based primarily on the relevant constitutional principles. Art. 1 of the Constitution of Ukraine states: "Ukraine is a sovereign and independent, democratic, social, legal state". Although there is no universally accepted definition of the welfare state, its content is usually understood as a type of organization of state and public life based on the priority of social values, primarily the priority of the human right to a decent life. The conceptual core of the welfare state theory is based on the provisions on the growing responsibility of the state for the welfare, development, and security of citizens. The practical implementation of these provisions is carried out by a powerful social policy. The welfare state exists in different manifestations: as an idea and its development in socio-political concepts; as a constitutional principle enshrined in the basic laws of most countries; as a real practice of state institutions in solving social problems of society, social groups, and individuals.

Today, Ukraine is increasingly faced with the need to improve the effectiveness of social dialogue and activate the positions of all participants in the negotiation process. The achievement of social peace in our society depends on how perfect and manageable its mechanisms are, as well as how capable the parties to social dialogue are. Another condition will always be the political will of the country's top leadership to follow the difficult but only right path.

To comprehend the prospects of social dialogue in Ukraine, first, the side of employees must be capable and possess real lobbying and influence. Secondly, consultations and dialogue should systematically move vertically down to the level of enterprises and organizations, where the horizontal scope of negotiation processes expands to cover new territories, industries, and interested allies of the parties.

In Ukraine, the main problems of social dialogue include the following: involvement of social or professional groups of territorial communities in the development and implementation of administrative and territorial reform to take into account the interests of such groups; stimulation of public discussion on the reform with the participation of representatives of the media, non-governmental organizations, state and local authorities, experts; formation of feedback mechanisms for generalization and use of citizens' recommendations in the process of planning administrative and territorial reform.

Thus, in order not to lose the prospects of reforming the existing, but, unfortunately, not yet entirely acceptable for the vast majority of Ukrainian society, social, labor, and other social relations, a review of the effectiveness of the current national model of social dialogue, which has proven to be practically unviable in the difficult conditions of post-socialist transition processes, should be initiated. The growth of social inequality convinces us that economic development trends based on the denial of serious state intervention in the economy, reduction of the social function in favor of the working person, and absolutization of private property are unacceptable.

The practice of social dialogue and its effectiveness in Ukraine will be determined by several factors in the future:

– the formation of high-quality legislation, overcoming contradictions between the norms and procedures governing social dialogue, and, no less important, the availability of developed legislation in related areas (the legal framework for social dialogue in Ukraine should be in line with international norms and standards and obligations);

– the transformation of the political system towards decentralization of power, development of local self-government, strengthening of responsibility and ensuring publicity of state institutions, development of civil society structures, formation of political and legal culture;

– availability of political will and ensuring the appropriate political and economic "climate" in the state, acceptable "rules of the game" in the permanent social dialogue, which should not be revised with the change of political configuration;

– removing the practice of social dialogue, in particular, the formation of staff of its tripartite bodies, from the excessive influence of state and political institutions (otherwise, social dialogue becomes another platform for reaching agreements on specific and urgent socio-economic issues, provoking conflicts of interest);

– finding an optimal balance of national, corporate, and private interests to reach compromises and agreements in the process of social dialogue at all levels (in social partnership, the results of agreements and compromise positions should be equally distant from all parties and corporate interests);

– ensuring public control by independent trade unions, non-governmental organizations, expert-analytical centers, human rights organizations, and public councils at central and local authorities over the process of discussion and decision-making in various forms of social dialogue, as well as over the implementation of the state policy in the sphere of social partnership (this means assessing the level of compliance with the legislation ensuring social dialogue, public expertise and monitoring of the results of the implementation of general agreements and collective bargaining). However, control over the implementation of decisions and agreements reached today is entrusted exclusively to the participants of social dialogue themselves);

– moving away from formalized and personalized formats of social dialogue (we are talking about cases of subjective "convergence of positions" of official representatives of the parties, which do not defend the objective interests of citizens);

– equal participation at all levels of social dialogue (national, territorial, sectoral, local) of representatives of employers, workers, and representatives of public authorities (instead, there is a concentration of social dialogue primarily at the national level, while at the regional and other levels it is less formed);

– equalization of levers of influence of all parties to the social dialogue, the establishment of a system of checks and balances between them;

– availability of human resources, organizational support, and material and technical base for organizing social dialogue at all levels; competence of authorized representatives of social dialogue; access of all parties, without exception, to the necessary information;

– strengthening the responsibility of all parties to social dialogue for compliance with the legislation on social dialogue, general and collective agreements (at the level of the country, region, and industry), and collective bargaining agreements (at the level of the enterprise).

Anna Doliwa-Klepacka
doktor habilitowany, profesor UwB,
Faculty of Law, University of Bialystok
Team Europe Direct expert
Białystok, Polska
doliwa_klepacka@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0002-1452-3668

IT SYSTEMS FOR FIGHTING CRIME AND PROTECTING EUROPEAN UNION BORDERS

The policy of managing the external borders of the European Union as well as combating cross-border crime has been, due to its specific nature, supported by modern technology for many years.

Currently, we can identify seven different, but cooperating IT systems in this area.

– Schengen information system (SIS)
– System to manage European asylum applications (Eurodac)
– Visa information system (VIS)
– European Criminal Records Information System – Third Country Nationals (ECRIS-TCN)
– Passenger name record data
– Entry/exit system (EES)
– European travel information and authorisation system (ETIAS)

One of the main purposes of these systems is to collect information and then make it available to both the EU authorities and the national authorities of the Member States.

The first IT system supporting the work of EU Member State services and EU bodies was **the Schengen Information System**, which has been in operation since 1995, when the Schengen Area was created – an area without internal border controls for cooperating states. This was followed by the creation of **EURODAC** in 2003, and **all subsequent systems** were developed between 2011 and 2018.

Due to time of the conference, I will not discuss all of them, and I would just like to draw your attention to some - the most characteristic, or most common.

As I have already mentioned – the oldest supporting system is the **Schengen Information System (SIS),** which has been operational since 1995. It is the largest and most widely used information exchange system for security and border management in Europe. The SIS to some extent replaces the non-existent border controls at the internal borders of the Schengen area. It is currently the most effective cooperation tool for border and immigration services, police, and customs and judicial authorities in the EU and Schengen associated countries.

The system can be accessed (both entering and checking alerts) by the competent national authorities, such as the police and border guards.

In 2013, the second generation of SIS (SIS II) was introduced, offering new options such as the possibility to add fingerprints and photographs to alerts. The last change was made in March 2023 – new categories of alerts, biometric data such as palm prints, fingerprints and DNA data needed to search for missing persons were added to the SIS.

The system currently contains almost 86.5 million entries. Only in 2022, almost 35 million searches a day were made in it.

EURODAC was the second system to be introduced in the EU – in 2003.

It is used by 31 countries: 27 EU Member States and 4 Associated Countries (Iceland, Norway, Switzerland and Liechtenstein).

The Eurodac database contains the **fingerprints of all asylum seekers who have been registered in EU Member States** and cooperating countries.

National asylum authorities use Eurodac to store new fingerprints and compare existing records on asylum seekers. Law enforcement authorities and Europol can access the system – under strict conditions – to prevent, detect and investigate terrorist and other serious criminal offences.

Enables the relevant services:

- Checking that the applicant has not already lodged an asylum application in another Member State
- Verification that the applicant has not previously been apprehended when entering the EU illegally
- Determination of which Member State is responsible for processing the asylum application.

In 2016, as part of the **reform of EU asylum rules,** the Commission also proposed a reform of the Eurodac database. The changes concerned:

- expanding the amount of data to be collected (e.g. facial image);
- the extension of the system to include data on third-country nationals whose status in the EU is irregular and who have not applied for asylum;
- facilitate access to the database for law enforcement authorities.

These are, of course, just two examples of systemic support and coordination of the services of European Union Member States.

Turning to the conclusion – the creation of the Schengen Area – an area of cooperation between states without internal border controls – actually necessitated the creation of common systems for collecting and sharing information on persons crossing borders within the EU. In the context of a common visa policy and a common asylum system, its effective implementation is inconceivable without a coordinated common database. Recent efforts in this area are moving towards ensuring greater coordination and interoperability of existing systems.

REFERENCES

1. Large-Scale IT Systems https://www.eulisa.europa.eu/Activities/Large-Scale-IT-Systems

2. Gajda Anastazja, "Najnowsze technologie i zarządzanie granicami zewnętrznymi Unii Europejskiej". Krytyka Prawa 12.4 (2020): 50-69.

3. Ilnicki Marek, "Zmiany w zarządzaniu granicami Unii Europejskiej wywołane presją migracyjną." Cywilizacja i Polityka14.14 (2016): 121-131.

Doc. JUDr. Marian Durana, PhD.
associate professor at the Department of civil and labor law at Faculty of law, Matej Bel University Banská Bystrica, Slovak republic
JUDr. Juraj Takáč, PhD.
lecturer at the Department of civil and labor law at Faculty of law, Matej Bel University Banská Bystrica, Slovak republic
Prof. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.
professor and head of the Department of civil and labor law at Faculty of law, Matej Bel University Banská Bystrica, Slovak republic

SELECTED ASPECTS OF ELECTRONIC DELIVERY

Abstract

The process of electronic delivery in Slovak Republic is governed by the Act No. 305/2013 Coll. on the electronic form of exercise of the powers of public authorities and on amendments and additions to certain acts – the e-Government Act. The purpose of this article is not to describe this delivery process in detail, but to point out some of the significances and practical problems which this particular delivery method brings.

Authors will primarily deal with the issue of the moment of delivery in connection with the saving of an electronic message in the subject's data box and confirmation of receipt. This represents a fundamental difference in the delivery process, in contrast to classic delivery via so-called mail carriers. The moment of delivery is a decisive fact for counting procedural deadlines for performing act in the particular case which generally starts to count from the next day after delivery.

It is clear that, in contrast to a classic delivery the electronic one includes delivery to an electronic mailbox and the moment of delivery is hold either by confirmation of delivery or by the expiration of the storage period. This moment can also occur on a national holiday or non-working day, since access to electronic services is not limited to the working days during which delivery services are generally provided. Therefore, in such a case, the Act on e-Government specifically provides in § 32 sec. 5 of the Act, that if the electronic delivery occurs on a public holiday or non-working day, the time limit for action or for the performance of an act linked to the moment of electronic delivery begins on the next working day. It does not apply if a special regulation stipulates or the nature of the action implies that a public authority or other person is obliged to act also on a day that is a national holiday or a non-working day. The problematic nature of the given provision lies in the lack of definition of a working day, which raises certain questions about the interpretation of the given rule.

Authors will try to examine and interpret this issue in connection with the relevant provisions of national regulations, while also pointing out its understanding in chosen countries of the European Union. They also analyze the legal regulation of the moment of delivery in the neighboring countries, especially in the Czech Republic and Poland.

Nicola Fortunato
Professor in Tax Law
University of Bari "Aldo Moro"
Ionic Department in "Legal and Economic System of Mediterranean:
Society, Environment, Culture"
(Taranto, Italy)
nicola.fortunato@uniba.it
Joanna Radwanowicz-Wanczewska
doktor habilitowany, profesor UwB,
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
(*Białystok, Polska)*
j.radwanowicz@uwb.edu.pl
ORCID 0000-0002-2244-7546

REMARKS ON DIGITIZATION AS A FACTOR LEADING TO CHANGES IN THE LEGAL REGULATIONS REGARDING THE ENFORCEMENT OF PUBLIC LEGAL OBLIGATIONS

There is no doubt that digitization has revolutionized the monetary and payment system.[26] One of the manifestations of these changes is the emergency of virtual currencies.[27] These artificial settlement units have quickly grown in importance, becoming, to a certain extent, a money substitute[28] that remains beyond the control of central banking institutions. These currencies are of significant importance, especially because they allow for making direct and, in principle, anonymous online payments. However, it should be pointed out that in Poland, they are not full covered with the relevant legal regulations. Analyzing this phenomenon from the point of view of administrative law, it is necessary to recognize the need to make certain amendments to legal regulations, including but not limited to the Polish Law on Enforcement Proceedings in Administration.[29] The LEPA does not contain a definition of a virtual currency. However, this definition can be found in the Polish Law of 1 March 2018 on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism.[30] Article 2(2)(26) of that Law provides that a virtual currency is a digital reproduction of value that is not a) a legal tender issued by the National Bank of Poland, foreign central banks, or other public administration authorities, b) an international settlement unit established by an international organization and accepted by the particular countries that are

[26] A payment system is a group of entities, instruments, procedures, and systems used to ensure circulation of money in a specific geographic area. For more, see A. Piotrowska, *Bitcoin. Płatnicze i inwestycyjne zastosowanie kryptowaluty*, Warsaw 2018, p. 79 et seq.
[27] Virtual currencies and electronic currencies belong to the category of digital currencies, i.e., methods of payment that exist exclusively in the electronic form. For more, see D. Gradzi, *Najnowsze kierunki zmian regulacyjnych w zakresie walut wirtualnych z perspektywy przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, z uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19 na wzrost obrotu bezgotówkowego*, "Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego", 2021, Issue 25 (13), pp. 31–58.
[28] El Salvador is the first country in the world where bitcoin has become a legal tender. In Europe, Switzerland treats bitcoin like a normal currency. See https://www.ey.com/pl_pl/serwis-audytorow-sledczych/2021/07/bitcoin-to-oficjalna-waluta-salwadoru [accessed on 07/01/2024].
[29] The Polish Law of 17 June 1966 on Enforcement Proceedings in Administration (consolidated text: Journal of Laws of 2022, item 479, as amended, the "LEPA").
[30] Consolidated text: Journal of Laws of 2023, item 1124, as amended.

members of this organization or cooperate with that organization, c) electronic money, as defined in the Polish Law of 19 August 2011 on Payment Services,[31] d) a financial instrument, as defined in the Polish Law on Trading in Financial Instruments of 29 July 2005,[32] or e) a bill of exchange or a check and, additionally, is convertible, through business transactions, to legal tenders and accepted as a medium of conversion, and may be stored or transferred electronically or may be an object of electronic commerce.

Nowadays, virtual currencies enjoy interest among some of the Poles, being one of the assets they hold. This is important for instance because of the fact that in certain circumstances, these persons may become obliged within the meaning of legal regulations regarding enforcement proceedings in administration. In such cases, the entity carrying out proceedings will look for a possibility of applying enforcement measures intended to force the obliged person to perform a public legal obligation this person has failed to comply with. This is because enforcement proceedings in administration are intended to ensure that an obligation which has not been performed voluntarily is actually carried out. In academic literature and in the body of rulings, it is pointed out that in principle, the object of this proceedings are public legal obligations,[33] and only by way of an exception from this rule, the focus may be on other obligations referred to the relevant authority for enforcement via such proceedings. A public legal obligation is understood as an order or prohibition covered with administrative enforcement, being an element of the domain of administrative law and other branches of law that are applied by administration authorities.[34] In this context, the need for public administration to comply with legal regulations is also of importance, as enforcement proceedings involves an element of administrative coercion, which determines how onerous the actions taken by administration authorities are for the obliged person. Although administration authorities have the right to use means of coercion where this is necessary to ensure that an obligation is performed, they are prohibited from violating the rights of an individual as a result of excessive or unjustified application of specific measures.[35]

In a situation where pecuniary obligations are enforced, the enforcement authority uses the measures specified in Article 1a(12)(a) of the LEPA. The LEPA does not contain provisions that would regulate in detail enforcement targeted at virtual currencies. However, in the opinion of some of the academics and on the basis of observation of the actions of practitioners, one could conclude that the appropriate means of carrying out enforcement targeted at virtual currencies would be enforcement focused on other property rights. This is because Article 96l of the LEPA allows for carrying out administrative enforcement targeted at property rights other than those listed in Articles 89-96k of the LEPA. Attachment of other property rights takes place in one of two ways: either by collecting a document (if holding a document is a condition for exercising the given property right) or by notifying the given debtor of the obliged person (if the attached property right consists in the obliged person having a claim towards a specific entity). According to Article 96m of the LEPA, in enforcement targeted at other property rights, the provisions of section II, chapter 5, unit 1 of the LEPA are applied accordingly; however, in the case of a sale, the legal regulations concerning the sale of real property apply.

[31] Consolidated text: Journal of Laws of 2022, item 2360, as amended.
[32] Consolidated text: Journal of Laws of 2023, item 646, as amended.
[33] See the judgment of the Polish Supreme Administrative Court of 23 May 1994, IV SA 791/1993, OSP 1996, No. 7–8, item 130, and the judgment of the Polish Supreme Administrative Court of 11 April 2001, III SA 317/00, ONSA 2002, No. 2, item 88.
[34] For more on public legal obligations as an object of administrative enforcement, see L. Klat-Wertelecka, *Przedmiot egzekucji administracyjnej* [in:] J. Korczak (ed.), *Administracja publiczna pod rządami prawa*. *Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, Wrocław 2016, pp. 227–244.
[35] For more, see J. Radwanowicz-Wanczewska, N. Fortunato, *Niewładcze formy działania administracji publicznej w postępowaniu egzekucyjnym w administracji*, "Białostockie Studia Prawnicze", 2021, Vol. 26, No. 5 (Special Issue), pp. 229–242.

Recapitulating, it should be noted that digitization requires changes i.a. to the laws regulating general administrative proceedings and enforcement proceedings in administration, consisting e.g. in introducing an appropriate definition of a document, including a document having the form of information stored on an electronic data carrier. Adjusting legal regulations to the needs of administrative enforcement targeted at virtual currencies is of significant importance from the point of view of the efficiency of such enforcement. For this reason, the LEPA should be amended in order to facilitate enforcement targeted at virtual currencies. Practitioners indicate that the LEPA is missing e.g. provisions that would allow the enforcement authority to go through electronic data carriers containing information about the virtual currencies held by the obliged person. Additionally, the obliged person should be required (at the request of the enforcement authority) to carry out actions that are necessary to exercise the attached property rights. This is of major importance especially when these rights are secured by means of technical solutions that make use of the obliged person's biometric data.

Gina Livioara Goga
Associate professor PhD
Danubius University of Galați
ginagoga@univ-danubius.ro

PRINCIPLES THAT ENSURE INTEROPERABILITY BETWEEN AUTHORITIES AND PUBLIC INSTITUTIONS OR PRIVATE ENTITIES FOR THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES IN ROMANIA

At the national level, several principles are regulated that ensure interoperability in the field of information and communications technology, between authorities and public institutions or private entities for the provision of public services.

This study aims to analyze these imperative principles in the development of IT systems by public authorities and institutions, considering that they are obliged to take all the necessary measures for the interconnection of IT systems and the exchange of information and services between them.

These principles are consistent with European Union legislation and aim to facilitate the provision of quality public services, permanently available, designed in accordance with the needs of the beneficiaries of these services; promoting the widespread use of information and communication technology within the public administration; increasing the degree of traceability and transparency of the administrative act, by offering the data holder the possibility of knowing how to access and process his personal data; increasing the efficiency and effectiveness of the administrative act, by increasing the degree of interconnection of the IT systems of public authorities and institutions and facilitating the exchange of data between public institutions; implementation of the "once only" principle; increasing the confidence of the public and the business environment in the use of information and communication technology; promoting interoperability in the central public administration, between the local administration and the central administration and between the local public administrations; facilitating the access of private institutions to the data held by public institutions and vice versa; ensuring the security and confidentiality of data exchanges; creation and annual updating of a permanent register of IT applications used by public authorities and institutions; identification and definition of primary data providers; facilitating integration into the single European digital market; ensuring that the implementation of functionalities involves the alignment of national identification and authorization infrastructures with the member states of the European Union in a transnational scheme.

Marta Jamiołkowska
PhD student at the Doctoral School of Social Sciences
University of Białystok
(Bialystok, Poland)
m.jamiolkowska@uwb.edu.pl
Academic supervisor: Prof. dr hab. Maciej Perkowski
Department of Public and European International Law
ORCID: 0000-0002-3909-3967
(Bialystok, Poland)
m.perkowski@uwb.edu.pl

PRIVACY AND DATA ECONOMY: THE EUROPEAN UNION APPROACH TO NAVIGATING LEGAL CHALLENGES IN THE DIGITAL AGE

In today's society, electronic devices are becoming an integral part of our everyday lives, including smartphones, smartwatches, smart home systems, and advanced onboard computers in cars. Simultaneously, in the industrial sector, various types of enterprises are steadily digitizing and automating their information and technological processes. This digital transformation results in the generation of vast amounts of digital data within the economy, stemming from both private and social activities. The value of this data is significant, giving rise to new economic models where data analysis plays a pivotal role in creating value across various sectors, often referred to as the "data economy". The increasing importance of "personal data" within digital transformation and the EU economy becomes evident when examining statistical data. According to the European Commission's estimations, the value of the EU data economy is projected to increase from EUR 301 billion in 2018 to nearly EUR 830 billion in 2027[36].

The increase in the collection and commercial processing of personal data, while offering various benefits to individuals, may also pose risks, including violations of their right to privacy and the unauthorized disclosure or unlawful exploitation of personal data. These risks can impact not only individual privacy but, when scaled up, can also affect society as a whole. A notable illustration of such a threat emerged around 2016 in the scandal associated with Cambridge Analytica a company specializing in profiling Internet users based on their interests and political views.

The aforementioned examples of threats to privacy and the protection of personal data, which both constitute fundamental rights as outlined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union[37], have also been acknowledged by the European Commission ("EC"). EC recognized that, in light of the unprecedented scale of personal data usage, it is essential to establish a robust and more cohesive data protection framework within the EU, alongside its rigorous enforcement[38]. The Commission has also identified the significance of fostering trust that allows for the digital economy's growth within the internal market while ensuring individuals maintain control over their personal data. Following the foregoing conclusions, the EC issued a communication pertained to the "European Data Strategy" According to the objectives set by its creators, the European Data

[36] *Data protection in the EU*, https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en [date of access: November 1, 2023].
[37] OJ C 202, 7.06.2016, pp. 389–405.
[38] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A European strategy for data, Brussels, 19.2.2020 COM(2020) 66 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0066, [date of access: November 2, 2023].

Strategy seeks to establish the European Union as a frontrunner in the data-centric society. Its primary goal is to create a unified data market that promotes the seamless flow of data within the EU, connecting diverse sectors and providing benefits to businesses, researchers, and public administrations.

The outlined strategy includes a 5-year action plan, including a legislative action plan aimed at establishing attractive regulatory conditions that can significantly boost the potential of data. The pillars of this strategy are designed to ensure:

- the free flow of data within and outside the EU, including between different sectors;
- full compliance with European laws, principles, and values, particularly in the areas of personal data protection, consumer rights, and competition law;
- fair data access rules and trustworthy data management mechanisms.

Regarding the second of these pillars, which is about strengthening the position of data subjects and providing them with tools for greater supervision and transparency in relation to their personal data, it should be noted that effective EU actions in this area were taken much earlier than 2020 when the "European Data Strategy" was announced. In 2016, in order to ensure a high and consistent level of protection of natural persons, to remove obstacles to the flow of personal data within the Union and to ensure an equivalent level of protection in all Member States of the rights and freedoms of natural persons with regard to the processing of their data, EU amended the then-existing legal status and adopt the GDPR[39]. Frankly speaking, the GDPR's primary objective is to ensure the consistent and uniform application of provisions related to the protection of fundamental rights and freedoms concerning personal data processing throughout the entire European Union. One of the GDPR's essential elements is the concept of privacy by design and privacy by default.

The principles of "privacy by design" and "privacy by default" are essentially "data protection by design" and "data protection by default" Compliance with those principles is crucial when establishing and maintaining a personal data protection system within an organization. These principles are closely aligned with the core concept underpinning the entire structure of the GDPR, commonly referred to as the "risk-based approach" When applying such notion, data controllers should consider various factors, including the level of risk associated with potential infringements on the rights and freedoms of individuals, i.e. the likelihood of a breach and the severity of the possible harm.

At its core, the privacy by design concept advocates a proactive and preventive approach. It regards privacy as an integral part of projects, whether in progress or already underway. This means that privacy should be protected not by additions to an existing system or design, but by being inherently built into its design. The privacy by design principle provides for the protection of personal data throughout their entire life cycle, i.e. from the moment of collection to the moment of irreversible deletion. Furthermore, this principle emphasizes full transparency regarding the measures and activities of the data controller in relation to personal data.

"Privacy by default" principle complements the "privacy by design" concept. Its application aims to ensure that only necessary personal data are processed by default to achieve specific processing purposes. According to Article 25, Section 2 of the GDPR, this obligation pertains to minimizing:

- the amount of personal data collected,
- scope of personal data processed,
- storage period,
- accessibility to personal data.

[39] Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC, CELEX: 32016R0679, hereinafter referred to as the "GDPR".

In conclusion, as we navigate the complex legal challenges of the digital age, the European Union's approach to the data economy underscores the critical role of privacy by design and privacy by default. These concepts are not just legal requirements; they are the cornerstone of a sustainable EU data economy that prioritizes the privacy and protection of personal data. By adopting these principles, we can strike a balance between the vast potential of the data economy and the fundamental rights and privacy of individuals, creating a digital age that benefits all. This goal is only possible to achieve with the active involvement and pro-privacy attitude of entrepreneurs.

Oksana Kiriiak
Associate professor
The Private Law Department
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8850-805X

THE RIGHT TO DIGITAL SILENCE: PRESERVING PERSONAL PRIVACY IN THE DIGITAL AGE

In an era dominated by digital communication and constant connectivity, the right to digital silence emerges as a crucial aspect of preserving individual privacy and well-being. As technology advances at an unprecedented pace, individuals find themselves increasingly tethered to digital devices, constantly bombarded with notifications, messages, and information. This article explores the concept of the right to digital silence, its importance in safeguarding personal privacy, and the potential benefits it holds for mental health and overall societal well-being.

Defining Digital Silence. The right to digital silence encompasses the freedom to disconnect from the digital world temporarily, ensuring individuals can enjoy periods of respite and solitude. It acknowledges the need for a balance between the benefits of digital connectivity and the preservation of personal privacy. Digital silence is not about rejecting technology altogether, but rather asserting the right to control one's digital environment and manage the influx of information and communication.

In the age of constant connectivity, the impact on mental health cannot be overstated. The right to digital silence is closely tied to the recognition of the detrimental effects of information overload, social media pressure, and constant connectivity on mental well-being. Research indicates a strong correlation between excessive digital engagement and increased stress, anxiety, and even depression. The right to digital silence provides individuals with the autonomy to disengage periodically, fostering mental health and emotional resilience.

While digital connectivity brings numerous benefits, including instant communication, access to information, and opportunities for collaboration, an unchecked and constant stream of digital input can lead to burnout and a sense of overwhelm. Striking a balance between the advantages of technology and the need for personal space is essential. Governments and corporations should recognize the right to digital silence and implement policies that respect individuals' autonomy to disconnect when necessary.

Legal Framework and Protections. Establishing the right to digital silence requires the development of a legal framework that protects individuals from digital intrusion. Legislation should encompass provisions for digital privacy, allowing individuals to set boundaries on the collection and use of their personal information. Additionally, laws should support the right to disconnect from work-related communications during non-working hours, preventing the encroachment of professional demands into personal time.

Several countries have recognized the importance of digital silence and have implemented legal measures to protect individuals' right to privacy and disconnection. For instance, France enacted the "Right to Disconnect" law in 2017, requiring companies with over 50 employees to negotiate policies that respect employees' right to turn off work-related digital tools outside of working hours. Similarly, Germany has embraced the concept of "digital detox" by implementing workplace regulations that encourage a healthier work-life balance.

In Latin America, the "Digital Rights" bill introduced in 2018 emphasizes the right to digital disconnection as a fundamental aspect of personal privacy. It grants individuals the right to manage their online presence and digital communications autonomously. In contrast, South Korea has addressed the issue through voluntary measures, with some companies implementing policies to discourage after-hours communication to promote a healthier work environment.

While some countries have taken proactive steps to legislate the right to digital silence, global consistency is lacking. The challenges lie in balancing the right to disconnect with the practical demands of a connected world. Striking this balance requires ongoing collaboration between governments, businesses, and individuals.

Promoting the right to digital silence requires not only legal measures but also educational initiatives to raise awareness about the importance of digital well-being. Individuals should be empowered with the knowledge and skills to manage their digital presence effectively, utilize privacy settings, and establish healthy digital habits. Employers, too, can play a role by fostering a workplace culture that values work-life balance and respects employees' right to disconnect during non-working hours.

Conclusion. In conclusion, the right to digital silence is a crucial aspect of preserving personal privacy and mental well-being in the digital age. As society navigates the challenges of constant connectivity, it becomes imperative to establish legal protections, promote awareness, and empower individuals to manage their digital lives responsibly. By recognizing and upholding the right to digital silence, we can create a more balanced and humane digital landscape that respects the autonomy and well-being of individuals in the 21st century.

Nataliia Klietsova
PhD, Professor of International Relations Chair of
Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine)
Dr in HR Business School University of Hertfordshire
(*Hatfield, United Kingdom*)
klietsovanataliia@gmail.com n.klietsova@herts.ac.uk
ORCID https://orcid.org/0000-0003-4910-8912
Andrii Klietsov
DVM, Head of the NGO Board "Society of Veterinary Business Owners",
Owner of Veterinary Clinics "VetDopomoha"
(Sumy, Ukraine)
vetsua@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1517-1086

ANALYSIS OF THE APPLICATION ON PRACTICE OF THE CABINET MINISTERS OF UKRAINE RESOLUTION "ON THE IMPLEMENTATION OF AN EXPERIMENTAL PROJECT ON THE IDENTIFICATION AND/OR REGISTRATION OF PET ANIMALS" UNDER CONDITIONS OF WAR AND DIGITALIZATION: LEGAL AND HR MANAGEMENT ASPECTS (NOVEMBER 3, 2023 NO. 1171)

The professional activity of the doctor of veterinary medicine in the European Union belongs to the few professions from the category of "public professions and professions of public trust" [1]. It means that their professional activities should be accompanied by government support in all directions. If we analyse the health care sectors in different countries of the world, we will find out that in the vast majority of these countries, the identification of pets is a requirement of national legislation. Ukraine is not an exception as well and has requirements for animal identification in its legislation. In particular, the Law of Ukraine "On Identification and Registration of Animals" [2], the Law of Ukraine "On Protection of Animals from Cruelty Treatment" [3], the Law of Ukraine "On Veterinary Medicine" [4]. However, the main provisions of the norms of these laws concern the identification of farm animals. And despite international obligations, the objective necessity of the state and, at the same time, society, the issue of identification of companion animals remains outside the research of scientists and the attention of policy makers. Various levels of the population dealt with issues of consultation, management, and legal direction regarding the identification of companion animals. At the same time, we would like to draw attention to the fact that the Project on the identification of animals in Ukraine was discussed by the licensees – owners of the veterinary business in 2021. In May 2021, representatives of the NGO Board "Society of Veterinary Business Owners", leaded by the Head of the NGO Board Andrii Klietsov, had an official visit and meeting with representatives of the office of the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection. At this meeting, the main points that the owners of the veterinary business in Ukraine would like to see, taking into account the goals of sustainable development of the country and the "One Health" system [5], were noted.

Today Resolution of the CMU No. 1171 "On the implementation of an experimental project on the identification and/or registration of pet animals" entered into force in Ukraine. The main

goals of which are: 1) control over the circulation of animals; 2) ensuring the safety and welfare of animals; 3) protection of owners' rights and improvement of veterinary medicine services in Ukraine; 4) improvement of the quality of digital communication in the field of veterinary medicine; 5) harmonization of the Ukrainian legislation with international standards in the field of veterinary medicine; 6) improvement of management in the field of handling animals in Ukraine. Thus, the reform aims to create the Unified Governmental Register of Pet Animals. At the same time, the organization and constant filling of the state electronic database of the specified register will be ensured.

The first step in the implementation of the reform is the adoption of the Procedure for the implementation of the experimental project on the identification and registration of pet animals, the owners/keepers of which are natural and/or legal entities. It should be admitted that the participation in this project is voluntary, and pets subject to identification and registration are dogs, cats and ferrets. This project is being implemented in Ukraine within two years.

Stakeholders of the reform are: pet owners, veterinary organizations and Doctors of Veterinary Medicine, Government agencies, Public organizations and animal protection activists, International organizations and partners.

It is worth focusing attention on the advantages of the researched Project, which are shown in Fig. 1. So, the final goal of animal identification will be a digital pet passport in "Diia" application, that underlines the development of the digital environment in the field of veterinary medicine even under conditions of war.

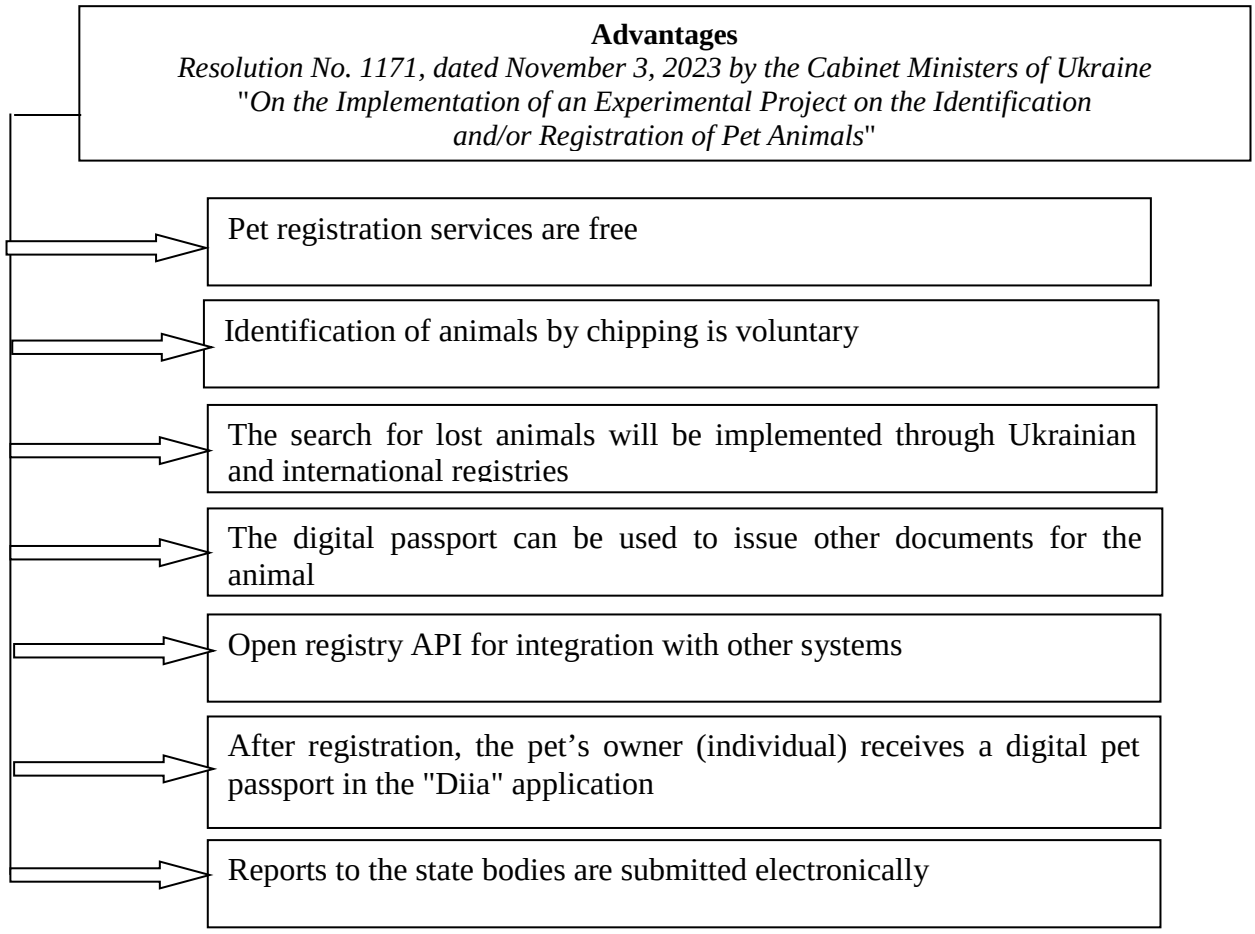

Fig. 1. Advantages of the Resolution No. 1171, dated November 3, 2023 by the Cabinet Ministers of Ukraine

Source: authors' own research based on the Resolution by Cabinet Ministers of Ukraine (No. 1171, November 3, 2023) and information by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine

Analysing the provisions of the Resolution of the CMU No. 1171, a question of social significance arises. Firstly, the legality and recognition of ownership of the animal will certainly take place. The process of verifying the ownership of the animal will take a few minutes. This is very important in case of loss or theft of an animal, as the register will become one of the sources of evidence and help in restoring the owner's right to the animal.

Secondly, ensuring safety and control of the epidemiological situation will take place. We are talking about control and regulation of the epidemiological situation, as data on the history of vaccinations and the state of animals' health will be known as well. This will help to prevent disease outbreaks and ensure safety for both animals and people, which is one of the prerequisites of the One Health system.

Thirdly, simplified identification and restoration of lost animal documentation will take place. A paperless state is one of the prerequisites for the sustainable development of the country under conditions of the digital development of Ukraine. Thus, this position proves that due to the application in practice of the researched CMU Resolution No. 1171, the process of animal identification and restoration of (paper or electronic version) documentation for a companion animal will be simplified. It should be noted that the information about the animal will be easily available in the digital passport, which will avoid problems with the loss or damage of documents.

Fourthly, the long-awaited dream of pet owners will come true concerning the improvement of the possibilities of movement with pets. We are talking about simplified movement of owners with their companion animals on the territory of Ukraine. At the same time, it is planned to put into practice a simplified procedure for issuing registration documents for crossing the border with partner countries, as well as other administrative and management procedures that have public significance.

Fifthly, there will be implementation of norms regarding the social responsibility of animal owners. Thus, this Resolution of the CMU will contribute to raising the awareness of animal owners regarding the responsible ownership and care of companion animals. In particular, owners will be not only informed, but also aware of the importance of registration, vaccination and compliance with animal welfare legislation.

Conclusions. Thus, we can conclude that the implementation of the Resolution by CMU No. 1171 in practice will contribute to Ukraine's fulfilment of international obligations regarding the ratified European Convention for the Protection of Pet Animals [6]. These obligations include identification and registration of pet0 animals in Ukraine. And the lives of animals will change as follows: there will be provision of proper medical care for animals, prevention of loss and theft of companion animals, provision of proper maintenance of animals, provision of animal protection rights, preventive measures in the field of animal health.

REFERENCES

1. Klietsova N., Klietsov A. Social protection of economic and legal rights of emigrants in the context of reforming veterinary legislation of Ukraine and preservation of human capital under conditions of war and digitalization. *Modern paradigm of public and private law amidst sustainable development* : Scientific monograph. Vol. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 286–332. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-331-6-14

2. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 р. № 1445-VI. Дата оновлення: 01.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text (дата звернення: 15.10.2023).

3. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. Дата оновлення: 06.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text (дата звернення: 08.11.2023).

4. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text (дата звернення: 02.11.2023).

5. Держпродспоживслужба автоматизує форми ветеринарної звітності. *Держпродспоживслужба*. 14 травня 2021. URL: https://dpss.gov.ua/news/derzhprodspozhivsluzhba-avtomatizuye-formi-veterinarnoyi-zvitnosti (дата звернення: 23.10.2023).

6. Про захист домашніх тварин : Європейська Конвенція Ради Європи від 13.11.1987 р. № 994_a15. Ратифікована Законом України № 578-VII від 18.09.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text (дата звернення: 01.11.2023).

Mgr. Peter Mészáros, PhD.
Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Trnava
Assoc. prof. JUDr. Marek Švec, PhD.,
LL.M., univ. prof. – Faculty of Law,
Matej Bel University in Banská Bystrica, Banská Bystrica

EUROPEAN AND NATIONAL MIMICRY OF DIGITAL PLATFORM EMPLOYMENT

Today's modern world is grappling with ever faster and more intense technological developments. The labour market is no different. Modern trends affect the working conditions of employees and are reflected in changes to the forms of relationships in which work is performed. The development of digitalisation, the use of data management and data management algorithms or the growth of so-called digital platforms are becoming a normal part of the world of work. The transition from industrial production to the growth of the tertiary services sector, greater labour flexibility and, above all, the increasing implementation of digital elements in production are influencing the shape of the labour market, the position of the subjects of labour law and, ultimately, employees' own working conditions.

Following on from this, there are ongoing discussions within the European Union in various areas of employment law affecting the online world – transparent and predictable working conditions (resulting in Directive 2019/1152 on transparent and predictable working conditions in the European Union) or teleworking and the right to disconnect (possibly resulting in a framework agreement between the social partners at European Union level and subsequently a European Union directive) and addressing cross-border telework in certain areas of life (resulting in a multilateral Framework Agreement on exemptions for cross-border telework concluded by several EU Member States), artificial intelligence in various aspects of life (draft regulation), platform work (draft directive).

The online contract economy covers 435 million employees globally. The growth of the gig economy between 2016 and 2023 is more than 40% . The online environment and growing demands for the workforce can revitalize the labor market when they offer more flexible working conditions. Overall, the use of the gig economy and digital platforms is associated with a concern about the lowering of labour and social standards. Digital platforms are gaining popularity. The nature of digital platforms tends to offer workers greater flexibility and, at first sight, a greater degree of autonomy. Those working through platforms perform tasks for customers in return for payment, with digital platforms serving primarily as their intermediary. From a labour market perspective, this is not an insignificant part of the potential workforce. Across the European Union, it is estimated that roughly 28.3 million workers will be working through platforms in 2022. An already large share of the labour market is expected to grow by up to 52% to roughly 43 million workers by 2025.

Platform employment, or digital platforms, is an environment in which workers provide services to clients on the basis of mediation by a digital platform. The concept of platform employment is not clearly concise or correct. The relationship between the actors in the case of digital platforms is characterised by a three-element system, whereby there is both the digital platform and the client, who normally orders the service, and then the platform worker, who implements the service. Within the platform economy, the person working through the digital platforms performs work for clients in return for remuneration. The digital platforms connect customers and employees to each other and organise the execution of the work. They do not always have to be employees in the strict sense of the word. Digital platforms tend to contract self-

employed people rather than employees. Platform workers provide a wide range of paid services and are approached for this purpose through online means of communication. Examples of such platforms are Uber, Bolt and Upwork. Digital platforms can thus be seen as digital services that facilitate interaction between two or more distant but interdependent groups of users who interact via the Internet. In labour market terms, then, these are digital platforms that mediate work, or link labour demand to labour supply.

In particular, digital platforms and platform employment raise the question of the correct understanding of the legal nature of the status of platform employees. National legal orders do not offer an explicit definition of digital platforms and platform workers. The above-mentioned proposal for a European directive defines both the characteristics of a digital platform employee and the digital platforms themselves.

For the purposes of the Directive, a digital platform is defined in Article 2(1) as any natural or legal person providing a commercial service which meets all (cumulative) of the following requirements:

" – it is at least partly provided remotely by electronic means, such as websites or mobile applications;

– it is provided at the request of the recipient of the service;

– it includes as a necessary and essential component the organisation of work carried out by persons, whether that work is carried out online or at a specific location".

"Person performing work through the platform" means any person performing work through the platform, regardless of the contractual determination of the relationship between that person and the digital work platform by the parties involved. The entire substantive part of the proposed Directive is Article 4, which contains the characteristic elements for considering a 'worker' of a digital platform as an employee and, in particular, the establishment of a rebuttable legal presumption of the existence of an employment relationship. Digital platforms, as well as the workers concerned, will have the possibility to prove that there is no employment relationship in their case. The presumption of an employment relationship will be upheld if, in a particular case, the relationship fulfils at least two of the following criteria:

" – the factual determination of the amount of remuneration or the fixing of upper limits to remuneration;

– a requirement that the person performing the work through the platform observe specific binding rules as regards appearance, conduct towards the recipient of the service or performance of the work;

– supervising the performance of the work or verifying the quality of the results of the work, including by electronic means;

– de facto restrictions on the freedom, including through sanctions, to organise one's work, in particular as regards the possibility to choose working hours or periods of absence, to accept or refuse tasks or to use subcontractors or substitutes;

– factually limiting the possibility of building a client base or carrying out work for any third party".

The criteria and the presumption of an employment relationship apply universally. Member States will be obliged to harmonise national legislation, while maintaining a higher standard (i.e. there is no need to reduce the protection of employees by referring to the Directives). Neither Czech nor Slovak law explicitly mentions the notion of platform employees in terminological terms. This is a category which has no clear legal definition, but within which two perspectives must be distinguished at the same time. The first view tends to understand platform employees as classic, typical employees as we know them in standard employers. Simplistically, these are people who

carry out, for example, routine administrative work for platforms. The second view is that of a more vague group of persons who move in the economic market and for whom it is not clear in advance whether they are participants in the labour market or in the general business market (i.e. the definition is that of employees or self-employed persons who cooperate with the platform on a business basis).

The author's presentation should focus precisely on the Czech-Slovak legal background of the coverage of platform employment and persons performing work for platforms.

Oksana M. Myronets
PhD in Law holder,
an Associate Professor at the Faculty of Law,
National Aviation University (Ukraine)

HUMAN RIGHTS IN TIMES OF THE NEW WORLD ORDER

Our existing reality of post-pandemic, transhumanistic, war nature, with the absence of stable safety mechanisms that may really guarantee human rights protection predisposed the functioning of the so-called new world order. Instead of any conspiracy theories the picture of the world includes unanswered challenges for significantly important spheres of life for every member of modern society. Among them, human rights protection issue within the absence of a generally guaranteed mechanism of safety is the most relevant. At the same time, even the view of a human is under change. Transhumanism as a way of further human reality development is impossible without enhanced and integrated technologies even now. The issues of morphological freedom, cyber-humans, people with integrated implants and related are quite important and require the best solution.

In our view, as a manifestation of morphological freedom, changing the appearance, functional features and capabilities of a human being through the integration of implants into one's own body creates an absolute necessity for a corresponding "reaction" of modern jurisprudence in order to regulate the activity of participants in legal relations of the "new" type and effective protection of their rights and interests in the conditions of the new world order.

Therefore, nowadays there is a well-founded need for a gradual, scientifically thought-out transformation of the existing realities with the help of legal instruments for the proper regulation of the legal status, protection and effective protection of the rights of persons with integrated implants.

Therefore, nowadays there is a well-founded need for a gradual, scientifically thought-out transformation of the existing realities with the help of legal instruments for the proper regulation of the legal status, protection and effective protection of the rights of persons with integrated implants.

Accordingly, we consider it expedient to define the above as the "human right to techno-modification of his/her one's own body", which we propose to understand as the opportunity to change one's own physical body, intellectual abilities, acquire new functional features and skills by integrating implants created with the involvement of modern technological achievements into someone's own physical body.

In today's conditions, the specified category of persons has the following characteristics:

1) non-traditional origin, which is due to the combination of a physical body of a human being with the technological achievements of mankind;

2) social "programming" to the traditional standard of appearance and functional capabilities of a person and stigma, which is manifested in a prejudiced attitude and social rejection of persons with integrated implants as those who have implemented the right to techno-modification of their own body within the limits of morphological freedom a person;

3) the orientation of the normative-regulatory framework and protective-defensive mechanism towards a healthy person or, in extreme cases, a disabled person, while, in particular, a cyber-person can be a healthy person at the same time with implants integrated into his/her physical body to acquire additional physical, intellectual, etc. opportunities;

3) the orientation of the normative-regulatory framework and protective-defensive mechanism towards a healthy person or, in extreme cases, a disabled person, while, in particular, a cyber-person

can be a healthy person at the same time with implants integrated into his/her physical body to acquire additional physical, intellectual, etc. opportunities;

Therefore, the intensification of multidirectional cyberization processes, as well as the appearance of persons with integrated implants create prerequisites for scientific discussions on the creation of scientifically based legal regulation, protection and defence of rights, freedoms and interests of these persons.

On the basis of the above, we consider it necessary to offer our vision of the following prospects for the protection and defense of the rights of persons with integrated implants.

1. Intensification of attention on the part of scientists regarding the development of theoretical-legal foundations and the corresponding categorical apparatus for the indicated circle of persons.

2. Creation of effective normative regulation.

3. Creation of an effective protective-defensive mechanism for the specified category of persons, as well as the implementation of an educational-enlightenment policy for the positivization of the public attitude and understanding of their rights, freedoms, and legitimate interests.

4. Resolution of the issue of the legal understanding of "an integrated implant" as a part of a human body or an object of property rights.

5. Creation of an up-to-date security-protective policy for dealing with the subject of control/ ownership of software in implanted medical devices, as well as combating the risks of unauthorized access by third parties and hacking, etc.

In the indicated key, in particular, in Ukraine, in our opinion, it is necessary:

1) on an ongoing basis, carry out scientific research on the peculiarities of a legal status of persons with integrated implants, legal guarantees and a procedure for satisfying their rights and interests within the framework of the law and international human rights standards;

2) develop and adopt proper and adequate normative regulation of the relations of the specified people and types of legal, medical, social, educational, informational, etc. activities in relation to them;

3) through state-supported educational programs regarding the existence of the mentioned categories of people, the protection and defense of their rights at the educational, political, public, cultural and even moral-spiritual, law enforcement and judicial levels, to remove social stigma and prejudice, as well as gradually but constantly form and approve the appropriate regulatory and protective attitude to the rights and interests of the specified categories of people as a generally accepted norm.

Therefore, nowadays there is a well-founded need for a gradual, scientifically thought-out transformation of the existing reality with the help of legal instruments for the proper regulation of the legal status, protection and effective defence of the rights of persons with integrated implants.

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) ON UK NATIONAL SECURITY: CHALLENGES, APPROACHES, AND ISSUES

By.
Dr. Oliver B. Steward Ph.D, Assoc. Prof.

SHORT BIOGRAPHY:

I am currently an Honorary Research Fellow at the University of East Anglia (Norwich, UK). I have academic expertise in strategic studies, international relations and security, and aspects of contemporary warfare (war studies). I hold a BA (Hons) in Politics, an MA in International Relations, and Ph.D. in Politics (International Security). I am in the process of turning my Doctoral Thesis, 'Obama at War: U.S. Grand Strategy in Relation to the Wars in Afghanistan, Libya, and Iraq' into a book manuscript. Recently, I presented a paper titled 'The Changing Nature of Russian Grand Strategy in Relation to the War in Ukraine' at the International Expert Conference 2023: "Russo-Ukrainian War 2022-2023. Origins, causes, course and effects" in Ostrowiec Świętokrzyski, Poland. The paper is currently under review for publication in the Ante Portas Journal. In my spare time, I write on various topics relating to military affairs for the UK Defence Journal. My academic interests include the Russo-Ukrainian conflict, U.S. military interventionism, and the growth of new security challenges, particularly the ongoing Israel-Hamas War. Lastly, I am a member of the Royal Institute of International Affairs, which is an independent policy think-tank based in London, UK.

ABSTRACT:
(989 words)

Recently, the UK has held an AI Safety Summit at Bletchley Park, the historic home of GCHQ and signal intelligence during the Second World War. British Prime Minister Rishi Sunak laid out his vision for new global AI safety bodies.[40] This summit was an effort for the UK to set the global agenda[41], and to seek international cooperation on this issue. However, is the UK able to write a so-called AI rulebook[42]? Or is this more style over substance? This paper is going to take a deeper look into the concept of 'artificial intelligence' and how this relates to UK 'national security' as well as global geopolitics, more broadly.

Firstly, one must define what is 'AI', otherwise known as artificial intelligence. According to Chatham House, there is no single definition of AI. However, this paper takes a definition based upon the UK's Industrial Strategy White Paper, as "technologies with the ability to perform tasks that would otherwise require human intelligence"[43].

The key questions are as follows:

- How do we define 'Artificial Intelligence'?
- What steps have the UK taken in recent years to both react to and enable cooperation in governance to safeguard UK 'national security'?

[40] V. Manancourt., and J Bambridge. (2023) 'Rishi Sunak lays out vision for new global AI safety bodies', Politico, 26th October 2023, https://www.politico.eu/article/rishi-sunak-vision-global-ai-safety-institute/ (Accessed: 15.11.23).

[41] D. Milmo, and K. Stacey. (2023). 'Five takeaways from UK's AI safety summit at Bletchley Park', *The Guardian*, (2nd November 2023), https://www.theguardian.com/technology/2023/nov/02/five-takeaways-uk-ai-safety-summit-bletchley-park-rishi-sunak (Accessed: 15.11.2023).

[42] O, O'Sullivan. (2023) 'AI Safety Summit: Can Britain write the AI rulebook', (29th September 2023) https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2023-10/ai-safety-summit-can-britain-write-ai-rulebook (Accessed: 15.11.23).

[43] Chatham House. (2022). 'Challenges of AI', *Chatham House, The Royal Institute for International Affairs* (22nd March 2022), https://www.chathamhouse.org/2022/03/challenges-ai (Accessed: 15.11.2023)

- What challenges, constraints and opportunities does AI present to both the UK and the international community?
- How can we interpret AI through the lens of international relations, more broadly?

It is arguably the case that the 'AI genie' is already out of the bottle, and the UK along with other national governments are having to react to this new disruptive technology, which has global implications. However, in terms of international security, we have already seen an emerging strategy of collaboration between domestic security services on this subject. As the current MI5 Director-General has said, "The UK faces a broader and more complex range of threats, with the clues hidden in ever-more fragmented data. MI5 has a long and proud history of innovation and use of cutting-edge technology in an ethical way; artificial intelligence is another example of that and a vital capability in MI5's toolkit".

The advantages to using AI can be articulated by Sir Adrian Smith who said that it is imperative that by working with the Alan Turing Institute, "MI5 can draw on world-leading expertise to ensure our use of AI keeps pace with the challenges we face, and enables us to keep the country safe".[44] Furthermore, in addition, Sir Adrian Smith, who is the Director of The Alan Turing Institute said the following, in a statement regarding the partnership with MI5, "AI offers new ways to analyse increasing volumes of fragmented and complex data, providing new insights about that data and improving analytical processes". Consequently, it is within security and government agencies to pool their resources and combine their efforts to collaborate and innovate on this subject.

This paper will go onto argue that the recent AI Summit at Bletchley Park pointed to some novel attempts to at least pave the way for cooperation between states. One of which was the Bletchley Declaration, which was signed by the participants of the Conference[45]. This included, among other things, a multilateral agreement for governments to share AI models, and for developers to submit models to testing. Secondly, the creation of an AI Safety Institute in the UK, which will collaborate with others, including the U.S. of whom it sees as a leader in this sphere. Third, the summit prescribed for an international advisory panel that looks at the notion of risks associated with AI. The fourth element of the summit was an international agreement that this Advisory Panel will create a "State of Science Report" ahead of the next international summit[46]. Lastly, all representatives in the summit, agreed that future Summits will take place. Consequently, this creates a political precedent for further political collaboration between nation-states, in order to regulate, and commit to further research in this area.

However, there are wider geopolitical challenges that are found with the emergence of AI[47]. During a joint press conference between MI5 Director-General Ken McCallum and the FBI Director Christopher A. Wray in July 2022, that was unprecedented in setting the tone of the threats that are increasingly faced by the Western allies, specifically, the MI5 Director-General said that

[44] MI5. (2022) 'Partnership between MI5 and the Alan Turing Institute revealed', https://www.mi5.gov.uk/news/partnership-between-mi5-and-the-alan-turing-institute-revealed#sthash.h3QK4VWS.dpuf (Accessed: 15.11.23)

[45] GOV.UK (2023). 'Policy Paper: The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1-2 November 2023', https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023 (Accessed: 15.11.23).

[46] GOV.UK (2023) Statement by the Chair, 2 November 2023, Gov.uk, (2nd November 2023), www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-chairs-statement-state-of-the-science-2-november/state-of-the-science-report-to-understand-c… (Accessed: 15.11.23).

[47] See Rt Hon James Cleverly MP (2023). 'United Nations Security Council Session on Artificial Intelligence: Foreign Secretary speech', *Foreign, Commonwealth and Development Office (GOV.UK).* (18th July 2023), https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretary-speech-at-the-united-nations-security-council--2 (Accessed 15.11.2023). United Nations. (2023) 'Secretary-General Urges Security Council to Ensure Transparency, Accountability, Oversight, in First Debate on Artificial Intelligence', *United Nations Secretary-General Press Release* (18th July 2023), https://press.un.org/en/2023/sgsm21880.doc.htm (Accessed: 15.11.2023).

authoritarian regimes "are seeking to win the race, to acquire as much advantage as they can in the exciting growth of tech". Furthermore, the Intelligence Director said that those "nations that win the race will wield considerable power".[48] In an interview with Sky News, the Director-General spoke of how, "authoritarian states know that and are seeking to win the race, to acquire as much advantage as they can in the exciting growth of tech"[49].

In addition, MI5's Director-General opines that Western democratic nations need to lead the way when it comes to AI – with all the benefits that it brings, "Not just military secrets and critical infrastructure, researchers, start-up companies" that are relevant to UK national security.[50] All of which presents opportunities for Western democratic policy-makers to embark upon innovative approaches in dealing with the growth of AI.

Lastly, this paper will go into further detail as to what challenges, as well as opportunities, AI holds for international relations more broadly and the geopolitical competition between the West and authoritarian regimes[51]. There is no doubt that soon the impact of AI technology on automated transport, money transactions, deep fakes and propaganda will demonstrate both opportunities and challenges that the United Kingdom and its allies will face. While regimes such as China, Russia[52], and to a lesser extent Iran and North Korea, have embarked upon AI programmes, there are also private companies, such as ChatGPT[53], which are leading the way. As a result, this paper will conclude by also examining the increasing scale of how AI can operate outside of the state-centric arena, and what implications this will have on policymakers and security-practitioners alike.

[48] Sky News. (2023). 'MI5 head warns of threat from authoritarian regimes using artificial intelligence', https://www.youtube.com/watch?v=OwJmVQQXYlM (Accessed 15.11.23).
[49] Ibid
[50] Ibid.
[51] D. Peterson., and S. Hoffman. (2022). 'Geopolitical implications of AI and digital surveillance adoption', *The Brookings Institute*, (June 2022) https://www.brookings.edu/articles/geopolitical-implications-of-ai-and-digital-surveillance-adoption (Accessed: 15.11.2023).
[52] B. Bubow. (2023) 'Putin wants Russia to win the Artificial Intelligence race. Here's Why it Won't', *The Moscow Times* (14th November 2023), https://www.themoscowtimes.com/2023/11/14/putin-wants-russia-to-win-the-artificial-intelligence-race-heres-why-it-wont-a83103 (Accessed: 15.11.2023).
[53]L. Meacci and P. Hüsch. (2023). 'How China and the UK are Seeking to Shape the Global AI Discourse', https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/how-china-and-uk-are-seeking-shape-global-ai-discourse (Accessed: 15.11.23).

JUDr. Martin Píry PhD.
assistant professor,
Department of Administrative Law, Faculty of Law, UMB
martin.piry23@gmail.com

PUBLIC INTEREST, ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECTS

Our contribution presents one of the basic concepts of Slovak administrative law and that is the public interest. Public interest is a legitimate reason for limiting basic human rights and freedoms, and that is why it has recently come to the fore. At the same time, it is the basic duty of the public administration bodies. The paper seeks an answer to the definition of the term public interest, to the question of the proportionality test (the constitutional way exclusively in which human rights can be limited) and demonstrates some areas of legislation that are connected to the public interest, such as construction law, environmental protection, protection of cultural monuments and public health protection.

Phd. lecturer Alper Ramazan
Ovidius University Constanța / România

DIGITALIZATION AND IMPACT ON EUROPEAN BUSINESS LAW

In today's business world, digitization is ubiquitous, but it will not be able to replace the specialized, skilled work of people in the production of goods and services in the foreseeable future. On the other hand, it becomes obvious that repetitive operations can be automated, just as many bureaucratic processes can be accelerated by the unprecedented development of digitization.

Recent developments have determined the need to legislatively regulate artificial intelligence, control, mode of operation and the limits in which it can work in order to avoid harmful developments or the use of new technologies for illicit purposes. The intense debates in the current environment on the accelerated digitization of the society in which we live also require scientific analysis in view of future regulations, but especially the fact that they will cause substantial changes in the business environment and the way in which businesses will relate to each other. Within the digital environment we see the absolute effects of the universal market and especially the single European market as a whole. That is why the new legislative regulations must be viewed from this perspective of the direct and priority effect of European business law, leaving the member states to adapt the national legislation in order to ensure the effectiveness of the single market.

The virtual environment has its limits within economic activities, but it represents an important factor of development and amortization within European business law. Digital services and online platforms have become key elements in any enterprise, and the business environment is closely related to the provision and proper functioning of such services. The dependence of companies on the platform services, on the way they are managed, the large network effects and the ability to include a very large number of users scattered anywhere on the planet, was found on the digital services market. Therefore, the integrated development of such digital services, the absolute dependence on them in the conditions of the current world, impose unitary, uniform and binding European regulations in the member states and actors who propose and offer services within the single market.

Duties of diligence, responsible behavior on the part of large and very large enterprises with tens of millions of users in the cross-border conditions of the Internet, tend to demonstrate the full functioning of the single market, the indissoluble, deep ties between the nationals and firms of the Member States provide new opportunities for development under conditions of free movement of goods, services, freedom of establishment. European business law requires a safe, predictable and reliable virtual environment, an aspect that required legislative regulation at the European level. This paper aims to briefly present the new regulations and legislative realities at the European level regarding contestable and fair markets in the digital sector, but also the single market for digital services. We believe that the adoption of these unique legislative regulations at European level was necessary because a small number of large enterprises providing essential platform services have acquired considerable economic power by being able to connect a large number of commercial and end-users through to their services, which in turn allows them to use their advantages, such as access to large amounts of data, as leverage from one area of activity to another. Some of these businesses control entire ecosystems of platforms in the digital economy and are structurally extremely difficult to compete with or challenge by existing or new market operators, regardless of their innovation and efficiency market operators [54]. Currently, European business law can no longer

[54] See recital 3 of EU Regulation no. 2022/1925 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Regulation on digital markets)

be imagined without the virtual environment present actively in all legal relations between businesses, but also in relations with the authorities, the electronic signature being mandatory. So, we can say that businesses have identified new ways to quickly relate within the single market, the speed specific to these legal relationships being amplified by digital service providers.

In the particular case of Romania, we believe that reforms are necessary in the way of legislative regulation of companies with an economic character because there is no obligation to register in the records of the trade register the official e-mail address of the company, just as there is no obligation to hold and operate a website (with the related e-mail address) in the case of capital firms. Moreover, in regulation national law in Romania[55] today does not provide for the possibility of organizing general meetings of associates / shareholders in digital / virtual format or hybrid ways of adopting corporate decisions that are so necessary in the life of companies. The company law in Romania remained tributary to some classical, old conceptions, outdated by the contemporary reality, and the adoption of reforms and the review of the national legislative regulation became an emergency.

However, we must note the evolution of the national regulation in Romania, where the way of organization and operation of the Trade Register received a new legislative regulation[56] in accordance with the current stage of economic and social development, of the system of interconnection of trade registers in the member states. The trade register interconnection system is made up of the trade registers of the member states of the European Union and the European central platform. The evolution of European business law in digitization also determined the emergence of the unique identifier for each enterprise[57]. In the same sense, economic companies can be registered, subsequent changes can be made within exclusively digital procedures.

[55] Law no. 31/1990 on companies.
[56] Law no. 265/2022 on the trade register and for the amendment and completion of other normative acts affecting registration in the trade register.
[57] Art. 16 of EU Directive no. 2017/1132 regarding certain aspects of the law of commercial companies.

JUDr. Andrea Barancová
PhD. is the notary registered in Notary Chamber of Slovak republic,
as well as the Head of Department of Administrative law,
Faculty of Law Matej Bel University in Banska Bystrica, Slovakia
JUDr. Ľubica Saktorová
PhD, LL.M., M.A., is the member of the Department of the International, European law and legal communication,
Director of the Institute of clinical legal education
of the Faculty of Law Matej Bel University in Banska Bystrica, Slovakia

ACQUISITION OF THE OWNERSHIP RIGHT TO REAL ESTATE IN THE SLOVAK REPUBLIC IN RELATION TO EUROPEAN TRENDS IN DIGITALIZATION

Abstrakt

The article deals with the process of acquiring the ownership right to real estate in the Slovak Republic in the context of European trends of digitalization and accessibility of public information. In a simplified form it describes the decision-making process of Slovak administrative authorities in cadastral proceedings and explains the importance of registering changes of ownership relations to real estate in the digitized state system of real estate registration – the Cadastre of real estate. The authors try to explain the extent of contractual freedom and public law interference in the acquisition of property rights to real estate and determine the challenges that the digitalized system is still confronted with under the national and the European law.

Proposal

Pursuant to §2 of Act No. 162/1995 Coll. as amended (hereinafter also referred to as the "Cadastral Act"), the purpose of registration in the Slovak Cadastre of real estate are, in addition to the protection of rights to real estate, also tax purposes, fiscal purposes, protection of the environment, forest and land fund and others. The basic purpose of keeping real estate records in the Cadastre is to protect legal relations to real estate. In order for the Land registry (Cadastre) as a state registration system to serve all the above-mentioned purposes, especially the protection of ownership relations, it is necessary that the records are made on the basis of legally relevant documents. These documents (deeds) must be in accordance with the data of the cadastral register – the data that enters into the Cadastre.

The beginnings of the digitisation of cadastral maps and the first attempts with the use of scanners for the purpose of registering real estate in the Cadastre date back to 1991. Since 1996, the digitisation of Cadastre maps has been fully launched. Today, the Slovakian Land Register is entirely digitised and publicly accessible. However, the data it contains is insufficient in many respects. [58] The advantages of the digitised Cadastre today clearly include its public form, accessibility to the public via internet, clarity, regular updating of data on owners and properties, or on rights to these properties. Thus, it is possible to rely on these data for local tax purposes, for the protection of public interest and, in particular, the use of data in the disposal of real estate (for instance, expropriation for the purpose of public utility buildings).

[58] See Kmeťová R. – Pechová P. Digitalizácia katastrálnych máp Slovenskej republiky a tvorba ich metaúdajov, In *Cartographic Letters*, 2013, 21 (2), 11-23

For the purpose of this study, the problems that the digitized Cadastre faces today can be divided into two subgroups. One subgroup are the challenges of a national character caused mainly by the historical development of the Cadastre itself and by political regimes that have approached the ownership rights of private entities differently from those in Western Europe. The second sub-group consists of challenges arising from recent developments in European Union law and Member States' obligations to implement European legislation.

The first part of the study deals with the theoretical basis of the decision-making of administrative authorities in the acquisition of property rights to real estate in the Slovak Republic. The description of this formal legal process serves as a basis for the presentation of the complexity of the Slovak legislation in the field of registration of property rights to real estate in the state (digital) registration system. The next section discusses the Cadastre itself and its development, thus allowing to outline the first subset of challenges it faces after the launch of digitalization. Finally, we discuss current European trends and challenges related to the implementation of European Union standards into national legislation. We exemplify these challenges through the application of decisions of foreign judicial authorities in the context of the EU Succession Regulation.

In conclusion, the acquisition of the ownership right to real estate in the Slovak Republic in relation to European trends in digitalization is a process where many legal aspects are taken into consideration. Since 1996, this system has been electronified and transformed into the apparatus of the digitalized state registration system of real estate. In accordance with modern European standards, the cadastre is publicly accessible, regularly updated and has all the prerequisites to fulfil the purpose for which it was established. Due to the complex and slightly complicated development of land law in Slovakia and the current challenges imposed by the penetration of European law into the Slovak legal order, this digitised system faces various challenges.

Among the national ones we analyse the incompleteness of the information provided by the Cadastre due to the transcription of inaccurate and insufficient data at the time of its digitalisation. We consider the often-criticised formalism of Slovak national laws to be the right approach in this respect, as it allows for a really strict emphasis on the accuracy and credibility of the data provided. To overcome this challenge, several measures have been adopted which have the potential to speed up procedures and simplify them for the general public. These include the possibility of registering immovable property in conjunction with a notary or advocate, whose deeds, due to their authority, are not examined by the administrative authority with regard to their content. The second sub-group of challenges related to the acquisition of the ownership rights in Slovak republic are arising from recent developments in European Union law. The application of decisions of judicial authorities from other EU Member States has caused difficulties since the relatively new Succession Regulation came into force in 2015. Overcoming the language barriers set by the Slovak cadastre is a common challenge, not only for European notaries. Additionally, the stringent formalism, while justified within national land law, as mentioned earlier, may come across as bureaucratic when considered in a broader European context.

Prof. Dr. Jan-Urban Sandal
Prof. h. c. mult. Doctor h. c. mult. Fil. Dr. Jan-Urban Sandal,
Founder and owner of Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute (Norway),
Professor Chair Chernivtsi Schumpeter Centre for Economic Research,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, (Ukraine),
Patron of Harvard University Archives, (USA),
Honorary Professor Chernihiv Polytechnic National University (Ukraine),
Honorary Senior Fellow Science Technology
and Training OMEGA Institute (Vietnam),
Doctor honoris causa Alytaus Kolegija University
of Applied Sciences (Lithuania).
2023-11-24

FAMILY, HOUSHOLD MANAGEMENT AND INNOVATION

A new trend has emerged in the digitalization of the business and labor market in recent years. Technologies such as Skype, FaceTime, Slack, Zoom, Google Hangouts, Authenticator apps, and Cloud computing, text messaging, and email enable part-time and full-time employees to be productive without commuting every day [2]. Remote working is very appealing to employees, and it has proven to be beneficial for employers as well, as many types of work can be carried out with a high degree of efficiency, or even more so when working from home. Work-from-anywhere companies can even increase productivity, reduce turnover, and reduce organizational costs [6, 1]. There are some requirements for working from home, a designated workplace that meets the technical requirements for offsite work, childcare arrangements, pet sitting, minimizing of noise and distractions and social contact opportunities. Immediate economic benefits for employees are saved costs for commuting, saved time for commuting, working time flexibility, saved expenses for business attire, saved costs for business lunches, and increased social value such as more time onsite with family and social care and interaction with family members. Several estimates have proven that the saved expenses for the employer per worker are large, as much as $11,000 per year per halftime workers on hybrid workplace and potential individual employee saving $600 to $6,000 per year [5]. Working at home also requires personal qualities such as self-discipline, personal responsibility, focus, and skills such as planning, overview, result goal-orientation and hard, uninterrupted work. When we witness and experience this new trend of digitalization in business and labor market, we should remember that working from home is not a new phenomenon. Home working and home business have a very long tradition and are analyzed and identified in the science of household management. The term household management covers and comprises most activities in the family as well as in society, and the management principles are the same in the family as in the society. Cleaning, cooking, farming, hiring workers and maintaining property and wealth are the traditional core activities in household management. The main value principle in household management is that the surplus over costs stays in the family to be shared between the family individuals. This principle represents the core value in family sustainability, solidarity within the family circle, and without socialism, competition, or oppression. How the surplus within the family circle is shared is a matter to be decided by the family itself, and it is not a subject for centralized distribution ideologies to decided. Real freedom is only obtainable when the family can provide a surplus that will secure its existence, comfort, prosperity, vision, and sustainability. Furthermore, real freedom does not stop within the family circle, there should be

plentiful of overflow to be shared with less prioritized members of humanity. The new trend includes labor and businesses such as knowledge economy workers, architects and designers, technology companies, home improvement companies and contractors, real estate agents, office furniture suppliers, medical services, the whole educational industry and hospitality industry, which are quite different than the traditional ones in family household management. The new position in the market is not the result of economic growth, what we see are the fruits of economic development. Development is a completely different phenomenon than growth as described in creative destruction [7]. It is the successful carrying out of innovation that lifts the long wave in economics to a higher technological, economic, social and legal level and gives humanity the ability to do something that previously was not possible. The family is the basic organizational unit in every society, it is the basic group of individuals, and a family is defined as two or more persons related by blood, marriage, or adoption who reside together. The family is based on love, compassion, respect, tolerance and provides the basis for civilized behavior in both the family and society. Intellectual and moral excellence and material goods are the main values of good life and can be achieved, developed, and sustained in the family. Post-war political dogma and economics in the Western world have separated spouses and pushed women out of the family to take part in the production function. The new trend shows that an incredibly considerable proportion of women can now enjoy both a valuable family life and take part in the production at the same time. 66 % of American workers now work remotely, at least part-time as for 2023, 16 % for companies are fully remote, and 68 % of workers would prefer remote work in the future and an estimate shows that 36,2 million Americans will be employed remotely by 2025 [4]. Last year, 41 % of woman worked from home [8]. There are some legal issues to be discussed when working from home. The business entrepreneur is the one to earn the entrepreneurial profit, the surplus over cost of innovation. The right of ownership for social entrepreneurs and their undisputed right to the origin of their ideas and activities, as well their reaping the profit of their success is still a matter of consideration [3]. The new trend in business and labor gives a new and relevant opportunity for family, household management, society and not least the creation of innovation and formation of entrepreneurs because family, its values and activities are of the greatest importance for the motivation of successful entrepreneurs.

REFERENCES

1. Choudhury, P. R., Foroughi, C and Larson, B. (2022). Work-From-Anywhere: The Productivity Effects of Geographic Flexibility. Work from Anywhere_forthcoming SMJ_ee8cc7c5-c90e-4ad9-a1f4-47309d693a5c.pdf (hbs.edu), 2023-11-07.

2. Cook, J. L. (2022): The Ultimate Guide to Working From Home. The Ultimate Guide to Working From Home (investopedia.com). 2023-11-07.

3. Dees, J. G. (2007). *Taking Social Entrepreneurship Seriously*. Society vil. 44 no. 3, p. 24 -31.

4. Flynn, J. (2023). 25 Trending Remote Work Statistics [2023]: Facts, Trends, And Projections - Zippia, 2023-11-07.

5. Fontinelle, A. (2023). The Economic Impact of a Hybrid Office. The Economic Impact of a Hybrid Office (investopedia.com), 2023-11-07

6. Senz, K. (2019). How Companies Benefit When Employees Work Remotely - HBS Working Knowledge. 2023-11-07.

7. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper & Brother

8. U.S. Bureau of Labor Statistics (2023). American Time Use Survey Summary - 2022 A01 Results (bls.gov), 2023-11-07.

Christoph Schmetterer
Assistant,
Chair for Civil Law and Legal History,
University of Halle (Saale)
christoph.schmetterer@univie.ac.at

KARL FRIEDRICH ADLER
EXPLORING HIS LIFE THROUGH DIGITIZED NEWSPAPERS

Karl Friedrich Adler was born in Prague, studied law in Vienna, became professor at the University of Chernivtsi before World War I and had to leave Chernivtsi due to the romanianization of the university after World War I. Adler was well known in the academic community in his time, but even then he was not famous in a strict sense; by now, he is almost unknown. Thus, the sources for his biography differ from those for truly famous people.

20 years ago the Austrian National Library started the ANNO-platform (AustriaN Newspapers Online) to digitize historical Austrian Newspapers. By now 1.500 different publications consisting of 27 million pages are available on this platform – including not just papers from modern Austria but from all over the Habsburg empire.

Thus, ANNO covers both stations of Karl Friedrich Adler's academic career – Vienna and Chernivtsi. This paper will examine, what the newspapers on ANNO can tell us about Adler's life.

Assoc. Prof. JUDr. Katarína Ševcová, PhD.
works at the Department of Civil Law of the Matej Bel University,
Faculty of Law, Slovakia,
currently as an associate professor

DIGITIZATION OF CIVIL COURT PROCEEDINGS IN THE SLOVAK REPUBLIC

Abstract With the development of digital technologies and online communication, the effort and possibilities of the legislator to use them in court proceedings are also growing. The intention is naturally to simplify and speed up access to justice. The benefit of modern technologies has indisputable positives, but at the same time, it opens up new questions and the need for practical solutions. The paper maps the experience of the civil justice system of the Slovak Republic in the digitalization of the court system, integrated into the broader context of digitalization in neighbouring countries. It investigates the issues of dealing with digitization problems and the impact on the orality of civil proceedings.

Keywords civil proceeding, digitalization, efficiency, electronification of justice

Introduction

The use of new means of electronification and digitization enables faster, more convenient access for subjects to judicial protection. It makes the entire work of the judicial system more efficient, and, not least, it is positive in terms of an ecological approach. There is also a saving in court costs and a reduction in many expenses (e.g., travel expenses for witnesses, lawyers, and experts). An advantage is the possibility of reproducing statements and testimonies from digital carriers for subsequent assessment and proof, which is advantageous from the point of view of using remedies. It also makes it possible to better evaluate the judicial system's performance based on data analysis. A judge aware of control and comparison with a larger number of colleagues behaves more responsibly without applying disciplinary mechanisms.

Modern technologies and transmissions have been used in courts and prosecutors worldwide for several decades. They are used perhaps more in criminal proceedings, preliminary proceedings, and meetings between the lawyer and the prosecution (they also enable witness protection). Still, their use in civil proceedings is also significant. And recently, the so-called "virtual court" in a distance form.

Digitization has the potential to change the justice system rapidly. The pioneer of court proceedings using video transmissions is the United States of America, where the first video conferences took place at the end of the 1970s. A great expansion and use of videoconferencing took place in Canada, Great Britain and Australia in the 90s. Specialized IT companies assisted courts in ensuring the guaranteed quality of image and sound transmission and later data transmission (evidence materials, photographs, etc.). A famous case was the trial led by the London law firm Mander Hadley & Co, which asked the tech company, the EyeNetwork, to provide a videoconference telebridge between England and Malaysia. Using technical devices, the process lasted 3 days, during which witnesses in Malaysia testified without needing to travel to England. Thanks to efficiency, the verdict was delivered within days. Also a well-known case in the recent past was *Amal Kasab (2010)*, the Indian terrorist who murdered 165 people in an attack in Bangladesh and *New Mexico v. Thomas (2016)*, where they were convicted of murder through Skype testimony, which was later challenged on appeal. Although under the Sixth Amendment of

the US Constitution, defendants have a constitutional right to confront their accuser, this prevents the use of video proceedings in many cases and focuses them more on testimony.[59]

New technologies are making their way everywhere in the world. In the United Arab Emirates, changes to procedural standards have been adopted, which have made it possible since the beginning of 2019 for video conferencing in civil court proceedings and some specialized courts to decide labour, financial, contractual and intellectual property disputes. In Great Britain, specialized centres also use video calls in childcare proceedings.[60]

What is the European Union doing for the digitization of justice?

In Europe, online testimonials have also been used since around the end of the 1990s. EU law also regulates the use of videoconferencing when taking evidence in civil and commercial matters within the EU – EU Council Regulation no. 1206/2001 from 28.05.2001.[61] In 2004, an agreement was signed between the EU and the USA on the standardization of the use of videoconferences in legal proceedings.

Already on November 23, 2020, the European Parliament adopted two proposals aimed at modernizing judicial systems in the EU , which will help prevent delays, increase legal certainty and simplify access to justice.[62] Thanks to the new regulations, there will be digital solutions in the EU for cross-border securing of evidence and delivery of documents, which should make cooperation between national courts in different EU countries more efficient. Cross-border video conferences, secure exchange of documents or simplification of court paperwork are included.

Remote communication should become the standard, for example in cross-border proceedings it will be possible to hear witnesses via video conference and they do not have to be physically present. This will help reduce costs considerably. A decentralized IT system will be created that will connect national systems and within which it will be possible to exchange documents electronically, which will be faster and safer. The new rules also contain provisions for data protection and privacy when transferring documents and presenting evidence. The regulations will help simplify procedures and provide legal certainty to citizens and businesses. It is expected that this will encourage them to transact across borders, strengthening not only democracy but also the internal market.

These two proposals update the existing EU regulations on the delivery of documents and the securing of evidence – to ensure the best possible use of modern digital solutions. This is one of the steps taken by the EU in the digitalization of judicial systems. While digital solutions have already proven successful in some countries, cross-border court proceedings are still mostly paper-based. The EU aims to improve cross-border cooperation at EU level, maintain law enforcement and effectively protect citizens.

In May 2022, the European Commission presented already 10. Comparative overview of the EU in the field of justice for the year 2022 (Justice Scoreboard).[63] Within the category – digitization

[59]Testimonies via video conference, SITA Slovak Press Agency, webnoviny, Bratislava, online [17.03.2010], Available at: https://www.webnoviny.sk/svedectvo-cez-videokonferenciu/

[60]ŠEVCOVA, K.: *The principle of orality in civil proceedings as an element of fair proceedings and its authenticity*, Banská Bystrica: Belianum, 2019, 71 p. ISBN 978-80-557-162-6.

[61] As one of the first instruments of judicial cooperation in civil matters, the Council of the European Union adopted Regulation (EC) No. 1206/2001 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil and commercial matters of May 28, 2001. as well as in accordance with the Hague Convention of March 18, 1970 on the taking of evidence abroad in civil and commercial matters when it concerns other countries (not covered by the regulations).

[62]New European rules will simplify court proceedings thanks to digitization, online [01.12.2020], Available at: https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20201126STO92502/nove-europske-pravidla-zjednodusia-sudne-konania-vdaka-digitalizacii .

[63] Although the overview is only informative, it is crucial for the European Commission (EC) in creating the member state's evaluation report and prepare the annual report on the rule of law.

of the judiciary the Slovak Republic was included together with the Czech Republic, Estonia, Sweden, and the Netherlands among the countries with the highest number of points, as these countries enable the use of various digital aspects in proceedings in civil/commercial, administrative and criminal matters (chart 42). Slovakia ranked 18th in the use of digital tools by courts and prosecutors (chart 43) due to a significant difference in the use of these tools by courts and prosecutors. Slovakia was ranked 6th (behind the Baltic countries, Italy and Germany)[64] in the use of digital solutions enabling submission of proposals and monitoring of proceedings in civil matters and administrative matters (Chart 46). In terms of online public access to issued judgments (chart 48), Slovakia is the best in the group of 5 states with the maximum number of points.

The good news for Slovakia is that the time required to resolve civil and administrative disputes at the first instance (the so-called disposal time) decreased again in 2020 (after a slight increase in 2019). In the case of civil and commercial disputes, this decrease did not manifest itself, on the contrary, there was another slight increase compared to 2019 (graph 7). In the ratio of decided cases to the idea of new cases (the so-called clearance rate) in civil, commercial and administrative cases (chart 11) is Within the EU, Slovakia ranks first (percentage ratio slightly below 120 percent).[65]

remains a still problematic point of assessment for the Slovak Republic, but we also note subtle shifts for the better. In the evaluation of citizens, Slovakia slightly improved, when it overtook Poland and Croatia. In the ranking of companies, the Slovak Republic improved by one place and is in 23rd place.

The main conclusion of the complete review in the field of digitization of justice systems, as European Commissioner Didier stated Reynders is that even though many states have taken measures to ensure the functioning of the courts during the pandemic, the data shows the need to increase modernization reforms in this area.

Experiences of the Slovak judiciary

Digitization trends were also reflected in the new civil procedural codes adopted in the Slovak Republic in 2015. The result of this effort is the possibility, or in some cases, the explicit obligation of electronic communication of legal representatives of the parties to the proceedings with civil courts. Slovak civil courts use digital communication whether when filing a lawsuit through the eŽaloby portal, when sending documents, the possibility of questioning by teleconference, publishing court decisions.[66] Despite the indisputable positives of new technologies, their use in practice opens new questions and the need for legal regulation of new problematic situations. An example in the environment of the Slovak Republic is the submission of opposition to a payment order in an electronic form procedure, where the problem came before the Constitutional Court of the Slovak Republic (CC SR), where there were two different approaches of this highest judicial authority.

The Slovak judiciary uses videoconferences so far mostly in criminal cases during the testimony of protected witnesses, etc. The company Contineo from Košice was a pioneer in this field s.r.o., as a member of the above-mentioned largest video conference network EyeNetwork, provided mediation of video conference testimonies for Slovak, Hungarian and American law offices. In this modern and efficient way, statements of forensic experts, proceedings in international arbitrations or statements of heirs in complicated inheritance proceedings are carried

[64]In criminal proceedings (chart 47), the Slovak Republic has improved significantly and has improved from 8th place to 4th place (behind Estonia, Hungary and Austria).

[65] EU Justice Scoreboard 2022: Ten years of monitoring the effectiveness of justice systems, online [19.05.2022] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3146 language versions available at Available at: https://commission.europa.eu/select-language?destination= /node/9

[66] For the practical use of electronics tools, see also TREŠČÁKOVÁ, D. - MICHAĽOV, L.: Electronic documents – their real use and application in solving disputes arising from electronic commerce. In: *Law, business, economics V.: collection of scientific works*. Košice: University of Pavel Jozef Šafárik in Košice, 2015. p. 488-499.

out. (in June 2019, the Ministry of Justice of the Slovak Republic also presented, inspired by Hungary, an effort to expand video proceedings, mainly in criminal matters).

According to Slovak procedural regulations,[67] the court conducts evidence at the hearing, and if it is expedient, also outside it (§ 188 of the Code of Civil Procedure). With the consent of the parties to the proceedings, the court may hold an oral hearing via video conference or other means of communication technology (Section 175 of the Code of Civil Procedure). In principle, the parties to the proceedings have the right to participate and be present during the performance of evidence. There are no special procedures for the realization of evidence by video conference (apart from those mentioned above). Therefore, only the Ordinance on Evidence, Civil Litigation Procedures and bylaws – Administrative and Office Rules for Courts apply (in 2015, Decree MS SR 543 of November 11, 2005, on Administrative and Office Rules for District Courts, Regional Courts, Special Court and military courts). Through the service of the Ministry of Justice of the Slovak Republic, a party can participate in a court hearing even from geographically remote locations, where personal presence at the court hearing is limited for relevant reasons (remoteness of residence, restriction of movement, or handicap due to longer travel, stay abroad, the person is in the Institute for Enforcement imprisonment, etc.). The service implements court proceedings via video conference in various locations belonging to the Ministry of Justice of the Slovak Republic and courts, as well as outside them (software client). For these purposes, the citizen will usually appear at the nearest office of the general court. Consultation in the form of a video conference call is also possible with the Legal Aid Centre and can be carried out from your nearest district or regional court.

Procedural standards do not place any restrictions on the persons who can be heard via video conference. According to §187 of the Code of Civil Procedure, everything that can contribute to the proper clarification of the matter and that was obtained legally from evidence can be used as evidence. In particular, a party, a witness and an expert can be heard. According to §203 of the Code of Civil Procedure, evidence must be conducted in such a way as to respect the obligation of confidentiality regarding classified facts. There are no restrictions concerning specific evidence other than those resulting from the nature of the video conference (e.g., the impossibility of making a video conference inspection of the place, etc.).

Evidence is usually carried out at a hearing (Section 188 of the Code of Civil Procedure), and the hearing is usually held in the court building (Section 25 in conjunction with Section 35 of the Administrative and Office Rules for Courts). It is difficult to imagine hearing someone in another place for technical reasons.

The advantage of the procedure is the simple possibility of recording the completed video transmission. Under Section 175 of the Code of Civil Procedure, however, an oral hearing can only be held via video conference with the parties' consent to the proceedings. The record created is subsequently stored on a data carrier, which becomes part of the court file.

Suppose an interrogation is carried out by videoconference in proceedings with a foreigner, and there is a need for an interpreter (e.g., the court interrogates a foreigner living in the Slovak Republic). In that case, the Slovak court will provide an interpreter but demand compensation from the requesting court under Art. 18 par. 2 of the regulation. Suppose the interrogation is carried out by video conference, according to Art. 17. In that case, the central authority shall agree with the conditions with the requesting court and propose that, if necessary, the requesting court secure an interpreter.

Even in this case, the general regulations on conducting the hearing and summoning witnesses and participants will apply. The summons for questioning should be delivered "as a rule, at least five days before the day on which the hearing is to be held (Section 178, paragraph 2 of the Code of Civil Procedure). Slovak courts do not apply the costs for the video conference itself when dealing

[67] Act No. 160/2015 Coll. of the Slovak Republic, Code of Civil Contentious Procedure of May 21, 2015

with a foreign country. As regards informing persons, in general, at the beginning of the interrogation, the court is supposed to instruct the person about his procedural rights and obligations, but this does not apply if the person is represented by a lawyer or the party in dispute is the state, a state body or a legal entity represented by a person with a legal education. (Section 160 of the Code of Civil Procedure). Our legal order does not contain special provisions governing these issues for videoconferencing. The general provisions for verifying the identity of the person to be interviewed shall apply. The procedural standards do not contain specific provisions governing these issues for videoconferencing. He verifies the data from the identity card or passport. At the beginning of the interrogation, it is necessary to establish the identity of the witness and the circumstances that may affect his credibility (relative relationship, etc.; Section 200 of the Code of Civil Procedure).

Our legal system does not contain special provisions for taking an oath, in this case in civil proceedings, only in criminal ones. However, according to the general provisions of the Code of Civil Procedure (Section 196, paragraph 2), the court will instruct the witness at the beginning of the hearing about the meaning of the witness statement, his rights and obligations and the criminal consequences of false testimony.

As for other measures, every Slovak court has an administrative worker with whom it is possible to plan a connection test, a day of interrogation, etc. He is trained to operate video conference equipment. In case of problems, this administrative worker contacts the technical worker of the court and can plan his presence on the day of the hearing.

Czech Republic

In the sense of Civic judicial of the Order, Act No. 99/1963 Coll.[68] and §10a of the Instructions of the Ministry of Justice of the Czech Republic no. 505/2001, it is possible to hear not only witnesses but also experts via videophone. The essential content of the witness statement is recorded. This act is not limited to the premises of the court, but it can also be another suitable place, e.g., place where experts or witnesses are located (hospital, laboratory). If the witness does not speak the language in which the hearing is conducted, he has, according to Art. 37 par. 4 of the Constitutional Act no. 2/1993 Charter of Fundamental Rights and Freedoms right to an interpreter. According to the provisions of Section 18 par. 2 OSP, the court will appoint an interpreter for a participant whose mother tongue is other than Czech, if such a need becomes apparent during the hearing. Before the start of the interrogation, the witness must be instructed about the meaning of his testimony, about his rights and obligations and about the possible criminal consequences of false testimony.

Poland

Section 235 para. 2 and 3 of the Code of Civil Procedure (Code postepowania cywilnego, Dz. U. 1964 No. 43 pos. 296, dated 17 Nov. 1964) and the order of the Minister of Justice of 24 February 2010 on technical devices and resources that enable the remote execution of evidence in civil proceedings.[69] Polish law does not establish any restrictions regarding the persons who can be interviewed in this way, they are experts, participants in the proceedings and witnesses can give their testimony via video conference. As a rule, the hearing is conducted in the Polish language. If the person being interviewed is a foreigner and does not understand Polish, an interpreter must be present. Polish law does not set any specific restrictions on the type of evidence that can be obtained via videoconference or the place from which a person can be interviewed via videoconference. As a rule, the hearing takes place in the courthouse. If it is a proceeding with a foreign element and the requested court incurs costs when taking evidence using modern technologies, the court shall apply Section 1135 para. 3 of the Code of Civil Procedure, which stipulates that if, when enforcing a

[68] Act no. 99/1963 Coll. of the Czech Republic, Code of Civil Procedure
[69] Code of Civil Procedure, Dz. U. 1964 No. 43 pos. 296, dated 17 Nov. 1964

request from a court or other authority of a foreign country, costs arise associated with the use of a method other than that prescribed by Polish law, the court will not enforce the request until the court or other authority of a foreign country submits within the specified period adequate deposit.[70]

Germany

Evidence can be taken using video transmission by questioning witnesses, experts or participants in the proceedings (§128a para. 2 ZPO Zivilprozessordnung).[71] The execution of other means of evidence (whether they are documents, inspection) using a video conference is not expressly permitted by legal provisions. According to § 128a par. 2 of the first sentence of the Code of Civil Procedure in German, civil court proceedings are admissible on request. During the interrogation, video and audio recordings must be transmitted simultaneously to the place where the witness, expert or party to the proceedings is located during the interrogation and to the meeting room of the court. If the participants, authorized representatives and advisors can stay in another place, the video and audio recording during the interrogation must be transmitted to this place simultaneously.

Hungary

Civil Court Code (2016, 2016. évi CXXX. Törvény a polgari perrendtartásról) enables the court, at the request of a party to the proceedings or on its initiative, to hear a party to the proceedings, other participants in the court proceedings or an expert, or to hear a witness through the system of the so-called closed telecommunications network. A hearing via a closed telecommunications network is particularly suitable if it speeds up the proceedings or if a hearing at the case venue is difficult or expensive. As far as entities are concerned, the closed telecommunications network can be used to hear the participants in the proceedings and experts and witnesses in the proceedings. Hearings via a closed telecommunications network take place in the premises of a court or other state body, in rooms specially designated and equipped for this purpose. The procedural standards of the Code of Civil Procedure do not contain any restrictions on video or audio recordings of hearings conducted through a closed telecommunications network. However, the Code of Civil Procedure stipulates that in the case of hearings through a closed telecommunications network, a report must be written and conducted, and the persons who were present in the room during the hearing must be listed.[72]

In the Slovak Republic, the so-called reminder proceedings, i.e., issuing payment orders. The aim of Act no. 307/2016 Coll. on the reminder procedure and on the amendment of some laws was the "automation" of issuing payment orders based on standardized electronic forms.[73] The expected result in a given case is to shorten the duration of court proceedings and relieve the courts. Despite the decidedly welcome intention of the law on reminder proceedings, it can be stated that, on a practical level, serious questions arise regarding the determination of an acceptable balance between the need to modernize and speed up the proceedings and the interference with the rights of its participants. The setting of the reminder procedure is based on a relatively strict premise, according to which the failure to complete the formal requirements of the objection as the only means of defence of the defendant in the reminder procedure means the failure to file the objection.

[70] https://e-justice.europa.eu

[71] Code of Civil Procedure as promulgated on 5 December 2005 (Bundesgesetzblatt (BGBl, Federal Law Gazette) I page 3202; 2006 I page 431; 2007 I page 1781), last amended by Article 1 of the Act dated 10 October 2013 (Federal Law Gazette I page 3786) and Book 10 last amended by Article 1 of the Act of 5 October 2021 (Federal Law Gazette I, p. 4607)

[72] https://e-justice.europa.eu

[73] Explanatory report to the Act no. 307/2016 Coll. he reminder proceedings, available at the web address : https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2016/307-2016-zz.html.

In the first case, the Constitutional Court of the Slovak Republic dealt with a complaint from the defendant in a reminder proceeding. The complainant, through his legal representative, filed an objection against the payment order issued by the district court within the statutory period. However, this was not submitted through the electronic form intended for that, in accordance with the Act on reminder proceedings. The reason was a technical failure of the eŽaloby portal, through which the form in question is sent to the court. To comply with the statutory deadline, the objection was filed in an alternative form, namely through the portal slovensko.sk – general agenda service. That is, in a way that is fully accepted when delivering submissions to the court in "standard" dispute proceedings. The district court subsequently concluded that the complainant's objection was submitted in time, was factually justified and even authorized, but solely because the formal requirement required by the law on reminder proceedings (sending the objection via an electronic form) was not met, the complainant's objection was rejected. With similar intentions, the district court also decided on the subsequent complaint of the complainant, with which he contested the resolution on the rejection of the opposition. The Constitutional Court of the Slovak Republic rejected the constitutional complaint by resolution.[74] In the reasoning, he stated that since the objection was not submitted via an electronic form as required by the law on reminder proceedings, the district court decided correctly when it rejected the objection. The Constitutional Court of the Slovak Republic pointed out an alternative option – to file a protest by means of documents. From the point of view of constitutional law, it is therefore important that the complainant had another alternative to choose from (the documentary form of filing an objection), and thus his rights could not be violated by the decisions of the district court.

On the other hand, just a few days before the Constitutional Court of the Slovak Republic rejected the aforementioned complaint of the complainant, another panel of the Constitutional Court of the Slovak Republic decided in a factually similar case to accept the constitutional complaint for further proceedings, while the proceedings in question resulted in the issuance of an award, by which the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the contrary, found a violation the complainant's right to judicial protection according to Article 46 par. 1 of the Constitution of the SR.[75]

In the present case (like the first case), the complainant was in the position of the defendant in the reminder proceedings. He filed an objection against the payment order issued by the District Court, which, however, did not meet the condition of sending it via the electronic form intended for that purpose in accordance with the Act on reminder proceedings. As a result of this deficiency, the opposition was rejected by the District Court. Moreover, in contrast to the first mentioned case, in this situation the reason for not filing an objection on the electronic form was not a technical failure of the eŽaloby portal. In the subsequent constitutional complaint, the complainant pointed to excessive formalism on the part of the District Court, the consequence of which was favouring the other party. The applicant was deprived of the opportunity to present relevant arguments before the court or defend yourself effectively.

The Constitutional Court of the Slovak Republic assessed the approach of the District Court as highly formalistic, not following the purpose of the law, but only its grammatical interpretation.12 By rejecting the objection solely on the grounds that it was not submitted on the prescribed electronic form, the complainant's only possibility to effectively defend himself in the reminder proceedings was de *facto taken* away.

The Constitutional Court of the Slovak Republic by decision no. In fact, he transferred the responsibility for the non-functionality of electronic means, the accessibility and functionality of which the state is supposed to guarantee, to the complainant. We are of the opinion that the above is inadmissible in a democratic society, striving for the modernization and implementation of

[74] Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no. k. I. ÚS 472/2020-20, dated October 20, 2020.
[75] Finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no. k. III. ÚS 380/2020-34, dated March 30, 2021.

available technological conveniences in this area of life as well. The Constitutional Court of the Slovak Republic by decision no. In fact, he transferred the responsibility for the non-functionality of electronic means, the accessibility and functionality of which the state is supposed to guarantee, to the complainant. We are of the opinion that the above is inadmissible[76] in a democratic society, striving for the modernization and implementation of available technological conveniences in this area of life as well.

Similarly, the different jurisprudence regarding the moment of delivery of authorized and unauthorized electronic filing to the court can be assessed as a discrepancy. The submission to the court can be made in writing, in paper or electronic form. Submissions in the main matter made in electronic form without authorization according to a special regulation must additionally be delivered in paper form or in electronic form authorized according to a special regulation; if it is not additionally delivered to the court within ten days, the submission is not considered. The court does not call for additional delivery of the submission. If the Civil Procedure Code allows for the possibility of filing an appeal by electronic means (§125 paragraph 1 of the CSP), i.e., to an electronic filing office, this filing must be authorized.

The first of the compared decisions is the resolution issued by the Supreme Court of the Slovak Republic sp. stamp *3 Cdo 105/2019.*[77] In it, the plaintiff objected to the violation of the right to a fair trial when the Regional Court in Bratislava rejected the plaintiff's appeal. The Regional Court concluded that the plaintiff's appeal was filed after the statutory deadline for its filing had expired. The challenged resolution was delivered to the plaintiff on 22 August 2019, i.e., the 15-day statutory period began to run on 23 August 2017, and thus the last day of the period fell on 06 September 2017. The plaintiff filed the appeal on September 6, 2017, but the appeal in question was received on the central public administration portal on September 7, 2017.

In this proceeding, the Supreme Court of the Slovak Republic came to the opinion that, to preserve the deadline for filing an appeal, the moment of sending the signed electronic submission according to Act no. 305/2013 Coll. on e-Government, without the need for further proof of the moment of actual delivery of the submission from this system to the designated court. The party to the dispute cannot be burdened with the subsequent transfer of data from the portal to the designated court, as it has no possibility to influence this stage of delivery. He further states that if the appellate court rejected the plaintiff's appeal as filed late, with this incorrect procedural procedure it prevented him from exercising his procedural rights to the extent that the right to a fair trial was violated and the plaintiff justifiably applied the grounds of appeal in accordance with § 420 letter f/ CCP. The Supreme Court therefore annulled the decision of the Court of Appeal and returned the matter to it for further proceedings.

The second compared decision is *the resolution of the Constitutional Court from April 1, 2020, sp. stamp IV. ÚS 115/2020.*[78] According to the complainant, the district court violated his constitutional rights and deprived him of the right to judicial protection. Complainant filed a complaint against the decision of the district court, "which he sent by e-mail on August 22, 2019 at 11:59 p.m. to the address podatelnaOSDS@justice.sk and at the same time by fax on August 22, 2019 at 11:56 p.m. Subsequently, the plaintiff delivered a written complaint to the District Court on August 30, 2019. The district court rejected the complainant's complaint as filed late on the grounds that it was delivered to the district court electronically without authorization on August 23, 2019, at 12:00 a.m., i.e., after the deadline established by Act 2, and as far as fax submission is concerned,

[76] FILIČKO, V. – SOKOL, M.: Electronization and digitalization as a means of deprivation of the right to judicial protection – selected aspects , In *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, vol . 9. 2021, no. 2, ISSN 1339-3995. https://doi.org/10.33542/SIC2021-2-03 37 Available at: http://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/92021-2/03_Filicko_Sokol_Elektronizacia_ako_prostriedok.pdf
[77] Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, no. 3 Cdo 105/2019
[78] Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no.IV. ÚS 115/2020

this is no longer in accordance with the current legislation possible.[79] The complainant did not agree with the legal conclusion of the district court and insisted on timely filing of the complaint.

First, the Constitutional Court emphasized that the form of electronic communication chosen by the complainant when filing the complaint does not fall under the scope of the e-Government Act because the submission in question was not authorized. Therefore, it also follows from the above that the rule according to which an electronic submission is submitted by sending it to the electronic mailbox of a public body cannot be applied to the form of electronic communication chosen by the complainant. In relation to normal e-mail communication, however, he stated in another matter that the moment of sending the e-mail is not decisive for maintaining the deadline for filing an appeal, but the moment of delivery of the e-mail message to the court, while the appeal is considered delivered on the day of delivery of the e-mail email of the court, even if it happened after the official hours of the court. In this context, it is appropriate to emphasize that in the discussed case, the complainant did not use the eŽaloby portal, but the classic e-mail service to submit an electronic unauthorized complaint.

The Constitutional Court concluded that when using a normal e-mail service, it is a direct and immediate use of a technical means through which data (electronic) messages are transmitted from the sender to the recipient. In this form of electronic communication, a specific e-mail application (service) cannot be considered as a body that has the obligation to deliver a submission in accordance with §121 par. 5 CSP. From this point of view, the decisive moment is the moment when the e-mail message was delivered to the competent court, and not the moment when this e-mail message was sent.

The Constitutional Court also points in support to the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic, which is based on the legal conclusion that electronic communication via e-mail is not communication through an authority that is obliged to deliver the submission, therefore the decisive moment is the moment of delivery of the submission to the court (compare e.g., I. ÚS 250/05, III. ÚS 2361/08 and IV. ÚS2492/08). It is also determined by the nature of e-mail communication, since the court can only find out that a person has submitted a certain submission when this submission is delivered to him. Indisputable proof of the moment the e-mail was sent would essentially have to be implemented in disputed cases almost at the level of expert evidence by a certified entity based on direct access to the e-mail sender's system. These practical aspects also support the legal conclusion that in electronic communication in the form of regular e-mail, the moment of delivery of the e-mail message, and not the moment of its sending, is decisive.

In the case of an authorized electronic submission to the court through the e-Claims portal, the moment of sending this (authorized) submission is decisive. In contrast, in the case of an ordinary (unauthorized) e-mail submission, the moment of delivery of the e-mail message to the addressee is decisive. and not the moment this email was sent.[80]

Conclusion

As can be seen, the digitalization of justice brings several legal problems that need to be resolved, and this process is ongoing. Another important aspect of the electronification of the process, both from the point of view of the search for the truth and also from the point of view of process agility, refers to radicalization orality in the process.[81] In the electronic process, orality can be completely preserved, and one can talk about radicalization since all presentations can be

[79] ŠTEVČEK. M. at all.: *Code of Civil Contentious* Procedure. *Commentary*. Prague: CH Beck, 2016, p.447.
[80] PORUBAN, I. : *Electronic authorized submission vs. regular email* , Lawyer's office Grand Oak Legal, Available at: https://www.grandoaklaw.com/article-page/elektronicke-autorizovane-podanie-vs-bezny-e-mail
[81] RESENDE CHAVES, JE Jr.: Proceedings on the web, *In: Electronic Technology and Civil Procedure: New Paths to Justice from Around*. Editors: Miklós Kengyel, Zoltán Nemessányi, New York: Springer, 2012, p.131.

recorded. More than simple orality, we can think about a certain hyperreality of process actions created and simulated by image and sound data. It should be remembered that orality has always been highly valued because it has the capacity and potential to search for truth (in contrast to the perception of fact that characterizes the statement – paper can bear anything) but also from the point of view of the flexibility that concentration provides to actions. If the oral principle can support and complement written proceedings so well, what about its potential, which brings an immediate electronic discussion?

Recently, we had the opportunity to record and shape reality using technical means. The medium has always limited the written process as a carrier and represents a static reality, while modern technical means mean a virtual reality. The rebirth of the principle of orality in the 19th century aimed to reveal the truth in the process, which began to move away from the written mode of operation. Also, the goal of the new perception of the process was to find and restore the lost flexibility of action. It is also necessary to perceive the fact that in electronic proceedings, it is possible to limit, although of course not exclude, the representation of persons (rather, those where the representation is chosen due to reluctance to participate in the proceedings, and there is no necessity for legal representation in case of limitation of capacity). Technologies can replace even a witness through a recording.

It can be said that orality was represented by a set – truth – representation – speed (flexibility) of action and what I am aiming for today through technology is characterized by terms – online or on the network. Finally, electronic reality enhanced by the principle of orality is not only important from the point of view of the hearing, but also in legal hermeneutics. The judge would make a decision orally in a direct and interactive way, he can immediately correct any errors and irregularities in the procedure. In this light, the concept of assertion and counter-assertion takes on a different dimension if we think of it as an immediate reaction.

REFERENCES

1. FILICKO, V – SOKOL, M.: *Electronization and digitalization as a means of deprivation of the right to judicial protection – selected aspects,* In *STUDIA IURIDICA Cassoviensia,* vol. 9. 2021, no. 2, ISSN 1339-3995. https://doi.org/10.33542/SIC2021-2-03 37

2. PORUBAN, Ivan.: *Electronic authorized submission vs. regular email* , Lawyer's office Grand Oak Legal, Available at: https://www.grandoaklaw.com/article-page/elektronicke-autorizovane-podanie-vs-bezny-e-mail

3. RESENDE CHAVES JE Jr.: Proceedings on the web, In *Electronic Technology and Civil Procedure: New Paths to Justice from Around.* Editors: Miklós Kengyel, Zoltán Nemessányi, New York: Springer, 2012, p.131. DOI https://doi.org/10.1007/978-94-007-4072-3. ISBN 978-94-007-4071-6.

4. ŠEVCOVÁ, K.: Digitalization of the healthcare queen system in the Slovak Republic – Digitalization of the health system en la República Eslovaca, In *RIJE – Revista Internacional Legal and Empresarial Soto, Ricardo Alonso*. Madrid: Facultad de Ciencias Jurídicas y Empresariales de la Universidad Francisco de Vitoria, 2020.130 p. ISSN 2531-0055. P. 45-60.

5. ŠEVCOVA, K.: *The principle of orality in civil proceedings as an element of fair proceedings and its authenticity,* Banská Bystrica: Belianum, 2019, 71 p. ISBN 978-80-557-162-6.

6. ŠTEVČEK, M. at all.: *Code of Civil Contentious Procedure. Commentary*. Prague: CH Beck, 2016, p.447.

7. TREŠČÁKOVÁ, D. – MICHAĽOV, L.: Electronic documents – their real use and application in solving disputes arising from electronic commerce. In: *Law, business, economics* V.: collection of scientific works. Košice: University of Pavel Jozef Šafárik in Košice, 2015. p. 488-499.

8. Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, no. 3 Cdo 105/2019.

9. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no. IV. ÚS 115/2020.

10. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no. I. ÚS 472/2020-20, dated October 20, 2020.

11. Finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic, no. III. ÚS 380/2020-34, dated March 30, 2021.

12. Explanatory report to the Act no. 307/2016 Coll. he reminder proceedings, available at the web address : https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2016/307-2016-zz.html.

11. EU Justice Scoreboard 2022: Ten years of monitoring the effectiveness of justice systems, online [19.05.2022] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3146 language versions available at Available at: https://commission.europa.eu/select-language?destination= /node/9

12. Testimonies via video conference , SITA Slovak Press Agency, webnoviny, Bratislava, online [17.03.2010], Available at: https://www.webnoviny.sk/svedectvo-cez-videokonferenciu/

13. https://e-justice.europa.eu

Yana Simutina
Senior Research Fellow at V.M. Koretsky Institute of State and
Law of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
Visiting Professorat the University
of Bristol Law School
(Bristol, UK)
yana.simutina@gmail.com
ORCID 0000-0001-7579-187X

RISKS OF EXCLUDING IT SPECIALISTS FROM THE SCOPE OF LABOUR LAW FROM THE PERSPECTIVE OF REGULATING PLATFORM WORK IN UKRAINE

The emergence of the gig economy has led to significant changes in employment and working relationships around the world. While companies seek more flexible and cost-effective solutions for hiring workers, policymakers consider adjusting the regulatory framework to the challenges of gig work. Ukraine, a country undergoing economic and social transition, is experiencing growth in the gig economy, especially in the digital sector. Against this background, with the adoption of the Law on Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine (LSDDE) in 2021, a new legal framework for IT companies called Diia.City was launched [1]. The introduction of gig contracts for IT workers, which, according to the legislator, should encourage Ukrainian IT companies to switch to formal employment of their IT workers under these contracts while retaining the tax advantages of civil contracts with individual entrepreneurs, has raised questions about the potential benefits and challenges of this employment model and the boundary between civil and labour law. Despite the fact that working arrangements under a gig contract share most of the characteristics of employment relationships, the LSDDE has defined a gig contract not as a special type of employment contract, but as a civil law contract and artificially excluded it from the scope of labour law.

In this respect, the legalisation of the concept of gig contracts in Ukrainian law raised a broader issue of work arrangements in the gig economy and, in particular, the legal determination of employment status on digital platforms. Even though the work of IT professionals under gig contracts is not gig work per se, the perspective of possible ways to regulate the work of individuals who are true 'gig' workers is still relevant in this case. Amidst all the optimism about the digitalisation of the economy and the various breakthroughs and achievements of Ukrainian businesses and developers, a crucial element of the digital economy – the lowest level platform workers on whose services digital platforms (Glovo, Uber, etc.) rely – has still been overlooked [2]. However, the combination of the inherently precarious nature of platform work and the lack of enforcement of labour laws makes these workers some of the most vulnerable in Ukraine, where platform workers are usually employed as service providers under civil law contracts or even work without signed contracts [3]. As a result, they do not enjoy the rights and benefits of regular employees, such as paid leave, social benefits, protection from immediate dismissal, etc., not to mention collective labour rights, as there is currently no provision for a legal mechanism to unionise non-standard workers and platform workers in particular.

According to Ukrainian labour law, there is no such category of workers that falls between labour and civil law relations. In each case, the courts must classify the relationship as labour or civil. As a legal response to the challenges of undeclared or disguised employment, in 2021 the

Ukrainian government proposed amendments to the LC to define the concept and characteristics of an employment relationship [4]. According to the draft law, an employment relationship is defined as a relationship between a worker and an employer, which regulates work performed on behalf of or under the direction and supervision of the employer in exchange for remuneration. The employment relationship is characterised by 1) work performed on the basis of a specific qualification, profession, position on behalf of and under the control of the person for whom the work is performed; 2) regulation of the work process, which is permanent and, as a rule, does not determine a specific result of work for a certain period of time; 3) the performance of work at a workplace determined by or agreed with the person for whom the work is performed, in accordance with internal labour regulations; 4) the organisation of working conditions, in particular the provision of means of production (equipment, tools, materials, raw materials); 5) the regular payment of remuneration; 6) the determination of working hours and rest periods; 7) the reimbursement of travel and other financial expenses related to the work performed. Work may be recognised as being performed under an employment relationship, regardless of the name and nature of the contractual relationship between the parties, if three or more of the above characteristics are present. If passed by Parliament, these proposed legislative changes would allow for the extension of labour regulation so that platform workers would be entitled to the same rights as employees, while platform companies would have to bear additional tax and social security burdens. However, this bill has not yet been considered by Parliament.

Meanwhile, the real legislative efforts to tackle disguised or undeclared work are going in a different direction. While European Union policymakers are trying to solve the problem of gig work by introducing a rebuttable presumption of employment and guaranteeing platform workers dignified working conditions, including health and safety, access to collective representation and bargaining [5], the Ukrainian legislator is creating a kind of hybrid or intermediate model by formalising the categories of "gig contract" and "gig specialist" without respecting at least two fundamental labour rights.

Although an intermediate category between employees and self-employed has already been identified with varying degrees of protection in many jurisdictions, there is still a broad discussion between labour law academics about the effectiveness of this approach. Supporters of the need to introduce such a category argue that "existing law no longer protects a growing number of persons who once would have enjoyed the status of employees […] and the lack of any intermediate status effectively provides greater incentives for employers to classify their workers as independent contractors" [6, 12].

Alternatively, Nicola Countouris express concerns that the existence of intermediate categories to a certain extent has aggravated them because, in some sense, they have made it easier for employers to structure their work needs and agreements with the help of contractual forms, which differ from the classification of the hired worker under a labour contract [7, 12]. Secondly, using the intermediate category refers to exacerbating "the issue of ‘fiscalisation’ where workers are required to classify themselves as ‘quasi-subordinates’ in order to access tax benefits typically reserved for self-employed individuals. In essence, workers who are classified as quasi-employees may resist reclassification as employees if it means forfeiting tax privileges, even if they would receive stronger protection under labour laws" [7, 13]. Valerio De Stefano agrees that the workers who would qualify for full protection as employees under the traditional legal tests would likely become deprived of many rights if they were crammed into an 'intermediate bucket' [8, 20]. The fundamental problem with the creation of a novel third status in Martin Gruber-Risak’s view is not only that it would "fail to alleviate the uncertainty and classificatory problems, but it would also provide persons working through platforms with a lower degree of protection even though and they might often be among the most vulnerable participants in the labour market" [9, 100].

From this observation, we can learn about the risks of having such intermediate categories in the legal system, which should be considered by Ukrainian lawmakers when reforming labour legislation and looking for ways to formalise work on digital platforms. On the one hand, such categories may provide a certain level of protection to workers who fall between the traditional binary of employee and self-employed. On the other hand, they can also introduce uncertainty and complexity into the legal framework. Such an approach may provide greater flexibility for gig workers and employers, but may also deprive workers of certain fundamental labour rights. The experience of formalising gig contracts and gig specialists is a striking example of the latter. Finally, and most worryingly, there is a risk that the concept of gig contracts in the IT sphere could be further applied to the regulation of work on other digital platforms, ultimately removing precarious gig workers from the scope of Ukrainian labour law.

REFERENCIES

1. Law of Ukraine "On Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine" № 1667-IX, July 15, 2021. Verkhovna Rada of Ukraine. Official web portal. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1667-20#Text

2. Christian Mamo. What rights for gig economy workers in Ukraine? April 20, 2021. Available at: https://emerging-europe.com/news/what-rights-for-gig-economy-workers-in-ukraine/

3. Vitalii Dudin. No return: Precarious Delivery Workers in Ukraine Look to Spain for Inspiration. 3 September 2019. Available at: https://www.opendemocracy.net/en/odr/no-return-precarious-delivery-workers-ukraine-look-spain-inspiration/

4. Draft Law on Amendments to the Labour Code to Define the Concept and Signs of Employment Relationships, Verkhovna Rada of Ukraine: official web portal. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71071.

5. Commission proposals to improve the working conditions of people working through digital labour platforms. Press release, December 9 2021. Brussels. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6605

6. Orly Lobel. The Gig Economy & The Future of Employment and Labour Law. *University of San Francisco Law Review*, Vol. 51, No. 1, 2017, 12.

7. Nicola Countouris. Defining and regulating work relations for the future of work. International Labour Office, Geneva, 2019, 12-13.

8. Valerio DE STEFANO. The Rise of the 'Just-in-Time Workforce': On-Demand Work, Crowdwork and Labour Protection in the Gig-Economy. Geneva: ILO, 2016, Conditions of work and employment series; No. 71, 20.

9. Martin GRUBER-RISAK. Classification of Platform Workers: a Scholarly Perspective. In: Tamás GYULAVÁRI & Emmanuel MENEGATTI (Eds.) Decent Work in the Digital Age: European and Comparative Perspectives. Oxford: Hart Publishing, 2022, 100.

Izabela Urbaniak-Mastalerz
dr adw. (od kilku lat interesuję się AI i publikuję teksty w tej tematyce)
Zakład Marketingu
Instytut Marketingu i Zrównoważonego Rozwoju
Politechnika Łódzka
ORA Częstochowa
izaurbaniakmastalerz@gmail.com

CZY SZTUCZNA INTELIGENCJA ZASTĄPI PRAWNIKÓW?/ WILL ARTIFICIAL INTELLIGENCE REPLACE THE LAWYERS?

Abstrakt

W moim wystąpieniu skupię się na analizie wpływu sztucznej inteligencji na działalność prawniczą w kontekście zawartego pytania w temacie: czy sztuczna inteligencja zastąpi rynek usług prawnych w Polsce i na świecie?

Tematyka sztucznej inteligencji w wielu możliwych obszarach życia człowieka mimo że nie jest nowa, to jednak wciąż coraz bardziej aktualna. Sztuczna inteligencja jest jeszcze obszarem nie objętym odpowiednimi faktycznymi regulacjami prawnymi. Jednakże można zauważyć, że sztuczna inteligencja jest wykorzystywana przez różne instytucje oraz podmioty w coraz większym stopniu oraz ze znacznym wpływem oraz dalej idącą ingerencją na wykonywaną przez ludzi pracę.

Celem wystąpienia będzie próba przedstawienia rozstrzygnięcia problemu: w jaki sposób należy korzystać z dobrodziejstw sztucznej inteligencji, aby pozostała przestrzeń do pracy prawników. Znalezienie stosownego balansu umożliwi także dostrzeżenie granic w korzystaniu z sztucznej inteligencji przez prawników. Zaprezentowane będzie także własne stanowisko i postulat *de lege ferenda* w przedmiocie wprowadzenia w tym zakresie unormowań krajowych oraz międzynarodowych.

Punktem wyjścia do dokonania oceny oraz ustalenia stosownej granicy będzie stanowisko Sądu Najwyższego, sądów powszechnych oraz poglądy doktryny oraz własne (wstępne) wyniki badań.

In my presentation, I will focus on the analysis of the impact of artificial intelligence on legal activities in the context of the question contained in the topic: will artificial intelligence replace the legal services market in Poland and the world?

The topic of artificial intelligence in many possible areas of human life, although not new, is still increasingly relevant. Artificial intelligence is still an area that has not yet been adequately regulated at any level. However, it can be seen that artificial intelligence is being used by various institutions and entities, but to an increasing extent and with significant influence and interference on the work performed by humans.

The purpose of the speech will be to try to present a solution to the problem: how the benefits of artificial intelligence should be used so that the space for the work of lawyers remains. Finding the right balance will also make it possible to see the limits in the use of artificial intelligence by lawyers. The author's own position and de lege ferenda postulate on the introduction of national and international norms in this regard will also be presented.

The starting point for the evaluation and determination of the relevant limit will be the position of the Supreme Court, common courts and views of the doctrine, as well as our own (preliminary) research results.

ПАНЕЛЬНІ ДИСКУСІЇ

Ольга Аврамова
канд. юрид. наук, доц.,
провідний науковий співробітник відділу проблем приватного права і процесу
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
(*м. Київ, Україна*)
avramova.pravo@gmail.com
ORCID:*https://orcid.org/0000-0002-1941-9894*
Scopus Author ID: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57222308754

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІРТУАЛЬНОЇ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ

Ринок нерухомості у метавсесвіті поступово зростає та отримує популярність серед користувачів. Очікується, що ринок нерухомості метавсесвіту, який існує з 2003 р. завдяки платформі тривимірного віртуального світу, зросте на 5,37 мільярда доларів до 2026 р. Активне поширення віртуальної нерухомості відбулось наприкінці 2021 р. Відтоді продажі землі в метавсесвіті зросли до семизначних цифр, включаючи віртуальний маєток, придбаний за 2,4 міл. дол. у листопаді 2021 р. в Decentraland, а інший за 1,65 міл. дол. в Otherside у травні 2022 р. [1]. Враховуючи, активний розвиток відносин щодо об'єктів віртуальної (цифрової) власності у світі, нагальним є поступова розробка правового режиму віртуальних об'єктів, зокрема житла.

Фактично віртуальна нерухомість визначається як право власності на цифрові активи (віртуальні блага) у віртуальних світах або платформах метавсесвіту. Цифровими активами можуть виступати віртуальні землі, будь-які будівлі, об'єкти творчості, віртуальний бізнес. Одним із найпомітніших прикладів віртуальної нерухомості є Decentraland, віртуальний світ на основі блокчейну, де користувачі можуть купувати, розвивати та монетизувати віртуальні земельні ділянки. У Decentraland користувачі мають повний контроль над своїми цифровими властивостями, що дозволяє їм створювати унікальні враження, проводити заходи та навіть отримувати прибуток через віртуальний бізнес [2].

Концепція «власності» у віртуальному світі є проблематичною. Внаслідок цього у юридичних джерелах сформувались різні позиції щодо цього питання. В. Ерланк вважає доцільним описувати її як право власності гравців (користувачів метавсесвіту) на речі, яким вони «володіють» у віртуальних світах, за аналогією власності. Такий підхід обумовлений тим, що на багатьох віртуальних платформах право власності закріплюється за власником об'єкта на той час, поки цей об'єкт належить аватару (користувачу). Більш складна система власності виникає, коли на основі коду відбувається віртуальне володіння житлом. За допомогою кодів встановлюється «право відвідування» відповідного віртуального житла. Це право є постійним, не підлягає передачі та може бути відкликано власником будинку на будь-якому етапі. Воно має вимірний вплив на здатність власника взаємодіяти зі своїм власним майном, а також з майном інших. Щодо віртуального будинку виникає низка проблем, зокрема доступність до житла. Так, власник будинку може приймати гостей, проводити у ньому заходи та інші соціальні візити, шляхом вибору між певними категоріями доступу, який він хоче призначити відвідувачу. Залежно від категорії, яку домовласник призначає відвідувачеві, цей відвідувач матиме не лише доступ до певних частин будинку, але також має відповідну взаємодію з предметами в житлі [3, с. 776]. Водночас такий підхід породжує суто правничі питання, оскільки концепція власності зазвичай виводиться з фактичного питання володіння, а код доступу до об'єкту не дозволяє користувачу метавсес-

віту фактично володіти предметом у віртуальному світі. Можна визначити, що віртуальна житлова нерухомість базується не на засаді фактичного володіння об'єктом, а на майновому праві володіння цифровим об'єктом – кодом доступу до нього.

На думку Г. Радхакрішні, право власності у метавсесвіті придбається на підставі ліцензії, а тому вказувати на безкоштовне право власності на нерухомість у метавсесвіті, безпідставно. Ця ліцензія є гібридом моделі оренди, оскільки, на відміну від чистої ліцензії, вона дозволяє користувачеві в Second Life придбавати, зберігати, використовувати та торгувати протягом фіксованого договірного періоду. Користувач метавсесвіту завжди укладає ліцензійну угоду з відповідною цифровою платформою. При цьому, нерухомість у метавсесвіті буде здатною стати привабливою інвестицією, при наявності прозорих контрактів та визначеністю договірних умов, введенням доступних механізмів вирішення спорів. Правова регламентація таких відносин може бути вирішена за допомогою договірного права [4, с. 80]. Безумовно, що користування цифровими (віртуальними об'єктами) відбувається на підставі ліцензійних угод у межах права інтелектуальної власності. Таке положення обумовлено тим, що створення як усього та окремих елементів феномену метавсесвіту передбачає використання інтелектуальної, творчої праці. Найбільш близькими інститутами права інтелектуальної власності до регулювання відносин метавсесвіту є авторське право (включаючи суміжні права та право sui generis), патентні права на промисловий зразок [5, с. 132]. Зважаючи на це, можна припустити, що зобов'язальне право може використовуватися для передання майнових прав на віртуальні блага, адже воно не пояснює феномен правової природи цифрових об'єктів.

На проблемність виникнення віртуальної власності звертає увагу Дж. Ферфілд. Він підкреслює, що право власності в XX столітті перейшло від права речей до права прав на речі. При цьому, домінуючою парадигмою власності в Інтернеті стала інтелектуальна власність. На його думку, така підгонка була не зовсім правильною. Перехід в Інтернет позбавив майже всіх прав на особисту власність і замінив їх ліцензіями на інтелектуальну власність. При цьому, право власності регулює права людей щодо обмежених ресурсів, а в метавсесвіті обмеження фізичної форми зникло, будь-хто може робити нескінченну кількість копій твору практично без витрат. Припущення закону полягає в тому, що фізична форма копії зникла, а залишилося лише авторське право. Як зазначалося у справі «Кремен проти Коена», власність поширюється на все, що може бути унікальним у володінні. Наприклад, будівництво фізичного будинку вдруге коштує стільки ж, скільки і вперше. Віртуальний будинок дублюється одним натисканням кнопки, майже за нульову ціну. Ця проблема копіювання забезпечила те, що авторські права стали домінуючим правовим режимом, оскільки закони, які сприяли промисловості, зміцнювали та розширювали ліцензійні права та посилювали штрафи за порушення авторських прав. Отже, інтереси інтелектуальної власності та ліцензійні угоди з кінцевим користувачем приховують майже всі випадки цифрової особистої власності, оскільки законодавство, на сьогодні, не може запропонувати узгоджену структуру цифрової власності [6].

Враховуючи особливості віртуальних об'єктів, О.Є. Мічурін пропонує застосовування з певними обмеженнями та застереженнями концепції речових прав для правового регулювання об'єктів цифрових технологій (віртуальних благ) на сучасному етапі. Він вказує, що право на віртуальне благо невідривно пов'язано із спеціальним доступом до нього, який відбувається через автентифікацію та верифікацію (авторизацію). Відтак при виникненні права на віртуальне благо необхідною має бути наявність доступу до нього, зокрема, через автентифікацію та верифікацію [7, с. 28].

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що на сьогодні, правовий режим віртуальної житлової нерухомості є невизначеним. Віртуальне житло є одним із віртуальних благ. До їх ознак дослідники відносять: вони є продуктом ІТ-технологій; віртуальні блага є нематеріальними, не мають чіткої уречевленої форми, можуть без втрати властивостей швидко

змінювати матеріальні носії; належність віртуальних благ як об'єктів цивільного права певні особі визначається через абсолютні права; віртуальні блага можуть бути як віддільними від особи та оборотоздатними, так і тісно пов'язаними з особою й необоротоздатними [8, с. 72]. Вважаємо, що перспективним правовим режимом віртуальної житлової нерухомості є цифрова/віртуальна власність, яка може стати інститутом віртуального права, що знаходиться у стадії формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kamin D. The Next Hot Housing Market Is Out of This World. It's in the Metaverse. URL: https://www.nytimes.com/2023/02/19/realestate/metaverse-vr-housing-market.html.

2. The Future of Ownership with Virtual Real Estate. URL: https://www.linkedin.com/pulse/future-ownership-virtual-real-estate-now-now1.

3. Erlank W. Acquisition of ownership inside virtual worlds. *De Jure Law Journal. 2013. 46 Volume 3. P. 770-782.*

4. Radhakrishna G. Legal Issues with Real Estate in the Metaverse. *Proceedings of the International Conference on Law and Digitalization (ICLD 2022). URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/icld-22/125979430.*

5. Аврамова О.Є. Цивільно-правове регулювання метавсесвіту: постановка проблеми. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування : матеріали XXI наук.-практ.конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. С. 129-133.*

6. Fairfield J. Property as the law of virtual things. *Frontiers in Research Metrics and Analytics. 2022. Volume 7. DOI https://doi.org/10.3389/frma.2022.981964.*

7. Мічурін Є.О. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 3 (September 2022): pp. 22-29. DOI: 10.15804/CPLS.20223.03.*

8. Мічурін Є.О. Віртуальні блага: особливості та ознаки. *Форум права. 2021. № 68(3). С. 67–73. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.5075696.*

Anatiychuk Viktoriia
PhD in Law Assistant Professor Department of Private Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi (Ukraine)
v.anatiychuk@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8036-4351

IDEOLOGY AS A BASIC CATEGORY OF LABOR LAW

As a rule, legal ideology is regarded as a "combination of conceptually substantiated ideas, principles, provisions, legal values, stimuli and motives, which contribute to strengthening the legal bases of the functioning of the state and society, positioning them in European and world hierarchy" [4, c. 344].

Ideology is not only an external form of law, but also its content characteristics. Since this phenomenon is of an objective nature, it is inevitably reflected in law-making and law-applying processes. Therefore, any legal system cannot exist without an appropriate legal ideology. Without thoroughly studying the ideology of labor law, it is impossible to study its history, development, improvement of labor law institutions and the industry as a whole [1, p.13].

The ideology of labor law, which is a part of legal ideology, is usually considered through the prism of the purpose and objectives of labor legislation. For example, Article 1 of the Labor Code of Ukraine "regulates labor relations of all employees, contributing to the growth of labor productivity, improvement of the quality of work, increase of efficiency of social production and raising on this basis the material and cultural standard of living of employees, strengthening of labor discipline and gradual transformation of work for the benefit of society into the first vital need of every able-bodied person". In juridical literature, it is highlighted that "the current state of development of labor law can be considered neither sustainable nor appropriate. The facts are a significant change in the primary source of labor law – the very type of social life – which has put on the agenda even the issue of the social purpose of labor law as a branch of law, a significant change in doctrinal inter-branch relations, and the contradictory nature of the main provisions of labor law. These and other factors, acting simultaneously, create a general situation that is so complicated that the very essence of labor law is lost. Its social purpose is forgotten, the clarity of its purpose is lost, the content of its functions is substituted, etc" [5, p. 33].

The ideology of labor law, like any other, is politicized and most often manifests itself as a form of implementation of the state at a certain stage of its development. Ideology exists in any society because the tools at the disposal of the state support the inequality that exists in society. The society is diverse: someone is endowed with the means of production, others seek to sell their labor force [2, p.192]. The transformations, which take place in society and the economy in the process of evolution, involve the transition of the ideology of labor law to a new level, which inevitably affects the legal system and further vectors of the development of labor law as a branch [2, p.194].

In the current economic environment, the purpose and objectives of labor law should be the protection employees' and employers' rights and interests. After all, the rules of labor law should contribute to achieving optimal harmonization of the interests of the parties to labor relations and the interests of the state. When articulating the purpose of labor legislation, the legislator should also be guided by and take into account the experience of foreign legislators.

It is essential that the ideological attitudes of law enforcers, primarily judges who handle labor disputes, are also important in the legal regulation of social and labor relations. As a rule, all contradictions in the course of considering the labor disputes by the courts are interpreted in favor of the employee [6].

The ideology of modern labor law is the basic category the prospects and directions of development of this branch of law depending on it. It is necessary to develop the idea of "socialization of labor law", but in terms of the evolutionary transition from post-Marxism to a social democratic interpretation of social development in Ukraine. In modern conditions, liberal ideas that undermine the foundations of labor law are harmful, and consequently, it is necessary to move as soon as possible to the model of "economically stable and socially fair development" of society, the main driving forces of which are recognized as education, science and the latest technologies [8, p. 138].

According to O. I. Kiselyova, for further effective reform of labor legislation, it is necessary, first of all, to change the very ideology of labor law. First, it is necessary to move away from the position that labor should be the first vital need of every person. After all, given that the main social value, according to the Constitution of Ukraine, is a person, labor should be only a means to satisfy their vital needs [3]. However, "the content of legal norms that should regulate the process of applying a person's ability to work as one of his/her essential qualities in the interests of the whole society should objectively reflect the ideals of humanism, freedom, justice, equality, i.e. the ideas of the modern legal ideology of the state" [7, p. 213].

Labor law as an independent branch of law is a social law that protects the rights and interests of not only employers but also employees. Accordingly, labor law as a whole and its provisions can be effective only if they have objective content and correspond to the industrial relations which they are intended to regulate.

REFERENCES

1. Гетьманцева Н. Д. Джерело трудового права та його співвідношення з формою права / Актуальні проблеми приватного і публічного права: монографія / Н. Д. Гетьманцева, Т. М. Волощенко, І. Г. Козуб [та ін.]; відп. ред. Н. Д. Гетьманцева. Чернівці : Чернівецький нац. ун–т, 2012. С. 8–35

2. Гетьманцева Н. Д., Вакарюк Л. В. Природа формування доктрини трудового права, її суть та значення для трудового права як самостійної галузі права.. Юридичний науковий електронний журнал. № 9. 2023. С. 190-194-194.

3. Кисельова О. І. Сучасна ідеологія трудового права України URL: https://core.ac.uk/download/pdf/324273304.pdf

4. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства : [монографія] К. : МП Леся, 2012. 400 с.

5. Панасюк О. Т. Про внесок Гордона в формування доктрини трудового права та його значення в сучасних умовах. Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: [Матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 квіт. 2013 р.) /за ред. проф. М. І. Іншина, проф. Н. М. Хуторян, доц. В. І. Щербини] К.: НікаЦентр 2013. С. 33–37.

6. Постанова Верховного Суду від 22.12.2022 у справі №758/1322/17 (провадження №61-6662св20) щодо систематичного порушення трудових обов'язків URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108086718

7. Процевський О. Якою має бути правова ідеологія Трудового кодексу України XXI століття? *Право України*. 2016. № 3. С. 213-221.

8. Щербина В. І. Сучасна ідеологія трудового права: постановка окремих проблем. Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». Д.: Акад. митної служби України, 2010. 2011. № 1(6). С. 133-13.

Василь Андріїв
доктор юридичних наук, професор
кафедри трудового права та права соціального забезпечення.
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ
avm2009@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-9118-763X
Тетяна Вахонєва
доктор юридичних наук, професор
кафедри трудового права та права соціального забезпечення.
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ
tatiana_vah@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-3495-3622

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ВИМОГ ДО РОЛІ КЕРІВНИКІВ У ПІДТРИМАННІ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ

Ефективність і результативність діяльності державних органів значною мірою залежать від дій керівників державної служби, яким законодавчо надано право керувати. Власне тому і виникає потреба посилення вимог до ролі керівників у підтриманні безпечних умов праці в державних органах. Встановлення та підтримання таких умов, насамперед залежить від організаційної функції керівників. Відсутність відповідальності керівників у даному напрямі створює загрози для належного виконання державними органами функцій державного значення та забезпечення престижу державної служби загалом.

Державна служба є однією з форм або одним із видів трудової діяльності, коли зайняті на державній службі працівники наділені специфічним колом повноважень для виконання своїх трудових функцій. Специфіка державної служби полягає у тому, що у порівнянні з іншими видами діяльності державні службовці, виконуючи свої трудові функції, наділяються владними повноваженнями, виступають від імені держави або від імені державного органу виконують завдання державного значення. Тому підтримання належних та безпечних умов праці на достатньому рівні є особливо важливим, оскільки від ефективності праці державних органів залежить функціонування держави.

Безпечні умови праці в державних органах гарантується ст. 43 Конституції України, п. 3 частини 1 Європейської соціальної хартії [1], ст. 1 Кодексу законів про працю, ст. 7 Закону України «Про державну службу» [2].

Правильно налагоджена система забезпечення безпечних умов праці є запорукою ефективного виконання обов'язків працівниками, безперебійного функціонування державних органів та продуктивних взаємовідносин держави з громадським суспільством.

Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу містить розуміння поняття «безпечні умови праці», як «стан умов праці, за якого вплив на працівників шкідливих та небезпечних виробничих факторів усунуто або їх рівні не перевищують гранично допустимих значень» та поняття «шкідливі умови праці», як «стан умов праці, за якого рівень впливу одного або більше факторів виробничого середовища та/або трудового процесу перевищує допустимий» [3].

Таким чином, умови праці в державних органах в аспекті концепції безпечної праці повинні бути належними, здоровими, нешкідливими та мотиваційними.

У підтриманні рівня безпеки праці керівник державної служби є ключовою ланкою в кадровій системі державних органів, найвищою посадовою особою, яка займається досягненням результатів належних умов праці.

Складність критерію рівня безпеки праці державних службовців потребує своєчасного управління умовами праці в державних органах.

Не викликає сумніву, що безпечні умови праці залежать не лише від належних характеристик робочого місця, а й від рівня взаємовідносин в колективі, співпраці з відвідувачами, ставлення керівництва, що в окремих випадках формує психологічну напругу в державних органах.

Тому, загальноприйнятими факторами безпечних умов праці, що не є винятком для державних службовців, слід вважати такі: а) психо-фізіологічні фактори, які визначають нервово-психічні та фізичні навантаження на працівників; б) соціально-психологічні фактори, які визначають рівень мотивації до праці, взаємовідносини в колективі, стиль керівництва; в) санітарно-гігієнічні фактори, які визначають санітарно-гігієнічну ситуацію на робочих місцях та загальний стан трудових приміщень; г) естетичні фактори, які забезпечують формування позитивних емоцій працівників [4; с. 148].

З метою недопущення негативного впливу факторів на умови праці в державних органах, шляхом забезпечення належного рівня службової дисципліни державних службовців, керівникам слід дотримуватися виконання обов'язків, визначених ст. 63 Закону України «Про державну службу».

В таких умовах керівники державної служби несуть відповідальність у випадках неналежного рівня службової дисципліни і здійснюють повноваження щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності.

При дотриманні керівниками обов'язків у підтриманні безпечних умов праці буде утверджуватись довіра і повага до них з боку державних службовців, підвищуватиметься вмотивованість працівників до праці та формуватиметься престижність державного інститут влади.

Треба зазначити, що на сьогодні дотримання безпечних умов праці керівниками державної служби не відбувається на належному рівні, що не заохочує працівників до ефективного здійснення трудових обов'язків. Керівники часто нехтують правилами безпеки в державних органах і без негативних для себе наслідків досягають при цьому власної вигоди. Всі ці порушення будуть залишатися без покарання, допоки з керівником або працівниками може трапитися нещасний випадок.

Тому для працівників мають бути забезпечені достатні гарантії проти таких дій керівників стосовно їх рівня безпеки праці, що відповідно впливатиме на професійну кар'єру. Безпека умов праці не може бути залежною від дій або бездіяльності будь-якого керівника.

Гарантування безпечних умов праці, за яких може здійснюватися ефективне функціонування державних підрозділів, має практичне значення, передусім для відповідальних керівників, які є ключовими представниками від роботодавців.

Таким чином, є цілком очевидним, що керівники державної служби у державних органах в питаннях підтримання безпечних умов праці займають особливе, досить важливе місце. Зміст роботи керівника полягає в здійсненні всієї сукупності управлінських та організаційних функцій, спрямованих на вирішення проблем безпечних умов праці. Ефективність такої діяльності цілком і повністю залежить від якісних характеристик, які ґрунтується на правових нормах, підборі кандидатур на керівні посади та розстановці кадрів, відповідальності і професіоналізмі керівників державної служби.

Вимога стабільності дій керівників державної служби у напрямі підтримання рівня безпеки праці викликана необхідністю гарантування державним службовцям безпечних умовах праці, що дозволить забезпечувати якісні державно-службових відносини, мотивацію до праці, професіоналізм державних службовців, впевненість працівників у захисті з боку керівництва та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 р. Ратифікована із заявами Законом № 137-V від 14 вересня 2006 р., ВВР, 2006, № 43, ст. 418URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text.

3. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу: Наказ «Про затвердження Державних санітарних норм та правил» № 248 від 08.04.2014 р.

4. Крушельницька Я. В. Навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2000. 232 с.

Ігор Бабін
к.ю.н., доцент кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича
м. Чернівці, Україна
i.babin@chnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-6603-4380
Scopus Author ID**: 57216152026**

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКУ З ВЛАСНИКІВ СОБАК ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ПОНОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ

Оподаткування власників собак застосовується в більшості країн Європейського Союзу та має давню історію. У середньовічній Європі основним доказом оподаткування собак були пільги особам, які володіли цією твариною. Як відомо, в ієрархії феодального суспільства пес посідав значно вищий рівень ніж кріпак чи слуга. Основна відмінність між ними полягала в тому, що сеньйор мав право на підданих та слуг за божественним правом. В той час як володіння собакою було в першу чергу пов'язане з витратами. Спочатку з витратами, понесеними на її придбання, а потім на її утримання. Мати собаку було дорого, а тому не кожен міг собі це дозволити. Навіть утвердився вислів "опуститися до пса", що означав розорення особистого господарства через надмірні витрати на домашніх тварин [1; p. 157].

Податок з власників собак (термін, який використовується в німецькомовному, англо-саксонському та франкомовному законодавстві) є англійською ідеєю, яка виникла в другій половині XVIII століття. Мати собаку в Англії вважалось ознакою розкоші, оскільки було загальновідомо, які витрати пов'язані з цим, а користь цих тварин була незначною. Лише той, хто міг дозволити собі платити відповідний податок обирав розкіш у вигляді володіння собакою. Іншим мотивом введення податку з власників собак був намір зменшити чисельність собак, особливо у великих містах із соціально-санітарних причин [2; p. 27].

В другій половині XIX століття податок з власників собак було запроваджено в російській та Австро-угорській імперіях, до складу яких на той час входили українські землі. Так, відповідно до закону, підписаного Францом Йозефом 19 грудня 1872 року було запроваджено податок з власників собак у місті Львові. У ньому визначалось, що за кожного собаку, який знаходиться на території міста, слід сплачувати 2 золотих. Оплату потрібно було здійснювати щорічно у січні. Оподаткуванню підлягали власники тих собак, які перебували на території Львова більше чотирнадцяти днів. При цьому сплачувати потрібно було як за цілий рік. Не підлягали оплаті щенята, які смоктали молоко. За невиконання цих норм передбачався штраф у подвійному розмірі – 4 золотих. Пізніше оподаткування власників собак було запроваджено у Станиславові, Калуші, Бережанах, Заліщиках. В останньому місті ставка податку була найнижчою та складала 1,5 золотих за собаку [3; с. 38-40].

З кінця XIX століття оподаткування собак набуває дещо інших функцій та характеру. Незважаючи на те, що податок з власників собак продовжує вважатись податком на розкіш, його фіскальна функція відходить на задній план, а роль адміністративної та санітарною функції зростає. Основною метою стає контроль, щеплення, боротьба зі сказом, безпритульними та бродячими собаками.

В радянський період історії України теж можна зустріти оподаткування власників собак. Так, в СРСР з 1923 року деякий час діяв податок на велику рогату худобу та іншу живність, на собак та тварин, що використовувались для транспортування вантажів. Розмір ставок податку визначався місцевими радами в граничних межах визначених законодавством.

А з 1943 року діяв збір за реєстрацію мисливсько-промислових собак. Цей збір справлявся з власників за реєстрацію в племінних книгах мисливського собаківництва та видачу виписок з родовідної книги мисливського собаківництва. Ставка збору за реєстрацію складала 4, а за видачу виписок – 2 карбованці.

З проголошенням незалежності України, збір із власників собак був закріплений у законодавстві Законом "Про систему оподаткування" та Декретом Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори", що діяли на території України до 2011 року. Відповідно до Декрету, платниками збору були громадяни – власники собак (крім службових), які проживали в будинках державного і громадського житлового фонду та приватизованих квартирах. Збір стягувався кожного року. Його граничний розмір за кожну собаку не повинен був перевищувати 10% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на час нарахування збору. Конкретна ставка збору встановлювалась місцевою радою, а сам збір належав до факультативних. Зважаючи на невеликий розмір та труднощі адміністрування, лише незначна кількість органів місцевого самоврядування його застосовувала. Як зазначає В. Письменний, "у 2010р. – останній рік функціонування "старої" підсистеми місцевого оподаткування – його надходження дорівнювали 0,189 млн. грн., що еквівалентно 0,023% місцевих податків і зборів, 0,00028% податкових надходжень та 0,00012% доходів місцевих бюджетів" [4; с. 272]. З набуттям чинності Податкового кодексу України система місцевих податків і зборів зазнала значних структурних змін, зокрема було скасовано неефективні в адмініструванні та фіскально неперспективні місцеві збори, втому числі і збір з власників собак.

Однак інтерес до необхідності оподаткування власників собак в Україні не зник. У жовтні 2017 р. у Верховній Раді було зареєстровано законопроект №7220 про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження обліку домашніх та безпритульних тварин), який передбачав серед іншого, встановлення адміністративного збору за державну реєстрацію домашніх та безпритульних тварин. В липні 2020 р. групою народних депутатів було внесено до Верховної Ради України законопроект №3796 щодо відповідального поводження з домашніми та дикими тваринами, які утримуються в неволі, який також передбачає ідентифікацію (чіпування або жетон) та реєстрацію (внесення інформації до авторизованої бази даних) та плату за такі дії. Питання щодо необхідності введення податку з власників собак порушується і в електронних петиціях, розміщених на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України [5].

Наявний інтерес свідчить про невирішеність проблеми, пов’язаної з оподаткуванням власників собак, особливо тих функцій, що покладаються на даний платіж, необхідність розробки більш досконалого механізму на основі вивчення позитивної практики інших європейських країн (Німеччини, Польщі, Швеції…) та включення в систему податкових інструментів органів місцевого самоврядування податку з власників собак. Для початку доречно було б запровадити податок з власників собак для тих платників, які купують собаку, оскільки, якщо платники податків готові заплатити кілька тисяч гривень за собаку та забезпечити її утримання, то в них не повинно виникнути проблем зі сплатою податку із власників собак. Обов’язково варто передбачити звільнення від сплати податку власників, які взяли собаку з притулку. Це деякою мірою стимулюватиме звертатися до спеціальних закладів, що утримують безпритульних собак та допоможе власній громаді зменшити кількість покинутих собак [6; с. 302].

Сам же податок слід зараховувати до спеціального фонду місцевих бюджетів та спрямовувати на благоустрій населених пунктів – прибирання вулиць, парків та прибудинкових територій, тобто місць фактичного вигулу собак, Таким чином, сутність податку з власників собак відповідатиме базовому принципу місцевого оподаткування – "оплата за послуги". Справляння податку з власників собак і впровадження цілісної системи володіння й утримання тварин дасть змогу посилити відповідальність їх власників, а територіальним гро-

мадам – забезпечити створення спеціальних місць для вигулу собак та їх благоустрій. На думку В. Письменного, це основна мета повернення даного платежу до підсистеми місцевого оподаткування України, що забезпечуватиметься участю органів влади та громадських організацій у заходах щодо вирішення проблем, пов'язаних з утриманням тварин, обліку і регулювання їх чисельності гуманними методами, належними умовами для гармонійного співіснування людей та собак [4; с. 279].

Досвід країн Європейського Союзу показує, що запровадження податку з власників собак є необхідним заходом із захисту тварин, дозволяє акумулювати надходження для проведення соціальних заходів зі зменшення кількості безпритульних тварин, створення зон для вигулу собак, сприяє контролю за небезпечними породами собак, а також підвищує відповідальність власників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kosikowski C., Matuszewski J. Opodatkowanie posiadania psów czyli płacz ze śmiechu wokół buty, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002.

2. Kwaśniewski Robert, Jarczuk Magdalena. O psach i podatkach – historia i spółczesność. Rozprawy Humanistyczne XVII (2). 2016.

3. Проців О.Р. Оподаткування власників собак у Галичині (середина XIX – початок XX ст.). Тези доповідей XIII міжнародної наукової конференції "Історія торгівлі, податків та мита" від 24-25 жовтня 2019р., Дніпро. Київ. 2019.

4. Письменний В. Перспективи повернення збору з власників собак до підсистеми місцевого оподаткування України. Вісник Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 26. С. 271-281.

5. Електронна петиція №22/115386-еп від 05 квітня 2021. https://petition.president.gov.ua/petition/115386

6. Гарбінська-Руденко А. В., Сливка А. В. Міжнародний досвід встановлення та сплати податку із власників собак. Порівняльно-аналітичне право. №1. 2020. С. 300-303.

Юлія Белуга
старший викладач кафедри цивільного
права і процесу юридичного факультету.
Національний авіаційний університет
(*м. Київ, Україна*)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Технічний прогрес та поява нових видів зброї та методів ведення бойових дій у минулому столітті докорінно змінили хід сучасних збройних конфліктів. Це не лише призвело до раптового зростання кількості постраждалих, а й змінило уявлення про межі між воєнною та цивільною сферами. Кількість цивільних жертв зросла з п'яти відсотків на початку XX століття до 90 відсотків наприкінці. І приблизно половина з цих жертв – діти. За даними ЮНІСЕФ, у світі понад мільярд дівчаток і хлопчиків живуть у країнах чи на територіях, що зазнають впливу збройних конфліктів; близько 300 мільйонам цих дітей ще не виповнилося п'яти років [1].

Збройний конфлікт в Україні триває з 2014 року, який загострився з повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року Російської Федерації на територію України, це призвело до ще більшого порушення прав дітей, враховуючи масштаби конфлікту. У цих умовах значна кількість дітей стали жертвами насильства різного характеру. Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї загалом, та особливо на забезпечення основних потреб дитини, її розвиток та психологічний стан.

За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) за останні десять років, в період збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах [2, с. 65].

Ці порушення вимагають правового регулювання та захисту з боку як національних, так і міжнародних інституцій.

Увага до захисту та благополуччя дітей під час конфліктів стала однією з ключових проблем у міжнародній спільноті. Це призвело до створення ряду нормативних актів і стандартів, які утворюють правову основу для захисту прав дітей у збройних конфліктах.

Діти, які зростають у зонах воєнних конфліктів, користуються захистом згідно з міжнародним гуманітарним правом у якості частини цивільного населення. Однак у зв'язку з їхньою вразливістю та особливими потребами у розвитку, діти мають право на особливий захист. Певні гарантії, які передбачені міжнародними правовими актами, стали нормами звичаєвого права.

Кожна дитина має право на захист своїх порушених прав, який гарантований як міжнародними, так і національними стандартами. Міжнародні стандарти відносяться до інструментів «м'якого права», які надають рекомендації щодо розширення захисту та забезпечення дотримання прав дитини під час воєнних конфліктів.

Основними міжнародно-правовими актами, що утворюють основу захисту прав дітей під час збройних конфліктів є:

- Конвенція ООН про права дитини (1989).
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році).
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949).
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977).
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999).

- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Це і є норми міжнародного гуманітарного права, які в умовах війни стають пріоритетними та передбачають не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний, та їх головною метою є перш за все захист цивільного населення, тобто населення, яке не приймає участі безпосередньо у військовому конфлікті, тобто воно не має у руках зброї. І якраз міжнародне гуманітарне право має на меті захистити перш за все їх, зробити все можливе щоб мінімізувати насильство, яке є невід'ємним на жаль, для будь-якого військового конфлікту.

Як наголошується в Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263), враховуючи пагубний і широкомасштабний вплив збройних конфліктів на дітей, їхні довгострокові наслідки, права дітей потребують соціального захисту, особливо ті діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, тому держави повинні намагатися забезпечувати постійне покращення становища дітей без жодного розрізнення, їхній розвиток та освіту в умовах миру та безпеки [3].

Державні органи повинні вживати заходів щодо забезпечення гарантій таким дітям, надання матеріальної та медичної допомоги по відношенню до дітей, які відправляються в лікувальні профілакторії, інтернати, сприяти в пошуку їх рідних (ст. 30) [3].

Особливо важливо відзначити, що сучасна тактика у збройних конфліктах передбачає знищення економічного потенціалу противника, що часто веде до атак не лише на військові об’єкти, а й на мирних жителів. Це призводить до значних втрат серед цивільного населення, включаючи дітей, як найбільш вразливу групу. Отже, важливо розглядати міжнародно-правовий статус дітей, включаючи норми, що забезпечують їх захист під час збройних конфліктів.

Разом з тим, норми міжнародного права повинні бути доповнені нормами права внутрішнього, що визначатиме правовий статус дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, чітко визначить відповідальність держави по відношенню до цих дітей і систему офіційного забезпечення.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що міжнародні угоди, протоколи та інші інструменти "м'якого права" продовжують розвиватися, пропонуючи рекомендації щодо підвищення захисту та дотримання прав дітей під час збройних конфліктів. Проте, ефективна реалізація стандартів, які визначені цими правовими актами, залишається серйозною проблемою в багатьох країнах світу, включаючи Україну.

Навіть при існуванні численних міжнародних правових норм, що діють в умовах воєнних конфліктів, права мільйонів дітей у всьому світі продовжують порушуватися. Державам потрібно негайно припинити цю ситуацію. Тому важливо, щоб національне законодавство було ключовою складовою правової системи, спрямованої на захист дітей в умовах конфлікту, а також міжнародні та національні правові акти повинні містити механізми для запобігання насильства щодо дітей під час воєнних конфліктів, а не лише спрямовуватися на полегшення їхньої страждання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. 2023.URL: https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework.

2. Турченко О., Пилипишина І. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. *Аналітичне порівняльне правознавство*. №2, 2022. С. 64-69.

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 7 вересня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov .ua /laws/show/995_795#Text.

Білоскурська О. В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна
o.biloskurska@chnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-1005-2165
Федорчук М. Д.
асистент кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна
m.fedorchuk@chnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-5578-2447

ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Цифрові права, штучний інтелект, право на Інтернет, віртуальна реальність, кіберпростір, технологічні платформи, інтернет речей та інші новітні терміни стають предметом активного обговорення в правовій площині. За декілька років відбувся стрімкий перехід до періоду цифрової епохи, що характеризується поширенням цифрових інструментів. Правові положення та норми, що регулюють конституційні права людини і громадянина внаслідок активізації впровадження в різні сфери суспільного життя цифрових технологій потребують належного оновлення та конкретизації. Це нове поле юридичних досліджень відображає необхідність визначення обсягу та меж цифрових прав, які забезпечують баланс між технологічними досягненнями та основними правами людини.

Українська громадська організація «Лабораторія цифрової безпеки» оприлюднила в рамках проєкту Digital Rights Agenda for Ukraine працю «Права людини онлайн: Порядок денний для України», в якій автори сформулювали пропозиції щодо забезпечення права на доступ до Інтернету, свободи вираження поглядів, права на приватність та захист персональних даних. Окрім того, у виданні наголошується на окремих загальних рекомендаціях, виконання яких допоможе підвищити обізнаність представників органів державної влади та широкої громадськості з особливостями реалізації прав людини онлайн [1].

Одним з важливих аспектів утвердження цифрових прав є приватність в онлайн середовищі. Внаслідок масового збору та аналізу персональних даних існує високий ризик порушення конфіденційності персональних даних широкого кола осіб. Забезпечення права людини на приватність в цифровій ері вимагає розробки ефективних механізмів захисту даних, а також правового регулювання, яке враховує виклики, що виникають у зв’язку із зростанням обсягу цифрової інформації.

Ще одним аспектом на користь існування інституту цифрових прав людини є доступ до інформації та свобода слова в онлайн середовищі. Забезпечення цифрових прав громадян вимагає створення позитивного середовища для вільного обміну інформацією та думками. У цьому контексті важливо боротися із цензурою в інтернеті та обмеженнями доступу до інформації, що порушує основні принципи свободи слова та інформаційної свободи.

Проблеми кібербезпеки також відіграють вагому роль в сфері забезпечення та реалізації цифрових прав людини. Зростання кількості кібератак та інцидентів щодо порушення безпеки зумовлює необхідність вдосконалення правових механізмів захисту в цифровому просторі.

Враховуючи розвиток цифрових технологій з’являються нові етичні дилеми та соціальні виклики. Наприклад, використання штучного інтелекту та алгоритмічне прийняття рішень

може призвести до нерівності та дискримінації. У зв'язку з цим, необхідно побудувати ефективні нормативні рамки, щоб гарантувати справедливе та етичне використання цифрових технологій.

Як наголошують в спеціальній юридичній літературі: «Аналіз досвіду зарубіжних країн дає змогу виділити два шляхи внутрішньонаціонального нормативного регулювання цифрових прав: по-перше, це конституціоналізація цифрових прав, за якої відбувається зміна тексту конституції з метою врегулювання цифрових прав на найвищому конституційному рівні, а, по-друге, це цифровізація конституційних прав, за якої права, закріплені в конституції, набувають оновленого тлумачення чи врегулювання на підставі рішень органів конституційної юрисдикції, практики Європейського суду з прав людини або у профільному законодавстві» [2, с. 60].

«...Конституціоналізація – процес, орієнтований не тільки на приведення суспільних відносин у відповідність конституційним вимогам та постулатам, але ж й на «примішування» конституційних ідей і норм до іногалузевих правовідносин», наголошує М. П. Орзіх [3, с. 122]. «В процесі конституціоналізації певні інститути та галузі правового життя отримують такий рівень конституційно-правового регулювання, гарантування, захисту й охорони, що фактично веде до формування нових алгоритмів функціонування конституційно-правового механізму влади, певних підгалузей конституційного права [4, с. 3].

Виходячи із сучасних викликів цифрової ери вбачається за доцільне запропонувати окремі рекомендації щодо конституціоналізації цифрових прав людини:

– визначення на законодавчому рівні дефініції «цифрові права людини» з метою уникнення дискусій, обговорень та існуючих прогалин у законодавстві. Таке визначення створить правову основу для захисту цифрових прав та визнання їх значимості в умовах цифрової трансформації сучасного суспільства;

– виокремлення самостійної групи «цифрових прав», до яких, зокрема, відносять: «право на доступ до електронних пристроїв та телекомунікаційних мереж (Інтернет), право на захист персональних даних, право на інформаційне самовизначення (ідентифікацію), право на анонімність, право на забуття, право на вільну передачу та поширення інформації та ін.» [5, с. 130];

– включення в текст Конституції та інші нормативно-правові акти цифрових прав, що гарантуються державою та мають однаковий статус з традиційними конституційними правами та свободами людини та розроблення ефективних механізмів для реалізації та захисту цих прав;

– створення спеціального органу чи комісії або уповноваження вже існуючого органу влади, що будуть відповідальними за захист цифрових прав громадян, зокрема, наділення повноваженнями щодо здійснення розслідування порушень та внесення пропозицій і рекомендацій з приводу удосконалення законодавства з питань цифрової трансформації;

– удосконалення законодавства: конституційна гарантія цифрових прав повинна супроводжуватися відповідними законодавчими актами, що регулюють питання належної реалізації та захисту таких прав. Прийняття нових та внесення змін і доповнень до вже існуючих нормативно-правових актів повинно відбуватися з врахуванням швидкого технологічного прогресу та адаптації до нових викликів цифрового суспільства.

Конституціоналізація цифрових прав людини виступає одним із чинників конституційно-правової модернізації та сприяє міжнародному визнанню додержання прав людини в цифровому середовищі, що важливо в епоху глобалізації та взаємозв'язків між державами. Внесені пропозиції є фундаментом для обговорення та вдосконалення концепції конституціоналізації цифрових прав у контексті сучасного українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Володовська В., Дворовий М. Права людини онлайн: Порядок денний для України. Київ: ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2019. 56 с. URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2019/12/DRA_FINAL_UKR.pdf.

2. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58-61. URL : http://www.lsej.org.ua/10_2021/14.pdf

3. Орзіх М. П. Конституціоналістика у складі юридичних терміно-понять. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії.* О. : Юрид. л-ра, 2009. Т. 8. С. 118-124.

4. Кампо В. Конституціоналізація приватного права у практиці Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право.* 2008. № 3. С. 3-7.

5. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 129-133.

Laura Bzova
PhD, Assistant Professor of the Department of
Procedural Law,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine)
l.bzova@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0003-3143-4904
Scopus ID 58298157200

INTRODUCTION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PUBLIC SERVICES

The information and communication technology (ICT) literature argues that ICT plays an important role in public administration reform: it provides better public services and reduces waiting times and costs, it helps citizens find jobs and benefit from more efficient public services, it facilitates public participation and promotes community development. Ultimately, it can be argued that ICTs increase government productivity, promote good governance and enhance government accountability.

In the context of public administration, ICT has fundamentally changed functional practices. It would therefore be interesting to understand how e-government projects are structured. Administrative procedures are not a political fad, but rather deep organisational reforms of administrative services, including the functional processes associated with administrative activities.

The first level of ICT in public services covers the purely automated aspect of information processing. As in all organisations, this process has been developed through the computerisation of administrative systems related to so-called support functions such as financial management and human resources management. This is the "pure automation" of administrative processes.

The second level is part of a movement dominated by the massive introduction of microcomputers and the abundance of web technologies that has affected the "front office" part of administrative institutions. Indeed, the fact that information carriers are made available through forms or the ability to record certain procedures contributes to the optimisation of processes related to business functions.

The third level covers both access to various administrative functions, such as tax returns, and allows for the fuelling of administrative IS (applying for an identity card or passport, etc.). The user plays the role of an actor, as he or she fills in the forms and is responsible for sending the information. This third level enables both the transfer of information to administrations and the provision of information to others through documents related to the administrative function.

The introduction of digital technologies is shaking up "traditional" functional practices in the civil service. On the one hand, all administrative activities are being turned upside down, requiring the adoption of new, more open, collaborative and digital modes of operation. On the other hand, information procedures through counters are being replaced by access methods through digital platforms: the dematerialisation of the process affects the very functioning of administrative services.

Setting up electronic procedures dedicated to administrative procedures requires technical operations that are certainly specific, but undoubtedly quite classic in terms of technological development. On the other hand, getting all users to comply with the changes brought about by ICT integration is much more difficult. The difficulties are many, and "it is around a new shared culture,

where it comes to evaluation processes, systems and governance, that these projects will be able to make sense". Technological innovation remains, above all, a social process and should contribute to meeting the needs of citizen users in terms of the administrative services provided.

Thus, we understand that from a functional point of view, if we want to successfully integrate ICT into public services, we must first look at the workings of the administrative function. For this purpose, the study and modelling of business processes makes it possible to understand the activities of the actors, the links that exist between citizen users and the services of the organisation. It is also necessary to identify possible dysfunctions and focus on business tasks that can be dematerialised and for which ICT integration will bring added value.

REFERENCE

1. Sabrina Boulesnane, Monia Benaissa, Laïd Bouzidi, Yves Chappoz. L'intégration des TIC dans les services publics : le cas des projets numériques des Métropoles. Management & Prospective 2019/5 (Volume 36), pages 17 à 39.

Володимир Бурак
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка.
доктор юрид. наук, професор
ORCID 0000-0002-3511-0555
burakvj@yahoo.com

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ

Зміни у світовій економіці зумовлюють процес дедалі більшої всесвітньої економічної інтеграції.

Одним з елементів глобалізації економіки є глобалізація ринку праці. Ринок праці в сучасних умовах передбачає формування механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили, а також збалансування інтересів бізнесу і працівника незалежно від країни.

Серед причин глобалізації ринку праці можна назвати нові можливості міграції населення, а також технологічні зміни і цифровізацію економіки.

Технологічні зміни, цифровізація економіки зумовлюють суттєві зміни в організації виробництва товарів, надання послуг, появу нових сфер діяльності та трансформацію існуючих, а також зміну економічних відносин і формування нових ринків.

У цьому контексті особливої гостроти й актуальності набуває проблема впливу цифрових технологій на трудові відносини. Глобальні процеси інформатизації визначають специфіку сучасної праці, нових форм її організації і соціально-трудових відносин.

Глобалізація ринку праці впливає на основні тенденції розвитку трудового законодавства і адаптації його до нових умов. Серед них основними є: необхідність впровадження цифрових технологій у регулюванні трудових відносин; запровадження нових форм організації праці і нестандартних форм зайнятості.

Це у свою чергу ставить на порядок денний збалансування інтересів працівників і капіталу незалежно від країни перебування, а також пошуку нових форм їх взаємодії.

В сучасних умовах серед інших проблем це зумовлює нову філософію соціального діалогу, як одного з найбільш дієвих інструментів збалансування інтересів працівника і роботодавця.

В першу чергу це стосується його мети. В цифрового суспільства і глобального ринку праці мету соціального діалогу можна сформулювати як збалансування інтересів його сторін. Захист трудових прав працівників в умовах сучасного ринку праці повинен поступитися балансу прав та інтересів сторін. В умовах воєнного стану на порядку денному – підтримка бізнесу, як малого, так і великого, збереження робочих місць, запит на тимчасову, дистанційну, надомну працю, неповну зайнятість, цифрову зайнятість, а також інші форми зайнятості.

У той же час підтримка бізнесу повинна супроводжуватися державними гарантіями забезпечення прав та інтересів працівників.

Сучасний ринок праці зумовлює необхідність опрацювання проблемних питань соціального діалогу:

– виявлення та аналіз недоліків існуючих інституцій соціального діалогу;

– необхідність удосконалення механізму участі у соціальному діалозі представників громадянського суспільства;

– необхідність перегляду критеріїв оцінки відповідності критеріям репрезентативності та підтвердження репрезентативності сторін соціального діалогу.

Запровадження цифрових технологій зумовлює необхідність пошуку нових напрямків співпраці Уряду, роботодавців та працівників.

Це стосується як співпраці в рамках діяльності органів соціального діалогу, так і пошуку нових форм його здійснення. Тому на порядку денному є ефективна комунікація між сторонами соціального діалогу, а також підвищення ефективності роботи органів соціального діалогу.

Досвід дистанційної роботи свідчить, що сторони соціального діалогу можуть спілкуватися дистанційно шляхом подачі документів за допомогою засобів електронної пошти, або інших цифрових технологій, зокрема, з використанням цифрових платформ.

Соціальний діалог пристосовується до нових викликів. Консультації і переговори відбуваються здебільшого з використанням комунікаційних технологій, онлайн-платформ. Свідчення цього є зміни до чинного законодавства в частині повідомної реєстрації колективних договорів та колективних угод. Законодавством передбачена можливість подання реєструючому органу на повідомну реєстрацію примірника угоди (договору) разом із додатками та супровідним листом у вигляді оригіналу електронного документа з пов'язаними з ним кваліфікованими електронними підписами, або у вигляді електронної копії оригіналу паперового документа (фотокопії), засвідченої кваліфікованою електронною печаткою.

Формування сучасного ринку праці за допомогою цифрових платформ зумовлює необхідність перегляду здійснення форм соціального діалогу, а також їх розширення за рахунок колективних переговорів та примирних процедур.

Існує необхідність зміни правового статусу, а також підвищення ефективності діяльності органів соціального діалогу. Існуючі органи соціального діалогу не завжди є ефективними, оскільки мало впливають на формування ринку праці, збалансування інтересів держави, роботодавців і працівників.

Існуючі проблеми свідчать про необхідність комплексного перегляду законодавства з питань ведення соціального діалогу щодо:

– підвищення статусу та ефективності діяльності органів соціального діалогу, визначення конкретного механізму імплементації їх рішень;

– повноважень та організації діяльності органів соціального діалогу всіх рівнів; особливо необхідно законодавчо врегулювати питання визнання об'єднаних територіальних громад суб'єктом соціального діалогу на територіальному рівні;

Це стосується аналізу проектів нормативно-правових актів, державних та регіональних програм, можливостей впливу на їх прийняття в інтересах працівників і бізнесу.

Органи соціального діалогу не здійснюють контролю за здійсненням державних і регіональних програм у сфері соціально-економічних відносин і ринку праці.

Важливим є вирішення питання про визнання територіальних громад суб'єктами соціального діалогу на територіальному рівні, їхнього статусу, місця і ролі в системі соціального діалогу.

Децентралізація та підвищення відповідальності територіальних громад також має вплив на соціальний діалог на місцевому рівні, котрий досі не знайшов політичної підтримки врегулювати питання укладення галузевих (міжгалузевих) угод, територіальних угод за участі територіальних громад.

Це зумовлює необхідність внесення змін до чинного законодавства про соціальний діалог, а також опрацювання його нової моделі.

Альона Бурка
д.ф., доцентка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
a.burka@chnu.edu.ua
ORCHID https://orcid.org/0000-0001-8038-2958
Микола Боднарук
д. ю.н., проф., професор кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
m.bodnaruk@chnu.edu.ua
ORCHID https://orcid.org/0000-0001-7386-465X

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Збільшення документообігу у сфері трудових відносин, постійне удосконалення інформаційних технологій призводять до стрімкого розвитку електронного документообігу, оновлення інструментів та методів керування ним. Новий етап в системі електронного документообігу в Україні розпочався в період дії карантинних обмежень, а з початком воєнного стану його важливість та значимість зросла в рази. Нині електронна форма документів насамперед забезпечує вищий рівень їх (документів) схоронності та зручності під час ведення діловодства.

Загалом же основними перевагами електронного документообігу є: економія грошових, часових і просторових ресурсів, зростання гнучкості, мобільності як працівників, так і роботодавців; підвищення продуктивності праці; можливість віддаленого доступу та обробки документів за допомогою технологій штучного інтелекту, що дозволяють шукати помилки, використовувати реєстри відкритих і офіційних даних.

В Україні загальні засади електронного документообігу визначені у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», Законі України «Про електронні довірчі послуги», Законі України «Про обов'язковий примірник документів», постанові Кабінету Міністрів «Деякі питання документування управлінської діяльності», Законі України «Про Національну програму інформатизації», Законі України «Про електронні комунікації», Законі України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», Законі України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання», Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом» тощо.

Що ж стосується нормативного регулювання електронного документообігу у сфері трудових відносин, то насамперед необхідно зазначити постанову Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1042, якою затверджено Порядок фіксації доведення інформації або документів до відома державного службовця шляхом використання засобів телекомунікаційного зв'язку. Дещо пізніше, у лютому 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», яким було внесено ряд змін до Кодексу Законів про працю України, а саме: 1) частиною 3 статті 29 закріплено право «ознайомлення працівників з наказами (роз-

порядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж…»; 2) частиною 10 статті 153 передбачено можливість проведення інструктажу (навчання) дистанційно, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. Положеннями відповідного змісту також була доповнена і стаття 13 Закону України «Про охорону праці» (частина 5) [1].

Згодом у типових формах трудових договорів про надомну та дистанційну роботу, затверджених наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05 травня 2021 року №913-21, також було передбачено право ознайомлення працівника з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, дорученнями, завданнями та іншими документами роботодавця, здійснення комунікації та взаємодії між сторонами за допомогою електронних засобів комунікації [2].

З 04 червня 2021 року в Україні на підставі наказу Міністерства охорони здоров´я України від 01 червня 2021 року №1066 запроваджено модель формування та видачі електронних листків непрацездатності. Порядок організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 328.

Першочергово повний перехід усіх медичних закладів країни на формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність в електронній формі мав відбутися з 1 вересня 2021 року, потім з 01 травня 2022 року, а згодом з 01 січня 2023 року. Проте відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 27 грудня 2022 року № 2360, який набув чинності з 18 січня 2023 року, паперові листки непрацездатності все ще можуть використовуватися на весь час воєнного стану та протягом 3-х місяців з дня його припинення або скасування.

10 червня 2021 року вступив в силу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі», яким офіційно введено в дію електронні трудові книжки. А дещо раніше було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження обліку трудової діяльності працівника, фізичної особи – підприємця, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, в електронній формі» від 27 листопада 2019 року № 1084.

Кабінет Міністрів України та органи влади повинні були до 10 червня 2021 року внести зміни до підзаконних актів, зокрема таких як: постанови Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» від 27 квітня 1993 року № 301, наказу Міністерства статистики України «Про затвердження типових форм первинного обліку особового складу» від 27 жовтня 1995 року № 277, наказу Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України «Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників» від 29 липня 1993 року №58 тощо, але до цього часу зміни внесені так і не були, що призводить до певних правових колізій.

24 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Стаття 7 цього Закону передбачає, що «у період дії воєнного стану порядок організації діловодства з питань трудових відносин, оформлення і ведення трудових книжок та архівного зберігання відповідних документів у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно» [3].

Згодом на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року № 2352-IX статтю 7 було доповнено частиною 2, відповідно до якої «сторони трудового договору (на період дії воєнного стану) можуть домовитися про альтернативні способи створення, пересилання і зберігання наказів (розпоряджень) роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин» [4].

На підставі наказу Міністерства юстиції України від 14 жовтня 2022 року № 4527/5 було внесено зміни до наказу Міністерства Юстиції України 11 листопада 2014 року №1886/5 «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання». А саме: 1) документи тимчасового зберігання тепер можуть бути підписані не тільки за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), а й удосконаленим та іншим видом електронного підпису, про який сторони домовляться; 2) було прибрано вимогу, що створення документів з кадрових питань (особового складу) в електронній формі підприємства має бути погоджено з архівною установою; 3) установлено, що створення в установах документів тимчасового зберігання (до 10 років включно) у паперовій формі не є обов'язковим, мова йде про заяви про надання відпусток, графіки відпусток; документи (звіти, відомості, доповідні записки, баланс робочого часу, листи) про облік робочого часу тощо [5].

Враховуючи все вище зазначене, можна стверджувати, що електронний документообіг у трудових відносинах – це вимога, необхідність сьогодення та наслідок постійного розвитку інформаційних технологій, їх щоденного використання у буденному житті. Аналіз ряду нормативних актів дає можливість зробити висновок про існуючу позитивну динаміку впровадження та розвитку законодавчого регулювання електронного документообігу, проте станом на сьогодні цей розвиток характеризується ще неструктурованістю й безліччю наявних прогалин, що потребують усунення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02.2021 р. № 1213-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text (дата звернення: 13.10.2023).

2. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 р. № 913-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text (дата звернення: 17.10.2023).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 16.10.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 р. № 2352-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text (дата звернення: 23.10.2023).

5. Про затвердження Змін до Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства юстиції України від 14.10.2022 р. № 4527/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1252-22#Text (дата звернення: 26.10.2023).

Сергій Вавженчук
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та
права соціального забезпечення.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Вчений секретар Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України
ORCID 0000-0002-6968-6720

УКЛАДЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ (УГОДИ) В НОВЕЛІЗОВАНОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: КРАПЛИНА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ТРАГІЗМУ

В Україні до основного законодавства про колективно-договірне регулювання трудових відносин відносять: Конституцію України, КЗпП України, Закони України: «Про колективні угоди та договори», «Про соціальний діалог в Україні», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Також має значення Конвенція МОП N 154 про сприяння колективним переговорам 1981р, Рекомендації щодо сприяння колективним переговорам №163 1981 р., Рекомендації МОП щодо колективних договорів 1951 р.

Новий Закон України «Про колективні угоди та договори» наповнений новою термінологією та цікавими правовими конструкціями, які привертають увагу багатьох правників та викликають жваву дискусію у правових колах.

Враховуючи обмеженість тезового формату варто зупинитися хоча б на наступному. Відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про колективні угоди та договори» колективна угода набирає чинності з дня її підписання, якщо інше не зазначено в угоді. Така сама норма існує щодо колективного договору. Так, відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України «Про колективні угоди та договори» колективний договір набирає чинності з дня його підписання, якщо інше не зазначено в цьому договорі. Тобто, правова «прив'язка» чинності колективної угоди (договору) здійснюється не до моменту укладення, а до підписання такої угоди. У той же час відповідно до ч. 1 ст. 14, ч.1 ст. 23 Закону України «Про колективні угоди та договори» *укладення* колективної угоди (договору) здійснюється *шляхом її підписання* уповноваженими представниками сторін у визначений сторонами строк. Виникає питання чи зміст терміну «укладення колективної угоди (договору)» дорівнює змісту терміну підписання «колективної угоди (договору)»? Підписання колективної угоди (договору) є лише однією з форм вираження волі сторін колективної угоди (договору) при її укладенні.

Застосування у згаданій нормі терміну «чинність» колективної угоди (договору) породжує гостре питання співвідношення його з терміном «укладеність» колективної угоди (договору) (що використовується у низці норм Закону – ст. 6, 7, 9, 10, 14 та ін) та терміном «дія» колективної угоди (ст. 16 Закону). Іншими словами, враховуючи норми ч. 2 ст. 14, ч. 2 ст. 23 Закону України «Про колективні угоди та договори» та паралельне застосування в наведеному Законі згаданих термінів, випливає, що колективна угода (договір) може бути укладеною але не чинною. Але ж укладеність колективної угоди (договору) означає, що права та обов'язки у її сторін виникають саме з моменту її укладення. Тобто, сторони колективної угоди (договору) у належній формі досягли згоди з всіх істотних умов такої угоди (договору), однак права та обов'язки при цьому не виникли. Тоді виникає логічне запитання:

які правові наслідки укладеної колективної угоди (договору), що не набрала чинності? З аналізу вищенаведених норм можна прийти до висновку про необхідність застосування прийому юридичної фікції за яким за укладеною колективною угодою (договором), що не набрала чинності, права та обов'язки виникли, але не можуть бути реалізовані сторонами до моменту набрання нею чинності. Таким чином, лише через застосований такого прийом юридичної фікції термін «укладеність» та «чинність» колективної угоди (договору) можливо розмежувати. Разом із цим, терміни «дія» та «чинність» колективної угоди у розумінні змісту норм ст. 16 Закону України «Про колективні угоди та договори» слід розуміти, як тотожні поняття, в іншому випадку розмежувати їх неможливо через відсутність критерію такого розмежування та з точки зору правової методології нормативної техніки.

У ст. 23 Закону України «Про колективні угоди та договори» відсутня вказівка на момент укладення колективного договору. Враховуючи те, що колективний договір є консенсуальним договором, та враховуючи ч. 1 ст. 23 Закону України «Про колективні угоди та договори», він буде вважатися укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов колективного договору у письмовій формі. Така згода здійснюється сторонами добровільно, тобто на підставі вільного волевиявлення під час переговорів. Разом із цим право на укладення колективного договору *не є абсолютним* з огляду на норми п. 2 ст. 6 Європейської соціальної хартії (переглянутої). Відповідно до п. 2 ст. 6 Європейської соціальної хартії (переглянутої) з метою забезпечення ефективного здійснення права на укладання колективних договорів Сторони зобов'язуються сприяти, коли це необхідно і доцільно, створенню механізму переговорів на добровільній основі між роботодавцями або організаціями роботодавців та організаціями працівників з метою регулювання умов праці за допомогою колективних договорів. Тобто, Європейський Суд з прав людини, звернув увагу, на те що п. 2 ст. 6 Європейської соціальної хартії (переглянутої) не передбачає «реального права» на укладення колективних договорів. Згадана стаття підтверджує добровільний характер переговорів про укладення колективних договорів і самих таких договорів. Разом із цим право на укладення колективного договору не підлягає обмеженню за рамками Європейської соціальної хартії.

Враховуючи наведене, при удосконаленні законодавства про колективні договори, варто застосувати принцип Бритви Оккама у ключі застосування термінологічного апарату.

Людмила Вакарюк
докт. юрид. наук, доцентка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
l.vakaryuk@chnu.edu.ua
ORCID:0000-0003-0263-7665

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО ПРАЦІВНИКА НА «ВІДКЛЮЧЕННЯ»

Останні роки відзначаються бурхливим бумом дистанційних технологій. З розвитком цифровізації в трудовому праві стали з'являтися нові терміни, наприклад, цифрова присутність, цифрова детоксикація, електронний документообіг тощо. Ці поняття тісно пов'язані з регулюванням трудових відносин та трудовими правами працівників. Мова йде про такі важливі та невід'ємні елементи притаманні сучасній праці, як регулювання тривалості знаходження працівника в мережі «Інтернет» протягом робочого дня і після його закінчення, швидкість прочитання корпоративної пошти та прийняття рішень (підготовки відповіді) із зазначених у ній питань, читання роботодавцем особистої інформації працівника, що надійшла на корпоративну пошту та ін. Сучасна праця, опосередкована інформаційними технологіями, набагато більш самостійна за своїм характером з точки зору того, як саме виконується робота. В той же час працівники, зайняті у її виконанні, потребують посиленого захисту. Адже в еру ІТ технологій мало хто з працівників може з впевненістю говорити про те, що за жодних обставин не працює у позаробочий час.

Експерти МОП вже понад десятиліття звертають увагу на те, що сучасний працівник, використовуючи своє конституційне право на відпочинок, все одно постійно перебуває на зв'язку з роботодавцем (отримуючи від нього повідомлення в месенджери, завдання електронною поштою тощо). При цьому час відпочинку втрачає своє призначення, а працівник продовжує виконувати трудові обов'язки поза робочим часом і робочим місцем. Таким чином, відбувається збільшення фактичного робочого часу. Відповідно до даних спільного дослідження агентства Eurofound і МОП, проведеного в 15 країнах, внаслідок збільшення робочого навантаження, «41% працюючих за допомогою ІКТ відчувають підвищений стрес в порівнянні з 25% працюючих поза домом» [1]. Негативний вплив на здоров'я працівника спричиняє те, що фактично він постійно включений у роботу. У цифровій економіці стираються межі між робочим часом та часом відпочинку, між роботою і сімейним життям. Як застерігає ВООЗ «можливість визначати час роботи може перетворитися на нескінченну роботу без перерви навіть на ніч, що тягне за собою ризик безсоння» [1] і негативно впливає на фізичне та ментальне здоров'я працівника. У зв'язку з цим постає проблема емоційного вигорання працівника. До речі, ця недуга, спричинена хронічним стресом на роботі, починаючи з 2022 року, включена ВООЗ до міжнародного каталогу захворювань. На жаль, в Україні, на відміну від багатьох європейських країн, відсутнє належне правове регулювання цього питання. Працівники не захищені законом від наслідків, пов'язаних зі стресом на робочому місці. Роботодавець не несе відповідальності за шкоду, заподіяну працівникові стресами, пов'язаними з трудовою діяльністю.

Очевидно, що в еру розвитку ІТ охорона праці та охорона відпочинку залишається головним активом, покликаним захищати здоров'я найманих працівників. Зазначимо, що при розгляді здоров'я як складної медико-демографічної та соціально-економічної категорії експерти ВООЗ визначили внесок різних факторів у його формування. Зокрема, біологічні властивості організму забезпечують 18-22% здоров'я людини, розвиток системи охорони здоров'я – 8-10%, стан навколишнього середовища – 18-20%, *соціально-економічні умови та*

спосіб життя (у тому числі умови праці) – 49-53% [2]. Підвищення якості життя та збереження здоров'я працівників, що виявляється, зокрема, й у створенні безпечних умов праці є пріоритетним завданням всіх суб'єктів господарювання, що використовують найману працю. Ефективним інструментом вирішення цієї проблеми може стати тісна взаємодія держави та бізнесу у сфері покращення умов праці. Зокрема, ключову роль для підтримки балансу між роботою та особистим життям, збереженням здоров'я працівника відіграє право на відключення, так зване «the right to disconnect». Концепція права на відключення стала активно формуватися в останні роки внаслідок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя. Зазначене право розглядають одним із засобів від «гіперексплуатації» працівників, без права на відключення зростають ризик емоційного та психологічного навантаження, почуття постійної втоми, стрес. Воно передбачає право працівника буквально відключитися від різноманітних гаджетів і не відповідати на робочі дзвінки, електронні повідомлення на пошту, месенджери в неробочий час, вихідні дні та відпустку.

Наразі в міжнародних нормативно-правових актах фіксація права на відключення, як фундаментального права працівника, поки не відбулась. На відміну від національного законодавства низки країн ЄС, в яких таке право закріплено впродовж останніх років. На сьогоднішній день в багатьох країнах ЄС питання обмеження постійного перебування працівника в режимі онлайн-доступності віддане на розсуд роботодавців. Право на відпочинок є непорушним і навіть в умовах цифровізації повинно суворо дотримуватися роботодавцем. Тому важливу роль у захисті працівника від надмірних навантажень, спричинених виконанням роботи за допомогою ІКТ, відіграють локальні нормативні акти, які деталізують правове регулювання цього питання на рівні компаній.

На нашу думку, врахування досвіду закріплення права на відключення у трудовому законодавстві провідних країн ЄС буде актуальним і корисним для України, де протягом останніх років цифровізація відбувається прискореними темпами. На жаль, національне законодавство поки що не завжди вчасно та якісно відповідає на нові виклики та потреби, пов'язані з цифровізацією сфери праці. Право на відключення закріплено в статті 60-2 КЗпП України [3], з аналізу якої очевидно, що український законодавець не лише необґрунтовано обмежив категорії працівників, які мають право на відключення, лише тими, хто виконує роботу дистанційно, а й прийняв декларативні за характером норми, не визначивши чіткий механізм реалізації права на відключення на практиці. Також невизначеними залишились питання щодо зобов'язань роботодавця включати питання про право на відключення у колективні переговори, відповідальності за не включення норм, які гарантують це право, в локальні акти підприємств та ін. Отже, на нашу думку, існує потреба в перегляді концепції «права на відключення» вітчизняним законодавцем, розширенні кола працівників, які можуть його застосовувати.

Ще одним дискусійним питанням є сфера застосування права на відключення. Відповідно до статті 62 КЗпП України «надурочні роботи, як правило, не допускаються», отже роботодавець не вправі вимагати від працівників перебувати «в межах доступу» в позаробочий час. Водночас таке обмеження не може розповсюджуватися на всі сфери діяльності і види бізнесу. Неефективним буде його застосування, наприклад, в сфері торгівлі, маркетингу, сервісу, тобто клієнтоорієнтованих сферах, де перебування в режимі «он-лайн» і реагування на потреби і бажання клієнта є одним з елементів стратегії ведення бізнесу. Також спірним є питання щодо можливості застосування права на відключення представниками такої професії як лікар. В процесі обговорення висловлюються думки, що право на відключення потрібно застосовувати у будь-якому випадку стосовно будь-якого працівника, і навпаки, що це право кожен працівник має використовувати на власний розсуд.

Отже, правове регулювання «відключення» має враховувати питання балансу інтересів працівників і роботодавців та умови ринкової економіки. Також необхідно використати дос-

від зарубіжних країн та застосовувати рішення ЄСПЛ, пов'язані з цифровізацією праці та мінливістю трудових відносин. Це дозволило б гарантувати більшу захищеність працівників, а також підвищити продуктивність праці, на яку значний вплив мають такі організаційно-технічні умови праці як режими праці і відпочинку, особливості використання техніки і технологій … тощо. Попри ряд переваг цифровізації, не слід забувати про те, що позитиви, породжені нею, насамперед мають служити людині. Тому застосування технологій повинно відбуватись на основі дотримання і гарантування основоположних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. WHO. 2019 (March 11). Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV). URL: https://www.who.int/newsroom/fact-sheets/detail/middle-east-respiratory-syndrome-coronavirus-(mers-cov) (дата звернення: 10.11.2023)

2. World Health Organization Ukraine [Electronic resource]. URL: https://www.facebook.com/WHOUkraine/?locale=uk_UA;https://prozdorovia.in.ua/statti/mentalne-zdorov-ia/ (дата звернення: 10.11.2023).

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 10.11.2023)

Сергій Васильєв
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки.
Донецький державний університет внутрішніх справ.
м. Кропивницький, Україна
sv.vasiliev2015@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3226-6981

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ТА КІБЕРПРОСТІР

1. Згідно з найбільш загальним визначенням, «правовий плюралізм» – це ситуація, в якій правове буття людини визначається одночасно кількома (двома і більше) правовими регуляторами, «правопорядками». У цьому сенсі терміном «правовий плюралізм» намагаються охопити такі ситуації: (1) у соціології права – протиставлення формального державного права і «живого, справжнього» права як окремих нормативних систем; (2) в антропології права – протиставлення офіційного (державного) писаного права і традиційного «звичаєвого права» того чи іншого народу.

Правовий плюралізм можливий не на рівні норм, а на рівні будь-яких видів юридичної діяльності. Зокрема, для правотворчості – це право на вибір оптимального варіанта правового регулювання, яке реалізується в усьому правотворчому процесі. Для реалізації права – це право на вибір варіанта поведінки, у тих рамках, у яких це допускається нормами права.

В американській правовій доктрині пропонується використовувати термінологію «процесуального (судового) плюралізму», що передбачає існування паралельних способів вирішення спорів, альтернативних правосуддю, що здійснюється державними судами; коли публічна юстиція, яка прихильна до категорії примусу і спирається на підтримку держави, застосовує у своїй власній юрисдикції процедури, засновані на категорії договору.

Висловлюється думка, що на розвиток неформальних процедур вирішення спорів, як прояву «процесуального плюралізму», вплинули: (1) «кількісні» причини, пов’язані із такими вимогами до вирішення спорів як: доступність, економічність та ефективність; (2) «якісні» причини, пов’язані із можливістю прямої участі сторін у вирішенні спору, а також із можливістю сторін запропонувати свій компромісний варіант вирішення спору, який буде задовольняти інтереси обох сторін [1].

2. Мережеве інформаційне суспільство призвело до серйозного ускладнення сучасної архітектури права. Пріоритетне значення у вирішенні глобальних проблем сучасності поступово набувають так звані «наднаціональне право» та «наднаціональна юрисдикція», основними характерними ознаками яких є її транскордонність та добровільне передання на договірній основі інтеграційному (наднаціональному) об’єднанню його державами-членами частини суверенних прав у юридичній сфері. Розвиток наднаціональних правових інституцій стає допоміжною підставою (бустером), що прискорює дію глобалізаційних процесів на світовому рівні і вимагає невідкладних кроків щодо універсалізації правових інститутів, принципів та норм у національних правових системах.

Сьогодні можна говорити про становлення автономної, конкуруючої з правом або навіть прирівнюваної до позитивного права системи норм, яка отримала назву кіберправо (*cyber law*), наднаціональне інтернет-право (*supranational Internet law*), *lex informatica*.

Як зазначається у науковій літературі, кіберпростір не має кордонів. Це сфера, де наука і закон неминуче об'єднуються. Правове регулювання в кіберпросторі має три головні напрями: електронна комерція, захист інтелектуальної власності та кіберпорушення [2].

Формування звичайної практики в Інтернеті може розглядатися як початок формування зводу правил, незалежних від національно-правових систем, які будуть використовуватися в Інтернеті загалом і в міжнародній електронній торгівлі зокрема.

Інтернет часто розглядається як комунікування без кордонів завдяки технологічним перевагам, Інтернет-комунікаціям, незалежно від місця розташування споживача. Комунікації без кордонів швидко поширюються, створюючи правові колізії ситуації для визначення юрисдикції одночасно як стосовно до предмету правового регулювання публічного права, так і стосовно до приватного права. Практично, Інтернет без кордонів аргументує декларацію появи взаємозалежного глобального світу та багаточисленних супутніх проблем – обширний набір тенденцій, які підтверджують про стирання (зменшення) обмеження сфери повноважень соціальних, політичних, економічних та правових порядків також, як держава [3].

Враховуючи, що правове регулювання зумовлене глобальним характером Інтернету, що відповідно вимагає глобального регулювання, в якості правових механізмів можуть застосовуватися загальновизнані правила (звичаї), саморегулювання, судова практика (судові рішення).

3. Сучасним трендом стає формування концепції *lex mercatoria*, що закладає бездержавні та інформаційно-електронні засади мереживного типу правопорядку, в якому правила і процедури формуються без прямого та імперативного впливу держави.

В найзагальнішому вигляді *lex mercatoria* можна визначити як право, що створюється самими учасниками угоди, тобто, фактично *lex mercatoria* – це система звичаїв, що діють протягом тривалого періоду, тобто так званий «заведений порядок».

Концепція *lex mercatoria* сприяє відходу від такої моделі судочинства з іноземними елементами, коли національні правопорядки могли розглядатися ексклюзивним підґрунтям вирішення транснаціонального комерційного спору. Зазначена концепція, показуючи перспективний потенціал, пропонує нову конструкцію транскордонного права, підвищує роль суду та суддів у будівництві нової системи нормоустрію у порівнянні із законодавцем, остаточно закріплює картину процесуальної автономії та процесуального плюралізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маркова О.О. Неформальні процедури вирішення приватно-правових спорів: компаративістський підхід. Міжнародний цивілістичний форум (15-16 квітня, 2016). Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2016. С.172-174.

2. Jambholkar L. Cyber law: issues and perspectives. The Indian j. of intern. law. N.D., 2000. Vol.40. N.3. P. 559-562.

3. Динис Г.Г. Міжнародно-правові концепції глобального права, права Інтернету або кіберправа та трансформації міжнародного права. Часопис Київського університету права. 2011. № 2. С. 283

Лідія Вдовічена
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
l.vdovichena@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2184-0119
Scopus ID: 57216203036

СИНЕРГІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСНОВИ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Діджиталізація (цифровізація) є одним із пріоритетів сьогодення, адже вона вирішує багато проблем з мінімальними витратами як на індивідуальному, так і на інституційному рівні. Однак, темпи та методи впровадження електронних сервісів повинні враховувати багато факторів, а не лише бажання розвиватися «в ногу» з технологіями. В сфері нотаріату запровадження та використання інформаційних технологій не викликає сумнівів. Однак, починаючи навіть з методологічного, та навіть семантичного, рівнів немає одностайності, ясності в категоріях, які б отримали належне правове регулювання, що, в свою чергу, сприяло б відповідній реалізації нотаріальних функцій. Ми ведемо мову про термінологічне використання в нормативному та науковому контексті наступних категорій: діджиталізація нотаріату, оцифрування нотаріату, цифрові технології в нотаріаті, кібер-нотаріат, електронний нотаріат, цифровізація нотаріальної діяльності тощо.

В зарубіжній літературі *концепція «синергії інформаційних технологій та нотаріату»* трактується як метод виконання нотаріусами своїх обов'язків та реалізація повноважень за допомогою електронних сервісів, хмарних установ; це концепція щодо здійснення нотаріальних повноважень на основі інформаційних технологій. В науковій доктрині зарубіжжя найбільш часто зустрічаються два терміни, що використовуються для позначення реалізації нотаріальних послуг через інтернет-медіа, а саме: кібер-нотаріат та електронний нотаріат [1, с. 38].

Концепція «електронний нотаріат» є відносно новою у комерції і вперше цей термін був введений французькою делегацією на юридичному семінарі TEDIS (Trade Electronics Data Interchange System) на Конференції Європейського Союзу з питань електронного документообігу 1989 року в Брюсселі, де було представлено концепцію такого виду діяльності. На цій конференції було запропоновано, щоб різні галузеві асоціації та пов'язані з ними вищі органи могли діяти як «електронний нотаріус» для забезпечення незалежного запису електронних транзакцій між сторонами, тобто коли компанія А передає торгові документи в електронному вигляді компанії Б, і навпаки [2]. Справа в тому, що в цьому контексті з'являється незалежна третя сторона, яка фіксує транзакції між однією стороною та іншою на електронній основі. Отже, по суті, електронний нотаріат – це процес нотаріального засвідчення (автентифікації) підпису на електронному документі за допомогою певного методу, що призводить до формування нотаріального акта, виготовленого або обробленого в електронному вигляді.

Концепція «кібер-нотаріат», як відзначається в зарубіжній літературі, – це ідея Комітету з питань інформаційної безпеки Американської асоціації юристів у 1994 році. Кібер-нотаріат – це концепція, яка адаптує використання нотаріусами електронних сервісів у кіберпросторі або в режимі онлайн при виконанні своїх обов'язків та повноважень. Крім того, те, що Американська асоціація юристів називає кібер-нотаріусом, – це особа, яка має досвід у сфері права та комп'ютерних технологій, так само, як і латинський нотаріус у сприянні між-

народним транзакціям. У контексті інфраструктури відкритих ключів він пов'язує приватний ключ відправника з публічним ключем одержувача під парасолькою довіри (umbrella trust). Кібер-нотаріуси будуть засвідчувати автентичність документів в електронному вигляді, навіть кібер-нотаріуси також повинні перевіряти свою правоздатність і фінансову відповідальність, тому є пропозиція, що вимогою має бути наявність адвоката. Комітет з інформаційної безпеки Американської асоціації адвокатів задумав «кібер-нотаріуса», який мав би одночасно бути і юридичним фахівцем і фахівцев в сфері цифрових технологій. Основною функцією кібер-нотаріуса є здійснення автентифікації в трафіку електронних транзакцій. Функція автентифікації в цьому випадку стосується юридичних аспектів, необхідних для здійснення електронного правочину. Цей правовий аспект на практиці зазвичай має вигляд визначеності дати і часу вчинення правочину, який нотаріально посвідчується кібер-нотаріусом з використанням електронної печатки нотаріуса і зберігається в протоколі для цілей архівування, не згадуючи про статус автентичних правочинів, як це відомо в цивільно-правовій нотаріальній практиці. Саме цей юридичний аспект відрізняє кібер-нотаріуса від засвідчувального центру, який може гарантувати безпеку транзакції лише з технічної точки зору [1, с. 38].

Концепція «оцифрування нотаріальної сфери» зосереджується на принципі планомірності та з ретельним зважуванням усіх ризиків – щоб електронна нотаріальна діяльність підтримувала або навіть підвищувала рівень довіри та безпеки, яким користуються нотаріуси в даний час, і, в той же час, давала змогу повною мірою скористатися перевагами, які приносить оцифрування. Тому нотаріуси не можуть асимілюватися з користувачами мережі, а повинні стати охоронцями нейтральності цифрового простору. Основна мета професії – спростити процедури сертифікації/легалізації/ акредитації та принести економічну та юридичну користь людям, які є прямими та опосередкованими користувачами. Вартість нотаріального втручання, очевидно, низька в порівнянні з витратами, які згодом несуть користувачі або державні органи для забезпечення громадської безпеки. Розглядається кожен аспект пропонованих можливостей в нотаріальній сфері і необхідність бути впевненим, що пропонуються такі ж гарантії, які сьогодні пропонують традиційні форми документів і процедур (як на папері) [3, с. 165].

Концепція «електронного нотаріату» в Україні спрямована на ефективність і доступність надання нотаріальних послуг, однак варто враховувати й ризики, пов'язані з його функціонуванням. Масштабна цифровізація нотаріальної діяльності передбачає: відмову від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса; зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії; автоматизацію низки процесів у діяльності нотаріусів; ефективну інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; ведення нотаріального архіву в електронній форм [4, с. 547]. В Україні за погодженням з КМУ та за пропозицією Міністерства юстиції України – реалізується експериментальний проєкт щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріа-ту [5]. Основним завданням цього проєкту є створення та поступове впроваджування в експлуатацію Єдиної державної електронної системи е-нотаріату з метою автоматизації нотаріальної діяльності, що реалізовуватиметься в три етапи: перший етап – створення оновлених електронних реєстрів (Спадкового реєстру, Єдиного реєстру довіреностей, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів), створення і впровадження електронного робочого місця нотаріуса, Електронного реєстру нотаріальних дій; другий етап – модернізацію Єдиного реєстру нотаріусів, створення та впровадження Електронного нотаріального архіву, модернізацію електронного робочого місця нотаріуса, Електронного реєстру нотаріальних дій; третій етап – створення та впровадження електронного кабінету клієнта, введення в промислову експлуатацію Системи е-нотаріату [5]. У вітчизняній науці відзначається, що впровадження цифрових технологій в нотаріальну сферу має позитивний вплив на роботу нотаріуса, забезпечуючи підвищену ефективність та продуктивність. Крім того, це сприяє

збільшенню захисту і мобільності, що робить нотаріальні послуги більш зручними для клієнтів. Діджиталізація також сприяє інноваційному розвитку нотаріату, спонукаючи до впровадження нових технологічних рішень та покращення якості послуг. Вона також виступає протидією бюрократизації, спрощуючи та прискорюючи адміністративні процедури [6, с. 11].

Отже, реформа нотаріату в сфері діджиталізації – насамперед це зручність для споживачів нотаріальних послуг, адже запровадження та реалізація цифрових технологій дозволить заощаджувати час, кошти таких споживачів, а з іншої сторони – це створення більш сприятливих умов для доступності нотаріальних дій і реалізації на повну міру принципу субсидіарності в нотаріаті (наближеності до споживача), наступне – це помітно економити державний бюджет та, врешті-решт, перейти до стандартів Європейського Союзу в сфері нотаріату, і останнє – створення надійного захисту від шахрайства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dewi L. A. T. Legal Aspect of Cyber Notary in Indonesia. *Journal of Digital Law and Policy*. 2021.№ 1(1). p.37-44. https://doi.org/10.58982/jdlp.v1i1.92

2. Leslie G. S. The Role of the Notary in Secure Electronic Commerce (Sydney: *Information Security Institute Faculty of Information*, Quensland University of Technology). 2006. https://eprints.qut.edu.au/16407/1/Leslie_Smith_Thesis.pdf

3. Aghenitei M. Global Notarial Digitalization. *Acta Universitatis Danubius. Juridi*ca. 2022. №18. p.149-167 https://dj.univ-danubius.ro/index.php/AUDJ/article/view/2485

4. Денисяк Н. Реформування інституту нотаріату в сучасних умовах євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №1. С. 547-551. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.95

5. Деякі питання реалізації експериментального проєкту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату : Постанова КМУ від 29.12.2021. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-2021-%D0%BF#Text

6. Бисага Ю. Ю. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. №2.78. С. 11-16. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.1

Ірина Вєтухова
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
ivetuhova62ukr.net@ukr.net
ORCID 0000-001-5613-7151

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ ЯК ОЗНАКА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

1. Юридичний зміст трудових правовідносин становлять права й обов'язки працівника та роботодавця. Працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження роботодавця, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна роботодавця, з яким укладено трудовий договір (ст. 139 Кодексу законів про працю України) (далі КЗпП). Відомо, що при виконанні своїх обов'язків працівники повинні виконувати міру праці. Виникає питання: яким шляхом вона встановлюється? Перший шлях полягає у вимірюванні екстенсивної, кількісної сторони праці, тобто в регламентації її тривалості. В трудовому праві це є робочий час. Уточнимо, робочий час це час, встановлений трудовим законодавством, колективним договором, трудовим договором, протягом якого працівник повинен знаходитись у місці виконання своїх трудових обов'язків й виконувати трудову функцію. Однак цей шлях повністю не вирішує завдання вимірювання праці, оскільки один й той відрізок робочого часу може бути заповнений працею, яка є різною за своїм змістом та якістю. І тому наступний шлях, це вимір інтенсивної, якісної сторони праці, що у свою чергу, досягається засобами технічного нормування тобто, встановленням норм праці. Таким чином, міра праці встановлюється через вимір кількості роботи (інтенсивність) та її тривалості (екстенсивність). Враховуючи наведене, слід зазначити, що міру праці необхідно розглядати через таке поняття, як нормування. Зазначимо, що без нормування праці неможливе взагалі існування трудового процесу на виробництві. Нормування праці є необхідною та важливою ознакою трудових відносин. У навчальній літературі було зазначено, що під нормуванням праці слід розуміти розроблення та встановлення у порядку, передбаченому законодавством, обґрунтованих нормативів і норм праці для даного трудового процесу та певних виробничих умов [1, с. 342]. Норма праці, як відмічає більшість дослідників, носить правовий характер. Можна вважати визнаним, що вона є виміром трудової діяльності людини. У трудових правовідносинах все пов'язано й направлене на виконання міри праці. Звернемо увагу на те, що особливістю трудових правовідносин є саме ця ознака, котра відрізняє трудовий договір від цивільно-правового договору, пов'язаного з використанням праці. У трудовому договорі працівник виконує роботу щодо встановленої йому трудової функції з виконанням міри праці. Згідно з п.11 Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій від 20 липня 1984 р., зазначено, що робітники і службовці зобов'язані: … використовувати весь робочий час для продуктивної праці… (пп. «а»); підвищувати продуктивність праці, своєчасно й ретельно виконувати роботи за нарядами і завданнями, норми виробітку і нормовані виробничі завдання, добиватися перевиконання цих норм (пп. «б») (далі – Правила) [2]. Зазначимо, що обов'язок виконувати норми праці віднесений до числа основних обов'язків працівників наряду із обов'язками додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна роботодавця.

2. Загально відомо, що зміст трудових правовідносин складають права та обов'язки двох сторін. Відмітимо, нормування праці забезпечує ріст продуктивності праці. В економічній та правовій літературі зверталась увага на визначну роль технічно обґрунтованих норм праці у підвищенні його продуктивності. І в цьому питанні важливо звернутися до обов'язків роботодавця в організації виробничого процесу. Так, згідно з п. 12 Правил адміністрація підприємства, установи, організації зобов'язана: … створювати умови для зростання продуктивності праці шляхом впровадження найновіших досягнень науки, техніки і наукової організації праці; здійснювати заходи по підвищенню ефективності виробництва, якості роботи і продукції, що випускається, скороченню застосування ручної малокваліфікованої та важкої фізичної праці, поліпшенню організації і підвищенню культури виробництва (пп. «б»); всемірно розвивати бригадні форми організації і стимулювання праці, здійснювати заходи по підвищенню ефективності діяльності бригад;… (пп. «в»); постійно вдосконалювати організацію оплати праці, широко застосовуючи колективні форми оплати за кінцевими результатами роботи, підвищувати якість нормування праці; забезпечувати матеріальну заінтересованість працівників у результатах їх особистої праці та в загальних підсумках роботи, правильне співвідношення між зростанням продуктивності праці і зростанням заробітної плати, економне і раціональне витрачання фонду заробітної плати, фонду матеріального заохочення та інших заохочувальних фондів; забезпечити правильне застосування діючих умов оплати і нормування праці; видавати заробітну плату в установлені строки (пп. «д») (там само). Як бачимо, обов'язком роботодавця є створення необхідних умов роботи для працівника з метою виконання ним норм праці.

3. Правове регулювання нормування праці забезпечено цілою низкою нормативно-правових актів. Так, глава VI КЗпП «Нормування праці» містить відповідні статті, котрі присвячені саме нормам праці, зокрема, їх визначенню (ст. 85); запровадженню, заміні і перегляду (ст.86); строку дії (ст. 87); умовам праці, які мають враховуватися при розробленні норм виробітку (норм часу) і норм обслуговування (ст. 88); заміні і перегляду єдиних і типових норм (ст. 89) та ін. В Рекомендаціях щодо нормування праці в галузях народного господарства, затверджених постановою Міністерства праці України від 19.05.1995 р. (далі Рекомендації) зазначено, що нормування праці є складовою частиною (функцією) управління виробництвом і включає визначення необхідних витрат праці (часу) на виконання робіт (виготовлення одиниці продукції) окремими робітниками (бригадами) та встановлення на цій основі норм праці. Передбачено, що при нормуванні праці працівників застосовуються наступні види норм праці: норма часу, норма виробітку, норма обслуговування, норма (норматив) чисельності (п.1.3. Рекомендацій) [3, с. 473]. Як було зазначено, норма праці це міра праці, котру згідно трудового договору повинен виконати кожний працівник. Питання нормування праці можуть бути врегульовано колективним договором шляхом включення до його змісту (ст.13 КЗпП, ст. 7 Закону України «Про колективні договори і угоди від 1 липня 1993 р. № 3356-XII. [4] Угодою на галузевому рівні регулюються галузеві норми, зокрема щодо: нормування і оплати праці (ст. 8) [4]. У п. 1 ст. 13 нового Закону України «Про колективні угоди та договори» від 23 лютого 2023 р. № 2937-1X, яка має назву «Зміст колективної угоди» зазначено, що зміст і структура колективної угоди визначаються сторонами в межах їх повноважень. Колективною угодою визначаються зобов'язання і домовленості сторін з питань, що відповідно до законодавства регулюються в колективній угоді. Згідно з п. 2 ст. 13 Генеральною угодою визначаються основні домовленості сторін на національному рівні з питань щодо умов праці та зайнятості, соціально-економічних питань. Звернемо увагу на п. 3 ст. 13, в якому зазначено, що галузевою (міжгалузевою) угодою визначаються умови праці та зайнятості в певній галузі/галузях. До угоди галузевого рівня можуть бути включені, зокрема, питання щодо… нормування та оплати праці в галузі відповідно до кваліфікації, за видами робіт та окремими професіями, міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в

оплаті праці з урахуванням норм законодавства про оплату праці;… [5]. Необхідно відзначити, що Генеральна Угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки взагалі не містить питань стосовно нормування праці (далі – Генеральна Угода). Розділ П присвячений оплаті праці. А розділ ІІІ, який має назву «Гідні умови праці та соціальний захист працюючих. Охорона та умови праці», містить положення: сприяти своєчасному проведенню атестації робочих місць та наданню працівникам пільг і компенсацій за роботу у важких та шкідливих умовах (п. 3.6); під час скасування, внесення змін та розроблення нових нормативно-правових актів з безпеки і гігієни праці забезпечувати дотримання норм законодавства про охорону праці та соціальний діалог (п. 3.7). На наш погляд, відсутність відповідних положень щодо правового регулювання нормування праці на державному рівні є неприпустимим, оскільки, як було зазначено, міра праці, її встановлення є важливою складовою трудових відносин й не може ігноруватися з боку держави. Позитивним моментом вказаного нормативно-правового акту є положення щодо встановлення доплат за інтенсивність праці у розмірі до 12 відсотків тарифної ставки (окладу) та на період освоєння нових норм трудових затрат, відповідно у розмірі підвищення відрядних розцінок до 20 відсотків, а також підвищення тарифних ставок до 10 відсотків (додаток 3 Генеральної Угоди).

4. Нормуванню праці було приділено увагу вченими економістами. Зокрема, було зазначено, що однією із суттєвих проблем нормування праці є недостатня увага до цих процесів з боку держави. Фахівці з нормування не були належною мірою забезпечені відповідною нормативно-правовою базою. На багатьох підприємствах використовуються нормативи, які були розроблені для іншого рівня технологій та іншого навантаження. Розроблені раніше норми не враховують нові технології, стандарти, нове обладнання, нові види робіт, інструментальні засоби, механізацію й автоматизацію робочих місць, оптимізацію бізнес-процесів підприємств [6. с. 139]. Звернена увага на те, що зацікавленість з боку роботодавця до нормування праці підвищується й обумовлена посиленням соціальної спрямованості сучасного керування підприємством, підвищенням юридичної грамотності працівників у відстоюванні своїх прав (там само, с. 140). Роботодавець і працівник зацікавлені в застосуванні обґрунтованих норм трудових витрат, раціональному використанні робочого часу як за тривалістю, так і за ступенем інтенсивності праці. У таких умовах зростає вимога до точності, обґрунтованості, відповідності норм витрат праці [6. с. 140]. Науковці звертали увагу на істотні проблеми з використання робочого часу як елемента нормування праці. Зокрема, було зазначено, що непродуктивне використання робочого часу та приховане безробіття впливає на зростання вимушеної неповної зайнятості, особливо через примусове переведення працівників на неповний робочий день та у відпустки без збереження заробітної плати. У зв'язку з цим господарюючим суб'єктам важко розрахувати необхідну чисельність працюючих та витрати на оплату праці, що ускладнює прогнозування діяльності. Це стримує розвиток бізнесу та створює соціальну напругу в суспільстві [7]. Було підкреслено, що у сучасному столітті комп'ютерних технологій з новими високошвидкісними відеокамерами й алгоритмами ідентифікації відеозображень, сканерами рухів ці проблеми можуть бути вирішені, що відкриває нові обрії використання означеної унікальної вітчизняної системи мікроелементного нормування праці (там само). Було зазначено, що нормування праці виконує свою роль через підвищення змістовності виконуваних робіт виконавцями, зниження інтенсивності і психологічного навантаження, а також обґрунтування напруженості норм праці. Наразі правове регулювання нормування праці та режиму роботи відстає від потреб практики і недостатньо сприяє цілям трудового законодавства – встановлення державних гарантій трудових прав і свобод громадян, створення сприятливих умов праці, захист прав і законних інтересів працівників і роботодавців [8, с. 184].

5. Зазначимо, що сутність нормування праці полягає в аналізі роботодавцем організаційно-технічних умов виконання роботи працівниками та впровадженні ним нових методів та прийомів праці, найбільш раціональних технологій на виробництві, встановленні більш гнучких форм на способів нормування праці. На підставі вище викладеного слід зазначити, що правове регулювання нормування праці у сучасних умовах не відповідає потребам виробничої сфери, а також не в повній мірі сприяє цілям трудового законодавства. Враховуючи наведене, вважаємо за необхідне створення на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях організацію нормування праці, і у зв'язку з цим розроблення нової Програми національної нормативної бази з праці та професійної кваліфікації, котра б передбачала єдність встановлення норм витрат праці виконавців робіт на підприємствах, їх застосування, перегляд, коригування, підтримання постійного рівня їх прогресивності; єдині організаційні форми нормування праці на підприємствах галузей (підгалузей), розвинену мережу нормативно-дослідницьких підрозділів праці, а також створення структури управління з нормування праці у державі. Як зазначалось, нормування праці є важливою та необхідною ознакою трудових відносин і у зв'язку з цим створення структури управління нормуванням праці дасть можливість працівникам раціонально використовувати свій робочий час, покращити якість роботи, виховувати у себе творчу ініціативу та ділову активність. Вважаємо, що вдале співвідношення факторів підвищення продуктивності праці та збільшення норм праці повинно виходити із всебічного та гармонійного поєднання інтересів роботодавця та працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вєтухова І. А. Нормування праці (п.п.9.5 у співавт. з П.А.Бущенком). *Трудове право*: підручник / [О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін.]; за заг. ред. О. М. Ярошенка. 3-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 544 с.

2. Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій від 20 липня 1984 р., затв. постановою Державного Комітету СРСР з праці та соціальних питань за погодженням з ВЦРПС. *Бюлетень Держкомпраці СРСР*. 1984. № 11 [Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: постанова Верховної Ради України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 621]

3. Законодавство України про працю: Зб. норм. актів: у 3 кн. Кн. 2. 704 с.

4. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. Відомості Верховної Ради України від 07.09.1993. № 36. Ст. 361.

5. Про колективні угоди та договори : Закон України від 23.12.2023 р. № 2937-IX, набирає чинності через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану. *Офіційний вісник України* від 26.04.2023 р. № 41. С. 9. Ст. 2207.

6. Тертичний О. О., Пустова В. В, Данильченко Г. В. Місце нормування праці у кадровій стратегії підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. Вип. 20. С.139-143.

7. Кифяк В. І., Тодорюк С. І., Борис Р. Р. Імплементація сучасних підходів нормування робочого часу на підприємствах. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL : www.economy.nayka.com.ua/ №1. 2020/30.01.2020 р.

8. Козаченко С. В. Роль нормування праці в сільському господарстві. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2020. № 2 (40). С. 182-188.

Світлана Вишновецька
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу.
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна)
vyshnsv@ukr.net
ORCID 0000-0001-8482-7942
Scopus ID 5721832534

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

Інформаційно-комунікаційні технології змінили співвідношення територіальних, часових і організаційних характеристик праці. Змінюється традиційне розуміння робочого часу і робочого місця, відбувається їх самоорганізація в умовах дистанційного режиму роботи [1; 2; 3]. Посилення гнучкості правового регулювання зумовлює його децентралізацію, що передбачає індивідуалізацію завдань і відповідальності.

В менеджменті принципи флексибільності застосовуються для забезпечення конкурентоздатності підприємства і зменшення витрат. При цьому працівник сприймається як інструмент, гнучке використання якого дозволяє досягати поставленої мети. Для управлінців флексибільність – це методи організації праці, які передбачають реалізацію таких аспектів трудової зайнятості: 1) гнучкість оплати праці – встановлення залежності заробітної плати від ефективності підприємства і/або індивідуального внеску працівника; 2) гнучкість робочого часу – введення гнучкого графіку, неповної зайнятості; 3) гнучкість найму і переміщення працівників – спрощення процедури звільнень, залучення тимчасових працівників, маневрування трудовими ресурсами.

Основною соціальною загрозою в умовах розвитку інформаційних технологій є не технологічне безробіття, викликане роботизацією і комп'ютеризацією робочих місць, а виникнення в результаті трансформації ринку праці нових видів зайнятості, не пов'язаних із соціальним захистом, характерним для традиційного ринку праці. Тому завданням трудового права є насамперед збереження його соціального призначення. Потребує перегляду інститут нормування праці, оскільки з впровадженням і розвитком цифрових технологій збільшується обсяг робіт, що може призводити до зловживань з боку роботодавця.

Розвиток інформаційних технологій істотно позначився на умовах праці, що здійснюють вплив на працівника. Як відомо, характеристики умов праці не зводяться до дотримання санітарно-гігієнічних нормативів, які забезпечують безпеку трудової діяльності, а також режимів праці і відпочинку. Не менш важливими є організація праці, менеджмент, а також система комунікації з роботодавцем, які в сукупності індукують психологічний стан працівника і «емоційну атмосферу» в мікросоціальному оточенні. Тому інститут охорони праці варто посилити правовими нормами, спрямованими на профілактику психосоціальних ризиків.

Тривалий час вважалось, що загальними стрес-факторами на робочому місці для всіх професій є неграмотне управління керівником персоналом, міжособистісні конфлікти з колегами, порушення субординації, подовжений робочий день [4, с. 92]. Проте процес впровадження цифрових технологій безумовно розширює цей перелік. Нові технології сприяють росту професійних захворювань, пов'язаних з роботою, зокрема таких як депресії. Терміном «несприятливе (токсичне) робоче місце» (toxic workplace) оперують при аналізі деструктивних методів менеджменту для позначення робочого місця на підприємстві, на якому роботодавець орієнтований виключно на отримання прибутку на шкоду благополуччю працівників.

У зв'язку з цим потребує дослідження такий біоетичний принцип як принцип вразливості працівника, що передбачає гарантії права на захист від інформаційних та інформаційно-комунікаційних перевантажень (пов'язаних із загальною перевтомою, десоціалізацією, стресами від роботи в динамічному середовищі, неякісним чи нестійким зв'язком тощо).

Окремою проблемою є забезпечення принципу рівності у цифровому просторі [5, с. 46-77].

Потребує належного правового врегулювання питання контролю, моніторингу та спостереження за продуктивністю та робочим часом працівників. Розвиток сенсорних технологій зумовлює необхідність врегулювання порядку і меж застосування роботодавцем цифрових сенсорів як високотехнологічного засобу контролю за працівниками.

Розвиток інформаційних технологій передбачає наявність цифрових компетенцій у працівників. Тому навчання, що підвищує рівень цифрових навичок, стає однією із гарантій забезпечення працівників роботою. Але вважаємо, що має бути взаємна адаптація суб'єктів трудових відносин до викликів сучасності, а не лише одностороннє пристосування працівників до умов, що виставляються роботодавцем. Повна заміна соціальної захищеності на вимоги адаптації і мобільності працівників є неприпустимою. Необхідно досягти такого балансу, щоб роботодавець розглядав кожного спеціаліста як унікальний людський ресурс, який буде збільшувати свою цінність з кожним етапом свого професійного розвитку і набуття нових компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишновецька С. В. Правове регулювання дистанційної роботи за законодавством України: проблемні аспекти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. № *3* (64). С. 123-129.

2. Вишновецька С. В. Особливості робочого місця осіб, які працюють поза місцезнаходженням роботодавця: правові аспекти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 1 (66). С. 105–111.

3. Вишновецька С. В. Правове регулювання гнучкого режиму робочого часу: проблемні аспекти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 3 (68). С. 140-146.

4. Harter C., Becker W., Watts M. Changing Incentives and Time Allocation for Academic Economists: Results from 1995 and 2000 National Surveys. *Journal of Higher Education*. 2004. Vol. 35. No 1. Pp. 89-97.

5. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт.; за ред Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.

Руслана Гаврилюк
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID https://orcid.org/0000-0001-6750-4340
ResearcherID D-5380-2016
r.havrylyuk@chnu.edu.ua

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ВИДАТКІВ ПЕРЕД ДОХОДАМИ КАЗНИ ЯК ПРИНЦИП ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Вступ. Відповідно до ціннісної матриці ст. 95 Конституції України між публічними видатками держави і публічними доходами її казни наявний нерозривний взаємозв'язок та взаємозумовленість [1]. Адже публічні видатки завжди спираються на ті фінансові ресурси, які щоразу є чи можуть бути за певних умов у розпорядженні держави. У зв'язку з цим неважко припуститися похибки і у парі категорій *публічні видатки держави / публічні доходи її казни* розцінити як визначальну (системоутворюючу) другу категорію. Проте насправді публічні видатки держави, відповідно до їх природи та властивостей, детермінуються не наявністю публічних фінансових ресурсів, а відповідними публічними потребами. Особливо очевидно останнє проявилося в публічних фінансах України в умовах воєнного стану, які безальтернативно позиціонують в якості пріоритетної (системоутворюючої) категорії вищезазначеної пари публічні видатки держави. Чим же це зумовлено?

Метою даного дослідження є розкриття онтологічної (буттєвої) пріоритетності публічних видатків держави, світоглядної (ціннісної) їх пріоритетності і методологічної пріоритетності публічних видатків.

Методологічною основою дослідження є антропосоціокультурний підхід, а також загальнонаукові принципи історизму та об'єктивності.

Виклад основних результатів дослідження. Інтегральним методологічним ключем до пошуку й обґрунтування відповідей на усі вищезазначені питання, на нашу думку, є розкриття природи публічних фінансів і логіки їх існування. Як переконує суспільний досвід, вони є похідним явищем від феномену публічних потреб, а останні укорінені в індивідах, точніше кажучи, у найрізноманітніших їх суспільних модусах. В одному з наших попередніх досліджень природи феномену публічності нами було з'ясовано, що публічне історично та ціннісно передує державному, воно змістовно ширше від державного та за його власною природою незалежне від державного, тобто, не є породженням держави, адже остання сама є конкретно-історичним втіленням публічного. В цьому ж дослідженні нами зроблено висновок, що публічне укорінене в спільних людських потребах, які зумовлені дуальною (психобіологічною й соціальною) природою людини. Саме соціальні (спільні) потреби людини й породили її податкове право, вік якого рівняється віку людської цивілізації [2, С. 69-80]. Ось чому публічним видаткам, спрямованих на задоволення публічних потреб індивідів, належить буттєва (онтологічна) пріоритетність – такою є логіка людського буття.

Світоглядна (ціннісна) пріоритетність публічних видатків зумовлена первинністю людських прав у порівнянні з людськими обов'язками. При цьому необхідно постійно мати на увазі та враховувати, як резонно зауважує Отфрид Гьоффе, що «під правами людини слід розуміти права, що належить людині як особистості, тоді як під основними правами – елементарні права кожного громадянина держави» [3, С. 33-34]. Він же довів, що наявна очевидна кореляція між людськими правами та людськими обов'язками.

О.Гьоффе, дослідивши вищезазначений взаємозв'язок людських прав і обов'язків, резюмує: «Оскільки права людини спираються на вимогу, вони жодним чином не є чи то взаємним подарунком, чи то подарунком з симпатії, співчуття чи на прохання. Йдеться про дію, – наголошує він, – що може відбутися лише за умови дії у відповідь: права людини можуть бути легітимізовані на засадах взаємності, тобто обміну» [3, С. 38-39]. Звідси, на думку автора, накладає на себе людський обов'язок той, хто приймає від інших послуги, що виконані тільки за умови послуг у відповідь, а надання ним таких послуг у відповідь наділяє його людським правом.

Такими є аргументи німецької практичної філософії. Вона вважає людину обмеженою у своєму виборі там, де трансцендентальна дія пов'язується із соціальною дією, тобто, «де має місце вроджена взаємність або внутрішньо їй властива соціальність» [3, С. 39]. Це робить людські інтереси такими, що ними неможливо поступитися, тобто, найціннішими. При цьому вони, будучи пов'язаними із взаємністю, поширюють явище неможливості поступитися і на взаємність. Таким чином свобода трансцендентального обміну закінчується і стає неможливим уникнути обміну благами. Це і є фундаментальна світоглядна (ціннісна) заява чи претензія на пріоритетність публічних видатків для задоволення тих людських потреб (інтересів в термінології німецької практичної філософії), якими «не можна поступитися». Інакше це означало б поступитися вродженими людськими правами, чого не вправі зробити жодна людина у межах своєї людської природи – неможливо відмовитися від себе.

Отже, як буттєва (онтологічна), так і ціннісна (світоглядна) пріоритетність публічних видатків атрибутивно пов'язані з індивідом – перша із його публічними потребами, друга – із первинністю вроджених людських прав відносно обов'язків людини.

Зовсім іншу природу має методологічна пріоритетність публічних видатків. Вона атрибутивно пов'язана із державою. Остання хоча й онтологічно укорінена в індивідах, є технологією їх співбуття, однак має фундаментальне значення для них та реалізації ними власних життєвих проєктів. Нинішня вітчизняна дійсність (російсько-українська війна) вкотре ілюструє достовірність вищезазначеного. Як резонно зауважив свого часу відомий ізраїльський історик і теоретик держави Мартін ван Кревельд, практично усі бездержавні соціуми зникли і не полишили по собі відомої спадщини, оскільки держава – це несуча конструкція, яка оберігає суспільство від руйнування [4, P. 319].

Відомий французький дослідник публічних видатків Поль Марі Годме [5, P. 66]., а також деякі інші авторитетні зарубіжні вчені [6; 7]. переконані, що пріоритетність публічних видатків по відношенню до прибутків казни як принцип виступає найдієвішим інструментом збереження держави. Водночас на їх же думку, цей принцип у його широкому розумінні є одним з ключових критеріїв розмежування публічних і приватних фінансів. Приватні фінанси, як стверджують вони, переслідують головним чином мету одержання прибутку, в той час як публічні фінанси, навпаки, у якості найголовнішої мети їх існування репрезентують державні видатки, необхідні для фінансування її діяльності.

Виходячи із природи держави як публічно-владним чином, тобто, ієрархічно організованого народу, об'єктивно здійснення нею власних функцій не повинно ставитись у пряму залежність від величини доходу Державного бюджету. В протилежному випадку це може загрожувати державі непередбаченим скороченням її дієздатності, спроможності виконувати власні функції чи навіть паралічем і загибеллю держави з катастрофічними наслідками для усього суспільства. Якщо мати на увазі тільки власні (внутрішні) джерела публічних видатків, в ситуації важкої системної кризи, зумовленої передусім російсько-українською війною, опинилася наразі Українська держава. Її законодавець, визначаючи впродовж усього періоду воєнного стану обсяг публічних видатків, систематично обчислює відповідно до одержаних результатів господарювання розмір необхідних для її життєдіяльності державних доходів, постійно корегує ці розрахунки та джерела наповнення публічних фондів фінансовими ре-

сурсами. Так реагують парламенти усіх цивілізованих держав світу.

Поширені процедурні відступи від цього принципу, які знаходять своє вираження в затвердженні деякими парламентами спершу доходної частини бюджету і тільки після цього його видаткової частини, не змінюють природи публічних видатків та логіки функціонування публічних фінансів в цілому. Такі їх дії зазвичай пояснюються прагненням парламентарів забезпечити безперервність надходжень в казну у випадках зволікань із затвердженням бюджету в цілому, властивим парламентам популізмом й інтересами міжпартійної та міжфракційної боротьби.

У вузькому розумінні принцип пріоритетності публічних видатків стосовно надходжень казни означає, що у бюджет під час його формування і прийняття належить включати тільки ті видатки, які у прямому розумінні цього слова необхідні для здійснення державою її безпосередніх функцій. Це досягається відкритою конкуренцією заявлених публічних потреб під час обговорення і прийняття бюджету. При цьому зазвичай виникає його дефіцит, який, проте, не змінює природи принципу пріоритетності публічних видатків стосовно доходів казни.

Висновки. Буттєвий (онтологічний) та ціннісний (світоглядний) прояви пріоритетності публічних фінансів у державі у порівнянні з доходами її казни атрибутивно пов'язані з людиною як ключовим (системоутворюючим) суб'єктом як соціуму, так і держави: перший з них – з людськими публічними потребами, другий – з первісністю вроджених людських прав відносно обов'язків людини. Методологічна пріоритетність публічних видатків у порівнянні з доходами казни так само атрибутивно пов'язана з державою. Вона є ціннісною матрицею алгоритмів розробки, ухвалення та реалізації державного бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Гаврилюк Р.О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т. 2014. 636 с.

3. Отфрид Гьоффе. Трансцендентальний обмін – фігура легітимації прав людини? // Філософія прав людини / За ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна. Пер. з нім. О.Юдіна та Л.Доронічевої. 2-е вид. Київ: Ніка-Центр. 2012. С. 32-47.

4. Martin van Creveld. The Rise and Decline of the State. Cambridge University Press. 1999. 448 p.

5. Paul Marie Gaudemet. Finances Publiques Politique Financière Budget et Trésor. Paris : Editions Montchrestien. 1974. 489 p.

6. Brownrigg M. Understanding the Economy. // Addison. Wesley Publishing. 1990. P. 202-209.

7. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public in Theory and Practice. N.Y.: Mc Grow-Hill Book Company. 1984. P. 680-689.

Сергій Галкевич
доц. кафедри приватного права
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
s.halkevych@chnu.edu.ua
ORCID: orcid.org/0000-0003-2039-0942

ЧИ МОЖЕ КРИПТОВАЛЮТА БУТИ ПЛАТІЖНИМ ЗАСОБОМ В УКРАЇНІ?

Законодавство України пройшло довгий шлях від невизнання криптовалют до намагання законодавчо врегулювати цю сферу. Так, у 2014 році, у листі-роз'ясненні від Національного банку України криптовалюта Bitcoin визначалася «як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства». Серед негативних чинників зазначалася широка можливість здійснення «протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму».

Підписання Закону України №2074-IX «Про віртуальні активи» 15 березня 2022 року Президентом України стало важливим кроком до визначення правового статусу й детінізації ринку криптовалют. Однак, Закон набирає чинності лише з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами». Закон «Про віртуальні активи» є базовим та визначає правовий статус віртуальних активів, чим надає юридичний захист користувачам та учасникам ринку. Таким чином офіційно працюватимуть іноземні та українські криптобіржі, а банки відкриватимуть рахунки для криптокомпаній. Крім того, це означає, що громадяни України зможуть задекларувати свої доходи у віртуальних активах.

Після набуття чинності Закон України «Про віртуальні активи» визначатиме умови обігу криптовалюти. Зокрема, віртуальні активи можуть бути предметом судового розгляду, однак не будуть засобом платежу на території України та не зможуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [1], на відміну від визначення віртуального активу в чинному тепер Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів..», де в самому визначенні віртуального активу вказано можливість його використання для платіжних цілей. До набрання чинності Закону «Про віртуальні активи» діють положення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів…» [3].

Хоча в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів..» закріплена можливість використання віртуальних активів для платіжних цілей, однак це суперечить положенням інших нормативно-правових актів. Неможливість використання криптовалюти як платіжного засобу зумовлена тим, що вона не відповідає вимогам електронного платіжного засобу відповідно до Закону України «Платіжні послуги» [2].

Законом України «Про запобігання корупції» криптовалюти відносяться до категорії нематеріальних активів [5]. Закон України «Про віртуальні активи» також визначає віртуальні активи, зокрема і криптовалюту, як нематеріальні блага. Тому криптовалюта не може використовуватись як платіжний засіб в договорах купівлі-продажу, однак може бути предметом договору міни.

Зараз в Україні укладаються договори міни нерухомого майна та криптовалюти. Яскравим прикладом може бути угода, укладена у вересні 2017 року, про яку повідомило Державне

агентство з питань електронного урядування. За умовами цього договору міни: квартира у м. Києві передавалась в обмін на криптовалюту ETH (212,5 одиниць загальною вартістю на той момент близько $60 тис.) з використанням смартконтракту блокчейну Ethereum. Власник квартири Марк Гінзбург, який є резидентом США передав її теж резиденту США Майклу Аррінгтону в обмін на криптовалюту [6]. Після набрання чинності Законом України «Про віртуальні активи» такі договори будуть неможливі. Адже згідно частини 7 статті 4 цього Закону віртуальні активи не вважатимуться засобом платежу на території України та не зможуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [1].

Отже, криптовалюта не є законним засобом платежу в Україні, хоча може бути предметом договору міни, за яким особа, що передає цей актив, отримує взамін товари чи послуги. Після набрання чинності Законом України «Про віртуальні активи» криптовалюта не тільки не буде вважатися засобом платежу на території України, а й не зможе бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Цей віртуальний актив зможе використовуватися лише як інвестиційний об'єкт. Тому, можемо сказати, що кваліфікація криптовалюти у законодавстві України в якості нематеріального активу недостатньою мірою відображає справжнє функціональне призначення цього активу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про віртуальні активи» №2074IX від 17.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207420#Text (дата звернення: 15.11.2023).
2. Закон України «Про платіжні послуги» №1591-IX від 30.06.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text (дата звернення: 15.11.2023).
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» №361IX від 06.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36120#Text (дата звернення: 15.11.2023).
4. Цивільний кодекс України 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text (дата звернення: 15.11.2023).
5. Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 15.11.2023).
6. Карпенко О. В Україні вперше офіційно продали квартиру за криптовалюту. URL: https://ain.ua/2017/09/26/kvartiruzaethereum/ (дата звернення: 15.11.2023).

Людмила Гаращенко
науковий консультант, Верховний Суд,
кандидат юридичних наук, доцент
L.P.Garashchenko@gmail.com

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УМОВ ПРАЦІ: ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Динаміка сучасних трендів, зокрема технічний прогрес, демографічні зміни, а також зміна цінностей і пріоритетів призводить до перегляду та переоцінки старих норм трудового права та формування нових стандартів, що в свою чергу сприятиме формуванню нової трудової етики та взаємодії на рівні трудових відносин.

Важливими елементами у перегляді та переоцінці стандартів стануть, зокрема робоче місце, графік роботи (робочий час) та спосіб найму працівника [1].

Запровадження карантинних обмежень у зв'язку із захворюванням на COVID-19 та збройна агресія росії проти України прискорила активне впровадження і використання працівниками цифрових технологій, електронних форм комунікації між працівниками і роботодавцем, нестандартних форм зайнятості, електронного документообігу.

Разом з тим, впровадження таких норм форм і методів регулювання зумовило появу низки проблем та розбіжностей між учасниками трудових відносин, що стало наслідком вирішення таких спорів у судовому порядку.

У справі № 336/795/21 працівник оскаржив звільнення за прогул, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що контактував зі своїм свекром, який 25 вересня 2020 року отримав позитивний результат тексту на захворювання COVID-19, перебував на самоізоляції та продовжував виконувати свої посадові обов`язки в режимі реального часу з використанням сучасних засобів зв`язку та телекомунікаційних мереж, як це передбачено статтею 60 КЗпП України.

Посилаючись на виконання роботи в дистанційному режимі, працівник надав заяву від 30 вересня 2020 року, направлену на адресу роботодавця, в якій він повідомив останнього про перехід на дистанційну роботу.

Разом із тим, як встановлено судами, наказ (розпорядження) про дистанційну (надомну) роботу та гнучкий режим робочого часу роботодавець не видавав.

З огляду на зазначені обставини, суд апеляційної інстанції відмовив в задоволенні заявлених працівником позовних вимог, виходячи з того, що позивач самовільно, без погодження з роботодавцем, не вийшов на роботу 30 вересня 2020 року, тобто вчинив прогул, у зв`язку з чим його звільнення за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України є законним.

Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про необхідність відмови у позові, оскільки сам по собі факт написання заяви, в якій працівник повідомив роботодавця про його перехід на дистанційний режим роботи, не є підставою для невиходу на роботу, оскільки такий режим роботи повинен бути належним чином узгоджений та оформлений (наказом або розпорядженням).

Посилання позивача у касаційній скарзі про його перебування на самоізоляції, як контактної особи, судом апеляційної інстанції обґрунтовано не взято до уваги, оскільки будь-яких належних доказів на підтвердження того, що він контактував із свекром, в якого виявлено позитивний результат на показник SARS-CoV-2, не надано, а також не підтверджено, що він є його членом сім'ї або близьким родичом. Інших доказів на підтвердження невиходу на роботу з поважних причин позивач суду не надав [2].

У справі № 127/22587/ позивач звернулася до суду з позовом до ТОВ «Біодобрива» про поновлення строку, визнання незаконним та скасування наказу, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу. У позовній заяві вказувала, що з

01 лютого 2017 року вона працювала на посаді фінансового директора на 0,5 ставки, відповідач не визначив її робоче місце, тому вона працювала дистанційно, перебуваючи у м. Вінниці, за місцем свого проживання та реєстрації. Позивач дізналась про існування наказу про звільнення з роботи за прогул без поважних причин з 02 жовтня 2018 року, з яким її не було ознайомлено.

Посилаючись на те, що її безпідставно звільнено з роботи за прогул, оскільки вона працювала дистанційно, відповідач не визначив її робоче місце, не ознайомив з актами про відсутність на роботі, чим порушив ст. 149 КЗпП України, та звільнив з порушенням пункту 3 частини першої статті 40 КЗпП України, а також статті 147 КЗпП України, просила просила позов задовольнити.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив та направим справу на новий розгляд [3].

Таким чином, режим роботи, зокрема дистанційної, повинен бути належним чином узгоджений між сторонами трудових правовідносин та оформлений наказом або розпорядженням роботодавця.

Інша категорія справ, яка є важливою з точки зору встановлення / не встановлення дистанційної праці, є справи про відсторонення працівників від роботи, які відмовились або ухилялись від проведення обов'язкових профілактичних щеплень проти COVID-19.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 14 грудня 2022 року у справі № 130/3548/21 зазначила, що «в кожному конкретному випадку для вирішення питання про наявність підстав для обов'язкового щеплення працівника проти COVID-19 і, відповідно, для відсторонення працівника від роботи слід виходити не тільки з Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням, затвердженого наказом МОЗ від 04 жовтня 2021 року № 2153, але й оцінки загрози, яку потенційно на роботі може нести невакцинований працівник. Зокрема, слід враховувати й такі обставини, як кількість соціальних контактів працівника на робочому місці (прямих / непрямих); форму організації праці (дистанційна / надомна), у тому числі можливість встановлення такої форми роботи для працівника, який не був щепленим; умови праці, у яких перебуває працівник і які збільшують вірогідність зараження COVID-19, зокрема потребу відбувати у внутрішні та закордонні відрядження; контакт працівника з продукцією, яка буде використовуватися (споживатися) населенням» [4].

КЦС ВС у справі № 159/1241/22 залишив в силі рішення суду першої інстанції, який встановив, що позивач викладала мистецтво (світову художню культуру) у старших класах, що вочевидь не вимагало лише очного спілкування. Дистанційна форма навчання при сучасному рівні спілкування за допомогою інформаційних технологій могла забезпечити належний рівень знань і вмінь за даною дисципліною. Крім того, учні навчались в одну зміну, що дозволяло з`ясувати думку учнів, батьків, педагогічного колективу і змінити розклад занять чи запланувати їх у другу зміну. Верховний Суд зазначив, що суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про задоволення позовної вимоги про визнання незаконним і скасування наказу про відсторонення від роботи [5].

Таким чином, можливість встановлення дистанційної форми зайнятості для працівників, є одним із важливих критеріїв для відновлення порушених прав у спорах про визнання відсторонення незаконним.

Одним із важливих і позитивних впливів цифровізації на трудові відносини є легалізація електронної комунікації між працівником і роботодавцем. Разом з тим, такий спосіб взаємодії породжує нові конфлікти, які стають предметом судових спорів.

Так, згідно з матеріалів справи № 290/2706/20, працівник з 30 листопада 2016 року перебувала в трудових відносинах з відповідачем, працюючи на посаді начальника відділу логістики. 14 липня 2020 року, після особистого конфлікту з директором товариства, вона підписала підготовлену відділом кадрів заяву про надання з 17 липня 2020 року щорічної

відпустки тривалістю 14 календарних днів з наступним звільненням. Згідно з наказом їй надано відпустку тривалістю 14 календарних днів, з 17 липня до 30 липня 2020 року включно. Перебуваючи у відпустці вона продовжувала працювати, що стверджується електронною перепискою з власниками товариства. Пізніше вона направила на електронну адресу роботодавця заяву, підписану особистим електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП) про відкликання поданої раніше заяви про звільнення з роботи та повідомила, що після закінчення відпустки приступить до виконання своїх трудових обов`язків. Заяву аналогічного змісту додатково направила на електронну адресу директора товариства, начальника відділу кадрів та керівника відділу фінансів. Проте роботодавець звільнив працівника за власним бажанням.

Працівник оскаржила звільнення до суду, надавши копії скріншотів про відправлення електронної заяви на електронні поштові адреси директора ТОВ, начальника відділу кадрів та керівника відділу фінансів, системного адміністратора, засвідчивши їх ЕЦП.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій, які задовольнили позов, зазначивши, що надані нею докази не містять відомостей про одержання адресатами електронних повідомлень відправника, а отже, підтверджує доводи ТОВ «Платі Юкрейн Лімітед» про неправильне застосування судами до спірних правовідносин статті 11 Закону України «Про електронні документи та документообіг [6].

Ознайомлювати працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків допускається з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису (ч. 3 ст. 29 КЗпП України). У трудовому договорі за згодою сторін можуть передбачатися альтернативні способи ознайомлення працівника, що доводиться до відома працівників.

Спосіб листування та процедура обміну документами засобами електронних комунікацій між працівником та роботодавцем повинна бути врегульована або трудовим договором, або колективним, або будь-яким документом, де зазначена відповідна можливість.

Тож, у разі відсутності попередньої згоди сторін трудових правовідносин на обмін офіційними документами засобами електронного зв’язку, роботодавець може відмовити у звільненні, якщо такий спосіб листування між працівниками та роботодавцем не встановлений наказом, колдоговором тощо.

Цифрові технології, з одного боку, є стимулом прогресу та модернізації, з іншого боку, породжують нові виклики, зокрема морально-етичного характеру. Це стосуються таких питань, як управління особистими даними, трансформації трудових прав працівника, зміни в характері роботи, тривога та занепокоєння працівників щодо свого майбутнього, страх втратити роботу.

Результати досліджень свідчать про те, що впровадження новітніх технологій і використання їх на робочому місці часто суперечать етичним принципам. Так, опитування, проведене компанією Deloitte у 2022 році серед 1 794 бізнес і технічних фахівців (з них 378 в Європі), підтвердило, що більшість, а це майже 90% респондентів, вказали про наявність етичних проблем під час впровадження і використання цифрових технологій.

Опитування, проведене у 13 країнах (серед них 7 країн-членів ЄС: Іспанія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Португалія, Нідерланди), у якому взяли участь близько 10 000 працівників, мало на меті виявити рівень занепокоєння працівників щодо майбутнього свого робочого місця у зв’язку із застосуванням цифрових технологій. Запитання, поставлені респондентам, мали переважно морально-етичне забарвлення: втрата міжособистісних зв’язків через карантинні обмеження зумовлені COVID-19; неетичне використання штучного інтелекту (зокрема, дискримінація та порушення конфіденційності); дискримінація або упередженість на робочому місці; автоматизація чи використання штучного інтелекту при виконанні тієї роботи, яку раніше виконував працівник; втрата міжособистісної взаємодії

через нові технології; нездатність організацій відповідати встановленим ними етичним стандартам; зростання випадків неетичної поведінки у зв'язку із збільшенням використання нових технологій; збільшення кількості спостереження та моніторингу на робочому місці; вплив цифровізації та нових технологій на робоче місце та професійні навички працівника (цифрові навички).

Найбільшим негативним впливом застосування цифрових технологій, на який вказали респонденти, була втрата міжособистісної взаємодії у зв'язку з COVID-19, неетичне використання штучного інтелекту (ШІ), дискримінація або упередження на робочому місці, страх втратити роботу у зв'язку із впровадженням процесів автоматизації.

Із семи країн ЄС, найбільший рівень занепокоєння працівників виявлено в Іспанії та Португалії, що складає понад 50%. Разом з тим, працівники в Німеччині і Нідерландах були найменш стурбовані проявами негативного впливу цифровізації [7].

Отже, необхідно відмітити як позитивний, так і негативний вплив цифровізації на трудові відносини. Серед позитивних, зокрема, скорочення часу на виконання складних завдань, швидкість їх виконання, мобільність, гнучкість трудових відносин. Негативними проявами цифровізації, за результатами досліджень, є посилення контролю та нагляду на робочому місці, втрата робочих місць через автоматизацію, дегуманізація праці та інші етичні питання, пов'язані із захистом персональних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Л. П. Гаращенко. Трансформація умов праці в умовах цифровізації (розділ в книзі) / Соціально-трудові права і виклики цифровізації / монографія. Київ: Ніка-Центр, 2023, 348 с. С.130-170.

2. Постанова Верховного Суду від 17 червня 2022 року у справі № 336/795/21 https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813613.

3. Постанова Верховного Суду від 22 червня 2022 року у справі № 127/22587/20 https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957078.

4. Постанова ВП ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 130/3548/21 https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075195.

5. Постанова Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року у справі № 159/1241/22 https://reyestr.court.gov.ua/Review/114137992.

6. Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі № 290/2706/20 https://reyestr.court.gov.ua/Review/108260226.

7. Eurofound (2023), Ethical digitalisation at work: From theory to practice, Publications Office of the European Union, Luxembourg, p.40.

Maksym Hetmantsev
Head of the laboratory for the protection of subjective rights
the department of private law problems of the Scientific Research Institute
of private law and entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak
National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Jurisprudence, senior researcher
https://orcid.org/0000-0002-0102-0498
maxgetm@gmail.com

PROCEDURAL AGREEMENTS IN CIVIL PROCEEDINGS

The issue of contractual regulation in civil justice in Ukraine is an understudied problem. For a long time, this was associated with the prevailing concept in the science of civil procedural law of a complete "monopoly" in the legal regulation of civil procedural legal relations and the procedural behavior of the court and participants in the court process with the help of imperative (subordinate) means of influence. However, the expansion of the scope of contractual regulation of civil procedural legal relations and the behavior of participants in a court case can be considered as one of the promising directions in legal regulation and scientific research, which in the future will contribute to the acceleration of judicial protection of the rights, freedoms and interests of individuals, the rights and interests of legal entities, interests state and society, will ensure the effectiveness and fairness of judicial protection [2, p. 142]. Therefore, it is expedient, as a prospective direction, to investigate the legal regime of agreements in civil proceedings and their legal nature.

Procedural agreements reflect a certain feature of establishing the rules of conduct in a contractual manner, as a rule, the participation of a party in the form of simple accession. In this regard, attention should be paid to the essence of procedural agreements (contracts) as one of the manifestations of the dispositive method of legal regulation of civil procedural legal relations... . [1, p. 127].

Procedural agreements as a legal phenomenon have become the subject of research when conducting the most urgent problems of modern civil justice: contractual jurisdiction, settlement agreement, conciliation procedures, agreement to transfer the dispute to arbitration, etc. And this is a natural process, since the elimination of legal conflicts is more expedient based on the principles of cooperation, voluntariness, and the balance of interests of the parties.

Procedural agreements are conscious volitional actions of a contractual nature, aimed at the emergence, change, termination of civil procedural legal relations. The parties to a procedural agreement in civil proceedings are, as a rule, the plaintiff and the defendant and other participants in the case. The court is a party to procedural legal relations, as a result of the influence of the procedural agreement on these relations. Since the presence of a procedural agreement obliges the court to approve the decision specified in the Civil Procedure Code, it can be argued that it acts in civil procedural relations as an obliged entity.

Procedural agreements can cause legal consequences only within the framework of the completed factual composition. Therefore, the agreement of the parties on procedural issues and the achievement of an agreement, in fact, is one of several legal facts - the conditions for their exercise of procedural rights in relation to the court.

The peculiarity of procedural agreements as procedural actions is that their consequences occur only after their legality has been verified by the court and its ruling as a final (decisive) legal fact within the framework of a complex factual composition. Before that, the results of procedural agreements, like any other procedural actions, can be canceled by the persons who reached them, or by one of them, depending on the type of procedural agreements. After the court decision,

individuals cannot cancel the procedural agreement. One of the most vivid examples of this statement is a settlement agreement, which, according to the current legislation, does not bind the parties who concluded it to anything, but only until the court issues a decision on its approval and termination of the proceedings in the case . By virtue of Part 2 of Art. 197 of the Code of Civil Procedure, the issue of dispute settlement with the participation of a judge is decided at the stage of a preparatory meeting if the parties wish to conclude it (clause 14, part 2, Article 197 of the Code of Criminal Procedure). ... "Making a proposal for the parties regarding the dispute settlement procedure with the participation of the court is not a right, but an obligation of the court, that is, the judge must offer the parties such a procedure for consideration of the case, but it is possible to proceed to it only with the mutual consent of the parties" [3, p. 29].

Procedural agreements can be reached by the parties signing a document addressed to the court: settlement agreement, statement of each of the parties, independent motions aimed at achieving the same result.

So, it can be stated that procedural agreements are voluntary procedural actions of the parties and other participants in the case, which act as legal facts aimed at obliging the court, by virtue of the law, to terminate civil procedural legal relations.

REFERENCES

1. Bortnyk O. G. Procedural agreements as an element of the contractual method of legal regulation of civil procedural legal relations. Problems of civil law and process. Kharkiv, 2019. P.126-130. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/33.pdf

2. Hetmantsev O. V. Contractual regulation in civil justice. Legal Ukraine #11. 2022. P. 6–11

3. Kotsyruba. A. Conciliation procedures in the civil justice of Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Legal sciences. 2 (113) 2020. P. 28–32. URL: file:///C:/Users/User/ BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf

4. On the judiciary and the status of judges: Law of Ukraine dated June 2, 2016. No. 1402-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

Олександр Гетманцев
канд. юрид. наук, доцент
кафедри процесуального права.
Юридичний факультет
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЕСПЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У перспективі тенденція глобалізації європейського права буде характеризуватися поступовим розширенням не лише своїх територіальних кордонів через приєднання нових європейських держав у постійне членство ЄС але й здійсненням уніфікованого єдиного правового впливу на національне законодавство кожної держави члена ЄС. Це буде стосуватися правового регулювання не лише міждержавних відносин, а й національного правосуддя у цивільних справах.

У сучасний період державного, економічного і політичного розвитку такий напрямок буде надалі проявлятися все очевидніше і реальніше, а перспектива стати повноправним членом Європейського Союзу буде головною ідеєю у державній політиці держав-претендентів до вступу в ЄС, реалізація якої торкнеться, перш за все, необхідності проведення правових реформ у всіх сферах життя кожної держави і суспільства.

Забезпечення в Україні повної та реальної незалежності судової влади від законодавчої та виконавчої влад може бути здійснено на основі конституційних положень, які здатні практично надати можливість для формування у рамках законотворчих нормативів навіть у такій важливій сфері функціональної діяльності держави, якою є правосуддя.

Офіційне визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини бере початок із часу ратифікації Верховною Радою України 9 листопада 1995 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї (Рим, 1950 р.) [1]. Ратифікація Конвенції Україною призвело для неї правовий наслідок – надання своєї згоди на обов'язковість рішень Європейського Суду в Україні. Основним мотивом прийняття такого рішення Україною було усвідомлення українським суспільством необхідності проведення демократичних і прогресивної реформ, на основі своєї національної внутрішньої та зовнішньої політики, для усунення національними органами, у тому числі судами загальної юрисдикції, порушень прав людини, які гарантуються їй Конвенцією. Для забезпечення державної політики правовими гарантіями в Україні було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

Визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини і його інтерпретаційної, тлумачної та правотворчої діяльності стосовно положень Конвенції та обов'язковості результатів такої діяльності для держав членів ЄС і для держав, які прагнуть стати повноцінними членами європейського міждержавного об'єднання (Європейського Союзу), надається практична можливість використати механізм такої діяльності Європейського суду для усунення недоліків у правовому регулюванні в національному законодавстві.

Європейський Суд з прав людини наділений функцією наднаціонального судового органу. Він уповноважений здійснювати контрольні функції з приводу дотримання державами членами-Ради Європи положень Конвенції при виконанні ними своїх зовнішніх і внутрішніх державних функцій, у тому числі у здійсненні правосуддя у цивільних справах – цивільному судочинстві.

Виконання рішення ЄСПЛ здійснюється в частині виплати відшкодування, порядок такого стягнення визначається виконавчими службами України. Тобто, ЄСПЛ у своєму рішенні не дає своїх роз'яснень відносно питань пов'язаних з його виконанням, яке повинно вирішуватися на підставі національного законодавства. Існує загальне правило: виконання (реалізація) рішень ЄСПЛ повинно переслідувати мету – подібні порушення Конвенції не повинні повторюватися знову, а цивільне судочинство повинно надалі відповідати міжнародним стандартам судового захисту, які прописані в Конвенції.

Функціональна діяльність ЄСПЛ має дуалістичний (подвійний) зміст у сфері здійснення контролю за дотриманням положень Конвенції: 1) встановлення наявності або відсутності порушень Конвенції державою-учасницею (правозастосовна функція); 2) тлумачення положень Конвенції у межах конкретної справи (функція тлумачення Конвенції). Кожна з функцій здійснюється ЄСПЛ спільно в наслідок Конвенційної юрисдикції ЄСПЛ але при цьому вони (функції) зберігають свою самостійність. На це звертається увага самим Європейським судом, який у своїх справах зазначав, що рішення Європейського суду ухвалюються не лише для вирішення конкретної справи, але й у широкому розумінні, для прояснення, розвитку і збереження положень Європейської конвенції, для того, щоб таким чином сприяти дотримання державами своїх забов'язань, які вони повинні виконувати у якості учасників Конвенції.

Рішення ЄСПЛ повинні виступати в якості орієнтиру для удосконалення діючого національного законодавства України, а також й враховуватися законодавчим органом при розробці та прийняті нових законодавчих актів. Наведена вимога повинна стосуватися і загальних судів України, які здійснюють правозахисну діяльність з одночасною орієнтацією на європейські стандарти прав людини і порядку їх реалізації та захисту.

Рішення ЄСПЛ ухвалюються (приймаються) у декларативній формі, тобто, в них переважно оголошуються те, у чому саме полягає порушення Конвенції у конкретній справі. Триелементна структура судового рішення ЄСПЛ – процедурна, фактична і правова, передбачає відповідну процесуальну форму формулювання і викладення змісту рішення – оголошенням того, у чому саме полягає порушення Конвенції, яке формується на основі отриманих результатів інтерпретаційної, тлумачної та правотворчої діяльності.

У загальній теорії права і в науці цивільного процесуального права відсутня ясність думок, поглядів відносно співвідношення, а також правових критеріїв розмежування офіційного тлумачення (у формі роз'яснення) і правотворчої діяльності ЄСПЛ. Фактично склалася ситуація коли одні й ті ж положення, які сформовані ЄСПЛ, розцінюються як нормативні з наступними правовими наслідками, або коли таку діяльність ЄСПЛ зводять до інтерпретаційної. Необхідно розмежовувати інтерпретаційну, тлумачну і правотворчу діяльність ЄСПЛ з позиції наявності нормативності в результатах такої діяльності ЄСПЛ та який результат цієї діяльності можна віднести до джерел цивільного процесуального права [3, с. 339].

Тлумачення, як інструмент правового регулювання суспільних відносин, займає важливе місце. До такого виду діяльності звертаються переважно у правотворчій діяльності держави і у разі реалізації права до конкретної практичної ситуації з метою її врегулювання чи вирішення. Метою тлумачення є з'ясування чіткого змісту юридичних правил, правових приписів, змісту дозволів і забов'язань, правових заборон і правових обмежень, характеру і правового змісту стимулів.

Тлумачення, яке здійснюється ЄСПЛ, слід віднести до такого виду як казуальне, адже воно надається у зв'язку з розглядом конкретної справи і має значення та силу лише для даного конкретного випадку. Воно має місце тоді коли рішення національного суду з конкретної справи не відповідає Конвенції та порушує чи обмежує права і свободи людини. Ухвалення Протоколу № 1 (1954 р.) до Конвенції та інтерпретація ЄСПЛ статті 3 Протоколу, яка передбачає право на «вільні вибори», статті 10 «Свобода вираження поглядів» та статті 11 «Свобода зібрань та об'єднання» максимально сприяла подальшій демократизації політичного

процесу та поступовому усталенні верховенству права не тільки на Сході, а й на Заході.

Аналіз судової практики ЄСПЛ надає можливість зробити певні висновки, які свідчать про наявність проблемних питань, що надалі можуть постати в якості предмета інтерпретаційної діяльності ЄСПЛ в індивідуальних і колективних справах громадян, юридичних осіб, певних груп осіб, неурядових організацій, тобто тих осіб, які скаржаться на порушення своїх прав спричинені неможливістю здійснити їх захист у національному судовому порядку, зокрема: 1) неефективністю національного правосуддя й неможливістю реально захистити свої права; 2) недосконалістю національного процесуального законодавства у питаннях доступності судового захисту; 3) порушення, які відбуваються під час судового провадження у справі; 4) відсутність довіри до судової форми захисту.

Здійснюючи свою інтерпретаційну діяльність Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях може рекомендувати державним органам певної держави до якої пред'являється заява/скарга у разі будь-якого відступу ними від реалізації або дотримання своїх повноважень і це обов'язково повинно бути інтерпретовано.

Відповідно до статті 32 Конвенції, юрисдикція Європейського суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї та які передаються на його розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47 Конвенції. Відповідно, Суд не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів.

У самому рішенні ЄСПЛ констатується висновок про порушення або не порушення Конвенційних положень чи Протоколів до неї, а також результат справедливої сатисфакції [4, p. 112].

Отже, застосування принципів інтерпретації у справах ЄСПЛ проти України надають можливість з'ясувати і, головне, виявити реальні практичні підстави для застосування положень Конвенції у справі, що знаходиться у провадженні ЄСПЛ, для захисту прав людини та рекомендувати напрямок для конкретної держави в удосконаленні свого національного законодавства і, головне, свого права реалізаційного процесу та своєї правозастосовної практики.

Отже, ЄСПЛ здійснює різні види тлумачення Конвенції у процесі правозастосовної діяльності і вона характеризується нормативністю, а отже наділяється властивістю обов'язковості у конкретній справі при її вирішенні національними судами. Надалі результати тлумачення є обов'язковими при вирішенні аналогічних (подібних) справ, навіть у випадку, якщо типова справа буде вирішуватися надалі ЄСПЛ і є обов'язковим для національних судів держав учасниць Конвенцій у своїй правозастосовній судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї (Рим, 1950 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 3 лютого 2006 року N 3477-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

3. Дика Д.О. Правові джерела, які регулюють діяльність Європейського суду з прав людини, та їх особливості // Часопис Київського університету права. № 1. 2013. С. 338-343.

4. Pollard D., Ross M. European Community Law. Text and Materials. L., 1994. P. 218.

Ніна Гетьманцева
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.getmantseva@chnu.edu.ua
Віталій Вдовічен
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
v.vdovichen@chnu.edu.ua

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАЙМАНОЇ ПРАЦІ

Сьогодні весь світ перебуває в стані суттєвих суспільних змін, спричинених швидким розширенням цифрової інфраструктури та впровадженням цифрових технологій. В цьому контексті захист прав людини залежить насамперед від здатності правильно усвідомити, як необхідно захищати права людини в цифровому контексті. Такі кроки потребують ретельного осмислення та аналізу, адже процеси цифровізації на багато кроків попереду аніж їх правове врегулювання [3, с.17]. Глобалізація об'єднала народи, ринки і працю, а цифрова революція змінила життя людей» [1]. Як підкреслюється в юридичній літературі, «така категорія прав, як «цифрові права», до теперішнього часу не отримала загального визнання ні в праві, ні в доктрині, в тому числі з огляду на вітчизняний правовий та правозастосовний досвід. Як зауважується, це пов'язано з тим, що проблема пошуку, визначення специфіки основних прав людини (їх змісту та реалізації) в цифровому середовищі виникла порівняно недавно і, можливо, вирішення цього питання – справа найближчого майбутнього» [5, с. 19]. Проте слід зауважити на той факт, що мова йде про регулювання приватних і публічних відносин, що виступають у цифровій формі, за допомогою характерних для них способів регулювання. Відповідно, цифрова форма визначає особливості регулювання приватних і публічних відносин, але не робить ці відносини новими у буквальному сенсі цього слова, що могло б призвести до становлення предмету якоїсь особливої галузі чи інституту цифрового права.

Розвиток цифрової економіки України лише починає набирати обертів, і важливо правильно вибрати напрями його реалізації [4, с.24]. Відповідних напрямків реалізації у сфері цифрових технологій потребують і трудові відносини. Використання цифрових технологій у всіх сферах суспільного життя надає трудовим відносинам певної специфіки, яка повинна враховуватися при правовому регулюванні на державному і договірному рівнях. Цифровізація може торкатися всіх елементів трудових відносин: суб'єктів, об'єктів, змісту, способів захисту тощо, однак щоб з'ясувати вплив цифровізації на трудові відносини, потрібно враховувати, повторимося, їх специфіку. У цьому напряму кардинально змінюється і діяльність держави. Вона поступово перетворюється з суб'єкта соціально-трудових відносин та його головного арбітра, у організатора (плеймейкера). Саме держава вибудовує новий формат соціально-трудових відносин, адекватно реагує на трансформаційні шоки в системі трудових відносин та створює відповідну систему соціального захисту [7, с.125]. Принаймні, так повинно бути.

Проблема забезпечення прав і свобод людини у його цифрових взаєминах із державою полягає у тому, що, з одного боку, законодавче регулювання не повинно стримувати потенціал

цифрових технологій, а з іншого – має забезпечити конституційні права та свободи людини. Держава має дотримуватися і захищати права та свободи людини і громадянина. Адже «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ст.3 Конституції України). Ця конституційна гарантія повною мірою поширюється на права людини, виражені у цифровій формі. Тому й процеси цифровізації суспільних відносин у сфері найманої праці слід оцінювати насамперед з точки зору відповідності інтересам людини-праці, задоволення її потреб, адже саме працююча людина є творцем матеріальних і духовних благ. Відповідно, держава зобов'язана утримуватися від довільного втручання в природні та суспільні процеси та зосередитися на основному своєму завданні: захисті прав і свобод людей -праці, яким можуть загрожувати такі процеси. Про вказане досить часто підкреслюють вчені-трудовики у своїх наукових дослідженнях [6].

За оцінками Світового банку, впровадження цифрових технологій веде до розмивання географічних і фізичних кордонів і відкриває нові перспективи для економічного, соціального та культурного розвитку країн, а також до зростання регіональної і глобальної конкурентоспроможності [8, с.34].

Ринок праці суттєвим чином змінився з переходом до цифрової економіки. Розвиток інформаційних технологій призвів до формування нової соціально-трудової структури, яка характеризується інноваційними формами зайнятості. Наразі відбувається трансформація соціальної структури; стрімкий технологічний прогрес формує нові вимоги до всіх гравців ринку праці; змінюються практики найму працівників; підвищується гнучкість і мобільність; підвищується рівень вимог до освіти. Стрімко розвиваються технологічні інновації, роботизація і штучний інтелект, що істотно перетворять якість і кількість доступних робочих місць.

Технології здатні полегшити життя, підвищити його продуктивність, якість і тривалість. Технічний прогрес і процеси глобалізації природнім чином сприяють виникненню нових форм використання робочої сили, таких як contingent working, тобто непостійної зайнятості. Під цим маються на увазі такі форми праці, які роблять головним принципом кадрової політики різноманітне і максимально гнучке використання робочої сили. Носії людського капіталу отримали новий рівень свободи і можливості для самореалізації, а роботодавці – доступ до інтелектуальних ресурсів усього світу. Цифровий ринок праці сприяє формуванню інноваційної зайнятості [2].

Перехід до нового постіндустріального суспільства, економіки знань, глобального світу, інформатизації призвів до появи і зростання нестандартних моделей зайнятості, що характеризуються такими особливостями, як автономізація, дестандартизація, віртуалізація трудових відносин, зниження частки фізичної праці та підвищення ролі послуг. Сьогодні нестандартні форми зайнятості охоплюють масові прошарки працівників. Залучення працівників до вказаних форм зайнятості дозволяє організаціям економити на утриманні офісних приміщень і допоміжного персоналу, істотно розширити діапазон пошуку нових співробітників з будь-якої точки світу. Однак, не всі підприємства та установи готові до найму віддаленого персоналу, оскільки цей ринок ще не повною мірою структурований та й і не існує на сьогодні універсального та ефективного механізму добору працівників. Стандартна зайнятість перестала бути єдиною у соціально-трудових відносинах. Відбувається зміна тенденції від постійної зайнятості до тимчасової; від роботи у штаті – до роботи поза штатом; від роботи на основному підприємстві – до роботи у філіалі; від праці на великому підприємстві – до роботи на малому. Слід відзначити, що стандартна зайнятість – це явище, яке є характерним для певного періоду. Такий вид зайнятості більшою мірою пов'язаний з глибинними процесами індустріалізації і в сучасних умовах підтримується не соціально-економічними процесами, а нормативно-правовим регулюванням з боку держави. Стандартна зайнятість сформувала та розвинула діючі в індустріальних країнах колективно-договірне регулювання, соціальне партнерство, трудове законодавство та систему соціального захисту. Проте це не

повинно ставити під загрозу систему колективно-договірного регулювання та соціального партнерства, діяльність яких багато в чому здійснюється в мережі Інтернет, починаючи від проведення загальних зборів і закінчуючи обговоренням проектів локальних правових актів. Можливо, більшість інститутів, в тому числі інститут соціального партнерства, стане більш цифровим у частині інформаційної взаємодії.

Цифровізація поступово змінює характер праці. І справа не тільки полягає у зростанні обсягу дистанційної праці, а й у виникненні відносин, правова природа яких залишається дискусійною: поширення краудворкінгу, роботи, яка організується онлайн за допомогою Інтернет-платформ, які дозволяють всю роботу, або її частину, як результат, передавати через інформаційно-телекомунікаційні мережі.

Використання нових технологій вносить до порядку денного питання безпеки праці працівників, його фізичного і психічного здоров'я. Це не тільки захист персональних даних а й забезпечення інформаційної їх безпеки. На глобальному рівні внаслідок конкуренції вартість праці і безпека праці знижуються. Цифрова зайнятість прискорила ці процеси на основі посилення світової конкуренції в різних сферах діяльності і в інформаційних технологіях (види робіт з текстом і перекладом, з аналізу даних, маркетингу, фінансових послуг та ін.) [9 с.116]. Процес цифровізації виробництва потребуватиме вирішення не тільки технічних, правових, але й етичних проблем, що вимагатиме запровадження нових правил та заборони приймати будь-які рішення лише на підставі обробки інформації без участі працівника. Виплата заробітної плати, інших платежів може проходити не тільки в електронній формі, а й у цифровій валюті. Відповідно, це вимагатиме не лише законодавчого, а й колективно-договірного регулювання. Кадрова документація також стає цифровою. Використання технології блокчейн, електронних ключів та підписів має звести до мінімуму пошук та надання різного роду відомостей, довідок. Проте, запровадження інноваційних технологій у трудову сферу і оформлення їх у правовій сфері не може замінити важливу функцію трудового права – соціальну, яка одночасно формує повагу до цінностей права, закріпленим у ньому саме людиною. Насамперед йдеться про захист трудових прав і свобод працівника, серед основних у яких посідає право на працю, де людина, шляхом працевлаштування отримує нові знання та навички, компетенції для успішної адаптації в умовах запровадження нових технологій, штучного інтелекту в трудову діяльність. Саме з цих позицій повинна бути дотримана так звана «спадщина» у трудовому праві з його історично і закономірно набутими цінностями. Є класика, яка повинна бути збережена, а решта – починає нескінченно модифікуватися, нові технології, штучний інтелект потребують нового кодування, оновлення нормативної бази, внесення змін у доктрину трудового права, а можливо і її суттєвого оновлення.

Отже, можна констатувати, що цифрова економіка веде до трансформації трудових відносин, глибину якої нині неможливо визначити, але необхідно правильно визначити напрямки і механізм їх реалізації з урахуванням специфіки цих відносин. Для сфери правотворчості та правозастосування це означає необхідність розробки та застосування нормативних актів, спрямованих на регулювання відносин у сфері найманої праці з урахуванням їхньої специфічної цифрової форми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Human Development Repont 2016. Human Development for Everyone URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf

2. Водянка Л. Д, Харовська А. В. Вплив цифрової економіки на тенденції сучасного ринку праці. URL: https://www.researchgate.net/profile/VodiankaLiubov/publication/358179025_/61fa6fd0007fb504472fb980/INFLUENCE--TRENDS-OF-THE-MODERN-LABOR-MARKET.pdf

3. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. Т.30. №2. С.15-30. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gylyaka_o._novitni_tehnologiyi_ta_prava_lyudyny_2023_0.pdf

4. Касяненко І. А., Грінько І. М. Реалізація стратегії цифровізації економіки в умовах Індустрії 4.0, міжнародний досвід країн ЄС. «Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут» No21, 2022. С24-33 URL: https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/254838/253900

5. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху : виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т.28. №1. С. 7-35. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/petryshyn_o._v._gylyaka_o._s._prava_lyudyny_v_cyfrovu_epohu.pdf

6. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт; за ред. Я. В. Симутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.

7. Тютюнникова. С. В., Броницька В. В. Соціально-трудові відносини в умовах цифрової економіки. URL : http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10230/1/%D0%A1.%20%D0%92.%20%D0%A2%D1%8E%%92.%20%D0%91%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf С.122-142

8. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Центр Разумкова. 2023. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

9. Червінська Л. П. Зайнятість на цифрових платформах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 113–117.

Maria Hudyma-Pidverbetska
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Private Law,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
(Chernivtsi, Ukraine)
m.gudyma@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0003-2024-5171

RIGHTS OF A SPECIAL KIND (SUI GENERIS) ON NON-ORIGINAL COMPUTER-GENERATED OBJECTS

The digitalization process is happening all over the world and penetrates into all spheres of life, forming a new technological environment for the functioning of such a social phenomenon as law. Today we have such a situation that we cannot imagine our life without information technologies, which every day are more and more actively included in our everyday life. In the digital age, the issue of protecting intellectual property rights is also becoming relevant, one of those arising from the dynamic development of technologies is the issue of the legal nature and civil law protection of objects generated by a computer program without human participation in this process in terms of copyright.

In 2022, the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» dated December 1, 2022 № 2811-IX was adopted, which entered into force on January 1, 2023, aimed at harmonizing Ukrainian legislation in the field of copyright with European legislation, the analysis of which testifies to its vocation to regulate relations not only regarding the acquisition, exercise and protection of personal non-property and property copyright and related rights, but also relations regarding rights of a special kind (sui generis) related to the field of copyright and/or related rights. Currently, the legislator has extended the right of a special kind to non-original objects generated by a computer program (Article 33 of this Law), as well as to rights to databases that are not original. As emphasizes, according to L. Tarasenko, it is also appropriate to extend the sui generis legal regime to photographs (which are not photographic works) [1, p. 305], however, we do not find such a provision in the law today. That is, the domestic legislator followed the path of protecting objects generated by a computer program without human participation in this process, not by copyright, but by a special right «sui generis» (literal translation from Latin – «unique in its indicators» or «one of a kind» [2, p. 757]) is a special kind of right.

Great Britain is the leader in regulating the legal regime of results generated by a computer program without human intervention, in which the act of the United Kingdom «On copyright, design and patents» is extended to such works that were generated by a computer program in the absence of direct influence person to the process of creating a copyright norm, and the author is defined as a person who took the necessary preparatory measures to create the appropriate conditions for computer generation [3]. The path chosen by our legislator is completely different and, in our opinion, justified.

The concept of «non-original object» used by the Ukrainian legislator to define and characterize «an object that is generated by a computer program» reveals the legislator's direction to distinguish the specified object from the object of copyright (which is created by the creative work of a person and which is original). As you can see, the legislator uses the term «object» and not a work in relation to the result of the computer program's activity. Intellectual creative activity, as a result of which a work can be created as an object of copyright, in which there is originality and

creative character, is the prerogative of a person exclusively. Moreover, to emphasize the lack of creative nature as a result of the activity of a computer program, the law uses the term «object generated», and not created by a computer program. Such an object was created as a result of the operation of a computer program without direct human participation in the creation of this object. If human participation in this process is present, then such a result will be qualified as an object of copyright (according to paragraph 2, part 1, article 33 of the Law). We anticipate the possibility of disputes regarding the presence or absence of a «human factor» as a result of the generation of a computer program, which will determine the different legal regime of the specified objects, and will require the involvement of judicial experts. In general, after summing up a little, we come to the conclusion that the legislator's use of the term «non-original object generated by a computer program» is apt and balanced.

With an understanding of what meaning the legislator attached to the description of the «non-original» object, we believe that this term needs to be clarified, since in order to provide it with legal protection, it must still be different from other objects. The opinion of L. Tarasenko is relevant in this direction, who emphasizes that although the object is interpreted by law as non-original, it must differ from other so-called «similar» objects [1, p. 306]. That is, we are talking about the conditional but mandatory «novelty» of an object generated by a computer program. Undoubtedly, the issue of the similarity of the results of the generation of a computer program with other objects will become frequent subjects of legal disputes, which will be helped to put an end by a forensic expert.

It should be emphasized that it is obvious that when generating a non-original object by a computer program, one should observe the property rights to other objects generated by the computer program that are used in the process of generating a new object and of course that on objects of copyright and/or related rights. Today, there are already many examples when a program without the participation of a person creates certain works that contain features of works that are the objects of copyright of other persons. We anticipate that there will be plenty of lawsuits regarding the emergence of a special kind of right for such an object generated by a computer program, as evidenced by the disputes that already exist today regarding copyrights violated by artificial intelligence (the analysis of modern developments shows that scientists are expanding the legal regime of the right of a special kind on objects created by artificial intelligence [4, p. 144]).

If authors create their works thanks to their own imagination, then computer technologies generate objects already based on the available mass of information. That is, from the technical side, the computer program obtains a new result by compiling it from already existing samples. Here, a question arises regarding the admissibility of using intellectual property objects protected by the copyright law as a basis for creating a new object by a computer program. According to Art. 4 of the Directive of the European Parliament and the Council «On copyright and related rights in the Single Digital Market», it is determined that it is permissible to reproduce and remove legally available works and other objects for the purpose of intellectual analysis of texts and data. So, from here we draw the conclusion that the use by a computer program of copyright objects that are legally published on the Internet is not a direct violation. Note that already today neural networks (for example, Firefly from Adobe) are introducing an ethical model of its training, the essence of which is that the authors have the right to refuse that the neural network learns on the basis of their works, and with planning in the future to develop mechanisms for payment of remuneration for authors whose works were used. Unfortunately, as the developers of artificial intelligence testify, if the object has entered the bases for training the latter, it is no longer possible to remove it from there, because artificial intelligence does not have a forgetting function. However, another AI can help protect your work from being used for AI training (for example, NO AI by Sarah Andersen, Kelly McKernan, and Carla Ortiz, which watermarks objects and thereby introduces AI into delusion that the object is not created by a person, as a result of not using it for training by artificial intelligence).

As for the entities that are granted property rights to non-original objects generated by a computer program, the legislator refers to them the authors of such a computer program, their heirs, persons to whom the authors or their heirs have transferred (alienated) property rights to a computer program or legitimate users of a computer program (Part 2 of Article 33 of the Law). And although, on the one hand, we have a fairly clear definition of the subjects of the rights to such an object, nevertheless, existing disputes arising from such wording cannot be avoided, because the license for the use of objects of intellectual property rights can be both single and exclusive or non-exclusive. If everything is clear with an exclusive and single license, then in the case of owning a computer program on the basis of a non-exclusive license, competition will arise regarding which of the users will have the rights to the object generated by the computer program. Therefore, the wording of the law should be edited taking into account this shortcoming.

We summarize that an essential step of modern legal regulation in the field of copyright is the introduction of legal certainty regarding the legal regime of objects generated by a computer program without human participation by extending to them a special kind of right, not copyright. The key points of the modern regulation of such objects are: 1) the absence of personal non-property rights to a non-original object generated by a computer program; 2) the emergence of property rights of a special kind (sui generis) on such an object, which are equated to property rights on an object of copyright, the validity period of which is 25 years (from the moment of generation) (calculated from January 1 of the year following the year, in which a non-original object is generated); 4) the need to observe the copyright, related rights or rights of a special type of other subjects, on objects that were used in the process of generating such a non-original object; 5) the possibility of free use of such an object in the cases provided for by Articles 22-29 of the Law «On Copyright and Related Rights»; 6) the possibility of protecting the rights of persons who have a special kind of right to a non-original object generated by a computer program, in particular in court.

REFERENCES

1. Тарасенко Л. Л. Право особливого роду (sui generis) на неоригінальні об’єкти, згенеровані комп’ютерною програмою. Створення, охорона, захист і комерціалізація об’єктів права інтелектуальної власності : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 26 квітня 2023 р.). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. С. 304-310.

2. The Oxford English Dictionary / J. Simpson, E. Weiner (eds.). 2nd ed. United Kingdom, 1989. P. 757.

3. Copyright, Designs and Patents Act of United Kingdom (1988). URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48.

4. Maidanyk Liubov. Artificial Intelligence and Sui Generis Right: A Perspective for Copyright in Ukraine? Access to Just. E. Eur., 2021, 144.

Марія Долинська
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ
(*м. Львів, Україна*)
dolynska_ms@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0352-5470

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В НОТАРІАЛЬНУ ПРАКТИКУ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАЛЬНОГО АРХІВУ

Діджиталізація нотаріальної діяльності відбувається у багатьох країнах світу. Дійсно, система електронного нотаріату є «більш оптимальною формою нотаріальних послуг, з точки зору їх якості, доступності та безпеки», ніж звичайний нотаріат [1].

Питання діджиталізації українського нотаріату стало одним із ключових питань круглого столу «Основні тенденції в реформуванні українського нотаріату та європейський досвід», який відбувся у 2017 році.

Запозичуючи досвід країн латинського нотаріату, український нотаріат впевнено прямує до створення електронного нотаріату, хоча на нашу думку, вже певний відрізок шляху пройдено [2].

13 січня 2022 року набрала чинність постанова Кабінету Міністрів України № 1444 від 29 грудня 2021 року [3], якою затверджено Порядок проведення експериментального проєкту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату надалі – «Системи е-нотаріату»

Указом Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» затверджено Положення про національну раду з відновлення України від наслідків від війни [4]. Зі створених 24 робочих груп при Національній раді з відновлення України від наслідків війни, доцільно виокремити дві робочі групи: з питань діджиталізації та юстиції. Зокрема, у в пункті 2.8.5 розробленого робочою групою «Юстиція» Проєкту Плану відновлення України передбачено, що «всі нотаріуси мають бути підключені до Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» [5].

У постанові Кабінету Міністрів України № 1444 від 29 грудня 2021 року, серед іншого, передбачено три етапи впровадження «Системи е-нотаріату» та виокремлено вісім її складових.

Єдина державна електронна система е-нотаріату – це автоматизована інформаційна система, до завдань якої відноситься: отримання від нотаріусів відомостей щодо вчинених ними нотаріальних дій, обробка та накопичення вказаних даних, збереження та захист, а також використання отриманих відомостей щодо нотаріальної діяльності, забезпечення відповідно до чинного законодавства, усіх видів обміну нотаріальною інформацією (відповідно до статті 8 Закону України «Про нотаріат»), внесення отриманої від нотаріусів інформації до Єдиних та Державних реєстрів, які функціонують в системі Міністерства юстиції України [3].

Держателем вищевказаної системи є Міністерство юстиції України, а Нотаріальній палаті України відводиться місце лише функціонального адміністратора електронного робочого місця нотаріуса.

Третьою складовою Єдиної державної електронної системи е-нотаріату виступає Електронний нотаріальний архів.

Ми погоджуємся з К. Нестеренко та О. Булгаковою, що впровадження електронного нотаріального архіву призначено полегшити нотаріальний процес, а також вивільнити час нотаріуса «для інших важливих процедур» [6, с. 114].

Варто пригадати, що лише Законом України «Про нотаріат» [7] від 02 вересня 1993 р. в незалежній Україні було запроваджено систему державних нотаріальних архівів, як осередку збереження найважливіших нотаріальних документів.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про нотаріат», в обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі засновуються державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів [7].

Державні нотаріальні архіви засновуються, в першу чергу, для тривалого централізованого зберігання та використання відомостей, що містяться в них, передачі документів до відповідного державного архіву.

Призначення Електронного нотаріального архіву полягає у збереженні: електронних нотаріальних справ (відомостей, що вносяться нотаріусами про вчинені нотаріальні дії), інших електронних документів, які були отримані нотаріусами або ними створені, в тому числі шляхом сканування документів з паперовою нотаріальної справи, а також документів, з інших електронних реєстрів.

Очевидно, що Електронний нотаріальний архів є наступною сходинкою у розвитку нотаріальних архівів та має безпосередній зв'язок з підсистемою (Системи е-нотаріату) – Електронним нотаріальним реєстром.

Законодавець щодо обліку вчинення кожної нотаріальної дії передбачає формування окремої електронної нотаріальної справи. Відомості в Електронному реєстрі нотаріальних дій повинні відповідати інформації щодо вчиненого акту – у Реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, що ведуться нотаріусами у паперовому варіанті, тобто мають бути ідентичні тексти.

Основне призначення Електронного реєстру нотаріальних дій – це забезпечення реєстрації та обліку вчинених нотаріусами нотаріальних дій; збереження та захист, пошук, а також перегляд вказаних вище відомостей щодо вчинених нотаріальних дій. Електронний реєстр нотаріальних дій виключно функціонує в системі Міністерства юстиції України та призначений для ведення уніфікованої системи записів про вчинені нотаріальні дії та їх збереження.

Нотаріальну справу складає сукупність файлів електронних документів, створених нотаріусом та/або поданих/отриманих для вчинення нотаріальної дії, зокрема, отриманих шляхом інформаційної взаємодії з єдиними та державними реєстрами, кадастрами, іншими інформаційними системами, та електронних копій паперових документів з накладеним кваліфікованим електронним підписом нотаріуса, передбачених законодавством, які формуються відповідно до номенклатури справ державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса та зберігаються в Електронному нотаріальному архіві [3].

При цьому зауважуємо, що нотаріуси проводять долучення документів, які знаходяться в паперовій нотаріальній справі, шляхом їх сканування та до єднання до Електронного нотаріального архіву. У випадку отримання державним чи приватним нотаріусом документів в електронній формі з інших єдиних та державних реєстрів, кадастрів, інших інформаційних систем, то останні долучаються до електронної нотаріальної справи у вигляді отриманих файлів [3].

Ефективне ведення Електронного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, як і всієї Системи е-нотаріату, неможливе без належного ведення електронного нотаріального діловодства. Формування електронних нотаріальних справ здійснюється автоматизовано та передбачає групування документів у справи відповідно до номенклатури справ державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса.

Дійсно процес впровадження цифрових технологій повинен бути виваженим, оскільки потребує встановлення «достатнього захисту інформації» [8, с. 42].

Очевидно, що варто вести мову про становлення нового принципу нотаріального процесу – принципу диджиталізації, який спрямовує до створення в Україні «електронного нотаріату» [9, с. 75].

Досліджуючи кращий світовий досвід діджиталізації нотаріального процесу, вбачається, що запровадження Електронного нотаріального архіву, як складової частини Систему е-нотаріату, в нотаріальну практику українських нотаріусів сприятиме не лише покращенню надання нотаріальних послуг, але у слугуватиме одним із способів захисту прав та законних інтересів фізичних осіб, в тому числі захисників та захисниць, неповнолітніх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sukhovenko, A.V. (2020). Electronic Notarial System as a New Social Institution in a Digital Economy: Quality, Availability, Security. In: Popkova, E., Sergi, B. (eds) Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality. ISC 2019. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 87. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-29586-8_118.

2. Долинська М. С. Деякі аспекти використання електронних сервісів при провадженні нотаріальної діяльності нотаріусами Грузії та України: «Іт-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні. Четверта Міжнародна науково-практична конференція. НУ Львівська політехніка Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти. 27.11. 2020 р. м Львів.URL : http://aphd.ua/publication-750/

3. Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1444. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-2021-%D0%BF#Text

4. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text

5. Проєкт Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Юстиція». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. URL:https://uploadsssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c4582cc5c60da902dc9ea7_%D0%AE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf

6. Нестеренко К.О., Булгакова О.В. Особливості реформування нотаріату в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2 (71). С. 114.

7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12

8. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи Е-нотаріату. *Прикарпатський науковий вісник.* 2020. Випуск 1(30). С. 42.

9. Долинська М. С. Проблеми нотаріального процесу: підручник. Львів : ЛьвДУВС. 2022. 744 с.

Наталія Ільків
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент.
Львівський державний університет внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Важливим поштовхом для розробки стратегії подолання негативних наслідків воєнних дій для довкілля стало схвалення представленого урядом України проєкту Плану відновлення України на Міжнародній конференції з питань відновлення України «Ukraine Recovery Conference» (Лугано (Швейцарія), липень 2022 р.). Серед програм, спрямованих на реалізацію цього Плану відновлення, програма «Відбудова чистого та захищеного середовища». Одним із 5 основних напрямів, за яким планується досягнення такої стратегічної цілі цієї програми як чисте і безпечне довкілля – «ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування».

Ключовими завданнями, що мають бути здійснені для подолання неефективності державного управління у сфері охорони довкілля та природокористування, визначені у програмі, зокрема, такі як: модернізація та розбудова мереж спостережень, лабораторій системи моніторингу довкілля, прийняття законодавчої бази для удосконалення державної системи моніторингу довкілля, інформаційного забезпечення державного управління та інформування населення, процедури видачі дозволу на викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря, Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів; цифровізація природоохоронної галузі; запровадження ІТ-систем: моніторингу довкілля, РВПЗ, електронної послуги з видачі дозволу на викиди забруднюючих речовин у повітря, державного екологічного контролю, оновлення реєстру оцінки впливу на довкілля, створення реєстру стратегічної екологічної оцінки, створення системи інтегрованих дозволів, цифровізація сервісів Держгеонадр, державного реєстру операторів контрольованих речовин, Єдиного реєстру з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, у сфері управління відходами, лісового господарства, водних та земельних ресурсів, біорізноманіття та природно-заповідного фонду.

На таких основних проблемних ланках у сфері екології, як екологічний моніторинг, ведення кадастрів природних ресурсів, державний облік об'єктів та речовин, що шкідливо впливають чи можуть вплинути на стан довкілля, вказується і у науковій літературі.

У Програмі «Відбудова чистого та захищеного середовища» серед списку проєктів, що покликані забезпечити досягнення європейських стандартів державного управління у галузі охорони довкілля, визначені такі як аудит та відновлення інфраструктури державної системи моніторингу довкілля, що постраждала внаслідок воєнних дій, її модернізація, розбудова та діджиталізація; відновлення та модернізація національної гідрометеорологічної служби України; відновлення, модернізація та оптимізація мережі спостережень і надходження інформації про небезпечні геологічні процеси та стан підземних вод, створення ІТ-системи для забезпечення електронної послуги з видачі дозволу на викиди забруднювальних речовин у повітря, впровадження Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема» загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та її мережі [1].

Не заперечуючи довоєнний поступ України у цьому керунку та відзначаючи досягнутий чималий прогрес, спрямований на виконання Угоди про асоціацію з ЄС в частині приведення у відповідність законодавства про оцінку впливу на довкілля, стратегічну екологічну оцінку, моніторинг вод та атмосферного повітря, потрібно вказати як на незавершеність реформ, так і на корективи, які привнесла війна. Це, в свою чергу, вказує на потребу доопрацювання

та перегляду раніше зроблених або тих, що слід зробити, державницьких кроків.

Окремим завданням у Програмі заходів з відновлення визначено прийняття законодавчої бази для удосконалення державної системи моніторингу довкілля, інформаційного забезпечення державного управління та інформування населення.

Погоджуючись з Т. В. Єрмолаєвою, відновлення навколишнього природного середовища, на найшвидше настання якого слід спрямовувати усі зусилля, є неможливим без попереднього якісного моніторингу його стану та прогнозування майбутніх змін [2, с.198].

Виконанню цього завдання слугуватиме прийнятий 20 березня 2023 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля» (він має набрати чинність через 6 місяців з дня скасування чи припинення воєнного стану). Цей акт спрямований на створення правових умов для інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, забезпечення прозорості даних та обміну інформацією щодо стану природних об'єктів, зокрема земель і ґрунтів, вод, лісів, рослинного та тваринного світу, геологічного середовища (надр), атмосферного повітря, екомережі, щодо стану місць утворення, зберігання та видалення відходів а також інших інформаційних потреб управління у сфері екології через використання сучасних інформаційних технологій, зокрема автоматизованих інформаційних систем у цій сфері [3].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 липня 2023 р. № 610-р схвалено Концепцію Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля, у якій визначено основною метою програми розбудову цілісної системи моніторингу довкілля, підвищення ефективності її функціонування для підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення конституційного права людини на безпечне довкілля [4].

З метою надання адміністративних та інших публічних послуг у галузі охорони навколишнього природного середовища створюється загальнодержавна екологічна автоматизована інформаційно-аналітична система забезпечення прийняття управлінських рішень та доступу до екологічної інформації та її мережа, що передбачає створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації, а також електронну взаємодію між фізичними та юридичними особами, фізичними особами-підприємцями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами.

Ці нормативно-правові акти покликані забезпечити розвиток розпочатого вже процесу цифровізації екологічних відносин, що став особливо актуальним і важливим у період дії воєнного стану в Україні.

Як зазначають Н. Р. Малишева та О. М. Вінник, широке впровадження цифровізації у відповідній сфері має сприяти узгодженню організаційного, методичного, інформаційного забезпечення системи отримання, накопичення, зберігання, обробки і аналізу даних моніторингу довкілля, ліквідації дублювання, уніфікації мереж спостереження в єдину систему. Це, своєю чергою, не тільки сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів, попередження надзвичайних екологічних ситуацій та ліквідації їх наслідків, а й суттєво підвищить економічну ефективність управлінської діяльності в сфері екології [5, с. 245].

Вже під час повномасштабного російського вторгнення було запроваджено сервіс фіксації фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії російської федерації «Екозагроза», який має на меті як фіксацію фактів заподіяння екологічної шкоди навколишньому природному середовищу для оперативного реагування, прогнозу, прийняття управлінських рішень, звітності та планування щодо зафіксованих фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, так і для забезпечення можливості реалізації громадянами своїх прав у частині вільного доступу до актуальної інформації про зафіксовані факти заподіяння шкоди навколишньому

природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії Російської Федерації. «ЕкоЗагроза», будучи функціональним модулем Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема», забезпечує подання електронних звернень щодо виявлених фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії російської Федерації. Питання функціонування «ЕкоЗагрози», порядок фіксації фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії російської федерації, та порядок організації та проведення огляду (обстеження) місця заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії російської федерації визначені постановою КМУ від 28 липня 2023 р. № 783. Функціонування цього даш борду з наданням йому офіційного характеру є особливо важливим для формування доказової бази та, відповідно, створення правових передумов для відшкодування шкоди державою-агресоркою у майбутньому.

Побудова сталого миру потребує проведення оцінки екологічної шкоди, вжиття заходів із захисту населення від шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, усунення і нейтралізацію екологічних ризиків з використанням екологічно безпечних інструментів для відновлення екосистем. Як слушно зауважують експерти, недостатніми є лише зусилля для посилення та імплементації законів, що захищають довкілля, а також притягнення до відповідальності винних за шкоду, нанесену у зв'язку зі збройними конфліктами, а необхідні сильні державні інституції та ефективні правові норми, відповідальне лідерство, що підкріплене науково обґрунтованими рішеннями, які б реально захищали екосистеми, а отже рятували життя [6, с. 8].

Розглядаючи перспективи повоєнного відновлення для збереження та сталого використання навколишнього природного середовища України, слід зазначити, що ефективне врегулювання цих проблем можливе тільки за умови проведення низки реформ управління у галузі екології на основі цифровізації, яка має бути відображена у програмах, планах, нормативно-правових актах, а головним орієнтиром для розвитку цих відносин повинно бути забезпечення принципу сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проєкт Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. 108 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf

2. Єрмолаєва Т.В. Поствоєнне відновлення довкілля: українські реалії та тенденції. *Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз* : матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Вовка Ю. О. (Харків, 12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2023. С.197-200.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля: Закон України від 20 березня 2023 р. № 2973-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20

4. Концепція Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля, схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 липня 2023 р. № 610-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/610-2023р

5. Малишева Н.Р., Вінник О.М. Екологія, економіка, цифровізація: правові проблеми взаємодії. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2022. Том 29, № 2. С. 238-260.

6. Планування відновлення довкілля: Аналітична записка МБО «ЕПЛ». 2022. 12 с. URL: http://epl.org.ua/eco-analytics/planuvannya-vidnovlennya-dovkillya/

Олена Коваленко
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
і трудового права імені професора О. І. Процевського.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
alena_kovalenk@ukr.net
ORCID 0000-0002-0883-9869
Scopus 57225943514

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ ТА ПРАВА НА ПРАЦЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ВОЄННОГО СТАНУ

«Розбудова сучасної демократичної української держави, яка вимушена виборювати своє право на незалежність, зараз як ніколи пов'язана із підтримкою соціального становлення та розвитку молоді» [1, с.12].

На жаль, саме зараз, тобто сьогодні, у 2023 році, істинність цієї думки український народ відчуває в тисячі разів більше ніж тоді, коли висловився автор цієї цитати і ніж коли би-то раніше: боронячи Україну від російських загарбників гинуть, отримують каліцтво ті, хто мав би стати майбутнім України, розвивати її.

Страшні та неочікувані події, що відбуваються в Україні зумовлюють активізувати зусилля науковців і практиків у пошуку вирішення проблем молоді, яка опинилася у ситуації обмеження можливостей свого розвитку через освітні втрати, зокрема проблеми очного навчання, заборону для молоді чоловічої статі виїжджати за кордон, а також проблеми, які існували і до цього, пов'язані із пошуком роботи.

У цій ситуації держава має не випускати зі своєї уваги напрями молодіжної політики, які б забезпечували повноцінну інтеграцію молодих громадян у доросле життя, а особливо колишніх військових молодих громадян, у тилове, а потім і в мирне життя. Головним чином, мова йде про ті напрями, які пов'язані із забезпеченням права молоді освіту і права на працю, оскільки саме реалізація здатності до праці є переважним способом для отримання можливості заробляти собі на життя, але можливості заробітку напряму пов'язані із освітнім рівнем окремої особи.

Саме цей виклик стає все більш актуальним для української реальності. При чому мова має йти про зважений методологічний підхід у цьому питанні, адже період, в який держава має визначитись із такими засобами підтримки триває зараз і продовжиться в майбутньому, а тому цей напрям потребує актуалізації наукових досліджень у визначеній площині.

Сьогодні Україна втрачає молодих громадян через триваючі військові дії, – значна частка молоді виїхала за кордон, значна часта виборює мирне життя, воюючи на фронті, віддаючи своє життя, втрачаючи своє здоров'я і тому перед державою гостро постає проблема вирішення питання із забезпеченням економіки країни робочими руками, майбутнім залученням цих громадян до трудового життя, яке виступає не тільки фундаментом забезпечення окремого громадянина, але й фундаментом функціонування економіки країни в цілому.

Очевидно, що в цій ситуації потрібно розробляти напрями державної молодіжної політики, які б дозволяли не тільки забезпечити можливості зайнятості і працевлаштування різних категорій молоді, окремо приділяючи увагу звільненим з лав військових формувань, у тому числі із інвалідністю (адже при інвалідності не тільки суттєво порушуються біологічні

функції організму, але й знижується соціальна активність людини і тому на шляху подолання наслідків інвалідності особливу роль відіграє трудова діяльність, яка створює позитивний вплив на життя такої особи, дає йому відчуття своєї потрібності для сім'ї й суспільства, сприяє реабілітації), але й містили б привабливі пропозиції для молоді, яка наразі знаходиться за кордоном.

Звичайно, пріоритетним фактором у вирішенні цих питань є безпекова ситуація: закінчення війни перемогою українського народу створить мирний, а, отже, усталений простір для життя, в якому за звичними, запланованими показниками можна буде вирішувати проблеми безробіття за рахунок розвитку економіки, а отже й природного очікуваного створення робочих місць. Однак до цього періоду мають постійно бути на контролі питання аналізу ринку праці, прогнозування затребуваних професій, зв'язку освіти і запитів роботодавців, що забезпечує працевлаштування випускників закладів освіти, підтримки бізнесу, що створює робочі місця, розвитку соціального діалогу між державою, роботодавцями і профспілками у питаннях працевлаштування тощо.

Отже, варто констатувати, що у сучасній площині розвитку України у період дії режиму воєнного стану і наявних військових дій простежується обопільна проблема як для держави, так і для її молодих громадян щодо нормального функціонування ринку освітніх послуг і ринку праці, що негативно впливає на економіку країни і на добробут молоді.

Молодь завжди була однією з найуразливіших категорій населення на ринку праці, а з початком війни її проблеми у цій сфері ще більш загострилися. Будучи об'єктивно не здатними на рівних конкурувати на ринку праці, реалізувати свої можливості у площині здійснення права на працю молодь не має змоги, а тому держава має забезпечувати їй особливий, підвищений захист у вигляді спеціальних юридичних гарантій реалізації права на працю як способів реалізації державної молодіжної політики, що вирішить проблему молодіжного безробіття.

Окремо на державному рівні вже зараз має розроблятися механізм підвищення привабливості працевлаштування в Україні, який би сприяв поверненню молоді, що виїхала за кордон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко А.К. Правове регулювання працевлаштування молоді. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» (081 – Право). Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди Міністерства освіти і науки України, Харків, 2018. 221 с.

Людмила Кондрат'єва
доц. кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
kondratyeva22@ukr.net

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ «ДИТИНА ВІЙНИ»

Вже понад 600 днів повномасштабної війни в Україні, 600 днів насилля, знущання, обстрілів, руйнування, людських трагедій. І винуватцем цих жахіть є терористична країна росія, мешканці якої збожеволіли від люті та ненависті, які закликають своїх варварів винищувати населення нашої незалежної України, зокрема наших дітей. За час воєнних дій постраждали десятки тисяч дітей. За останніми даними Офісу генерального прокурора, станом на початок жовтня 2023 року загинули 504 дитини, а 1129 дитини отримали поранення. На жаль, ці статистичні дані можуть відрізнятися від реальних, оскільки вони не враховують ситуацію на окупованих територіях, де постійно гинуть люди від шалених атак ворога. Тисячі наших дітей депортовані до росії, втратили своїх батьків, зазнали психічного, сексуального, фізичного насильства. Тобто мова йде про дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій на окупованих територіях. Ці діти заслуговують на визнання за ними статусу «дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». В повсякденному житті цю дефініцію часто заміняють терміном «дитина війни», який ще не є юридичним терміном. Війна в Україні сприяла формуванню національного законодавства, яке стало частиною міжнародно-правових норм, покликаних всебічно сприяти захисту дітей в зонах конфлікту, пов'язаних з воєнними діями. **Закон України «Про охорону дитинства»** – перший закон в Україні, що регулює правовий статус дитини в умовах збройних конфліктів. Відповідно до закону, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, визнається «дитина, яка внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася у тому числі в полоні». Держава бере на себе зобов'язання щодо вживання всіх необхідних заходів для забезпечення належного захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх з членами сім'ї, зокрема звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон.

Ще з 2005 року в Україні діє **Закон «Про соціальний захист дітей війни»,** який не має жодного відношення до сучасних подій, оскільки стосується лише періоду Другої світової війни, згідно з яким діти війни – це особи, які є громадянами України, яким станом на 2 вересня 1945 року ще не виповнилось 18 років. Після вторгнення російських військ в Автономну республіку Крим в 2014 році, проблема соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок російської агресії набула особливої актуальності. Так, постановою Кабінету Міністрів України за № 268 від 05 квітня 2017 року було затверджено **«Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів».** Ця постанова стосувалася дітей лише Донецької та Луганської областей, на всю територію України постанова почала поширюватись лише з червня 2023 року, після внесення відповідних змін до цього документа. Згідно постанови, право на отримання статусу має дитина, а також особа, яка на час воєнних дій, збройних конфліктів, збройної агресії Російської Федерації не досягла 18 років (повноліття), і в результаті:

– отримала поранення, контузію, каліцтво;

– зазнала фізичного, сексуального насильства;

– була викрадена або незаконно вивезена за межі України;
– залучалася до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань;
– незаконно утримувалися, у тому числі в полоні;
– зазнали психологічного насильства.

В листопаді 2019 році Україна приєдналася до **Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration).** Червоною ниткою крізь згадану Декларацію проходить основна теза, згідно якої відповідно організована освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації. Положення Декларації, на жаль, ще не імплементовані в національне законодавство, хоча в серпні 2021 року Кабінет Міністрів затвердив план заходів щодо її реалізації. Одним із основних завдань в цьому контексті є забезпечення безперервності навчання, запровадження моніторингу нападів на заклади освіти, їх захист від нападів та відновлення в разі пошкодження.

Сьогодні для дітей, які знаходяться на території воєнних дій, не передбачені державні гарантії окрім безоплатного харчування в державних та комунальних закладах освіти. Відповідна норма з 2020 року закріплюється в законі України **«Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».** Краща ситуація складається для громадян України, яким на час закінчення (2 вересня 1945 року) Другої світової війни було менше 18 років. Державні гарантії для цих осіб сформовані в законі України « Про соціальний захист дітей війни».

Наявність нормативно-правових актів щодо врегулювання правового статусу дітей призвело до необхідності виникнення сталого поняття «дитина війни», яке буде застосовуватись до дітей, які проживають на території активних бойових дій або біля лінії фронту у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Кабінет Міністрів України з метою врегулювання питання щодо надання статусу «дитина війни» та пільг для таких дітей, вирішив ініціювати зміни до деяких законів України. Ці зміни передбачені **законопроектом № 9042.** Відповідно до цього законопроекту дитина війни – це дитини, яка проживала на території, яка не підконтрольна сьогодні Україні або на лінії розмежування. Для таких дітей держава передбачає певні соціальні пільги, а саме: держава компенсує відпочинок та переїзд дитини в безпечні місця, безоплатне навчання, а також надання матеріальної допомоги. У зв'язку з цим законопроект пропонує змінити статті 1,2,5 та Прикінцеві положення Закону України «Про соціальний захист дітей війни», статтю 19 Закону України «Про охорону дитинства». Цей законопроект розглянутий в першому читанні. Верховна Рада має прийняти його за основу та передати на підпис Президенту України. З прийняттям цього закону діти, які проживають на окупованих територіях або в районах, де проводяться воєнні дії, отримають статус « дитина війни» з подальшими соціальними гарантіями з боку держави.

Для оформлення статусу «дитина війни» може звернутися сама дитина, якій виповнилося 14 років, із заявою і доданими до неї документами до Служби у справах дітей. Остання може самостійно це зробити за місцем виявлення дитини, яка має право на отримання статусу, якщо дитина залишилася без батьківського піклування, а за нею тимчасово доглядають родичі або інші люди. Таке право мають також законні представники дитини або, коли дитина переміщується без супроводження батьків або осіб, які їх замінюють, її родичі (баба, дід, прадід, прабаба, тітка, дядько, повнолітні брат або сестра, вітчим, мачуха), представник органу опіки та піклування, які подають до Служби у справах дітей заяву та необхідний пакет документів. Якщо документи дитини втрачені, Національна сервісна служба не пізніше ніж через п'ять робочих днів із дати надходження письмового запиту від законного представника надає необхідну інформацію щодо дитини.

До заяви також подаються документи, що підтверджують обставини, необхідні для отримання статусу «дитина війни». Ними, зокрема, є медичні документи, заяви про вчинення щодо дитини правопорушення, матеріали кримінальних проваджень, в яких фігурує дитина, висновки експертиз.

Термін розгляду заяви та ухвалення рішення про надання або відмову в наданні статусу – 30 календарних днів. У разі негативної відповіді таке рішення може бути оскаржене до суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // https://ips.ligazakon.net/document/T012402

2. Про соціальний захист дітей війни: Закон України від 18.11.2004 № 2195. // https://ips.ligazakon.net/document/t042195?an=44&lang=ua

3. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 268 / https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл від 4 серпня 2021 р. № 898-р: Розпорядження Кабінету Міністрів України{Із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ № 655-р від 28.07.2023}//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII, 2015 із змінами та доп. від 03. 08. 2023 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

Наталія Кохан
к.ю.н., доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права.
Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)
natalia.kohan@pnu.edu.ua
ORCID https://orcid.org/0000-0001-9368-9510

ОБОВ'ЯЗОК РОБОТОДАВЦЯ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ БЕЗПЕЧНИХ І НЕШКІДЛИВИХ УМОВ ПРАЦІ

З початку широкомасштабних агресивних дій Російської Федерації проти цілісності та суверенітету України, запровадження в Україні воєнного стану, при здійсненні агресивних військових дій проти військових та цивільного населення, неодноразово порушувалися конституційні права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності. Таким чином, усі вище вказані дії, породили потребу повернення до обговорення питання забезпечення права працівника на належні, безпечні та здорові умови праці.

Відповідно стаття 140 КЗпП України визначає прямий обов'язок роботодавця щодо забезпечення трудової дисципліни. Так, трудова дисципліна на підприємствах, в установах, організаціях забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохоченням за сумлінну працю.

На виконання цього завдання, відповідно до статті 141 КЗпП України, роботодавець повинен правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю і правил охорони праці, здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту.

Тому, згідно статті 153 КЗпП України, на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці, а забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на роботодавця, крім випадків укладення між працівником та роботодавцем трудового договору про дистанційну роботу [1].

Обов'язок по забезпеченню безпечних і нешкідливих умов праці міститься й у Законі України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII. Згідно статті 13 вказаного Закону, роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, а саме:

– створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх додержання;

– розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці;

– забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом [2].

Отже, у сьогоднішніх умовах, говорячи про належні, безпечні та здорові умови праці, слід говорити й про обов'язок роботодавця забезпечити працівникам укриття чи сховища,

організувати його функціонування та обслуговування, щоб в разі тривоги чи ракетної небезпеки, забезпечити безпеку працівника.

З цього приводу, п.15 та п.16 статті 20 Кодексу цивільного захисту України(КЦЗУ) передбачає, що до завдань і обов'язків суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту належить: забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд цивільного захисту та здійснення обліку захисних споруд цивільного захисту, які перебувають на балансі (утриманні) роботодавця [3].

Тому відповідно статті 20 Кодексу цивільного захисту України до основних завдань і обов'язків суб'єктів господарювання відносять забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд цивільного захисту та здійснення обліку захисних споруд цивільного захисту, які перебувають на балансі (утриманні) роботодавця.

З метою організації заходів цивільного захисту суб'єктом господарювання, віднесеним до відповідної категорії цивільного захисту, його керівником утворюється підрозділ з питань цивільного захисту, який є самостійним структурним підрозділом суб'єкта господарювання, або призначається особа з питань цивільного захисту.

Частина 4 статті 20 Кодексу цивільного захисту України вказує, що порядок діяльності підрозділів з питань цивільного захисту або призначених осіб визначається відповідними положеннями про них або посадовими інструкціями.

Відповідно пункт 6 Типового положення Підрозділ з питань цивільного захисту чи (призначена особа) відповідно до покладених завдань:

- ✓ забезпечує виконання заходів у сфері цивільного захисту на об'єкті суб'єкта господарювання;
- ✓ надає пропозиції, організовує та контролює виконання заходів щодо забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд цивільного захисту;
- ✓ здійснює облік та веде документацію з утримання захисних споруд цивільного захисту, які перебувають на балансі (утриманні), організовує утримання їх та забезпечує готовність цих споруд до укриття людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

Тому, на підставі норм Кодексу Законів про Працю України та Кодексу цивільного захисту України, обов'язок по забезпеченню безпечних умов праці, який включає й обслуговування сховища, яке перебуває на утриманні роботодавця, покладається на самого роботодавця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс Законів про Працю України від 10.12.1971 №322-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення 12.10.2023 р.)

2. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 №2694-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text (дата звернення 25.10.2023 р.)

3. Кодексу цивільного захисту України(КЦЗУ) від 02.10.2012 №5403-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення 01.11.2023 р.)

4. Про затвердження Типового положення про підрозділ з питань цивільного захисту суб'єкта господарювання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.04.2017 №325. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0626-17#Text (дата звернення 10.11.2023 р.)

Степан Кравчук
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права.
Хмельницький національний університет
(м. Хмельницький, Україна)
St_kravchuk@ukr.net
ORCID – https://orcid.org/0000-0002-2224-8803

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НА ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

Одним із факторів негативного впливу, що створює проблеми злочинності неповнолітніх виступають засоби масової інформації (далі ЗМІ) [2. с. 100]. Актуальність цього впливу полягає у швидкому процесі розвитку інформаційних технологій та поширенні інформації ЗМІ з елементами насильства і жорстокості, що найбільш впливово охоплюється дитячою психікою.

Незважаючи на те, що питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх в юридичній літературі було присвячено достатньо уваги, окремі проблеми так і залишились спірними, інші – недостатньо дослідженими. Значний внесок на сьогодні у вирішення проблем впливу різноманітних соціально-політичних факторів на злочинність неповнолітніх здійснили у працях такі вчені як В. К. Грищук, В. М. Бурдін, В. І. Мороз, С. В. Бородін, Н. А. Носкова, З. А. Астеміров, та інші науковці.

Дослідження цієї проблеми є невичерпним, тому науковою новизною тез є визначення причин активного впливу інформаційних ресурів на вчинення кримінальних порушень неповноліиніми.

За відсутності цензури і вільного доступу до різного роду інформації неповнолітні легко засвоюють певні аморальні стереотипи поведінки, що врешті, може призводити до вчинення правопорушення. Дослідження свідчать, що насильство та терор, які відображаються у ЗМІ, травмують психіку дітей та підривають устої суспільства. Численні дослідження, які проводяться психологами, вказують на те, що постійний показ насильства спричиняє зростання агресивності, бездушності в одних і відчуття ізольованості в інших, у багатьох виникає жах, а деяких це спонукає до насильства [6, с. 37].

На думку майже 90% французів і такої ж кількості німців, бельгійців, італійців, усі біди з дітьми трапляються з вини «голубого екрана». Європейське товариство захисту дітей підрахувало, що у фільмах і передачах по всіх європейських каналах щогодини показують не менше 20 вбивств і правових злодіянь. Але українське і російське телебачення, яке стало суто комерційним, переступило цю статистику. Так, згідно з газетними даними, тільки за один день столичні телевізійні канали показали 160 бійок, 202 вбивства, 6 пограбувань, 10 статевих сцен та іншу вульгарність [5, с.50]. Оскільки підлітки проводять в середньому від 3 до 5 годин на день біля екрана телевізора, то можна уявити силу такого впливу на дитячу психіку. Зокрема, О. Федорков вважає, що негативний вплив засобів масової інформації на суспільство є набагато більш сильним, ніж прямий дезорганізуючий вплив організованої злочинності. Справді, якщо вчинений конкретним злочинцем злочин викликає обурення суспільства, то злочин, вчинений літературним або кіногероєм не викликає подібних емоцій [8, с. 62].

Цілком природна на сьогодні ситуація: коли неповнолітні, надивившись кривавих сцен насилля в голлівудських бойовиках, розглядають тіло жертви дорожньо-транспортної катастрофи, не виявляючи ніяких емоцій, крім цікавості – прямий наслідок непродуманої політики в сфері ЗМІ [1, с. 352]. Як стверджують деякі дослідники: формування і розвиток підростаю-

чого покоління проходить в таких умовах суспільної дезорганізації та аномії, котрі не лише не дарують неповнолітньому надію на краще, але все частіше ставлять його в становище знедоленого, відчуженого від суспільства, яке все більше розбещує його безсоромністю і насиллям, наркотичною та алкогольною залежністю, що з особливою цинічністю культивуються ЗМІ, і, таким чином, методично нівелюються моральні і психічні паростки особистості неповнолітнього [9, с. 63].

Як зазначає О. Гусак, злочини, вчинені неповнолітніми часто вирізняється особливою жорстокістю та цинізмом, і в деяких випадках є копіюванням вчинків телегероїв бойовиків або інших персонажів, що поширюються ЗМІ [2, с. 147].

Як зазначає більшість психологів, неповнолітні є найбільш вразливою віковою ланкою щодо впливу інформації на їх свідомість, у тому числі з елементами насильства та жорстокості, при цьому вони схильні копіювати вчинки персонажів, що зводять вирішення проблеми до застосування сили, навіть усвідомлюючи протиправність своїх дій. Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, ЗМІ стають дієвим джерелом навчальної інформації, що іноді приваблює учнів більше основних наукових знань, якими вони оволодівають в школі. Вагомим засобом отримання різнобічної і різновартісної інформації для учнів стає телебачення. З іншого боку, воно становить значну загрозу освіті й розвитку молоді, оскільки сцени насильства, злочинів, вбивства, тощо, викликають й посилюють агресію учнів, навіюють в них прагнення до відповідних жорстоких дій [2, с. 148].

Ведучи мову про проблему впливу ЗМІ на протиправну поведінку, основний акцент, зазвичай, роблять на телебаченні, однак друковані ЗМІ також можуть нести негативну складову щодо поширення певного виду інформації. Так, більшість щоденних газет в Україні подають кримінальні огляди. Це може бути вузька колонка під рубрикою «Коротко» або «Кримінал». Іноді видання відводять під рубрику «Кримінал» цілу шпальту, чи хоча б її половину.

Наведемо декілька прикладів впливу інформації з елементами агресії та насильства на протиправну поведінку неповнолітніх. Вінницькі правоохоронці затримали жорстоких вбивць 19-річного хлопця. Під час жорстокого вбивства молодого хлопця нелюди вирішили провести декілька «експериментів» і «як у кіно» зламати жертві шию чи руки. Особливо цікаво хлопцям було, як при цьому хрустять кістки [4, с. 19]. Учні Ужгородської школи знущалися з однокласника та планували зафільмувати це на мобільний телефон, аби згодом кадри подати до мережі Інтернет. Потерпілий не хотів нічого розповідати, пояснюючи, що йому погрозили розправою над батьками. Нещодавно «популярними» серед ужгородських школярів були відзняті кадри масової бійки. Причому, жертву хлопці били з особливою жорстокістю [7, с. 20].

Приватні підприємці в порушення вимог Закону України «Про медіа» [8] на ринках розповсюджують видання, на які відсутні позитивні висновки Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі, спеціальне маркування, повідомлення «продукція сексуального характеру, продаж неповнолітнім заборонено».

У нашій державі відсутня жорстка позиція державних органів контролю у сфері телебачення, радіомовлення, преси, які не вживають достатніх заходів щодо обмеження вільного поширення такої продукції.

Сьогодні, чи не найбільшу проблему впливу на психіку неповнолітніх злочинців здійснює комп'ютерна гра. Взаємодія з комп'ютером чи ігровою приставкою може набути характеру заміщаючи-компенсаторної та гедонічно-мотивованої поведінки. Відтак, ігрова реальність стає для дитини реальністю життя, тобто відбувається заміна на рівні свідомості. Особливо яскраво це трапляється тоді, коли маленька людина переживає соціально невдалі контакти, і занурюється в ігровий світ, де відчуває себе неподільним володарем. Саме в цьому примарному світі відчуття або передчуття перемоги підвищує самоповагу, компенсує занижену самооцінку та формує таку поведінку, коли єдиним сенсом життя стає задоволення від ігрових сеансів. Але проблема такого перенесення від ігрового світу до реального проявляється

найглибше тоді, коли неповнолітній переходить межу реальності, і, живучи світом гри з легкістю здійснює вбивство чи крадіжку, сприймаючи реальний світ за світ гри, а звичайних людей за ігрових героїв, якими може керувати тільки він і вирішувати – жити, чи померти геройові його гри [3, с. 12].

На сьогодні проблеми злочинності неповнолітніх продиктовані реаліями дорослого життя. Несформована особистість підлітка зарано знайомиться з жорстокими умовами життя, а подекуди і виживання, дорослих. Існуючі проблеми в суспільстві, пов'язані з економічними кризами, корупцією, безробіттям відбиваються на моральних устоях дорослого, під впливом якого виховуються і формується неповнолітній. Крім цього до факторів негативного впливу, що створюють проблеми злочинності неповнолітніх необхідно віднести ЗМІ. Негативність цього явища вбачаємо, перш за все, в комерційності телебачення, непродуманій політиці в сфері ЗМІ, що призводить до нівелювання моральних і психологічних засад особистості неповнолітнього.

Тому проблеми злочинності неповнолітніх криються не лише в них самих, чи їхньому вихованні, але й в суспільстві, державі, яка занедбала, піддала неповнолітнього самовихованню на яке він приречений через створені умови існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виговський Д.Л. Кримінологічна характеристика впливу кримінальної субкультури на злочинність неповнолітніх в Україні. Університетські наукові записки. 2007. № 4. С. 346-354.

2. Гусак А. Правові норми профілактики злочинності неповнолітніх правопорушників. Право та державне управління. 2023. № 1. С. 144-150.

3. Дорошенко Ю.О. Вплив комп'ютера на здоров’я користувача. Львів: Кальварія, 2009. 27 с.

4. Конюшко Д. Природжені вбивці. Експрес. 2007. № 26. С. 19.

5. Кушнарьов С. Причини та умови розвитку злочинності неповнолітніх. Соціально-педагогіка: теорія та практика. Львів: Свічадо, 2008. 53 с.

6. Радецький В.С. Міжнародне співробітництво по запобіганню злочинності серед неповнолітніх. Адвокат. 1998. №1. С. 111-112.

7. Савицька Е. Шкільна «дідівщина». Експрес. 2007. № 77. С. 20.

8. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. №2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-IX#Text (дата звернення 12.11.2023 р.).

9. Федорков О. Роль медіаресурсів в розвитку психолого-політичного світогляду молоді. East European Scientfic Journal. 2021. № 1(65). С. 60-65.

Ольга Красноголова
заступник начальника відділу організації правової роботи
юридичного управління
Головного управління Пенсійного фонду України
в Чернівецькій області
olechka11-76@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВЕБ-СИСТЕМ

Стрімкий розвиток суспільних відносин зумовлює використання інформаційних технологій у всіх сферах життя, у тому числі і у сфері надання послуг органами Пенсійного фонду України.

Сьогодні Пенсійний фонд України, використовуючи досягнення новітніх технологій, пропонує широкий спектр електронних послуг та сучасних он-лайн сервісів, намагаючись зробити обслуговування пенсіонерів, роботодавців та громадян більш якісним, оперативним та функціональним.

Всі ці он-лайн сервіси надаються на **вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України https://portal.pfu.gov.ua/**.

Нині електронний ресурс дає унікальну можливість усім зацікавленим особам постійно, не виходячи з дому, контролювати свої особисті дані, які впливають на розмір майбутньої пенсії або переглядати інформацію з власної пенсійної справи.

Вебпортал надає електронні послуги кожній особі індивідуально та працює з дотриманням вимог законодавства про захист інформації.

Електронні он-лайн послуги, які може отримати користувач на вебпорталі:

1. Дані з реєстру застрахованих осіб

Основою інноваційних змін став модернізований **Реєстр застрахованих осіб** (далі – РЗО), який формує та веде Пенсійний фонд України (відповідно до статті 12-1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464-IV від 08.07.2010). У цьому реєстрі на кожну застраховану особу (працівника, пенсіонера, отримувача соціальних допомог тощо) заведена персональна облікова картка, в якій накопичується інформація про заробітну плату, різні соціальні виплати, з яких сплачено страхові внески, страховий стаж, розмір пенсії тощо.

В Особистому кабінеті на Вебпорталі відображається інформація з облікової картки з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. На перегляд надаються такі дані:

- анкетні дані (ПІБ, дата народження, стать, місце народження);
- адресні дані (адреса реєстрації та адреса фактичного місця проживання);
- паспортні дані (серія; номер; дата видачі; ким видано);
- дані пенсійного посвідчення (номер; дата видачі; ким видано);
- дані з електронної пенсійної справи (вид пенсії, розмір пенсії, складові пенсійної виплати, виплатні реквізити);
- дані про заробітну плату особи – інформація надається за роками в розрізі страхувальників. За кожний рік визначається загальна сума заробітної плати за рік та загальна сума заробітної плати, яка враховується для розрахунку пенсії;
- дані про страховий стаж особи – інформація про кількість днів роботи, за які страхувальником сплачені страхові внески за особу; дані надаються за всі роки та місяці роботи.

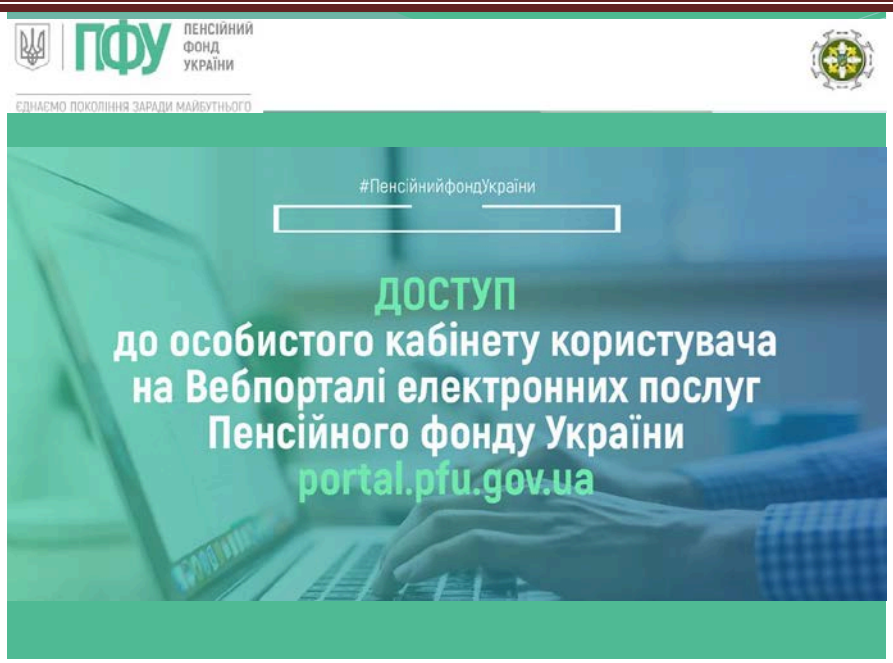

2. Анкета застрахованої особи для внесення / зміни / уточнення даних в Реєстр(і) застрахованих осіб

В разі виявлення застрахованою особою в Особистому кабінеті некоректних відомостей в своїх анкетних даних (прізвище, ім'я, по батькові на поточний момент; дата народження, місце народження; стать; громадянство; серія та номер паспорта; номер телефону (за згодою); адреса місця проживання) **можна подати Анкету** застрахованої особи для внесення/зміни/ уточнення даних в Реєстр(і) застрахованих осіб та документи, що підтверджують внесення/ зміну/уточнення даних і належність помилкових даних цій особі (паспорт (інший документ, що посвідчує особу), документ, який підтверджує реєстраційний номер облікової картки платника податків або право здійснювати будь-які платежі за серією та/або номером паспорта).

3. Електронний реєстр листків непрацездатності

Відповідно до Порядку затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 №328 «Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацез-

датності та надання інформації з нього» Електронний реєстр листків непрацездатності формує та веде Пенсійний фонд України, який є володільцем інформації, що міститься в ньому.

Суб'єктами інформаційного обміну є Національна служба здоров'я України та Пенсійний фонд України.

Інформація про тимчасову втрату працездатності на підставі медичного висновку із електронної системи охорони здоров'я автоматично передається до Електронного реєстру листків непрацездатності.

Формується електронний лікарняний в Реєстрі електронних листків непрацездатності в разі ідентифікації пацієнта як застрахованої особи в Реєстрі застрахованих осіб, тобто якщо за результатами автоматичного пошуку особа знайдена в Реєстрі.

Ідентифікованою вважається особа щодо якої інформація, яка надійшла з електронної системи охорони здоров'я, співпадає з відомостями РЗО за критеріями:

- реєстраційного номера облікової картки платника податків або серії та номеру паспорта;
- прізвища, імені та по батькові (за наявності) особи.

Сформований листок непрацездатності надсилається страхувальникам, з якими застрахована особа перебуває у трудових відносинах (за основним місцем роботи та за сумісництвом) через кабінет страхувальника на вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України.

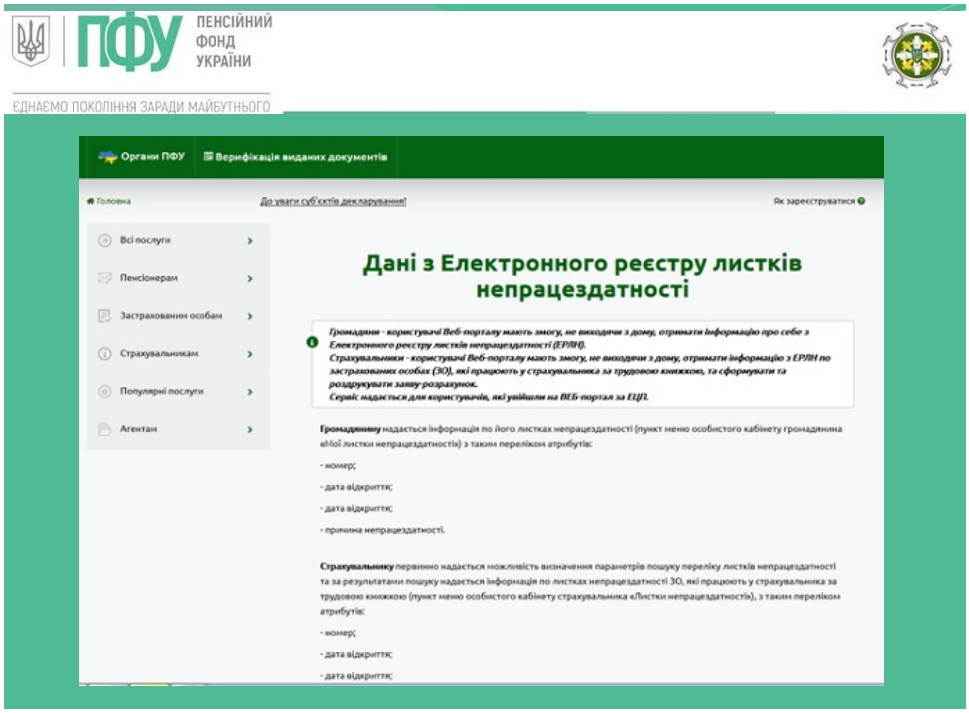

4. Електронна трудова книжка

Згідно прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» від 05.02.2021 №1217-IX (далі – Закон №1217-IX) встановлено, що **включення Пенсійним фондом України до реєстру застрахованих осіб** Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування **відсутніх відомостей про трудову діяльність працівників здійснюється протягом п'яти років з дня набрання чинності цим Законом на підставі відомостей, поданих страхувальником або застрахованою особою у порядку та строки, встановлені Пенсійним фондом України** за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення та державної політики у сфері трудових відносин. Закон №1217-IX набрав чинності 10.06.2021.

Після завершення цих робіт наявні трудові книжки видаються працівникам особисто під підпис.

12.03.2021 постановою правління Пенсійного фонду України №11-1, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 16.06.2021 за № 802/36424, затверджено «ПОРЯДОК подання відомостей про трудову діяльність працівника, фізичної особи-підприємця, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, в електронній формі».

Цей Порядок відповідно до статті 20 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначає механізм подання відомостей про трудову діяльність працівника, фізичної особи-підприємця, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно (далі – працівник), в електронній формі **для створення електронних трудових книжок**.

Відомості про трудову діяльність працівника подаються страхувальником за працівників або самим працівником до територіального органу Пенсійного фонду України особисто або через вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України в електронній формі з обов'язковим накладанням електронного підпису, (*що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, працівником, страхувальником або представником страхувальника, якому керівником страхувальника делеговані відповідні повноваження).*

Відомості про трудову діяльність працівника за періоди до набрання чинності Законом України від 05 лютого 2021 року № 1217-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі», подаються одним із таких способів:

1) у вигляді копій передбачених законодавством документів, виготовлених шляхом сканування;

2) в оцифрованому вигляді – шляхом створення відповідного електронного запису в електронному кабінеті страхувальника або застрахованої особи на вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України, до якого додаються скановані копії документів, на підставі яких створюється запис.

5. Запит на отримання електронних документів

Засобами Веб-порталу можна подати звернення на отримання електронних документів:

- довідка про доходи пенсіонера для субсидії;
- довідка про доходи пенсіонера;
- витяг з Реєстру застрахованих осіб (РЗО);
- індивідуальні відомості про застраховану особу (довідки ОК-5, ОК-7);
- довідка про трудовий та страховий стаж;
- дані про нараховану заробітну плату та про особливі умови праці;
- витяги з ЕТК та ЕРЛН.

В результаті обробки звернення буде надіслано образ документу у вигляді pdf-довідки та електронний документ із підтверджуючим QR-кодом, підписаний КЕП ПФУ, який, згідно чинного законодавства, є аналогом паперового документу, підписаного відповідальною особою в органі ПФУ.

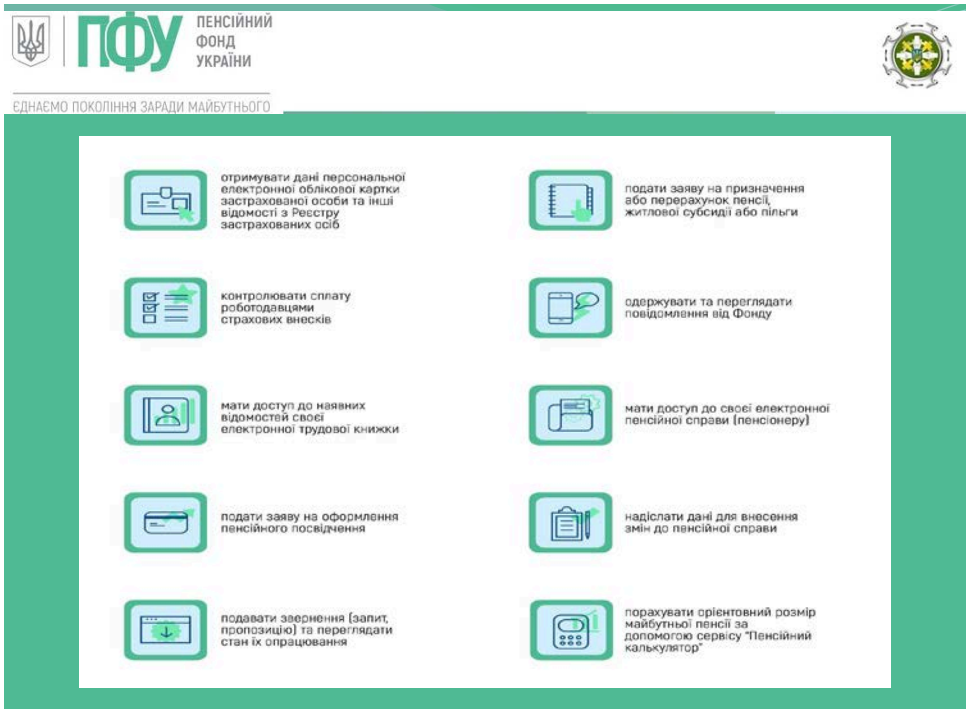

6. Електронна пенсійна справа

На перегляд надаються такі дані з електронної пенсійної справи:

- основні дані (номер пенсійної справи/особового рахунку, дата відкриття особового рахунку, вид пенсії, орган ПФУ призначення пенсії, дата призначення);
- адресні дані (адреса реєстрації та адреса фактичного місця проживання);
- довідка по зарплаті, що врахована при призначенні/перерахунку пенсії;
- довідка про стаж, врахований для визначення права на пенсію;
- довідка про стаж, врахований для розрахунку пенсії.

7. Заява на призначення/перерахунок пенсії або на внесення змін до електронної пенсійної справи

Громадянам надається можливість подати заяву на призначення/перерахунок пенсії або на внесення змін до електронної пенсійної справи. За результатами опрацювання заяви спеціалістами ПФУ користувач на ВЕБпорталі отримує інформацію щодо стану обробки заяви та рішення щодо призначення/перерахунки пенсії.

Розроблено сервіс подання електронних звернень щодо призначення (перерахунку, продовження) страхової виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві (професійним захворюванням) та подання заяви на житлову субсидію чи пільгу

8. Подання звернення (заяви, скарги, пропозиції)

Опрацювання звернень та надання відповідей відбувається за стандартними правилами, з дотриманням ЗУ «Про звернення громадян», зокрема надається можливість переглянути всі звернення, подані ним до органів ПФУ та результат розгляду таких звернень.

На сьогодні особистий кабінет користувача (як застрахованої особи, отримувача пенсійний виплат чи страхувальника) на вебпорталі ПФУ – це зручний засіб дистанційної комунікації з органами ПФУ та отримання всього спектру послуг, які надає Пенсійний фонд України.

Ольга Кучма
доктор юридичних наук, професор
кафедри трудового права та права соціального забезпечення.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
okuchma@ukr.net
ORCID 0000-0002-2206-3286

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ НА ВІДНОСИНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

Розвиток інформаційних технологій надає нові можливості у різних сферах людського життя. Не винятком стала і сфера правовідносин. За допомогою інформаційних технологій спростились процеси, пов'язані із оформленням документів для реалізації права, наприклад, на пенсію. А під час пандемії COVID-19 та війни можливість працювати дистанційно не дала країні «зупинитися». Та навіть і без форс-мажорних обставин інформаційні технології вже є невід'ємною частиною людського життя.

Зменшення впливу людського фактору на процеси має різні аспекти. До позитивного належить зменшення можливостей зловживання правом. До запровадження пенсійної реформи відомі випадки, коли особі передпенсійного віку збільшували заробітну плату (навіть нараховували премію за всіх працівників відділу, яку особа, отримавши, віддавала колезі) для того, щоб для розрахунку пенсії (за два останні роки перед зверненням за пенсією) в довідку про заробітну плату були включені виплати в збільшеному розмірі [1, с. 130]. Із запровадженням персоніфікованого обліку внесків зникла можливість вдаватись до таких зловживань за новий період.

Також позитивним є запровадження електронного листка тимчасової непрацездатності. На жаль, мали місце випадки, коли особа для підтвердження роботодавцю поважності причини відсутності на роботі надавала листок тимчасової непрацездатності, який нескладно було отримати без належних для цього підстав. Особливо «потерпали» роботодавці, коли такий листок тимчасової непрацездатності вперше роботодавець отримував в судовому засіданні у справі про поновлення працівника на роботі (звільнення за прогул). Можливість складання електронного листка тимчасової непрацездатності без належної на те підстави поточною датою є і сьогодні, проте, можливості оформити «заднім числом» вже немає. Також підписання документів кваліфікованим електронним підписом (а на час воєнного стану і 6 місяців після нього підписання також удосконаленим електронним підписом) унеможливлює підписання документів не поточною датою.

До позитивного аспекту можна віднести запроваджений процес оцифрування трудових книжок. Наприклад, для працівників, чиї роботодавці вже встигли до 24.02.2022 оцифрувати трудові книжки, і в подальшому їх офіси зазнали руйнувань та документація була втрачена, принаймні однією проблемою мають менше: інформація про періоди трудової діяльності вже передана до Пенсійного Фонду. Нерідко траплялось, що особа тільки досягнувши пенсійного віку та звернувшись до Пенсійного Фонду з'ясовує, що у неї не всі записи у трудовій книжці внесені коректно, повно, та виникає потреба звертатися до колишніх роботодавців за уточнюючими довідками (не завжди на той час ще є роботодавці чи їх правонаступники, належним чином збережені архівні документи тощо), що створює певні труднощі у реалізації права на пенсію. При наданні інформації по трудових книжках до Пенсійного Фонду відбувається певна перевірка даних трудової книжки і працівник зараз дізнається про необхідність уточ-

нити дані по трудовому стажу. Оскільки не всі працівники при зміні місця роботи детально вивчають записи трудової книжки на предмет коректності та повноти внесення інформації про трудову діяльність, такий аудит та подальше внесення роботодавцем інформації про трудову діяльність працівника до електронних баз, які дозволяють відразу виявляти помилки, зменшить кількість можливих проблем при оформленні пенсії. Та і в подальшому запровадження автоматизації призначення пенсії також є позитивним кроком.

Варто звернути увагу, що позитивні результати від комп'ютеризації процесів є тоді, коли дані процеси відбуваються якісно.

До негативних аспектів можна віднести наступні. Перший – сервери вразливі до хакерських атак, які можуть «паралізувати роботу», знищити дані тощо (в одному з регіонів Німеччини 10 липня 2021 року оголосили надзвичайний стан через кібератаку, яка заблокувала зокрема і можливість отримувати соціальні виплати). Тому варто у процесі впровадження нових технологій передбачати резервні варіанти розвитку подій, щоб унеможливити блокування у наданні соціального забезпечення. Другий – користуватись результатами новацій можуть особи, які мають доступ до інтернету, для здійснення деяких операцій необхідно мати КЕП тощо. Не кожен отримувач соціальних виплат має доступ до інтернету, чи сім'ю, де допоможуть вирішити питання [3, с. 58].

Тому при комп'ютеризації процесів варто зважати на суб'єктів, які є учасниками даних правовідносин, їх можливості реалізувати свої права у нових умовах.

Також є аспект який має як позитивну так і негативну сторони: зменшення навантаження на працівника внаслідок автоматизації процесів. І хоча розробники нових технологій зазначають, що автоматизація процесів дасть працівнику більше часу для саморозвитку, маю припущення, що роботодавець у якого у підрозділі, де працює 8 працівників і де після автоматизації процесів навантаження зменшилось до трьох посад, запропонує п'ятьом працівникам розвиватись за власний рахунок. З розвитком інформаційних технологій виникла потреба у нових спеціальностях, але чи буде кількість працівників, яка потрібна для нових спеціальностей, дорівнювати кількості працівників, які втратили роботу через зменшення навантаження внаслідок комп'ютеризації процесів?

Комп'ютеризація потрібна людині, бізнесу, суспільству, державі. Важливо якісно її впроваджувати, зберігаючи інтереси всіх учасників і розвивати не тільки напрями оптимізації витрат бізнесу на фонд оплати праці шляхом автоматизації процесів, а і напрям розширення діючих та створення нових форм зайнятості, щоб кожен мав можливість реалізувати свій трудовий потенціал і бути корисним як собі так і бізнесу, суспільству, державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучма О. Л. Зловживання правом у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретико-практичний аспект // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2016. № 1. URL: http://www.law.journalsofznu.zp.ua/visnik-1-2016/2557-kuchma-o-l-zlovzhivannya-pravom-u-sferi-zagalnoobov-yazkovogo-derzhavnogo-sotsialnogo-strakhuvannya-teoretiko-praktichnij-aspekt (дата звернення 12.11.2023).

2. Кучма О. Л. Окремі аспекти розвитку законодавства у сфері соціального страхування за часів незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2021. №3 (118). URL: http://visnyk.law.knu.ua/images/articles/118_9.pdf (дата звернення 12.11.2023).

Анастасія Лабик
асистент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
a.labyk@chnu.edu.ua
Тетяна Гнатюк
к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
t.gnatuyk@chnu.edu.ua

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ЗГОДИ НА ПОСМЕРТНЕ ДОНОРСТВО У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Стрімкий розвиток біомедичних технологій у сфері трансплантації органів та анатомічних тканин людини дозволив суттєво підвищити ефективність лікування захворювань, які ще донедавна вважалися невиліковними. Згідно зі звітом Глобальної обсерваторії з донорства та трансплантації, протягом 2021 року було здійснено більше 144 тисяч маніпуляцій із трансплантації органів, що на 11,3% переважає показник попереднього року [1]. При цьому кількість випадків донорства продовжує невпинно рости, що свідчить про підвищення якості медичного обслуговування та загального рівня розвитку медицини країн світу. Одним з найбільш дискусійних питань у сфері трансплантології вважається таке явище як посмертне донорство. Дані Міжнародного реєстру донорства і трансплантації органів свідчать про те, що наразі кількість випадків пересадки органів від померлої особи суттєво переважають кількість випадків прижиттєвого донорства. До прикладу, в Іспанії, яка є рекордсменом у сфері трансплантації біоматеріалів у Європі, протягом 2022 року було проведено 5 024 операції з пересадки внутрішніх органів від трупа. Разом з тим, кількість маніпуляцій із живими донорами досягла 355, що становить менше 7% від загальної кількості випадків трансплантації [2]. Варто відзначити, що ці показники в цілому відображають тенденції розвитку галузі в Європі, на відміну від Азійського континенту, де перевагу віддають все-таки прижиттєвому донорству. Політика європейських держав значною мірою визначається Керівними принципами ВООЗ щодо трансплантації людських клітин, тканин і органів, які наголошують на необхідності розробки та розвитку програм посмертного донорства, а також мінімізації ризиків для живих донорів, якщо відповідні процедури неможливо провести без їх залучення [3].

Важливим правовим аспектом, пов'язаним з державним регулюванням процедур трансплантації органів від померлого, є порядок отримання згоди на вилучення біоматеріалу особи після її смерті. Спільним для усіх правових систем слід вважати добровільність, що передбачає відсутність стороннього впливу на потенційного донора під час прийняття ним рішення пожертвувати власні органи чи тканини на випадок своєї смерті. Даний принцип однаково застосовується щодо процедур посмертного та прижиттєвого донорства [4, с. 52]. У контексті форми надання згоди на посмертну трансплантацію в Європі та світі склалися дві концепції: система презюмованої згоди та система витребуваної згоди. Згідно з першим підходом, особа вважається такою, що надала свою згоду на для вилучення біоматеріалу після її смерті незалежно від того, вчиняла вона позитивні дії для цього чи ні. Таким чином, згода потенційного донора презюмується, за винятком тих випадків, коли за життя він однозначно повідомив про заборону пожертвувати власні тканини або органи у разі своєї

передчасної смерті. Застосування цієї системи притаманне законодавству Австрії, Фінляндії, Чехії, Португалії, Польщі, Швеції, Угорщини, Словаччини. Друга концепція характеризується більш жорстким підходом до процедури надання згоди. Вона передбачає дозвіл здійснювати маніпуляції з пересадки органів від померлого лише в тому разі, якщо за життя донор недвозначно повідомив про згоду на це (усно або письмово). На відміну від системи передбачуваної згоди, даний підхід вимагає також обов'язкового інформування родичів померлого. Він знайшов своє вираження у нормативних актах та правозастосовчій практиці Німеччини, Данії, Ірландії, Великої Британії, Нідерландів [5, с. 59].

Слід наголосити на тому, що в міжнародному співтоваристві наразі не вироблено єдиної позиції щодо того, яка система є більш вигідною для донора та реципієнта, – вирішення цього питання віднесено на розсуд компетентних органів держав залежно від культурних, соціальних традицій та медичної практики. Керівними принципами ВООЗ щодо трансплантації людських клітин, тканин і органів визнано існування обох моделей отримання донорських органів від трупа [3]. Разом з тим, питання співвідношення презюмованої та витребуваної згоди із дотриманням основоположних прав людини неодноразово ставало предметом розгляду уповноважених регіональних установ, у тому числі Європейського суду з прав людини. Так, показовим є рішення у справі «Петрова проти Латвії» (Заява № 4605/05). Згідно з обставинами справи, після отриманих у дорожньо-транспортній пригоді травм та констатації смерті синові заявниці було проведено лапаротомію, у результаті якої вилучено нирки і селезінку з метою пересадки їх реципієнтам. Важливо, що про таке хірургічне втручання заявниця дізналася лише по спливу дев'яти місяців після смерті сина, хоча під час його перебування в лікарні мала постійний контакт з лікарями. Таким чином, вона скаржилася на приховування медичними працівниками інформації про стан потерпілого, а також здійснення ними трансплантації нирок від померлого за відсутності його згоди або згоди матері як близького родича. Слід відзначити, що в Латвії на законодавчому рівні закріплена презумпція згоди особи на посмертне донорство. Засвідчивши відсутність прямої заборони на посмертну трансплантацію п. Петрова (спеціальної позначки в паспорті), лікарі здійснили відповідні маніпуляції, оскільки це не суперечило чинним нормативно-правовим актам. Уряд Латвії дійшов висновку про безпідставність скарги заявниці, оскільки законодавство держави не зобов'язувало медичних працівників з'ясовувати згоду родичів померлого на вилучення органів та роз'яснювати їхнє право на заборону вчинення відповідних дій. Розглянувши матеріали справи, судді ЄСПЛ встановили порушення статті 8 Конвенції, наголосивши на тому, що законодавчі акти, які регулювали порядок надання згоди на посмертне донорство в Латвії, були недостатньо чітко сформульовані, що призвело до порушення права заявниці на інформацію щодо стану здоров'я сина, а також права заборонити вилучення органів з його тіла [6]. Аналогічного висновку Суд дійшов також у справі «Ельберте проти Латвійської Республіки» (Заява № 61243/08) [7]. Спільним для розглянутих ситуацій було те, що позиції заявників, з одного боку, та уряду Латвії, з іншого, щодо суті презюмованої згоди на посмертне донорство, істотно відрізнялися. Так, скаржники були переконані, що трансплантація органів їхніх померлих родичів повинна була здійснюватися виключно в разі вчинення ними позитивних дій, які б демонстрували таку згоду. Разом з тим, представники влади наполягали на можливості вилучення органів за відсутності прямих заперечень щодо цього близьких родичів або самого померлого, висловлених ним за життя. Наявність відповідної колізії свідчила про недостатню якість національного закону, на що і вказав Суд у своєму рішенні. При цьому очевидна позиція ЄСПЛ щодо пріоритетності права на гідність і невтручання у приватне життя особи над забезпеченням принципу мовчазної згоди на вилучення органів або тканин після смерті особи.

Підсумовуючи, зазначимо, що наразі Європейським Співтовариством не напрацьовано спільної концепції надання згоди на посмертне донорство. Різноманітність моделей отримання донорських органів та тканин свідчить про важливість врахування культурних, соціальних

та медичних аспектів при прийнятті рішень щодо проведення трансплантацій. Разом з тим, посмертне донорство органів залишається важливою складовою сучасної медицини, і розвиток цієї галузі вимагає уважного та обачного підходу до регулювання відповідних процедур на рівні країн та міжнародних організацій з тим, щоб гарантувати безпеку та добробут як донорів, так і реципієнтів, тим самим сприяючи подальшому прогресу у сфері трансплантології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Observatory on Donation and Transplantation. International Report on Organ Donation and Transplantation Activities 2021. URL: https://www.transplant-observatory.org/2021-global-report-5/ (дата звернення: 20.11.2023).

2. International Registry of Organ Donation and Transplantation. Database. URL: https://www.irodat.org/?p=database&c=ES#data (дата звернення: 20.11.2023).

3. Керівні принципи ВООЗ щодо трансплантації людських клітин, тканин і органів. Резолюція ВООЗ WHA44.25. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_24-ru.pdf (дата звернення: 20.11.2023).

4. Дзюба А.Є. Дискусійні аспекти цивільно-правового регулювання трансплантації органів і тканин в Україні в умовах євроінтеграції. Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 50-55.

5. Tereshko, K. Y. A «Tacit Consent» to Transplantation: to be or Not to be. Medicne Pravo. 2023. № 2 (32). P. 55-62. URL: https://doi.org/10.25040/medicallaw2023.02.055 (дата звернення: 20.11.2023).

6. Case of Petrova v. Latvia (Application no. 4605/05). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-144997%22]} (дата звернення: 20.11.2023).

7. Case of Elberte v. Latvia (Application no. 61243/08). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-150234%22]} (дата звернення: 20.11.2023).

Михайло Ларкін
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності**.**
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя, Україна)
malark777@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4676-460X

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДОЗРЮВАНИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ): ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Особливе місце серед судових експертиз, які призначаються при розслідуванні злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), посідає судово-психологічна експертиза підозрюваних.

Предметом судово-психологічної експертизи є питання про діяльність осіб, індивідуально-психологічні властивості яких не виходять за межі норми (особливості сприйняття певних явищ за даних умов, здатність адекватно їх оцінювати, особливості реагування на екстремальні ситуаціїї тощо) [1, с. 224].

Проведення судово-психологічної експертизи потребує правильного визначення моменту її призначення. Доцільніше її проводити тоді, коли слідчим зібрано достатньо матеріалу, який всебічно характеризує на різних етапах її життєдіяльності у різних життєвих ситуаціях, а саме: а) про спосіб життя, що передував вчиненню злочину, освіту, професію, рід занять, інтереси, світогляд, риси характеру, навички, стосунки із членами сім'ї, сусідами, колегами, плани на майбутнє; б) про факти, що передували вчиненню злочину і безпосередньо або опосередковано пов'язані з ним, про поведінку під час вчинення та після злочину; в) про поведінку під час розслідування в цілому, і проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, як оцінює свої дії, які думки висловлює з приводу вчиненого та його наслідків [2, с. 169].

Результати судово-психологічного дослідження підозрюваного (підозрюваних), при розслідуванні злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), можуть надати інформацію щодо мотиваційно-функціональної складової діяльності підозрюваного (підозрюваних), зокрема, це пропагування ідей, поглядів, теорій тощо. Знаходять підтвердження припущення відносно: 1) мотивів злочинного посягання; 2) особливостей виникнення почуття протесту, ненависті (наприклад, негативне ставлення до вболівальників іншого футбольного клубу, представників релігійної спільноти та ін.); 3) причин вступу (створення) до молодіжної неформальної групи (об'єднання).

Вкрай важливим є дослідження індивідуальних психологічних властивостей особи – члена молодіжного неформального угруповання, які мають різко виражений характер і можуть впливати на її поведінку (лідерські якості, замкнутість, схильність до навіювання тощо).

Одночасно може бути вирішено питання і щодо наявності зовнішнього впливу на свідомість підозрюваного – виявлення способів і засобів психологічного впливу на процес формування мотиву поведінки і мотиваційної сфери особи підозрюваного в цілому. Зокрема, щодо наявності даних медичного характеру про здатність підозрюваного до застосування певних методів психічного впливу на людину [3, с. 144].

Окремо слід наголосити на необхідності обов'язкового проведення судово-психологічної експертизи, коли у відповідних провадженнях фігурують неповнолітні. Так, найбільш загальними питаннями, які можуть бути поставлені на вирішення судово-психологічної експертизи і вирішення яких уявляється досить істотними у справах неповнолітніх, є такі:

1) Яким є рівень загального розвитку неповнолітнього у психологічному аспекті? 2) Якими є його емоційна сфера, коло інтересів і схильностей? 3) Якими є його здібності логічно мислити, орієнтуватись у ситуації? 4) Наскільки вплинули ті чи інші вікові особливості на діяльність неповнолітнього, на перебіг його психічних процесів? [1, с. 228].

Отже, призначення та проведення судово-психологічних досліджень, при розслідуванні злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), має вкрай важливе значення для повного та всебічного встановлення всіх обставин скоєного, вивчення особи підозрюваного. Такі судові експертизи мають проводитися з дотриманням рекомендацій криміналістики та судової експертології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Експертизи у судовій практиці: науково-практичний посібник / Т.М. Арсенюк та ін; за заг. ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., перероб і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

2. Дрозд В.Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: монографія; за ред. проф. Є.Д. Лук'янчикова. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2015. 204 с.

3. Бояров В.І. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень про кримінально-карані прояви екстремізму. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.* 2017. № 2. С. 141-147.

Лідія Нестеренко
асистентка кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
l.nesterenko@chnu.edu.ua
0000-0002-4226-1570

МЕДІАЦІЯ ОНЛАЙН ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ МІЖ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Онлайн-медіація – один із видів медіації, із застосуванням інтернет-технологій для проведення процесу медіації в віртуальному середовищі. Зазвичай це включає в себе використання відеоконференцій, електронної пошти, чату та інших засобів зв'язку для забезпечення взаємодії між медіатором і сторонами, які беруть участь у конфлікті.

Деякі науковці та практики медіатори розглядають онлайн-медіацію як ефективний результативний та важливий інструмент для вирішення конфліктів чи їх запобігання. В 2021 році професійна спільнота медіаторів України розробила «Рекомендації щодо підготовки та проведення онлайн-медіації» як відповідь на ті виклики, що постали у практичній діяльності медіаторів у зв'язку з появою нових життєвих обставин та з метою надання опори для безпечної професійної медіаційної практики [1]. Науковці в своїх дослідженнях поруч з окресленням переваг, приділяють увагу викликам, які постають перед сторонами та медіатором при зустрічах у віртуальному просторі, зокрема аналізу етичних дилем. І все ж, швидкі зміни суспільних відносин та технологічних умов, потребують додаткового дослідження та обгрунтування для розуміння найкращих практик та вирішення викликів, пов'язаних з цією формою медіації.

Між фізичними особами виникають найрізноманітніші конфлікти: сімейні; спадкові; трудові, наприклад, стосовно посадових обов'язків між колегами; різного виду цивільно-правові, наприклад щодо порядку користування майном, що перебуває у спільній власності; земельні, наприклад, спори добросусідства чи межові, та інші. У всіх цих випадках онлайн-медіація є застосовною та корисною. Особлива цінність онлайн медіації проявляється, коли сторони знаходяться в різних географічних регіонах, або коли обставини не дозволяють фізично зустрітися, як це часто трапляється зараз в умовах війни, коли громадяни України роз'їхалися по всьому світу. Це, так звана, географічна доступність медіації. Наступною перевагою є те, що застосування інтернет-засобів дозволяє зменшити витрати часу на подорожі та організацію зустрічей. Це – ефективність часу. З цією перевагою прямо пов'язано і зменшення витрат. Вартість проведення онлайн-медіації може бути менше, оскільки не потрібно витрачати гроші на подорожі та оренду приміщень. Хоча наявність зручного приміщення, окремого простору як в медіатора, так і в сторін – є важливою умовою ефективно проведеної медіації.

Онлайн медіація – це комфорт для учасників. Деякі люди можуть відчувати більший комфорт і безпеку, обговорюючи свої проблеми в онлайн-середовищі, без необхідності бути присутніми в одному приміщенні. Тоді онлайн медіація – це про безпечний простір для спілкування.

Важливою перевагою онлайн медіації, на наш погляд, є більший доступ до медіаторів. Адже, інтернет, за допомогою різних сервісів, дозволяє сторонам вибрати медіатора, який може бути розташований в будь-якому місці світу. І в той же час – це збільшення можливостей для практичної діяльності медіаторів. Наприклад, в Україні створили платформу «Mediation Help», для українських громадян, які потребують допомоги у позасудовому вре-

гулюванні конфліктів (спорів) та українських медіаторів, які прагнуть застосувати свої вміння та навички для надання такої допомоги своїм співгромадянам [2]. Практично кожен центр медіації, що функціонує в Україні має свої онлайн платформи, де можна отримати консультацію щодо медіації та отримати послугу онлайн медіації.

Процес онлайн-медіації в основному повторює процес медіації офлайн, але з використанням віртуальних інструментів для забезпечення взаємодії між учасниками. При цьому учасники медіації та медіатор мають гнучкість діяти залежно від конкретних обставин та потреб сторін.

Однак важливо враховувати технічні аспекти та забезпечити безпеку та конфіденційність інформації під час проведення онлайн-медіації. При цьому, на думку Луїзи Романадзе, на медіатора покладається додаткове навантаження та відповідальність. Йому потрібно: «проговорити зі сторонами більше аспектів, пов'язаних із специфікою онлайн медіації; вирішити більше організаційних питань (оцінка реалістичності онлайн медіації, визначення зручної для сторін платформи для онлайн зустрічей, технічна підтримка сторін з завантаження та користування онлайн платформою (у разі необхідності), організація візуалізації тощо); провести попередні технічні зустрічі зі сторонами для тестування якості зв'язку; тримати в фокусі уваги більше питань (зокрема, щодо забезпечення технічного та психологічного комфорту сторін медіації)» [3, С. 283].

Медіатори використовують різні інструменти та технології для забезпечення ефективного та зручного проведення медіаційних сесій. Ось деякі інструменти, які можуть застосовуватися в процесі онлайн-медіації: платформи для відеоконференцій, такі як Zoom, Microsoft Teams, Skype, Google Meet тощо, які дозволяють сторонам та медіатору взаємодіяти в режимі реального часу через відеозв'язок. Більшість медіаторів використовують чат або текстові повідомлення для обміну інформацією та запитань між сесіями, за домовленістю зі сторонами. За допомогою електронної пошти можна обмінюватися документами, інформацією та письмовими матеріалами, пов'язаними з медіацією. Платформи для обміну електронними документами та електронні підписи можуть спростити процес обміну і підпису документів, пов'язаних з медіацією. Використання спільних онлайн-дошок, таких як Miro чи Microsoft Whiteboard, дозволяє сторонам та медіатору взаємодіяти, малювати схеми, робити записи та спільно працювати над ідеями. Створення групових чатів або форумів може стимулювати дискусії між сторонами або надавати можливість обміну ідеями за межами формальних сесій медіації. За потреби, в деяких випадках можливе використання віртуальної реальності, що може додати аспект іммерсивності до процесу, забезпечуючи віртуальний простір для взаємодії. Ці інструменти сприяють комунікації, взаємодії та обміну інформацією в онлайн-середовищі, спрощуючи процес медіації та забезпечуючи ефективну співпрацю сторін.

При всіх перевагах онлайн медіації, є певні принципи медіації забезпечення дотримання яких, є певним викликом для практиків. Зокрема, йдеться про аспекти безпеки та конфіденційності даних при використанні їх в медіації, зокрема, в забезпеченні захисту особистої інформації сторін та дотримання конфіденційності процесу загалом.

Ще одним викликом є забезпечення рівності сторін та сприяння реалізації принципу самовизначеності учасників медіації одночасно дотримуючись нейтральності. Адже, як трапляється на практиці, в учасників конфліктної взаємодії, може бути різний рівень технологічної освіти, навиків онлайн спілкування та користування віртуальними інструментами. Або ж при згоді обох сторін на медіацію, одна із них може наполягати на офлайн присутності в приміщенні медіатора, а інша немає фізичної можливості бути присутньою. Чи можлива медіація в таких умовах? Це ще одна етична дилема медіатора, яка потребує відповіді. Звернемося до дослідження «Медіація як цінність» Руслани Гаврилюк та Петра Пацурківського. На думку авторів, якщо слідувати «ціннісній людиноцентристській концепції людського права на медіацію, останнє має подвійну природу – з одного боку, воно є вислідом

буттєвих властивостей людини, з іншого – буттєвого устрою людського світу. Цим самим зумовлено його місце у системі вроджених (невідчужуваних) людських прав. А отже, доступ до медіації як до вродженого людського права має гарантуватися державою кожному» [4, С. 113-114]. Відповідно, завданням медіатора, як того, хто відповідає за організацію процесу, є всебічне сприяння в реалізації цього права сторонами конфлікту.

Отож, використання можливостей віртуального простору з елементами штучного інтелекту має значні переваги в медіації при цьому породжує окремі питання етики, безпеки, справедливості та довіри. Важливо враховувати ці аспекти та забезпечувати баланс між автоматизацією та людською інтервенцією для забезпечення справедливого та рівного доступу до вирішення конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації. [Електронний ресурс] – URL: https://namu.com.ua/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-pyeekashchkl-/

2. Mediation-help - онлайн платформа. [Електронний ресурс] – URL: mediation-help.com

3. Романадзе Л. Д. Онлайн медіація між суб'єктами господарювання: додаткові виклики для сторін та медіатора / Л. Д. Романадзе // Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 2. С. 282-284. [Електронний ресурс] – URL: https://hdl.handle.net/11300/12862

4. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Медіація як цінність: монографія / Р. О. Гаврилюк, П. С. Пацурківський. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 466 с. [Електронний ресурс] – URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7429

Олексій Макаренков
д. ю. н., проф.,
заступник декана юридичного факультету з міжнародної роботи,
професор кафедри історії і теорії держави та права.
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя, Україна)
almak17@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0042-165X

РЕСУРС ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У АНТИКОРУПЦІЙНИХ ВИМОГАХ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Нерівність і конфлікт інтересів є найпотужнішими джерелами для розмноження корупції. Серйозне придушення конфлікту інтересів є головним кроком до запобігання найшкідливішому виду корупції, з якого виникає значна частина адміністративної, політичної та приватної корупції. Менше корумпованого ділового середовища створює більше можливостей для бізнесу [1, с. vii, 40]. В умовах глобалізованих ринків та економічної конкуренції ефект від боротьби з корупцією можливий лише за умови транскордонного та широкомасштабного міжнародного співробітництва. Крім того, ефективність і результативність цієї взаємодії вимагає використання цифрових технологій. З їх допомогою обробляються величезні обсяги документації з різних юрисдикцій, відбувається швидкий і повний обмін даними. Також ефективність забезпечується за рахунок координації юрисдикційної антикорупційної роботи.

Управління збиранням, обробкою та використанням цієї інформації в усьому світі сьогодні може здійснюватися Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (далі – UNODC) та/або іншим відповідним структурним підрозділом ООН. У випадку Європи ці функції також виконують Європейське управління по боротьбі з шахрайством, Європейський центр боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFECC) при Європейському поліцейському відомстві та інші органи ЄС. При цьому доцільно створити та/або посилити інституції для виконання відповідних функцій цифрового антикорупційного моніторингу та адекватного реагування на основі аналізу відповідних даних у рамках державних регіональних асоціацій у Латинській Америці – іспан. El MESICIC (Mecanismo de Seguimiento de la Implementación de la Convención Interamericana contra la Corrupción) – та інших частинах світу [2]. Поряд з органами державної влади, які в національному правовому просторі адмініструють систему даних про корупційні діяння, виділяють відповідні організації громадян.

Історично першими і наразі найбільш поширеними сферами застосування цифрових технологій в антикорупційній роботі стали правові відносини як з щорічного декларування доходів посадовими особами органів державної влади, так і з контролю, перевірки достовірності відомостей у деклараціях цих осіб, зберігання та оприлюднення таких декларацій. З 60-х років XX століття система правил для цих форм верифікації доброчесності послідовно й неухильно все більше асоціюється з алгоритмами електронного формату такої звітності, перевірки достовірності її даних та виявлення в них помилок. Ефективність цієї форми фінансового контролю ставала тим більш продуктивнішою, чим повнішою виявлялась система реєстрів обліку результатів обігу майна громадян.

Процедури встановлення фактів незаконного збагачення, а також моніторинг способу життя суб’єктів декларування та джерел їх доходів ще один напрямок використання цифрових технологій в антикорупційній роботі. Він реалізується в правовій дійсності значно більшою кількістю суб'єктів, ніж застосування норм закону щодо перевірки даних декларацій про доходи осіб, які мають владні повноваження.

Електронний інтернет-майданчик для купівлі-продажу будь-яких товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів публічних бюджетів (фондів), а також контроль за допомогою цифрових технологій за економічним обґрунтуванням цін таких операцій стає потужним інструментом усунення підстав для незаконного збагачення за рахунок «відкатів» у державних закупівлях.

Правовий інститут щорічного визначення показника доброчесності кожної посадової особи державного органу оцінюється як прогресивний. Комп'ютерні програми спроможні допомогти у визначенні відповідальності та інших чеснот державного службовця на основі аналізу результатів його роботи, способу життя його самого та членів його сім'ї. Матриця алгоритмів цих програм передбачає визначення прояву добрих якостей у професійному житті людини за якісними та кількісними показниками, а також відповідно до наявних інших духовно-культурних досягнень. Культивуючи раціональне, людина постане як небесна істота, ангел і син Бога. Коли ви бачите когось іншого, захопленого чуттєвими враженнями і своїми спокусами, ви бачите тварину, а не людину [3, с. 10-13].

Ще два напрями використання цифрових технологій для реалізації антикорупційних вимог міжнародного публічного права вбачається в електронні обробці інформації, яка необхідна для уніфікації критеріїв кваліфікації корупційних дій як на стадії досудового розслідування справи, так і на стадії здійснення правосуддя у цій справі. Очікується, що штучний інтелект у вигляді спеціальних програм для обробки вихідних даних справ усуне упередженість та інші корупційні спотворення правової реальності. У цих взаємозв'язках юридичної кваліфікації справи правоохоронними органами та судами предметом контролю залишатиметься лише достовірність обставин, які були описані працівником за допомогою програми кваліфікації корупційних злочинів.

Запровадження оцінювання за допомогою штучного інтелекту для підвищення ступеня уніфікованості судової практики є необхідним для таких дій правоохоронців і суддів: а) тлумачення фактів корупційних справ; б) співставлення цих фактів з відповідними правовими нормами та встановлення цієї відповідності; в) аргументація та вмотивованість рішень. Більше цього, застосування таких комп'ютерних програм має на меті суттєво зменшити обсяг роботи судів усіх інстанцій щодо узагальнення та формування єдиної судової практики з кваліфікації хабарництва та/або інших корупційних діянь.

Ефект від штучного інтелекту також передбачається у збільшенні можливостей для визначення вірогідності та реальних випадків корупції під час розробки та реалізації довгострокових рішень органів державної влади. З його допомогою стає реальним не тільки вчасно виявити збільшення початково затверджених витрат органів державної влади на виконання рішень, але й надати оцінку необґрунтованості збільшення таких витрат. Завдяки цьому зберігається пильність громадськості до ефективності конкретного проекту та органів державної влади, обставин, які цьому сприяють [4, с. 198, 205]. Отриманий аналіз причин підвищення цін, затримки в досягненні мети дозволить виявити корупцію чи іншу дисфункцію, зокрема відповідальної гілки влади (її органу, посадової особи). Виявлення проблеми корупції на найбільш ранній стадії її зародження і/або існування зумовлює мінімізацію зусиль для її усунення та успішного продовження проекту.

Десятий напрям антикорупційної цифровізації охоплює зовнішньоекономічну діяльність. У цій сфері належного аналізу ресурсами комп'ютерних технологій потребує доброчесність поведінки підприємців, чиновників публічної влади та інших учасників міжнаціональних економічних відносин, обробка відповідної бухгалтерської та банківської інформації, зокрема в межах процедур комплаєнсу (англ. compliance – відповідність). Зокрема UNODC запропонувало визначити у міжнародному правовому акті зазначені правила відповідності, а саме: а) загальний стандарт для програм дотримання вимог щодо боротьби з хабарництвом, який зрештою слугуватиме моделлю; б) визнання системи національного кримінального права як інструменту саморегулювання для оцінки відповідальності у випадках корупції; в) порядок

схвалення міжнаціональних програм відповідності діяльності підприємців (корпорацій, юридичних осіб) антикорупційним вимогам на міжнародному рівні. Це має усувати багатонаціональні компанії від злочинної діяльності і зобов'язувати держави визнавати актуальність моделі комплаєнсу у кримінальних розслідуваннях і провадженнях, які проводяться з метою оцінки відповідальності корпорацій іншими державами [1, с. 4-5].

Отже, міжнародній спільноті націй доцільно деталізувати правила застосування цифрових технологій в усіх вищеокреслених напрямах антикорупційної роботі, що дозволить усунути кризи доброчесності і забезпечити відкритість політико-правової системи для успішного розвитку. Суттєвою дивергентною рисою цього рівня правового унормування стала динаміка змін соціальних відносин, яка перевершує темпи перетворень на національному рівні, оскільки на них впливає відразу кілька національних правових просторів. Більше того, результати, отримані за допомогою системи оцінки доброчесних намірів і змісту дій виконавців з кожної країни вимагають уніфікації за правовими стандартами, які єдині для всіх правових систем, проте такої єдності нині не досягнуто навіть на рівні інтерпретацій обсягу (глибини і ширини) основних понять у сфері фундаментальних правових можливостей людини, зокрема відсутності обмежень прав жінок в окремих юрисдикціях країн ісламської традиції права, корупційно викривленої та іншим чином несправедливо детермінованої невиправдано низької оплати праці кваліфікованих працівників (наприклад, вчених і/або практиків у сферах вірусології, лісового господарства, юриспруденції тощо). Цифровізація обробки даних доброчесності за окремими сферами суспільного життя, у нашому випадку здійснення функцій публічною владою, вбачається як спосіб наближення до зазначеного рівня міжнародної уніфікації управлінських та суміжних їм інших стандартів права. Очікувано ця робота дозволить запобігти детермінованій транснаціональною корупцією несправедливості у правовідносинах між народами, збалансувати їх взаємодію до правового паритету їхніх інтересів, як того вимагає Статут ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Manacorda S., Centonze F., Forti G. eds. Preventing Corporate Corruption. The Anti-Bribery Compliance Model. Heidelberg: Springer International Publishing. 2014. 526 p.
2. Portal Anticorrupción de las Américas. URL : https://www.oas.org/es/sla/dlc/mesicic/documentos.html
3. Pico G. della Mirandola Über die Würde des menschen. Aus dem Neulateinischen übertragen von H. W. Rüsse. Zürich : Manesse verlag. 1988. 100 p.
4. Макаренков О. Л. Правові основи інституціоналізації доброчесності публічної адміністрації у відкритому суспільстві : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 426 с.

Яна Одовічена
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
y.odovichena@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-4529-9734

ТРУДОВИЙ КОНТРАКТ ТА ГІГ-КОНТРАКТ З РЕЗИДЕНТАМИ ДІЯ СІТІ

Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» прийнятий 15 липня 2021 року [1], передбачає створення спеціального правового режиму для ІТ-галузі. Зокрема, в законі визначаються ряд заходів, які сприятимуть ефективному функціонуванню правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів.

До прийняття Закону «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» найпоширенішою формою співпраці в ІТ-галузі були цивільно-правові договори про надання послуг за допомогою яких компанія могла залучати фахівців для роботи над окремими проектами. Наразі ж, на законодавчому рівні закріплюється можливість фізичним особам укладати трудовий контракт або гіг-контракт з резидентами Дія Сіті (юридичними особами).

Згідно ст. 16 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» при наймі працівника резидент Дія Сіті може укладати з ним контракт як особливу форму трудового договору, спрямовану на забезпечення умов для ініціативності та самостійності працівника з урахуванням його індивідуальних здібностей і професійних навичок, підвищення взаємної відповідальності сторін.

Строк дії трудового контракту, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці, умови розірвання трудового контракту (в тому числі дострокового) та інші умови можуть встановлюватися угодою сторін.

Отож якщо резидент Дія Сіті уклав з працівником трудовий контракт згідно зі ст. 16 Закону, то на такі відносини поширюватимуться норми трудового законодавства.

Специфіка компаній, які працюють в ІТ-сфері – зацікавленість у короткострокових «відносинах» з певними фахівцями або ж залучення необхідних спеціалістів на окремі проекти, тобто, зазвичай немає необхідності в укладанні безстрокових трудових договорів у звичному для більшості працівників вигляді. В такому випадку законодавець дозволяє укладати гіг-контракт під яким розуміється цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії.

Детальний аналіз положень Закону дає змогу дійти висновку про те, що гіг-контракт - це фактично певна форма залучення профільних спеціалістів, яка поєднує в собі ознаки трудового договору і договору цивільно-правового характеру. Водночас залучених в такий спосіб співробітників – не приймають в штат компанії, а запрошують на конкретні проекти, де вони у визначений строк вирішують певні задачі [2].

Не дивлячись на те, що Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» визначає гіг-контракт як цивільно-правовий договір, він наділений ознаками, які характерні тільки для трудових відносин. Розглянемо основні з них.

1. Гіг-контракт може передбачати умову про час виконання робіт (надання послуг); час відпочинку; умову про місце роботи; про охорону праці та відповідальність за їх порушення; надання додаткових компенсаційних виплат та гарантій.

2. Сторони гіг-контракту можуть погодити кількість годин на день та/або на тиждень для виконання гіг-спеціалістом робіт, загальна кількість яких не може перевищувати 8 (на день) та 40 годин (на тиждень). За відсутності домовленості сторін щодо визначеної кількості годин вважається, що гіг-спеціаліст виконує роботи протягом 40 годин на тиждень. Кім того, сторони також можуть погодити умову щодо ненормованого часу для виконання робіт гіг-спеціалістом.

Отже, як бачимо, норма часу виконання завдань гіг-спеціалістом така ж, як і норма робочого часу в КЗпП України. Також для гіг-спеціалістів застосовується поняття ненормованого та надурочного часу, проте наслідки його встановлення відрізняються від наслідків, визначених трудовим законодавством. А саме не передбачено доплат і надання додаткових оплачуваних відпусток у разі залучення гіг-спеціаліста понаднормово.

3. Цікавим питанням на яке варто звернути увагу є право гіг-спеціаліста на щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (наданні послуг) тривалістю 17 робочих днів, якщо гіг-контрактом не визначено більшу тривалість такої перерви. Гіг-спеціаліст може реалізувати своє право на щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (наданні послуг) лише після спливу шести безперервних місяців виконання робіт (надання послуг) за гіг-контрактом, якщо гіг-контрактом не визначено коротший строк або на розсуд гіг-спеціаліста може бути поділена на частини будь-якої тривалості.

Крім того, витрати, пов'язані з оплатою щорічної оплачуваної перерви у виконанні робіт (наданні послуг), здійснюються за рахунок коштів резидента Дія Сіті у порядку, визначеному гіг-контрактом.

1. Ще одна особливість, яка характерна для трудових відносин полягає в тому, що резидент Дія Сіті не може встановлювати відповідальність гіг-спеціаліста у вигляді відрахувань чи зменшення розміру винагороди, визначеної гіг-контрактом, крім компенсації та випадків покладення на гіг-спеціаліста відповідальності за шкоду, завдану майну резидента Дія Сіті з вини гіг-спеціаліста.

У разі покладення на гіг-спеціаліста відповідальності за шкоду сума щомісячних відрахувань не може перевищувати 20 % місячної винагороди.

2. Резидент Дія Сіті повинен забезпечити гіг-спеціаліста необхідним обладнанням та іншими засобами, необхідними для виконання робіт (надання послуг). Для резидентів Дія Сіті це однозначно перевага, оскільки використання обладнання замовника знижує розголошення конфіденційної та іншої цінної інформації.

3. На відміну від цивільно-правового договору, гіг-контракт передбачає права працівників й на такі соціальні гарантії як перерва у виконанні робіт (наданні послуг) у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю не менш як 70 календарних днів до передбачуваної дати пологів, зазначеної в медичному висновку, і не менш як 56 (у разі ускладнення пологів або народження двох чи більше дітей – 70) календарних днів після пологів, починаючи з фактичного дня пологів; допомогу по тимчасовій непрацездатності (по вагітності та пологах, гіг-спеціалісту, який усиновив дитину); отримати статус безробітного після розірвання гіг-контракуту та ін.

Також згідно ст. 23 Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», гіг-спеціалісти підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Відомості про його страховий стаж та інша інформація, необхідна для обчислення,

призначення та здійснення страхових виплат, ведуться в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

4. Резидент Дія Сіті сплачує за гіг-спеціаліста ЄСВ у розмірі мінімального страхового внеску. Так, згідно ст.4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», особи, які уклали гіг-контракт з резидентом Дія Сіті в порядку та на умовах, передбачених Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», звільняються від сплати за себе єдиного внеску за місяці звітного періоду, за які роботодавцем (резидентом Дія Сіті) сплачено страховий внесок за таких осіб у розмірі не менше мінімального страхового внеску [3].

Отож, на даний час, трудовиі контракти та гіг-контракти можна вважати гнучким способом правового регулювання відносин в ІТ-сфері. Вони надають безліч можливостей, які можна і необхідно використовувати, однак, важливо зважати на особливості індивідуального регулювання конкретних відносин між резидентом Дія Сіті та гіг-спеціалістом, який залучається для виконання певного проєкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text

2. Б. Сердюк. Що таке гіг-контракт, історія його виникнення, особливості укладання та податкове навантаження. URL: https://dev.ua/blogs/posts/hih-kontrakt

3. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#n3

Олег Орловський
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
oleg.orlovskyy@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6107-3471

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ГАЛУЗІ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Право соціального захисту є однією з найбільш динамічних галузей права, яка зазнає чимало трансформацій протягом останнього часу. Зумовлено це, перед усім, винятковою важливістю максимально ефективного врегулювання соціально-забезпечувальних відносин, гарантування повної реалізації соціальних прав людини. Особливо гостро питання соціальної сфери постали в умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України, адже проблеми дотримання соціальних гарантій постали практично перед кожним.

Важливо звернути увагу на формулювання визначення поняття права соціального захисту, адже у ньому, по суті, відображена сама сутність даної галузі. Існує розмаїття визначень даного поняття, більшість з них засновані на характеристиці суспільних відносин, що врегульовуються правом соціального захисту. Зауважимо, що більшість науковців використовують саме термін «право соціального забезпечення». Так, С. М. Прилипко право соціального забезпечення розглядає як систему юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, котрі виникають з приводу соціального страхування громадян, перш за все, що беруть участь в суспільному виробництві нашої країни, і їх соціального забезпечення у разі настання випадку, передбаченого діючим законодавством України [1, с. 38]. На думку Б. І. Сташківа, під правом соціального забезпечення слід розуміти сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають при наданні на відповідних умовах і в певному порядку державними і недержавними органами фізичним особам, які перебувають у складних юридично значимих ситуаціях і не мають достатніх засобів для існування, безоплатно чи на пільгових умовах різних видів матеріального забезпечення з спеціально створених для цього фондів [2, с.72]. С. М. Синчук та В. Я. Бурак визначають право соціального забезпечення як систему правових норм, що регулюють комплекс однорідних, планово-організованих розподільчих відносин щодо матеріального забезпечення громадян (членів їх сімей) у разі настання соціальних ризиків за рахунок коштів спеціальних соціальних фондів чи бюджетів різних рівнів та похідних від них організаційних (процедурних, процесуальних, соціально-страхових) відносин [3, с.13]. О. В. Тищенко вважає, що право соціального забезпечення – це галузь права, яка складає сукупність правових норм, регламентованих, застосовуваних, охоронюваних державою, що регулюють соціально – забезпечувальні та інші похідні (процедурні, процесуальні) від них відносини, котрі виникають між суб'єктами права соціального забезпечення з приводу реалізації їх права на соціальне забезпечення. [4, с.118]. Вважаємо за доцільне оперувати терміном «право соціального захисту», адже він дає змогу максимально повно розкрити потенціал даної галузі права та її спрямованість. Узагальнюючи науковий доробок вчених, пропонуємо наступне визначення поняття права соціального захисту – це галузь права, спрямована на врегулювання суспільних відносин щодо реалізації людиною соціальних прав, гарантування їй гідного рівня життя, шляхом надання матеріальних благ та соціальних послуг з метою попередження або пом'якшення негативних наслідків при настанні певних соціально-значимих обставин.

Важливо зупинитись також на з'ясуванні сутнісної ознаки, яка притаманна сучасному праву соціального захисту, та яка власне, визначає його напрям розвитку. Мова йде про комплексний характер даної галузі права, а саме поєднання публічних та приватних засад врегулювання соціально забезпечувальних відносин. П. М. Рабінович пропонує розрізняти інтереси приватні (ті, які задовольняються власними інтелектуальними та фізичними діями); приватно-публічні (які задовольняються фізичними діями інших суб'єктів, у тому числі державними органами і організаціями (наприклад, виплата допомоги, надання медичної допомоги); публічні – це інтереси всього суспільства як системної єдності, цілісності [5, с. 62]. Традиційно галузь права соціального захисту сприймалася винятково як галузь публічного права. Зумовлено це було тотальним одержавленням соціальної сфери у радянські часи, повним підпорядкуванням органів соціального захисту державному та партійному апарату. Публічним правом науковці вважають сукупність норм права, предметом регулювання яких є сфера публічних (державних) інтересів, а пріоритет при цьому має воля органів державної влади, котра, однак, у першу чергу спрямована на захист інтересів особи і населення країни в цілому. Галузі публічного права ґрунтуються на централізації, коли права та обов'язки будуються на принципах влади та підпорядкування. Виходити потрібно з того, що приватне право спрямоване на задоволення індивідуальних потреб людини, виражається у приватному інтересі, натомість публічне право спрямоване на державні інтереси. Галузь права соціального забезпечення сьогодні не можна відносити виключно ні до сфери публічного, ні до сфери приватного права. П. Д. Пилипенко наголошує, що так об'єктивно склалося, що весь шлях становлення і розвитку права є яскравим свідченням того, що всі правові системи сучасного позитивного права базуються на диференціації останнього на приватне і публічне право, де перше усі свої регулятивні властивості спрямовує на задоволення потреб і захист інтересів окремих осіб, а друге – забезпечує регулювання загальних інтересів держави і суспільства [6, с.78]. Цілком підтримуємо позицію науковця про недоцільність відкидання уявлення про право як систему його галузей та інститутів, обмеживши це поняття двома структурними підрозділами – публічним і приватним правом. С. М. Прилипко вважає, що «віднесення соціального забезпечення до суто приватного може призвести до того, що держава може бути усунена від питань соціального забезпечення, перекладаючи весь тягар соціальних негараздів на плечі громадян та благодійницькі організації. Такий підхід у кінцевому підсумку призводитиме до напруги в суспільстві, недовіри до державних інститутів, невпевненості громадян, які потребують підтримки та соціального забезпечення з боку держави та суспільства, за своє майбутнє, невизначення джерел фінансування соціальної сфери взагалі тощо» [1, с. 8]. Цілком підтримуємо висновок вченого про те, що у праві соціального захисту на сучасному етапі наявні ознаки як публічного, так і приватного права [1, с.8].

Таким чином, право соціального захисту є комплексною галуззю права, яка за допомогою правових норм та сукупності відповідних методів врегульовує матеріальні, процедурні та процесуальні суспільні відносини, які складаються у процесі реалізації людиною соціальних прав. Комплексність галузі дає змогу відзначити якісне зростання питомої ваги договірного регулювання правовідносин у сфері соціального захисту, і, як наслідок, приватних начал у цій галузі права. До сутнісних ознак сучасного права соціального захисту можна віднести: комплексний характер, заснований на органічному поєднанні публічно-приватних засад врегулювання соціально-забезпечувальних відносин; подальше розширення договірної сфери регулювання відносин; гарантування людині гідного рівня життя та максимальна реалізація і захист всіх соціальних прав як визначальна мета галузі права; спрямованість на нормативно-правове врегулювання подолання бідності; розширення суб'єктного складу соціально забезпечувальних відносин, насамперед, за рахунок суб'єктів недержавного сектора надання матеріального соціального забезпечення та соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прилипко С.М. Предмет права соціального забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2007. 47 с.

2. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення : навч посіб. Київ : Знання, 2005. 405 с.

3. Синчук С. М., Бурак В. Я. Право соціального забезпечення України : Навчальний посібник. [2-ге вид., перероб. і доп.]. К. : Знання, 2006. 318 с.

4. Тищенко О. В. Поняття права соціального забезпечення*:* теоретичні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Серія Право. Випуск 26. С.115-119.

5. Рабінович П. Природне право: діалектика приватного й публічного. Право України. 2004. № 9. С.61-63.

6. Пилипенко П. Право соціального забезпечення у системі соціального права. Право України. 2004. № 10. С. 97-100.

Tetiana Osadchuk
Assistant Professor Department of Private Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine)
t.osadchuk@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1479-0632

THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE EFFICIENCY AND INTEREST OF EMPLOYEES

Information technologies have been rapidly developing in recent decades and are radically changing approaches to work organization and business operations. Computerization, automation, robotization, artificial intelligence, cloud technologies – this is far from a complete list of innovations that modern organizations are actively implementing. The goal is to optimize and improve the efficiency of business processes, reduce resource and time costs, and increase labor productivity.

The latest technologies are radically changing approaches to task execution, communication and coordination within the team, and obtaining and processing necessary business information. Many routine operations are being automated, allowing employees to focus on more complex and interesting tasks. Such innovative solutions affect both overall business efficiency and the productivity and interest of individual employees.

It is important to note that «innovative technologies are radically new or improved technologies that significantly improve production conditions or are themselves a product, and are also a set of methods and tools that support the implementation stages of an innovation» [1, p. 4; 2].

From the definition itself, it follows that the existence of innovative technologies has a significant influence on improving working conditions. Modern information technologies optimize many business processes, allow employees to distribute working time more rationally, and reduce the number of repetitive operations. This ultimately improves the overall working environment in the organization.

Undoubtedly, the latest technologies radically improve both the means and conditions of production, as well as the results of work. This has a positive effect on the efficiency and motivation of employees, as modern technologies allow them to realize their potential, develop valuable skills, work efficiently and independently. First of all, this affects employee motivation and increases job satisfaction.

It is important to note that an employee's interest is a person's motivation for a certain type of work. The higher the level of interest, the more effort an employee is willing to make to perform their work properly. On the other hand, an employee's efficiency is an indicator of how productive and high-quality a person performs their assigned work duties. The higher the efficiency, the better results the employee demonstrates.

The two above-mentioned concepts are closely interrelated, because it is the high level of staff interest that contributes to increased labor productivity and improved quality. When a person likes their work, they make more efforts to perform it efficiently. In turn, a highly efficient and productive employee, as a rule, has intrinsic motivation and interest in their activities. After all, it is difficult to systematically demonstrate excellent results if the work does not bring satisfaction.

In order to increase staff efficiency, it is necessary to constantly support and stimulate their interest in work. And vice versa, by providing opportunities for professional growth and development of employees, one can significantly strengthen their motivation and loyalty.

Given the close relationship between interest and personnel efficiency, we consider it necessary to examine in more detail the factors that influence these aspects in the context of innovative technologies.

Modern technological solutions significantly transform approaches to work organization, communication within the team, and employee motivation. Accordingly, it is important to analyze these changes and identify new levers of influence on the employee's interest and productivity in innovative environments (figure 1).

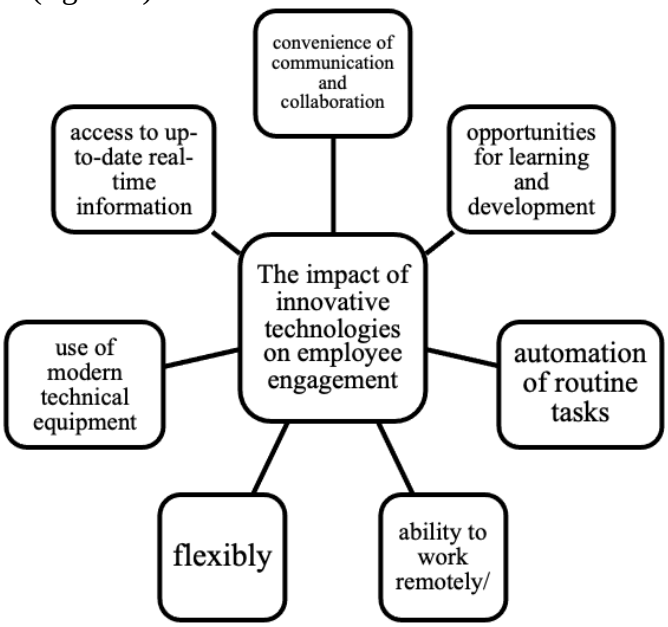

Figure 1. The impact of innovative technologies on employee interest

*compiled by the author independently

Having analyzed the factors of influence of innovative technologies on employee interest in fig. 1, several key conclusions can be drawn:

First, automation and optimization of business processes minimizes staff participation in routine operations. Instead, employees can focus on more interesting aspects of their work, which increases satisfaction and interest.

Second, innovative technologies significantly expand the possibilities of flexible and remote work. This gives staff more autonomy and freedom in organizing their work.

Third, access to up-to-date information, convenience of communication and collaboration also increase team interest by facilitating the solution of work tasks.

Thus, we see that innovative technologies stimulate the intrinsic motivation of employees and contribute to increasing the efficiency of their work. Therefore, modern information technologies (computerization, automation, robotization, etc.) are actively implemented in organizations in order to optimize business processes, increase labor productivity and reduce costs. Such technologies radically change approaches to work organization, communication and coordination within the team. In particular, routine operations are automated, allowing staff to focus on more interesting tasks.

Innovative technologies have a positive effect on employee interest by providing more autonomy, freedom and flexibility in organizing work, facilitating access to necessary information and communication. The use of modern technologies also increases staff efficiency through mobility, process optimization, and by facilitating employee training and development.

Comprehensively influencing various aspects of the work process, innovative technologies stimulate the intrinsic motivation and interest of employees, and also contribute to the growth of their productivity and efficiency.

REFERENCES

1. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навчальний. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 448 с.

2. Терещенко І.Ю. Інноваційні технології в розвитку бібліотечної продукції як складової наповнення інформаційного простору. Міжнародна наукова конференція «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору». 2014. URL : http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/329 (дата звернення: 17.11.2023)

Людмила Остафійчук
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
OstafiichukL@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4882-1038

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ ТА РОЗУМНИЙ КОНТРАКТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Розумність як принцип застосування норм цивільного права призначений насамперед для оцінки фактичної поведінки учасників цивільних правовідносин. Засада розумності вказує на те, що зміст і межі цивільних прав та обов'язків зумовлюються особливостями конкретної ситуації. Встановлення розумності чи нерозумності поведінки учасників цивільних правовідносин ґрунтується на оцінці значущості особливих обставин справи. Така оцінка здійснюється у світлі цілей цивільно-правового регулювання. При цьому мають братись до уваги існуючі уявлення про типову поведінку учасників тих чи інших відносин, про типовий (звичайний) перебіг подій.

Зміст принципу розумності згідно ч. 5 ст. 12 ЦК України полягає у презумпції розумності учасника правовідносин, коли він вважається таким, що діє розумно доти, доки не буде доведено протилежне. ЦК України широко застосовує такі категорії, як «розумна плата», «розумна ціна», «розумний строк», «розумний час», «розумна винагорода», «розумні витрати», «добросовісні і розумні дії» тощо. Про «розумність» йдеться у нормах, присвячених відшкодуванню моральної шкоди, зобов'язального права та ін.

Принцип розумності має міжнародне значення. Стаття 8 Конвенції про міжнародні договори купівлі-продажу товарів оперує поняттям «розумної сторони» [1]. У Принципах міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2016 р. термін «розумно / reasonable» вживається у 291 випадку у прямому та дотичному до цього терміну значеннях [2]. У «Принципах, дефініціях і модельних правилах Європейського приватного права» вважається важливою метою захист того, що особа розумно покладається на поведінку іншої людини. [3, с. 7] Отже розумність визначається не лише як принцип але й як мета (ціль) європейського приватного права. Основні матеріальні цілі приватного права можуть бути досягнуті лише в тому випадку, якщо застосовні норми є розумними та забезпечують певну міру правової визначеності, передбачуваності та ефективності.

Залежно від місця у механізмі реалізації права, розумність у цивільному праві розглядається у суб'єктивному і об'єктивному значеннях. У суб'єктивному значенні розумність виступає як внутрішній механізм реалізації права; як пізнавальна здатність, що передбачає нормальну діяльність свідомості суб'єкта, спрямовану на встановлення, впорядкування, систематизацію та виявлення сутності змісту, внутрішніх та зовнішніх зв'язків речей та явищ. Тут розумність тісно пов'язана із дієздатністю особи, оскільки, якщо суб'єкт не має такої здатності, він не в змозі усвідомлено вчиняти будь-які дії. Розумність в об'єктивному значенні виступає як принцип права, так як є зовнішнім мірилом оцінки дій суб'єктів на предмет співвідношення їхніх дій із цілями цивільно-правових моделей поведінки, правами, свободами та законними інтересами інших осіб, суспільства, держави.

«Розумність зумовлює раціональність волевиявлення, усвідомленість правових наслідків вчинених дій, дотримання меж здійснення суб'єктивних цивільних прав. Зазвичай, розумними слід вважати дії особи, що наділена нормальним, середнім рівнем інтелекту, знань і

життєвого досвіду, що дозволяє їй адекватно оцінювати ситуацію, моделювати в ній свою поведінку і здійснювати волевиявлення, а також передбачати можливі наслідки. Розумність по суті характеризує інтелектуальні та моральні якості людини через порівняння її юридично значущої поведінки із можливою поведінкою усередненої людини» [4, с. 13], – зазначає О. Є. Кухарєв.

Розумний – це той, хто володіє розумом і йдеться у такому разі про розумність як ознаку, що характеризує певного суб'єкта (людину). Тому не можна говорити про те, що розумом володіють, наприклад, ціна або строк. Така властивість притаманна лише людині. Проте інші значення слова «розумний» (заснований на розумі, доцільний) стосуються уже не самого суб'єкта (людини), а його дій і можуть також використовуватися для характеристики певних явищ (наприклад, строків, ціни, витрат тощо). Отже, розумність може характеризувати, по-перше, самого суб'єкта (учасника цивільних відносин), по-друге, його дії і, по-третє, певні процеси і явища (ціну, строк, витрати тощо) [5, с. 71].

Досліджуючи принцип розумності у цивільному праві України Н.Ф. Чубоха робить висновок, що «визначити межі між «розумною» та «нерозумною» поведінкою певної особи, розумною чи нерозумною ціною, строком є досить складно. До того ж, навіть при дотриманні і розумінні цих принципів стосовно себе, особі, яка застосовує право, важко оцінити їх дотримання зі сторони інших осіб. Адже критерії, за допомогою яких можна було б оцінити юридичний вчинок конкретного суб'єкта цивільних правовідносин з позицій розумності, мають відносний характер, тому що системи цінностей осіб, які реалізують право, можуть суттєво відрізнятися між собою» [6, с. 292].

В сучасному цифровому світі з'явилися нові форми договорів, які називають розумними контрактами. Можна вважати, що основою укладення таких контрактів власне і є принцип розумності. Це інноваційна форма контрактів, укладення, виконання та припинення яких відбувається за участю або без участі людини, але з використанням мережевих комп'ютерних програмних та/або програмно-апаратних засобів, що мають взаємозв'язок з фізичними або цифровими об'єктами. Розумний контракт визнається еквівалентом традиційного контракту, який за допомогою інформаційно комунікаційних технологій може укладатися, виконуватися і припинятися за участю або без участі людини. Участь людини може проявлятися навіть в простому ініціюванні виконання розумного контракту [7, с. 29]. Джош Старк зазначає, що поява розумних контрактів, швидше за все, може призвести до переоцінки загальноприйнятої практики договірного права в міру того, як юристи будуть визначати, які типи угод і термінів найкраще підходять для програмування та автоматичного виконання, а які слід залишити для складання природною мовою [8]. Щодо принципів розумних контрактів, то Нік Сабо має позицію, що «успіх загального права контрактів в поєднанні з високою вартістю його заміни робить доцільним як збереження, так і використання принципів цього права там, де це необхідно» [9]. Макс Раскін вважає смарт-контракти угодами, що виконуються автоматизовано за допомогою комп'ютерних програм, що мають контроль над фізичними або цифровими об'єктами, реалізація яких відбувається без людського впливу і звернення до суду [10], проте можливість розгляду таких спорів в суді розглядається, особливо у галузі фінансових послуг.

Н. Сабо історично першим визначив «розумний контракт як набір обіцянок, зазначених в цифровій формі, включаючи протоколи, в якій сторони виконують ці обіцянки» [9]. О. А. Баранов визначив розумні контракти – інноваційною формою контрактів, «укладення, виконання та припинення яких відбувається за участю або без участі людини, але з використанням мережевих комп'ютерних програмних та/або програмно-апаратних засобів, що мають взаємозв'язок з фізичними або цифровими об'єктами. Відмінною рисою цього визначення є те, що розумний контракт визнається еквівалентом традиційного контракту, який за допомогою ІКТ може укладатися, виконуватися і припинятися за участю або без участі людини. Участь людини може проявлятися навіть в простому ініціюванні виконання

розумного контракту. Крім того, це визначення інваріантне до типу використовуваних технологій і до типу використовуваних мов програмування» [7, с. 29].

Розумний контракт – це свого роду програма, яка кодує бізнес-логіку та працює на виділеній віртуальній машині, вбудованій у блокчейн або іншу розподілену книгу. Такі умови, як авторизація платежу, квитанція про відправлення або порогове значення показань лічильника комунальних послуг, є прикладами простих подій, які ввійшли в наше життя. Ці види розумних контрактів розгортаються в існуючому блокчейні або іншій інфраструктурі розподіленої книг після нашої авторизації (у вигляді логіну та паролю чи ідентифікації за допомогою електронного цифрового підпису тощо). Смарт-контрактам не притаманні деякі традиційні категорії договірного права, наприклад, – категорія неналежного виконання зобов'язання, адже завдяки їм усувається сам ризик недобросовісності сторін договору. А бізнес-команди співпрацюють із розробниками, щоб визначити критерії бажаної поведінки смарт-контракту у відповідь на певні події чи обставини.

Звісно, що написати контракт простою мовою на папері набагато складніше, чим використати розумний контракт, умови якого запрограмовані в блокчейні, отже висловлені менш складним способом. У цьому аспекті визнається, що розумні контракти не можуть застосовуватися до всіх випадків. Це пов'язано з тим, що іноді в контрактах потрібно визначити конкретні умови виконання відповідно до життєвої ситуації. З іншого боку, юристам властиво моделювати ситуацію абстрактно, хоча це скоріше є недоліком, аніж перевагою. Невизначеність при виконанні контрактів неминуче призводить до виникнення суперечок, основними причинами яких є використання категорій: «згідно прийнятих стандартів», «розумний строк», «звичайна добросовісна практика» тощо. Розумний контракт таких категорій не містить, тому що термінологія машинного тексту цього не допускає. В цьому аспекті розумний контракт має однозначну перевагу перед звичайним, оскільки виключення цих категорій з його тексту робить умови зрозумілими та усуває суперечки.

Розумність вимагає від учасника цивільних правовідносин вияву турботливості та обачності про права і інтереси інших учасників, сумлінного виконання своїх обов'язків. Ю. А. Тобота стверджує, «що розумними є такі дії учасника цивільних відносин, коли вони справедливо враховують права і свободи інших учасників: він ставиться до прав і свобод інших учасників як до своїх власних, ставить їх у рівне положення зі своїм положенням…» [5]. Проте, знайти який-небудь загальний критерій, який самостійно б визначав нерозумну поведінку особи у всіх випадках використання у правовій ситуації категорії «розумності» просто не можливо. Тут слід мати на увазі, що саме спонукало законодавця ввести в зміст норми права юридичний факт оціночного характеру, з яким пов'язуються певні правові наслідки [11, с. 4-5], зауважує В. П. Феннич. Як правило, в момент видання закону не можливо спрогнозувати майбутні ситуації, їх особливості і обставини, які їх супроводжуватимуть. Тому, категорія презумпції розумності є «ситуаційною» нормою, призначеною для використання суддівського розсуду і закріплюється в законодавстві на випадок невизначеності поведінки суб'єкта в тих чи інших конкретних обставинах [11, с. 5].

Слід враховувати, що розумною є відповідність правомірної поведінки нормам права (Закону). Тобто, «розумність» характеризується правомірністю. Діяти відповідно до принципу розумності – це діяти правомірно. При цьому розумною визнається лише така поведінка, яка не просто вважається розумною безпосередньо самим суб'єктом відповідно до його особистої мети, але й визнається об'єктивно розумною – спрямованою для досягнення цілей, допустимих правом. Отже, принцип розумності є оціночним поняттям, а розумність чи нерозумність поведінки суб'єкта цивільних прав може бути встановлена лише судом з урахуванням фактичних обставин, у яких перебував суб'єкт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про міжнародні договори купівлі-продажу товарів: Конвенція ООН від 11.04.1980 р. Міжнародні договори України. К.,1997. Т. 1: 1986–1990. С. 83-113.

2. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016. International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), Rome, 2016. 512 p. URL: https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf

3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Sellier. European Law Publishers GmbH, 2009. 1604 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf

4. Цивільне право України. У двох частинах. Частина 1. Навчальний посібник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора, канд. юрид. наук, доц. Кухарєва О. Є., канд. юрид. наук, доц. Ткалича М.О. Запоріжжя, 2016. 284 с.

5. Тобота Ю.А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві: монографія / Ю. А. Тобота. Х.: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2020. 143 с.

6. Чубоха Н.Ф. Принцип розумності у цивільному праві України: поняття та особливості застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, 2013. Вип. 21.Ч. 1. Т. 1. С. 290-292.

7. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): правові проблеми застосування розумних контрактів. *Інформація і право*, 2017. № 4(23). С. 26-40.

8. J. Stark. How Close Are Smart Contracts to Impacting Real-World Law? Apr 11, 2016. URL : https://www.coindesk.com/blockchain-smarts-contracts-real-world-law/

9. N. Szabo, Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets, 1996. URL : http://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html

10. M. Raskin. The Law and Legality of Smart Contracts. April 2017. URL : https://www.georgetownlawtechreview.org/the-law-and-legality-of-smart-contracts/GLTR-04-2017

11. Феннич В. П. Доказова презумпція розумності у механізмі захисту цивільних прав в Україні. Механізми охорони та захисту майнових прав в Україні та ЄС (м. Київ, 12 листопада 2008 року): Науково-практична конференція «Загальні тенденції та особливості реалізації, охорони та захисту приватних прав в Україні та ЄС»: Збірник матеріалів круглого столу / Ред. кол.: О. Д. Крупчан, М. К. Галянтич, В. І. Король, І. Е. Берестова. Київ: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2008. С. 160-169.

Ауріка Паскар
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
a.pascar@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-0765-1143

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

В сучасному світі, що стрімко розвивається, інформаційні технології стають невід'ємною частиною різних сфер життя, серед яких і діяльність органів судової влади та правосуддя. Роль та вплив інформаційних технологій на судову систему сьогодні є ключовими аспектами, які визначають не лише ефективність правосуддя, але і його доступність для громадян. Враховуючи досягнення у сфері комп'ютерних технологій за останні десятиліття можемо стверджувати, що вони перетворили не лише спосіб обміну інформацією, але й сам процес здійснення правосуддя. Впровадження сучасних інформаційних систем дозволяє значно прискорити розгляд справ, покращити обмін даними між учасниками судового процесу та забезпечити більшу прозорість в діяльності судових органів.

Взаємодія інформаційних технологій і правосуддя охоплюється питаннями електронного документообігу між судом та учасниками процесу, функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), електронного зберігання та доступу до інформації, створенням інформаційних онлайн-платформ та реєстрів, участі у судовому засіданні в режимі відео конференції тощо. Попри наявні ризики та проблеми у сфері забезпечення кібербезпеки та конфіденційності інформації у цифровому середовищі, в цілому, розвиток цифрових технологій та їх впровадження у діяльність органів судової влади сприяє більш ефективному адмініструванню судочинства.

За своєю сутністю право на судовий захист є ефективним правовим засобом забезпечення, захисту та відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Згідно законодавчим положенням суд забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина та держава гарантує кожній особі право оскаржити в суді рішення, дії або бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. У контексті забезпечення права на судовий захист, слід підкреслити, що держава повинна не лише гарантувати дане право на законодавчому рівні, але й впроваджувати ефективні механізми його реалізації, в тому числі шляхом використання сучасних технологій.

У розрізі реалізації права на судовий захист цифрові технології сприяють як ефективності, так і доступності юридичної системи. З приводу доцільності впровадження інформаційних технологій в судову систему відмічається що це не лише відповідь на модні тенденції, але і стратегічний шлях до забезпечення прозорості в роботі судів. Введення інформаційних технологій має на меті створення єдиної точки взаємодії громадян та організацій із судовими структурами, що в свою чергу сприяє деперсоніфікації відносин та є додатковим механізмом в протидії корупції в судовій системі [2]. З огляду на це уявляється, що відсутність прямого особистого контакту між особою та представниками судової влади є також способом забезпечення безперешкодного доступу до суду та судочинства. Це може сприяти підвищенню об'єктивності судового процесу, уникненню можливих впливів, пов'язаних з особистісною взаємодією.

Щодо питань діджиталізації правосуддя, то даний процес було започатковано впровадженням ЄСІТС в діяльності судів. Так, згідно Указу Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» [3], Державна судова адміністрація розробила та схвалила Концепцію створення ЄСІТС. Основною ціллю цієї ініціативи є забезпечення інформаційної та технологічної підтримки судочинства, при цьому дотримуючись принципу балансу між потребами громадян, суспільства та держави у вільному обміні інформацією, і встановлюючи необхідні обмеження на її розповсюдження. ЄСІТС представляє собою комплекс заходів нормативно-правового, організаційно-розпорядчого характеру, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, спрямованих на збір, обробку, зберігання та аналіз інформації. Взаємодія цієї системи реалізується через відповідні стандарти та протоколи, програмні інтерфейси, стандарти даних, а також механізми архівного ведення та управлінських процесів інфраструктури [4].

Важливою складовою даної системи у розрізі реалізації права на судовий захист є можливість електронного документообігу між учасниками справи. Наприклад, ч. 4 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України встановлює, що ЄСІТС забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відео конференції [5]. Передбачена законодавцем можливість звернення до суду, в тому числі шляхом надсилання позовних заяв та інших матеріалів у електронному форматі, сприяє оптимізації можливостей реалізації права на судовий захист та є додатковою гарантією доступності правосуддя.

Отже, використання сучасних технологій в судочинстві сприяє покращенню умов реалізації права на судовий захист, оптимізації комунікації міс судом та учасниками справи та підвищенню ефективності роботи судових органів. Їх впровадження сприяє доступності, прозорості, ефективності та справедливості правосуддя. Разом із зручністю використання інформаційних технологій не менш важливими є попередження та розв’язання питань безпеки та конфіденційності інформації, які стають важливим аспектом забезпечення права на судовий захист у цифровому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення 10.11.2023).

2. Реалізація проекту «Електронний суд» – алгоритм дій. URL: http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-942/ (дата звернення 10.11.2023).

3. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 № 361/2006 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/361/2006 (дата звернення 10.11.2023).

4. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи URL: http://od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/conzepcia/ (дата звернення 10.11.2023).

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Редакція від 18.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення 10.11.2023).

Петро Пацурківський
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID https://orcid.org/0000-0001-5081-7842
ResearcherID D-5476-2016
p.patsurkivskyy@chnu.edu.ua

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДИ БАЗОВИХ МІРИЛ ПРАВОВЛАДДЯ

Вступ. У сучасному міжнародному і національному політикумі, в експертному середовищі та у більшості пізнавальних традицій правознавства виробився і уже впродовж значного періоду часу наявний консенсус стосовно загального розуміння і сприйняття ними винятковості цінності принципу верховенства права як інструменту забезпечення людських прав і свобод, плюралістичної демократії і сталого розвитку суспільств. Однак цим їх консенсус стосовно принципу верховенства права і вичерпується. Стосовно ж природи і змісту принципу верховенства права, особливо належних інструментів його моніторингу у різних суспільствах, достовірності і порівняльності їх результатів мають місце перманентні суперечки, які час від часу набувають характеру гострих дискусій. З метою їх подолання хоча б до певної міри та реального впровадження принципу верховенства права у повсякденну суспільну практику авторитетні міжнародні інституції виробили цілий ряд сприйнятих міжнародним співтовариством, образно кажучи, мірил правовладдя, які останнім часом активно і постійно застосовуються із вищезазначеною метою. Це мірила правовладдя Венеційської Комісії, прецедентна судова практика ЄСПЛ та індекс верховенства права Всесвітнього банку.

Метою дослідження є порівняльний аналіз їх природи, потенціалу і функціонального призначення. Звідси основним методологічним інструментом дослідження є **порівняльний підхід**.

Виклад основних результатів дослідження. Найдавнішою серед мірил правовладдя за часом її існування є прецедентна практика ЄСПЛ. Як спеціальне мірило правовладдя вона не задумувалась, а постала у такій якості спонтанно (природно чи буттєво) і саме в цьому полягає її найбільша цінність. Не маючи у якості своєї спеціальної мети діагностування чи моніторинг стану верховенства права в тому чи іншому соціумі, ЄСПЛ репрезентує найоб'єктивнішу інформацію у цій царині, однак не щодо стану верховенства права у певному суспільстві чи регіоні світу в цілому, а тільки щодо порушень цього принципу певними державами передусім й іншими суб'єктами права. До прикладу, Україна за цим показником уже багато років належить до ряду держав, у яких найгірші показники щодо захищеності людських прав, а значить і стану верховенства права у ній, а громадяни України і жителі без громадянства змушені по даний час шукати земної справедливості в ЄСПЛ. Не змінило істотно цієї ситуації і прийняття Україною ще у 2006 р. спеціального закону щодо застосування рішень і судової практики ЄСПЛ в цілому у ній [1].

Цей факт переконує в тому, що неприпустимо так вузько, буквально сприймати рішення ЄСПЛ як інформацію про стан верховенства права в цілому та обмежуватися намаганнями позбутися лише конкретних недоліків, про які у цих рішеннях йдеться. Глибинна філософія прецедентної судової практики ЄСПЛ полягає в тому, щоб поглянути крізь призму конкретних недоліків на стан верховенства права панорамно, схопити його як явище в цілому і побачити за ними головний позитивний обов'язок держави, який полягає у створенні національної правової рамки, тобто, системи юридичних інструментів, які б забезпечили ефективний

захист людських прав і верховенства права в цілому, як інститутів права. Отже, само по собі вищезазначене мірило правовладдя не є генетично дефектним – такою виявилася національна практика його застосування.

Докорінно відрізняється за своєю природою від прецедентної судової практики ЄСПЛ таке мірило правовладдя, як індекс верховенства права Всесвітнього банку. Даний індекс застосовується передусім для цілей моніторингу сталого розвитку суспільств в аспекті зміцнення національного і міжнародного правопорядку. Він є своєрідним гібридом експертного оцінювання. Цей індекс в своїй еволюції зазнав кардинальних змін, позбувся надмірної типізації індикаторів, які домінували на перших порах його застосування, але залишився парадигмально неспівставним із тією конкретикою діагностування верховенства права, яка досягається при застосуванні в якості відповідного критерію прецедентної судової практики ЄСПЛ. Якщо на перших порах застосування цього індексу моніторилися не більше 10 параметрів, які сигналізували про стан верховенства права у відповідному об'єкті контролю, то починаючи з 2009 р. число цих параметрів контролю було збільшено до 44, а їх самі суб'єкт моніторингу об'єднав у 8 таких груп: 1) обмеження повноважень і дискреції держави у публічній сфері; 2) стан основоположних людських прав; 3) прозорість діяльності урядів держав; 4) рівень корупції; 5) стан безпеки та правопорядку в суспільстві; 6) якість законів та правозастосування в державі; 7) стан цивільного судочинства; 8) стан кримінального судочинства.

Не менш глибоких трансформацій зазнала і система критеріїв моніторингу верховенства права. Особливо динамічними у цей період виявилися зміни в оцінюванні такої чутливої суспільної сфери, як корупція та ставлення до неї у відповідному соціумі. До прикладу, кількість джерел інформації, яка береться при цьому до уваги, збільшилась із 5 в 2009 р. до 13 у 2022 р., а число суб'єктів оцінювання корупції зросло за цей же час із 2 національних експертів-фахівців в цій сфері – фізичних осіб до 12 різних організацій, що спеціалізуються на моніторингу корупції в певному соціумі щонайменше впродовж двох років перед здійсненням відповідного заміру рівня корупції [2].

В цілому в оцінюванні стану верховенства права за його індексом Всесвітнього банку взяли участь у 2022 р. понад 150 тис. домогосподарств, 3600 представників експертного середовища – фахівців із сфери застосування права із 140 країн світу. В такий спосіб до моніторингу верховенства права було залучено і громадянське суспільство як гаранта дотримання верховенства права. За цим оцінюванням Україна посіла 76 позицію у 2022 р. [3] із 140 можливих проти 74 позиції у 2021 р., а у 2023 р. опинилася аж на 89 місці рейтингу [4], що неможливо пояснити тільки російсько-українською війною. Корупціонери кинули Україні виклик і не прийняти його Україна не вправі.

Принагідно зазначимо, що за евристичним потенціалом та інформативністю показники стану верховенства права в Україні як за його оцінюванням за критеріями ЄСПЛ, так і за індексом верховенства права Всесвітнього банку співмірні між собою, що є свідченням якості цих мірил правовладдя та їх ефективності. Проте в Україні обидва ці мірила правовладдя, на нашу думку, недооцінені. Можливо, тому, що ними неможливо маніпулювати.

Ще іншу природу має мірило правовладдя Венеційської Комісії. Загальновідомо, що Венеційська Комісія є позадержавною, позаполітичною експертною інституцією, а тому і вироблені нею мірила правовладдя мають таку ж експертну природу, точніше кажучи, вони є критеріями експертного моніторингу стану верховенства права у відповідному його об'єкті. Родзинкою мірил правовладдя Венеційської комісії є досягнення нею консенсусного розуміння суті та змісту відповідних критеріїв верховенства права. Необхідно зазначити, що обидва попередні мірила правовладдя хибують цією стороною їх інструментарію, внаслідок чого різні експерти та експертні групи, одним словом, оцінювачі вкладають неоднаковий зміст у тлумачення конкретних критеріїв моніторингу стану верховенства права у різних його об'єктах.

Першим парадигмально значимим результатом тривалого пошуку усіма членами Венеційської Комісії чіткого консенсусного розуміння як поняття верховенства права, так і його субстантивних елементів стала доповідь Комісії «Верховенство права», схвалена нею на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р. Такими елементами було визнано: 1) законність включно із прозорим, підзвітним і демократичним процесом введення в дію приписів права; 2) юридичну визначеність; 3) заборону свавілля; 4) доступ до правосуддя, представленого безсторонніми і незалежними судами; 5) дотримання людських прав; 6) заборону дискримінації і рівність перед законом [5].

11-12 березня 2016 р. Венеційська Комісія у її Доповіді «Мірило правовладдя» уточнила і розвинула на основі власного досвіду та із врахуванням практики застосування вищезазначених критеріїв суті і змісту верховенства права її ж попереднє консенсусне розуміння верховенства права. У ній було уточнено найменування базових структурних елементів верховенства права, конкретизовано зміст кожного з них, викладено його у формі певної матриці верховенства права. Однак вищезазначене не змінило природи цього мірила правовладдя – воно залишилося системою критеріїв для моніторингу стану верховенства права у певному об'єкті оцінювання [6].

Висновки. Суспільна практика виробила три мірила правовладдя: прецедентну судову практику ЄСПЛ; індекс верховенства права Всесвітнього банку; юридичну матрицю Венеційської Комісії. За допомогою першого з цих мірил здійснюється опосередкований моніторинг верховенства права у суспільстві, індекс верховенства права Всесвітнього банку уможливлює прямий моніторинг реального стану верховенства права у соціумі, а мірило правовладдя Венеційської Комісії є системою критеріїв для оцінювання стану верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

2. Індекс сприйняття корупції – 2022 р. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/

3. Індекс верховенства права – 2022. URL: https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2022/Ukraine

4. Індекс верховенства права – 2023. URL: https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/

5. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25026 березня 2011 року. Право України. 2011. №10. С. 168-184.

6. Мірило правовладдя. Ухвалено Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні 11-12 березня 2016 року. Київ. 2017. 163 с.

Роман Пожоджук
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
головний консультант Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України,
докторант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(м. Київ, Україна)
1rp@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6414-4797

МІРКУВАННЯ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВОСТІ СПОЖИВАЧІВ

Певні групи споживачів, які є особливо сприйнятливі як учасники споживчих правовідносин, визнаються вразливими споживачами. Вразливі споживачі існували завжди. Однак у сучасному розвиненому суспільстві вони є легко досяжними для суб'єктів господарювання, а тому такі споживачі стають більш вразливими, особливо під потужним впливом продавців [1] *(тут і далі переклад наш – Р. П.)*. Докази свідчать про те, що через зростання різноманітності та доступності продуктів і послуг споживачам важко зробити правильний вибір [2]. Крім того, незважаючи на те, що вразливі споживачі часто можуть втратити більше, якщо з покупкою щось піде не так, вони, здається, менш схильні, ніж інші споживачі, що-небудь з цим зробити [3]. За таких обставин стає очевидно, що сучасне суспільство з його стрімким розвитком повинно приділяти особливу увагу щодо захисту вразливих споживачів від впливу на них суб'єкта господарювання.

Вразливість споживачів можна розглядати як постійний, тимчасовий чи неминучий стан фізичної особи, яка внаслідок своїх індивідуальних характеристик та/або об'єктивних обставин, які більшою мірою не залежать від її волі, перебуває у особливо невигідному становищі стосовно суб’єкта господарювання та/або є більш сприйнятливою за звичайних обставин ніж інші фізичні особи до завдання їй шкоди [4, с. 139].

Наявність проблеми вразливості споживачів вимагає певної реакції з боку держави, суспільства та конкретних осіб. Держава є відповідальною перед людиною. Ця концепція базується, зокрема на визнанні людини найвищою соціальною цінністю. А тому, цілком очевидно, що державні інститути повинні забезпечувати захист та охорону прав споживачів, особливо тих, які є вразливими. Той факт, що споживач перебуває у нерівному становищі вже вимагає втручання держави у споживчі відносини, однак щодо вразливого споживача повинно бути більш серйозне втручання. Тут йдеться про надання суб'єкту права можливостей реалізації його прав, які є обмеженими внаслідок об'єктивних причин.

Таким чином, законодавець повинен встановлювати такі правила поведінки, що допоможуть споживачам, які є вразливими не відчувати цього стану, а у разі порушення їх прав надавати ефективні засоби захисту їх прав. Тому, одним із основних способів вирішення вразливості є законодавче закріплення положень щодо захисту таких осіб та механізму їх захисту. Одним із прикладів суттєвої законодавчої реакції є передбачення в енергетичних законах окремої категорії вразливих споживачів та надання їм відповідного захисту.

Крім того, певним категорія споживачів, які є вразливими можна допомагати розвивати їхню споживчу незалежність. Р. А. Кларк (R. A. Clark) споживчу незалежність визначає як стійку тенденцію споживача реагувати на соціальні впливи, пов'язані з вибором і використанням продукту та бренду, надаючи мінімальне значення встановленим нормам референтних груп

споживачів, натомість дотримуючись особистих уподобань і смаків, при цьому незважаючи на явне відхилення від встановлених норм споживчої поведінки відсутня мотивація активно виступати проти існуючих норм [5]. Отже, йдеться *de facto* про впевненість споживача та власний комфорт, однак без активного бунту та без врахування споживчої поведінки інших споживачів під час прийняття рішення про придбання/не придбання продукції.

Водночас, як доволі слушно відмічалося в науці, досвід споживчої вразливості тісно пов'язаний із самоусвідомленням власної компетентності впоратися з ситуацією споживання, визнанням у суспільстві та безпекою себе і відповідних розширень (тобто майна, домашніх тварин, членів сім'ї) [6]. У цьому контексті також слушним є міркування М. А. Файнман (M. A. Fineman), яка вказує, що стійкість є критично важливим, але неповним вирішенням нашої вразливості [7]. Таким чином, застосування певних інструментів щодо покращення незалежності чи стійкості споживачів повинно мінімізувати вразливість як таку, чи у певних випадках взагалі подолати її. Наприклад, забезпечена державою та/або недержавними організаціями споживча освіта та/або просвіта може допомогти окремим вразливим споживачам (які, наприклад, не мали доступу до якісної освіти), досягти відповідної незалежності та стійкості.

Ще одним способом вирішення проблеми вразливості є покладення на суб'єкта господарювання обов'язку попереджати про особливості його товарів, робіт та послуг. Якщо суб'єкт знає або повинен був знати на основі свого досвіду, що деякі люди можуть мати рідкісну, своєрідну реакцію на його продукт, він зобов'язаний попередити покупців [8]. У цьому випадку більше йдеться про фізичну вразливість споживачів до певної продукції, особливо це відноситься до їжі та побутової хімії. Ця концепція відображає превентивний підхід.

Превентивний підхід щодо захисту вразливих споживачів також висловлювався організацією «Голос європейського споживача у стандартизації», яка вважає, що вразливі споживачі можуть бути ефективно захищені, лише якщо їхня (передбачувана) поведінка буде належним чином врахована виробниками під час розробки продуктів [9].

До того ж К. Ріфа (C. Riefa) окремо вказує, що справедливість на цифрових ринках має бути сформованою, а не чимось, що пропонується споживачеві просто як засіб відшкодування після того, як збиток уже стався. Невелика міра запобігання шкоді та нагляду за ринком є важливими [10]. Тобто, авторка пропонує запровадити на цифрових ринках превентивний підхід, який буде кращим ніж відшкодування шкоди. Це логічно, оскільки запобігання, є ефективнішим, ніж відшкодування. Відтак, певні законодавчі норми, що відображатимуть превентивний підхід позитивно впливатимуть на вирішення проблеми вразливості споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Shi, Hua & Jing, Feng & Yan, Yang & Nguyen, Bang. (2017). The Concept of Consumer Vulnerability: Scale Development and Validation. International IJC. Volume 41. Issue 6. pp. 769–777. https://doi.org/10.1111/ijcs.12390.

2. Brennan, Carol, and Martin Coppack. «Consumer Empowerment: Global Context, UK Strategies and Vulnerable Consumers» International journal of consumer studies 32.4 (2008): 306–313. https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2007.00640.x.

3. Andreasen, Alan R. and Jean Manning (1990), «The Dissatisfaction and Complaining Behavior of Vulnerable Consumers». The Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior. 3(1), pp. 12-20. URL: https://www.jcsdcb.com/index.php/JCSDCB/article/view/704 (accessed: 21.06.2023).

4. Роман Пожоджук. Поняття та правова природа вразливості споживачів. Право України. 2023. № 9. С. 128-141.

5. Clark, R. A. (2006). Consumer Independence: Conceptualization, Measurement and Validation of a Previously Unmeasured Social Response Tendency. URL: http://purl.flvc.org/fsu/fd/FSU_migr_etd-3597 (accessed: 05.07.2023).

6. Baker, S. M., Gentry, J. W., & Rittenburg, T. L. (2005). Building Understanding of the Domain of Consumer Vulnerability. Journal of Macromarketing, 25(2), 128-139. https://doi.org/10.1177/0276146705280622.

7. Fineman, Martha Albertson, Vulnerability and Inevitable Inequality (December 13, 2017). Oslo Law Review, Vol. 4, pp133-149, Emory Legal Studies Research Paper. URL: https://ssrn.com/abstract=3087441 (accessed: 09.06.2023).

8. Morgan, F. W., Schuler, D. K., & Stoltman, J. J. (1995). A Framework for Examining the Legal Status of Vulnerable Consumers. Journal of Public Policy & Marketing, 14(2), 267–277. https://doi.org/10.1177/074391569501400208.

9. ANEC Position Paper: How to protect vulnerable consumers? 2011. URL: https://www.anec.eu/images/Publications/position-papers/Child/ANEC-CHILD-2011-G-111final.pdf (accessed: 06.07.2023).

10. Riefa, C. (2022) Protecting vulnerable consumers in the digital single market. European Business Law Review, 33 (4). pp. 607-634. https://doi.org/10.54648/eulr2022028.

Наталія Процьків
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.protskiv@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-2182-4936

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОХОРОНУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Інтелектуальна власність відіграє важливу роль в сучасному світі як нематеріальний актив, частиною якої є авторське право. Зокрема, авторське право можна розглядати як право, яке можна легко придбати та неправомірно використати. З однієї сторони, порушень прав авторів постійно збільшується у зв'язку з розповсюдженням сучасних цифрових технологій, а з іншої – цифрові технології полегшують управління даними, які пов'язані з авторським правом. Використання твору в цифровому середовищі є одним із проявів здійснення авторських прав.

Визначення «цифрова технологія» міститься в Законі України «Про національну програму інформатизації». Цифрова технологія – сукупність систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій [1].

З розвитком ринку технологій стає важко самостійно захищати авторські права без належної правової процедури. Проблема захисту прав виникає як на міжнародному, так і національному рівнях. Тому законодавство про авторське право повинно адаптуватися до змін, що стосуються споживання та розповсюдження матеріалів, захищених авторським правом. Особливо це стосується питання приналежності прав на цифрові об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту. В серпні 2023 року суд США у Вашингтоні, округ Колумбія ухвалив рішення згідно якого витвір мистецтва створений штучним інтелектом без участі людини, не може бути захищений авторським правом. Все більше авторів подають до суду на OpenAl за порушення авторських прав.

7 червня 2019 року набула чинності Директива ЄС 2019/790 про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку. Метою Директиви є модернізація законодавства про авторське право, захист авторів. Дана Директива передбачає правила адаптації певних винятків та обмежень авторського права і суміжних прав до цифрового і транскордонного середовищ, а також заходи сприяння певним практикам ліцензування, зокрема, але не тільки щодо поширення некомерційних творів та інших об'єктів та доступності аудіовізуальних творів на он лайн платформах, відео на запит, для забезпечення ширшого доступу до контенту. Вона також містить правила сприяння використанню контенту, що є суспільним надбанням [2]. Однак Директива має і своїх критиків, які вважають, що в ній містяться обмеження свободи висловлювань та розповсюдження інформації. Директива містить п'ять різних мір, які спрямовані на посилення становища авторів:

– Принцип належної винагороди;

– Забезпечення прозорості, що дозволить авторам отримати доступ до інформації про використання їх творів;

– Механізм перегляду договорів в частині коригування винагороди, якщо виявиться, що економічна вартість прав значно вища, ніж було оцінено спочатку;

– Механізм можливості відкликання авторами прав, якщо їх твори не використовуються;

– Порядок вирішення спорів. Крім судового розгляду спору, держави-учасниці повинні передбачити альтернативну процедуру вирішення спорів.

1 січня 2023 року набув чинності Закон України «Про авторське право та суміжні права», який імплементував в національне законодавство директиви ЄС у сфері авторського права. Закон регулює і твори, створені в цифровій формі, і можливості застосування штучного інтелекту як права особливого роду (sui generis) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Стаття 33 Закону встановлює, що «неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта» [3]. У результаті утворення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають. Однак і новий Закон не вирішує всіх проблем. Головна проблема – це порушення авторських прав в Інтернеті, які пов'язані з цифровим копіюванням. Порушення прав в Інтернет мережі можливо і при використанні гіперпосилань та фреймів. В цих випадках користувач може вводитися в оману відносно джерела веб-сторінки.

Інша проблема – це правомірне використання творів, яке дозволено Законом «Про авторське право та суміжні права» і де перераховані випадки вільного використання творів. Тому можна копіювати твори, які захищені авторським правом для добросовісного використання без дозволу правоволодільця, але при цьому не завжди можна чітко визначити межі такої добросовісності. Однією з ознак добросовісного використання можна вважати відсутність комерційної складової. Наступним фактором є характер твору, який захищається авторським правом: більший захист отримають оригінальні твори ніж компіляції. Третім фактором, який впливає на добросовісність використання твору є кількість та ступінь використання матеріалів. Четвертий фактор – це вплив використання на вартість твору, який захищений авторським правом.

Вільний доступ до інформації та знань безумовно є благом. Однак, необхідно забезпечити і можливість авторам отримувати справедливу винагороду. Громадська думка також не сприяє захисту авторських прав. Певна частина суспільства вважає, що несанкціоноване копіювання є прийнятним, тому що піратські твори доступні за ціною або взагалі безкоштовні.

17 березня 2023 року завершилася 43-тя сесія постійного комітету ВОІВ з авторського права та суміжних прав, де було проведено аналіз авторського права, пов'язаного з цифровим середовищем (SCCR/43/7). За його результатами, однією з найбільших проблем серед авторів і виконавців є низький рівень винагороди при використанні цифрових сервісів. Композитори і художники з багатьох країн світу скаржаться на низький рівень прибутку від цифрових платформ, особливо тих, які використовують технологію потокового відтворення. Шляхи вирішення цієї проблеми ще не знайдені, хоча законодавство про авторське право надає авторам захист, в тому числі і можливість відшкодування шкоди у випадку порушення їх прав.

Крім правового регулювання, як зазначає А. Золотар, необхідно «впровадження нових технологій для підвищення рівня захищеності прав інтелектуальної власності, зокрема технології керування цифровими правами (DRM), технічні заходи захисту (TPM), криптографія, технологія цифрового водяного знаку, технологія цифрового підпису, електронне маркування, блокчейн-технології» [4, с.43-44]. Особливим заходом дотримання законів про авторське право є технологія цифрових близнюків (digital twin), яка дозволяє власникам авторських прав відстежувати, як використовуються їхні продукти, виявляти будь-які несанкціоновані зміни, а також визначати джерело використання.

Захист авторських прав вступає в силу з моменту створення твору, однак документальне закріплення авторських прав забезпечує правовласнику більше можливостей: отримувати прибуток від використання твору на підставі укладених договорів, забороняти використання твору, визначати територіальну підсудність у випадку виникнення спору, вносити авторське право до статутного фонду господарських товариств, вимагати відшкодування збитків. Реєстрація авторського права створює презумпцію, на підставі якої правовласник не повинен доводити своє авторство.

Настання цифрової епохи надає суб'єктам все більше можливостей для реалізації своїх можливостей, сприяє зростанню економіки, однак наявність прогалин в правовому регулюванні призводить до порушення авторських прав. Лише з волі автора його твір може розповсюджуватися в цифровому середовищі на визначених ним умовах та за сприянням держави в сфері правової охорони. Ключове значення має досягнення балансу між суспільними інтересами та правами авторів і право володільців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну програму інформатизації. Закон України від 01.12.2022 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text
2. Директива ЄС 2019/790 про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку від 17.04.2019 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text
3. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 01.12.2022 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text
4. Золотар А.С. Теперішній стан захищеності інтелектуальної власності в контексті цифровізації // Актуальні проблеми держави і права. 2022. №5. С.41-49.

Олена Рим
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
Orcid 0000-0002-3364-2830

ЦИФРОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ: НЕРЕАЛЬНО, ЧИ ВСЕ Ж МОЖЛИВО?

Останніми роками у світі праці відбулися величезні зміни завдяки поширенню цифрових технологій, алгоритмічного управління роботою та через масове застосування віддаленої роботи. В Україні запит на електронну комунікацію між сторонами трудового договору посилюється також і викликами воєнного часу. Зокрема, кількість питань щодо підстав та порядку звільнення працівників, у тому числі дистанційно, зростає.

Правовою основою їхнього вирішення є норми трудового законодавства щодо електронного кадрового документообігу. Відповідні зміни до Кодексу законів про працю України було внесено на початку 2021 року з огляду на поширення дистанційної праці в умовах запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів для запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» надав додаткові можливості сторонам трудового договору комунікувати за допомогою цифрових технологій. Тож тепер, крім укладення трудового договору у електронній формі, працівник у такій же формі може звернутись і за його припиненням. Йдеться про припинення трудового договору з підстави, передбаченої п. 8-1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України. Відповідно до наведеної норми працівник може в електронній або ж паперовій формі подати до будь-якого районного, міськрайонного, міського центру зайнятості, філії регіонального центру зайнятості заяву про припинення трудового договору з викладенням відповідної інформації та копії документів, що підтверджують обставини, зазначені у п. 8-1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України (за наявності). Отримавши таку заяву від працівника, центр зайнятості в електронній формі повідомляє про припинення трудового договору Пенсійний фонд України та Державну податкову службу України і надсилає відповідну інформацію, зокрема і про дату припинення трудового договору. При цьому датою припинення трудового договору вважатиметься день подання заяви працівником. Тож електронне звернення є юридично значимим волевиявленням працівника, а день надсилання такого позначатиме припинення трудових відносин, що повинно відбутись згідно з Порядком припинення трудового договору у разі смерті роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 11721.

Відповідно до чинного законодавства, розірвання трудового договору можна ініціювати через електронні засоби, такі як електронна пошта, Telegram або інші месенджери. Зокрема, стаття 29 КЗпП України дозволяє ознайомлення працівників з наказами роботодавця з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронного зв'язку. У такому випадку підтвердженням отримання інформації вважається обмін відповідними електронними документами між роботодавцем та працівником. Однак важливо враховувати, що такий порядок повинен бути чітко визначений у відповідних локальних актах підприємства, рівно ж як і момент, коли працівник вважатиметься повідомленим роботодавцем, адже саме з цього моменту розпочинається строк для реагування.

Чимало працівників, які залишили зону бойових дій та евакуювались до безпечного місця в Україні або за кордон, звідти не могли контактувати з роботодавцем, а відтак паперову заяву про звільнення передати змоги не мали. Тож обмін інформацією між такими працівниками та роботодавцями здебільшого відбувався через засоби електронного зв'язку із застосуванням електронного цифрового підпису чи без такого. Перший варіант надійніший, адже дає змогу ідентифікувати особу-підписанта. Закон України «Про електронні довірчі послуги» визначає, що кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису. Тож заява працівника, засвідчена на сайті центрального засвідчувального органу Міністерства цифрової трансформації України за допомогою такого підпису, вважатиметься достатньою правовою підставою для реагування з боку роботодавця. Останній у відповідь теж повинен надіслати працівнику наказ, підписаний за допомогою електронного цифрового підпису.

Для тих, хто не встиг або ж не бажає отримати електронний підпис, діє спрощений обмін документами через засоби електронного зв'язку за правилами, які роботодавець встановлює самостійно, шляхом ухвалення відповідного локального акту. При цьому, лише ухвалення відповідного локального акту не достатньо. Це перша обов'язкова дія з боку роботодавця для практикування електронного документообігу. Для електронної комунікації сторони трудового договору повинні між собою про це домовитись. У цьому контексті Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» дозволяє працівнику і роботодавцю погодити альтернативні способи створення, пересилання і зберігання наказів (розпоряджень) роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин. При цьому роботодавцям рекомендовано по аналогії дотримуватися Порядку фіксації доведення інформації або документів до відома державного службовця шляхом використання засобів телекомунікаційного зв'язку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 10422.

Фіксація факту інформування працівника роботодавцем важлива, адже дозволить уникнути прикрих ситуацій у разі, якщо працівник задекларує свою необізнаність із скерованими на його адресу документами. Факт доведення інформації або документів до відома працівника можна зафіксувати у відповідному протоколі чи акті.

Хоч електронний кадровий документообіг практикується давно, справ відповідного спрямування не багато. Насамперед звертаємо увагу на постанову Верховного Суду від 3 грудня 2018 р. у справі № 686/21222/16-ц1. У цій справі, не заперечуючи загалом можливості комунікації між сторонами трудового договору за допомогою засобів електронного зв'язку, ВС констатував, що у разі відсутності домовленостей сторін трудового договору обмінюватися офіційними документами засобами електронного зв'язку, такі подають у паперовій формі з оригінальним підписом автора документа. Тож заява працівника про звільнення, подана за допомогою засобів електронного зв'язку, на думку ВС, не дає можливості роботодавцю встановити, чи це справжнє волевиявлення працівника, а отже не вимагає юридично значимого реагування.

Вартими уваги також є висновки, які сформульовані у постанові ВС від 20 січня 2022 р. за результатами розгляду справи № 462/2690/20-ц. Відповідно до матеріалів цієї справи працівник надіслав на електронну адресу роботодавця заяву про звільнення з роботи (фотокопія заповненого бланку заяви про звільнення) на підставі п. 1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України, вказавши при цьому дату звільнення. Роботодавець задовольнив заяву на умовах працівника та видав наказ про звільнення, що був у відповідь надісланий за допомогою електронної пошти працівнику. Оскаржуючи законність звільнення, працівник серед аргументів на свою користь наводив, зокрема, той факт, що не підписував заяву за допомогою електронного підпису, а також не подавав оригіналу заяви про звільнення у письмовій формі. Тож, на його думку, роботодавець не мав підстав таку задовольняти. З доводами працівника ВС не погодився.

Натомість підтвердив законність звільнення та констатував, що фотокопія заповненого бланку заяви про звільнення є належним доказом, який підтверджує подання відповідної заяви.

В умовах сьогодення припинення трудових відносин без особистої зустрічі працівника та роботодавця з категорії «перспективні очікування» перемістилась до категорії «об'єктивна реальність». Чинне трудове законодавство, дозволяючи припинення трудового договору через електронний документообіг, реагує на виклики часу, що безумовно є поступом у відповідній сфері правового забезпечення. Адже якщо не можеш зупинити процес, то треба його очолити/врегулювати.

Ярослава Свічкарьова
канд. юрид. наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
yara1972@ukr.net
ORCID 0000-0001-8068-6249

САББАТІКАЛ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У сучасному розумінні термін «саббатікал» означає оплачувану або частково оплачувану відпустку, яка надається працівнику тривалістю від декількох тижнів до одного року з гарантованим збереженням робочого місця. В перекладі з англійської «sabbatical» – «тривала відпустка», а етимологія цього слова походить від єврейської «sabbath» – «священний день відпочинку».

Професорсько-викладацький склад став «піонером» в запровадженні саббататікала. Так, у 1880 році в Англії викладачі Гарвардського університету, які мали шестирічний безперервний трудовий стаж в цьому навчальному закладі, отримали право на творчу відпустку тривалістю один рік із збереженням заробітної плати.

Надання такої відпустки було обумовлено декількома факторами, серед яких – попередження професійного вигорання, і це не випадково, оскільки робота педагогічних працівників відноситься до видів професійної діяльності, характерною особливістю якої є емоційна напруга. Стресові ситуації, які є невід'ємною частиною професійного досвіду педагогів, створюють умови діяльності, пов'язаної із загрозою для їхнього психічного здоров'я. Серед стресогенних факторів в діяльності педагогів вчені виділяють «…відповідальність за результати навчання, необхідність постійного підтвердження власного рівня кваліфікації, напруженість і мінливість умов діяльності, емоційність діяльності, постійна робота уваги, необхідність безперервного логічного і психологічного аналізу ситуацій, робота з людьми, конфліктні ситуації з колегами по роботі та керівництвом закладу освіти» [1].

Утім, на сьогодні, зниження емоційного стану та професійне вигорання спостерігається у працівників практично всіх сегментів економіки від FMCG до IT-сфери, крім того, емоційне вигорання стало одним із «кар'єрних трендів 2021 року». У зв'язку з цим «…дослідження цієї проблеми набули поширення у більшості розвинених країн світу, в ряді країн ЄС вживають правові й організаційні заходи, спрямовані на стимулювання роботодавців, щодо протидії професійному вигоранню співробітників. Однак, як свідчить провідний зарубіжний досвід, значно більш дієвою може виявитися ініціатива роботодавців, які у першу чергу зацікавлені як у збереженні працездатності своїх фахівців, так і у підтриманні їх лояльності» [2, с.452].

В зарубіжних країнах існує багато різновидів саббатікала (в залежності від умов, порядку надання, тривалості та оплати). Так, у деяких країнах така відпустка запроваджується у її «класичній» формі – за працівником зберігається робоче місце і середній заробіток; інші країни зберігають робочі місця, але виплачують заробітну плату у меншому розмірі; у деяких країнах саббатікал надається лише у разі отримання згоди працівника на те, що під час відпустки на його посаду буде прийнятий інший працівник. Наприклад у Нідерландах і Данії існує державна програма фінансової підтримки тих працівників, яким було надано саббатікал, оскільки робочі місця, що звільнилися, використовуються для працевлаштування безробітних. В Ізраїлі, за тими, хто пішов у саббатікал, зберігається 75% від середньої заробітної плати.

Отже, в зарубіжних країнах надання працівникам саббатикалів є досить поширеним явищем. Приблизно кожна четверта американська компанія запроваджує такі відпустки. Наприклад, у таких компаніях як «EBay», «McDonalds», «Nike» – це додаткові відпустки тривалістю один-два місяця, які надаються після 5-10 років роботи; компанія «American Express» може оплатити один рік відпустки, але за умови, якщо працівник відпрацював 10 років, а у саббатікалі буде займатися волонтерською діяльністю. Компанія «Goldman Sachs» надає менеджерам (після 12 років роботи в компанії) оплачувану відпустку від 6 місяців до 1 року, зазвичай також задля благодійності. У компанії «Delloite» відпочити три місяці можна вже після двох років роботи. Компанія «Intel» дозволяє своїм співробітникам брати восьмитижневий саббатікал кожні сім років або чотиритижневий – кожні чотири роки. В компанії «Citi» максимальний строк саббіатікалу становить 12 тижнів з оплатою 25% від середнього заробітку, однак взяти його можна лише двічі на протязі всього часу роботи в компанії.

Неоплачувані саббатікали строком на один місяць і «з будь-якої причини» пропонує своїм співробітникам компанія «Deloitte» (поряд з оплачуваними 3-місячними «з метою персонального або професійного зростання»). В Японії програму неоплачуваних саббатикалів з виплатою одноразової допомоги у розмірі 200 000 ієн. впровадила авіакомпанія «All Nippon Airways»

Отже, умови надання саббатікалу в кожної з компаній різні, і лише одна умова залишається незмінною – збереження робочого місця за працівником.

Крім надання саббатікалу з причини професійного вигорання, фахівці виділяють ще багато причин, серед яких: емоційне виснаження; необхідність відновлення психічного та фізичного здоров'я; бажання підвищити кваліфікацію; здобути додаткову освіту; особисті питання: переїзд, подорож тощо; запровадження власного стартапу/бізнесу.

Кожна із цих причин вимагає максимального «включення» в процес, саме тому компанії доцільніше надати працівникові саббатікал, щоб він не розривався між роботою та особистими потребами [3]. Логіка полягає в тому, щоб зберегти цінні кадри задля недопущення тотального вигорання та надати можливість особистісного та професійного розвитку, на яке не вистачає часу у звичайному робочому режимі [4].

Отже, саббатікал слугує профілактикою емоційного та професійного вигорання, здатен підвищити якість роботи, що, в свою чергу, позитивно вплине на ефективність роботи підприємства.

Слушною є думка Красюк Т.В. про те, що «…для нашої країни це явище нове і не до кінця зрозуміле, тому що такий вид відпусток не містить Закон України «Про відпустки». Проте є роботодавці, які вже практикують надання таких відпусток. Вони відмічають, що подібні творчі відпустки, хоч і створюють додаткове робоче навантаження, проте дають переваги компанії. Наразі в Україні надання такої подовженої відпустки поширене серед працівників ІТ сфери [5, с. 211].

На нашу думку, на шляху України до євроінтеграції, доцільно було б використати позитивний досвід зарубіжних країн щодо надання саббатікалів та впровадити такий вид відпустки в чинне трудове законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зоря Б.Г. Особливості емоційного та професійного вигорання педагогів в період війни. URL: https://vseosvita.ua/library/osoblyvosti-emotsiinoho-ta-profesiinoho-vyhorannya-pedahohiv-v-umovakh-viiny-615396.html. (дата звернення: 09.11.2023).

2. Ануфрієв М.І. Професійне вигорання, як проблема сучасних трудових відносин: зарубіжні та вітчизняні підходи до її вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. №12. С.450-453.

3. Пасічник Є. Саббатікал: чому компаніям вигідно надавати співробітникам тривалу відпустку URL: https://blog.goodo.pro/sabbatikal/ (дата звернення: 09.11.2023).

4. Куренкова О. Замість робочого зідзвону я пішла кататися на оглядовому колесі. Сил уже не було. Що таке саббатікал і коли його брати. URL: https://hromadske.ua/posts/zamist-robochogo-zidzvonu-ya-pishla-katatisya-na-oglyadovomu-kolesi-sil-uzhe-ne-bulo-sho-take-sabbatikal-i-koli-jogo-brati (дата звернення: 09.11.2023).

5. Красюк Т.В. Окремі питання охорони праці працівників освітньої сфери. *Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальний захист* : тези доп. та наук. повідомл. учасників XIII Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 жовт. 2023 р.) / уклад. О. Г. Середа, О. М. Ярошенко, О. В. Соловйов, І. В. Зіноватна; за ред. О. Г. Середи. Харків, С.207-213.

Ірина Селіванова
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
Selivanovaoven@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1006-5444

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧИХ ПІДХОДІВ ДО ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНИ

В Україні питання цифрових трансформацій вперше було підняте в Концепції Національної програми інформатизації (далі – Концепція 1998) [1] та Національній програмі інформатизації (далі – Національна програма 1998) [2]. В цих документах було охарактеризовано стан інформатизації країни, визначено стратегічні цілі та основні принципи інформатизації. Так, в Концепції 1998 відмічається – загальна ситуація в Україні у галузі інформатизації не може бути визнана задовільною і не тільки через кризові явища в економіці. Рівень інформатизації українського суспільства порівняно з розвинутими країнами Заходу становить лише 2-2,5 відсотка. Загальна криза та технологічне відставання поставили у скрутне становище галузі, які займаються створенням і використанням засобів інформатизації та відповідної елементної бази. Втім, в цей період вже є розуміння, що інформатизація сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства [1, розд. 1]

Концепція 1998 та Національна програма 1998 визначають інформатизацію як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [1, розд. 1; 2 ст.1]. В 1998 році до основних напрямів інформатизації було віднесено: розроблення політики та організаційно-правового забезпечення інформатизації, формування національної інфраструктури інформатизації, інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони, процесів соціально-економічного розвитку, пріоритетних галузей економіки, фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю, соціальної сфери, інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів, науки, освіти і культури, міжнародне співробітництво

Складовими національної інформаційної інфраструктури і основними чинниками, що забезпечують економічне піднесення, відповідно до Концепції 1998, є обчислювальна та комунікаційна техніка, інформаційно-комунікаційні мережі, бази і банки даних та знань, інформаційні технології (ІТ), система інформаційно-аналітичних центрів різного рівня, виробництво технічних засобів інформатизації, системи науково-дослідних установ та підготовки висококваліфікованих фахівців. Стверджується, що національна інформаційна інфраструктура, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприятиме рівноправній інтеграції України у світове співтовариство [1, розд.1].

Національна програма інформатизації 1998 складалася з Концепції Національної програми інформатизації; сукупності державних програм з інформатизації; галузевих, регіональних та органів місцевого самоврядування програм та проектів інформатизації [2, ст. 2].

У 2011 році після оприлюднення німецької державної програми розвитку в світі з'являється термін Індустрія 4.0 (Industry 4.0), який означає чергову технологічну революцію. Програма була запропонована експертами з ФРН, аби протидіяти експансії з Південно-Східної Азії. Відповідні державні програми щодо цифрових трансформацій національної економіки вже прийняті в багатьох країнах.

Сьогодні інноваційний концепт «Індустрія 4.0» формує нову світову економічну реальність з урахуванням ризику енергетичних, логістичних чи сировинних криз. Індустрія 4.0 є алгоритмом з економічної оптимізації. Основні індикатори – автоматизація процесів, раціоналізація логістики і виробництва. За дослідженням McKinsey, високотехнологічні компанії використовують не більше 60% свого потенціалу. Тож у кожній галузі є надмірні витрати, які варто оптимізувати.

В Україні з метою реалізації прискореного сценарію цифрового розвитку, як найбільш релевантного для країни з точки зору викликів, потреб та можливостей, в 2018 році Кабінет Міністрів схвалює Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки (далі – Концепція 2018) та План заходів щодо її реалізації.[3]. Основними цілями цифрового розвитку називаються: прискорення економічного зростання та залучення інвестицій; трансформація секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні; технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв; доступність для громадян переваг та можливостей цифрового світу; реалізація людського ресурсу, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємництва. Констатується факт – сектори економіки, що використовують цифрові технології, зростають швидше, дешевше та якісніше. Сфери життєдіяльності, зокрема освіта, медицина, транспорт, що модернізуються завдяки цифровим технологіям, стають набагато ефективніші та створюють нову цінність та якість.

В Концепції 2018 вперше дається визначення Індустрії 4.0 як оновленої концепції «розумного виробництва», що ототожнюється з «четвертою промисловою революцією» та появою кіберфізичних систем. Індустрія 4.0 – наступний етап цифровізації виробництв та промисловості, на якому головну роль відіграють такі технології та концепти, як Інтернет речей, «великі дані» (big data), «предиктивна аналітика», хмарні та туманні обчислення, «машинне навчання», машинна взаємодія, штучний інтелект, робототехніка, 3D-друк, доповнена реальність. Розвиток цифрової економіки України полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів промисловості, сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства для їх ефективності, конкурентоздатності та національного розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та благополуччя населення.

Пріоритетом державної промислової політики, відповідно до Концепції 2018, є інтеграція цифрових технологій у процеси виробництва, або цифровізація промисловості. Цифровізація визначається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Визначено, що державна політика стимулювання розвитку Індустрії 4.0 має три напрями: створення інфраструктури Індустрії 4.0 – індустріальних парків, галузевих центрів технологій тощо; доступ до капіталу для створення нових інноваційних виробництв; розвиток цифрових навичок для підготовки персоналу, здатного працювати з технологіями Індустрії 4.0. [3].

В результаті реалізації Національної програми 1998 та Плану заходів щодо реалізації Концепції 2018 до 2022 року ситуація з цифровими трансформаціями країни суттєво змінилася. Тому прийнятий в 2022 році Закон України «Про Національну програму інформатизації [5] (далі – Національна програма 2022) скасовує Національну програму 1998 та приводить понятійний апарат та організаційно-правові механізми інформатизації до сучасних вимог.

Пріоритетними напрямками та стратегією реалізації державної політики у сфері інформатизації Національна програма 2022 визначає: забезпечення інфраструктурних потреб розвитку інформаційного суспільства; формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів; впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Реалізація Національної програми 2022 дозволить пришвидшити впровадження цифрових технологій у державному управлінні, що покращить його результативність та ефективність, спростить комунікацію державних органів та органів місцевого самоврядування, прийняття ними рішень і контролю результатів, прискорить отримання українцями необхідних державних послуг, підвищити рівень кіберзахисту, що особливо актуально під час війни, допоможе подолати цифрову нерівність у суспільстві завдяки підвищенню рівня доступу суспільства до технологій та різноманітних можливостей, зокрема, в економічній, соціальній, культурній, освітній галузях.

Висновок: Починаючи з 1998 року, Україна активно здійснює цифрові трансформації всіх сфер життя. Для цього приймаються необхідні нормативні документи. В результаті підвищується ефективність державного, комунального та приватного секторів економіки та якість життя фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Національної програми інформатизації: схвалена Законом України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про Національну програму інформатизації: Закон України № 74/98-ВР від 04.02.1998 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text

3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р?find=1&text=індустр#w1_7

4. Про Національну програму інформатизації: Закон України № 2807-IX від 01.12.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#n191

Олена Середа
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м.Харків, Україна)
o.g.sereda@nlu.edu.ua
ID Scopus 57212605516
ORCID 0000-0002-8252-1963

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

За останні роки національне інформаційне суспільство завдяки цілеспрямованій державній політиці та схваленій у 2020 році Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, швидко розвивається. Трудове право, безсумнівно, перебуває у центрі уваги науковців під час впровадження істотних змін у суспільному житті, таких як розвиток індустрії та впровадження інновацій.

Міжнародна організація праці у своєму докладі зазначала, що технологічний прогрес – штучний інтелект, автоматизація та робототехніка – створить нові робочі місця, але ті, хто втратять роботу під час цього переходу, можуть бути найменш підготовленими, щоб скористатися новими можливостями. Сьогоднішні навички не відповідатимуть професіям завтрашнього дня, а нові навички можуть швидко застаріти. Розвиток і впровадження штучного інтелекту, автоматизація робочих місць є найвагомішим чинником трансформації на ринку праці [1].

Якщо звернутись до наявних правових визначень, насамперед в Євросоюзі, то штучний інтелект описують як високорозвинені системи, що аналізують встановлені умови і приймають до певної міри автономні рішення задля досягнення визначених цілей. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у своїх принципах, схвалених у травні 2019 року, вказує, що ШІ – «це машинна система, яка може робити прогнози, рекомендації або рішення, впливаючи на реальне або віртуальне середовище на основі заданого людиною набору цілей. Причому такі системи можуть бути розроблені для роботи з різним рівнем автономії» [2].

Якщо говорити про вектори розвитку національних законодавств, то тут знову ж таки варто звернути увагу на Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку щодо штучного інтелекту та прийняті у червні 2019 року нею ж Загальні людиноцентричні принципи G20 [3], а також Координаційний план та Етичні рекомендації щодо надійності ШІ [4], напрацьовані Європейською комісією. Рекомендації ОЕСР структурно мають дві великі складові: а) принципи відповідального управління надійного ШІ, б) національні політики та міжнародна співпраця. Зокрема, документ встановлює п’ять взаємопов’язаних принципів: зростання, сталий розвиток та добробут; людиноцентричні цінності та справедливість; прозорість та зрозумілість; надійність, захист та безпека; відповідальність. Натомість, Координаційний план Єврокомісії [5], окрім підвищення технологічного та промислового потенціалу, передбачає забезпечення правового та етичного підґрунтя, що відповідатиме цінностям Європейського Союзу та Європейській Хартії з прав людини. Що важливо, згадані документи, які відображають сучасну тенденцію щодо обробки персональних даних, роблять акцент на етичності та захисті прав людини. При цьому, основними питаннями стають свобода, гідність, автономність, приватність, недискримінація, рівність, соціальна справедливість та трудові права.

У сфері праці проблемою є визначення можливого місця штучного інтелекту серед суб'єктів трудового права та виникнення безробіття внаслідок активного застосування штучного (особливо сильного) інтелекту.

Звісно ж, як раніше промислові революції звільнили працівника від важкої, часом монотонної фізичної праці, останні революції, особливо Четверта, сприятимуть звільненню працівника від рутинної роботи у інтелектуальної сфері. Прогнози з безробіття у зв'язку із застосуванням цифрових технологій значно відрізняються: від 2 млн до 2 млрд осіб до 2030 р. Так, згідно з прогнозом McKinsey, до 2030 р. близько 400 млн осіб (або 14 % робочої сили) на планеті втратять роботу через те, що їх функції виконуватимуться за допомогою цифрових технологій. Прогнозується така можливість зникнення юридичних професій: асистентів та помічників юристів – 94,5%, юридичних секретарів – 97,6%, судових репортерів – 50,2%, працівників у сфері судового права – 40,9%, суддів – 40,1%, адвокатів – 3,5% [6].

У зв'язку з цим необхідно виділити можливі рівні залучення штучного інтелекту до сфери праці: 1) заміна; 2) автоматизація; 3) полегшення; 4) розширення можливостей. У кожній професії та за кожного завдання роботодавці обирають свій рівень застосування цифрових технологій. Але вони повинні визначати, які вимоги необхідно пред'являти до працівників, а працівники (майбутні працівники) – які навички їм розвивати. Швидше за все, стануть ціннішими емоційний інтелект, творчий підхід, здатність працювати в команді, інтуїція, здатність переконувати, ситуаційна адаптивність тощо.

Також зазначимо, яких фахівців, принаймні, за сьогоднішніми даними, не торкнеться технологічного безробіття: 1) особи творчих професій та винахідники; 2) складні стратегічні робочі місця (керівники, дипломати тощо); 3) соціально «чуйні» робочі місця (вихователі, няні, вчителі) [7].

Разом з тим, у технології штучного інтелекту вже закладаються основи створення віршів, живопису і т. д. Крім того, серйозний і неупереджений контроль за працівниками за допомогою цифрових засобів здатний усунути і багато керівних посад зі штатів компаній. Отже, поширення штучного інтелекту неминуче «коштуватиме» багатьох робочих місць. Важливо, щоб держави вже зараз формували правову, економічну та соціальну стратегію для вирішення проблем, пов'язаних із технологічним безробіттям.

Наша держава не стоїть осторонь процесів удосконалення правового регулювання технологій штучного інтелекту та виражає прагнення зайняти значний сегмент світового ринку технологій штучного інтелекту, провідні позиції у міжнародних рейтингах. Очікується, що технології штучного інтелекту сприятимуть трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства загалом. Їх застосування надасть можливість зменшити обсяги витрат і підвищити ефективність виробництва, якість товарів та послуг. Разом з тим, виникнення загроз правам людини в тій чи іншій формі при використанні ШІ потребує пошуку шляхів подолання ризиків і загроз правам людини та належного функціонування правозахисного та правовідновлювального механізму.

Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та ЄС виявляється щораз важливішим у зв'язку з розвитком технологій. Усі країни зараз активно працюють над створенням адаптованих та ефективних правових норм, що враховують особливості штучного інтелекту. Це дає змогу забезпечити безпеку та захист прав користувачів технологій ШІ, а також створити сприятливі умови для розвитку інновацій та цифрової економіки.

Зважаючи на те що Україна стала країною – кандидатом до ЄС, передбачається, що в майбутньому наше законодавство у сфері регулювання ШІ буде гармонізоване з європейським законодавством. На шляху розвитку регулювання ШІ в Україні є багато викликів і завдань, але розуміння важливості та необхідності створення правового регулювання є кроком у правильному напрямку.

Ефективне правове регулювання ШІ в Україні забезпечить збалансований підхід до використання систем ШІ, захист прав громадян і підтримку інноваційного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Work for a brighter future. Global Commission on the Future of Work International Labour Office. Geneva: ILO, 2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf (дата звернення 15.10.2023).
2. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449 (дата звернення 15.10.2023).
3. G20 Ministerial Statement on Trade and Digital Economy. URL: https://www.mofa.go.jp/files/000486596.pdf (дата звернення 15.10.2023).
4. Ethics guidelines for trustworthy AI. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=60419 (дата звернення 15.10.2023).
5. Coordinated Plan on Artificial Intelligence (COM(2018) 795 final). URL: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/publication/coordinated-plan-artificial-intelligence-com2018-795-final_en (дата звернення 15.10.2023).
6. Frey C. B., Osborne M. A. The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? 2013. September, 17. URL: https://robo-hunter.com/pdf/The_Future_of_Employment.pdf (дата звернення 15.10.2023).
7. Lee K.-F. Artifi cial Intelligence Is Powerful – And Misunderstood. Here's How We Can Protect Workers. Time. 2019. January, 12. URL: https://time.com/5501056/artifi cial-intelligence-protectworkers (дата звернення 15.10.2023).

Світлана Синчук
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
synchuksvit@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2711-5919
Scopus Search: AU-ID («Synchuk,Svitlana» 57226867646)

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Процедура реалізації особою права на соціальний захист вже тривалий час піддається критиці, як в науковій сфері, так і практичними працівниками в контексті необхідності її реформування у напрямі спрощення для отримувачів та надавачів всіх видів такого захисту. Проблем, які потребують вирішення, є декілька.

Перша: система соціального захисту населення є ефективною лише за умови цілісності та можливості використовувати гнучкі механізми виявлення й забезпечення потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Водночас, відсутність до тепер єдиного інформаційного цифрового простору, в межах якого відбувалася б заявка-звернення про потребу отримати конкретний вид соціального захисту або загалом до соціальної сфери, з правом її як системи зреагувати та визначити необхідні для особи/сім'ї заходи, не сприяє ефективності державного механізму забезпечення реалізації права на соціальних захист. Тут хочемо наголосити, що поняття «соціальна сфера» використовуємо з урахуванням його змістовного навантаження відповідно до Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери [1]. Зокрема, соціальна сфера – це сукупність управлінських та організаційних інституцій (органів, установ, організацій, закладів), які забезпечують підвищення рівня життя і надання громадянам всіх видів соціальної підтримки та діяльність яких визначається відповідними законодавчими актами й фінансується за рахунок джерел, не заборонених законодавством (абз. 6 Загальної частини) [1].

Виявлення осіб та визначення/оцінка їх потреби передбачає процедуру попередньої верифікації потенційного отримувача соціальної підтримки. В системі страхових соціальних виплат така верифікація проводиться в межах Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Доцільність проведення соціальних виплат, що здійснюються за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється відповідно до Закону України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат» [2]. Однак єдиної цифрової системи верифікації для всіх видів соціальної підтримки, яка б забезпечила впровадження принципу адресності та ефективності соціальних заходів, в Україні все ще немає.

Ще одна проблема: соціальні страхові фонди, бюджетні соціальні кошти, бюджетні соціальні програми та ін., в межах яких адмініструють та здійснюють соціальні виплати, потребують побудови єдиної системи управління соціальними видатками, їх розподілу та контролю за їхнім цільовим використанням. Зазначене питання можна вирішити, включно охопивши й місцеві соціальні видатки в межах єдиної цифрової платформи. Об'єднання таким чином видатків в межах єдиного реєстру дозволить проводити якісний моніторинг результатів програм соціального захисту, правильно розподіляти кошти між різновекторними програмами. Відповідно до п. 17 Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери загальними підсистемами цієї системи визначено: «Електронний бюджет», «Соціальне

казначейство», верифікації отримувачів соціальної підтримки, обміну даними із суб'єктами електронної інформаційної взаємодії, «Єдиний соціальний процесинг» тощо, які функціонально та операційно забезпечать можливість усунути першу та другу названі вище проблеми [3]. Цифровізація процесу звернення та обробки даних в єдиному центрі дозволить також зменшити кількість звернень заявників, які дублюють або взаємно унеможливлюють одна одну, і, навпаки, сприяти призначенню тих видів соціального захисту, на які отримувач своє право не реалізував.

Ще одну проблему – складність процедури звернення за соціальною підтримкою, низький рівень сервісу, черги, корупційні ризики, можна зменшити / повністю усунути, запустивши підсистему «Єдиний соціальний процесинг», яка передбачає стандартизовану автоматизацію комплексу функціональних процесів із розгляду звернень заявників, пов'язаних з наданням соціальних послуг, проведення перевірки наявності прав на їх призначення, зміну умов отримання соціальних послуг та інших процесів, що супроводжують весь цикл отримання соціальних послуг, а також підсистему «Соціальне казначейство» – розрахунково-виплатний центр соціальної сфери, в межах якої проводиться обробка інформації про нарахування, надання та облік соціальних виплат [3]. Всі згадані вище підсистеми передбачені як складові Єдиного соціального реєстру.

Результати експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери [4] підтвердили необхідність впровадження Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери у практичну сферу. На сьогодні також постала потреба визначити законодавчі підстави обміну інформації персонального характеру між інформаційними реєстрами соціальної сфери, які функціонують в Україні, а також узгодити її із законодавством про захист персональних даних. На цьому наголошується у Пояснювальній записці [5] до проєкту Закону України «Про Єдиний соціальний реєстр» [6], який, на нашу думку, необхідно ухвалити. Норми названого проєкту системно врегульовують комплексну цифрову трансформацію української системи соціального захисту, що зі свого боку, забезпечить зміну процедурних механізмів для основних вигодо набувачів соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. *База «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-р#Text

2. Про верифікацію та моніторинг державних виплат : Закон України від 3 грудня 2019 р. № 324-IX. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-20#Text

3. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : постанова Кабінету Міністрів України постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 404. *База «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-п#Text

4. Про запровадження експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери : постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2020 року № 1278. *База «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1278-2020-п#Text

5. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про Єдиний соціальний реєстр». *База даних Верховної Ради України «Законопроекти»*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1985320

6. Про Єдиний соціальний реєстр : проєкт Закону України «Про Єдиний соціальний реєстр». *База даних Верховної Ради України «Законопроекти»*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1985310

Людмила Сіньова
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,
провідний юрист Центру соціального права.
Навчально-науковий інститут права.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)
Sinyova@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5514-3549

ПСЕВДОВОЛОНТЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

В умовах повномасштабної війни в Україні виникло багато афер та злочинів, де шахраї намагаються нажитись на біді громадян. Серед таких схем є псевдоевакуація громадян, неіснуючі оселі, фейкові програми підтримки, продаж контрафактної амуніції, гуманітарної допомоги та псевдоволонтерство. Сьогодні псевдоволонтерство стало поширеним явищем у зв'язку із відкритістю людей на допомогу іншим, тому чимало дописів про допомогу в соціальних мережах, особливо на потреби ЗСУ, в госпіталі, тощо.

Станом на 1 січня 2022 року в Україні налічувалося 20,5 тис. благодійних організацій, але вже за півроку їхня кількість зросла на 17,5% (до 24,1 тис. організацій), а станом на 1 січня 2023 року зареєстровано вже 26 846 організацій. За останні 10 років кількість благодійних організацій виросла на понад 10 тис [1].

Зростання рівня благодійної допомоги помітне передусім завдяки організованій роботі благодійних організацій та волонтерських фондів. Водночас високим є і рівень долучення соціального оточення. Активно кейси благодійної допомоги фігурують у соціальних мережах. Більш як половина мешканців України особисто активніше включилася у благодійну чи волонтерську роботу [2, с. 15].

При цьому лише 30% благодійників, які допомагали благодійним фондам та благодійним організаціям, перевіряли їх на предмет доброчесності. Культура моніторингу доброчесності фондів та організацій більшою мірою притаманна молоді та мешканцям міст. Водночас перевірка доброчесності роботи благодійних організацій і фондів часто буває випадковою. Тобто благодійники часто випадково натрапляють на фото- чи відеозвіти благодійних організацій і фондів у соціальних мережах. Найпоширеніші форми перевірки доброчесності благодійних організацій і фондів такі: перегляд фото- та відеозвітів, підтвердження факту існування організації в соцмережах, опитування бенефіціарів [2, с. 7].

На сьогодні у соціальних мережах багато оголошень від імені благодійних організацій та фондів, де псевдоволонтери звертаються з проханням до громадян допомогти у зборі коштів на лікування українських захисників, важкохворих дітей, а також на потреби ЗСУ. У своїх повідомленнях вони вказують номери банківських рахунків, на які усі бажаючі можуть перерахувати гроші.

Благодійні організації набувають прав та обов'язків юридичної особи з моменту їх державної реєстрації. Державну реєстрацію благодійних організацій проводять державні реєстратори за місцезнаходженням благодійних організацій відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» № 755-IV від 15 травня 2003 року.

Наказом Міністерства юстиції України № 2226/5 від 19.12.2008 р. було затверджене Положення про Єдиний реєстр громадських формувань, зазначено про надання інформації на запити фізичних та юридичних осіб про громадські організації, благодійні організації та ін. Таким чином, Положення встановлює порядок створення, ведення Єдиного реєстру громадських формувань і користування ним. Єдиний реєстр громадських формувань – це електронна база даних, яка містить відомості про легалізацію та реєстрацію благодійних організацій таких як: всеукраїнських, міжнародних, місцевих благодійних організацій, відділень, філій, представництв всеукраїнських, міжнародних благодійних організацій.

На запрошення кафедри трудового права та права соціального забезпечення та Центру соціального права НН інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка був проведений вебінар виконавчою директоркою Українського інституту медіа та комунікації, членкині Комісії журналістської етики, викладачки Могилянської школи журналістики Діани Дуцик на тему: «Ризики користування соцмережами» де зазначалось, що небезпека не лише в тому, що інформацію про користувача (його персональні дані, фото, акаунти тощо) можуть вкрасти, а в тому, що інші люди незрозуміло з якою метою можуть використовувати ту інформацію, яку ми самі їм надаємо або розміщуємо у відкритий доступ. Також авторка наголосила, що 64% зламів відбувається заради заволодіння персональними даними для створення фейкових ідентичностей (наприклад, акаунтів у соцмережах) з подальшим використанням у власних цілях та із маніпулятивною метою (поширення від вашого імені якоїсь інформації); несанкціонованого доступу до цифрової ідентичності (злам сторінок у соцмережах, пошти); прив'язки цифрової ідентичності особи до одного смартфону; втрата цифрової ідентичності може статися через фізичну втрату телефона/комп'ютера чи доступ до них зловмисників; необережне фото чи відео може призвести до появи загрози у фізичному світі.

Слід наголосити, що під час війни збільшився рівень довіри до волонтерів, тому доволі мало українців перевірять благодійні організації та фонди.

Державний контроль у сфері благодійної діяльності здійснюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень, визначених законом. Суб'єкти благодійної діяльності і посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом.

Відповідно до ст. 190 Кримінального кодексу України, псевдоволонтери підпадають за шахрайство: 1) заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) – карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від двохсот до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років; 2) шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, – карається штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років; 3) шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому, – карається штрафом від чотирьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років; 4) шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років; 5) шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI 5 липня 2012 року визначено загальні засади благодійної діяльності в Україні, забезпечене правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, забезпечені сприятливі умови для утворення і діяльності благодійних організацій.

Варто наголосити, що благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності. Благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Тому, благодійний фонд – це відкрита організація, тому що вони відкрито збирають кошти та звітують. Найчастіше благодійні фонди звітують на сайтах та у соцмережах, тому кожен може поцікавитись, куди ідуть кошти, та попросити звітність.

Таким чином, метою благодійних організацій та фондів не є одержання прибутку, а допомога, тим хто її потребує, особливо під час війни в Україні. На сьогодні правоохоронна статистика шахрайства із зборами коштів на благодійність не оприлюднена, натомість інформація про крадіжки грошей з банківських карт є абсолютно всюди: в соціальних мережах, стрічках новин і телеефірах. Тому слід користуватися пошуковими системами та перевіряти достовірність інформації щодо зборів благодійних організацій та фондів, волонтерів та співпрацювати тільки з перевіреними часом благодійними організаціями та волонтерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожня Л., Маркуц Ю. Податкове стимулювання благодійності в Україні URL: https://voxukraine.org/podatkove-stymulyuvannya-blagodijnosti-v-ukrayini

2. Благодійність у час війни URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf

Вікторія Слугоцька
асистент кафедри соціально-економічних дисциплін.
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)
Тетяна Юзько
доктор філософії,
завідувачка кафедри соціально-економічних дисциплін.
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)
slugotskaya_vika@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Одним із основних питань реалізації сучасної екологічної політики на всіх рівнях є якісне інформаційне забезпечення прийняття рішень у галузі екологічного управління.

Сьогодні, для інформаційного забезпечення екологічного управління, все частіше у світі застосовуються геоінформаційні технології (ГІТ), які об'єднують геоінформаційні системи (ГІС) та дані дистанційного зондування Землі.

ГІТ надають широкі можливості аналізу географічно координованої інформації інформації та представлення її у зручному для користувача вигляді: карт, серій карт, атласів, графіків, діаграм, профілів тощо. На основі ГІТ зручно створювати і використовувати бази даних екологічної тематики з метою забезпечення діяльності в сферах економіки природокористування, екологічного менеджменту, вирішувати широке коло задач, пов'язаних з оцінкою екологічної ситуації та планування природоохоронних заходів [1].

Як уже зазначалось, ГІТ об'єднують геоінформаційні системи (ГІС) та дані дистанційного зондування Землі. ГІС – сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо) [2].

Для зручності ГІС організовують за певними ознаками (часовими, типів просторових примітивів та ін.) в класи або сегменти, кількість яких необмежена та залежить від конкретної реалізації екологічної ГІС.

Основними перевагами використання ГІС можна вважати розвиненість функцій просторового аналізу, інтуїтивно зрозумілий графічний інтерфейс, відповідність сучасним стандартам інформаційних систем зростаючим вимогам користувача.

Проте, як і будь-яка технологія, ГІС мають свої недоліки. Хоча конкретні недоліки можуть залежати від конкретної системи або програми, деякі загальні недоліки можуть включати:

− вартість: ГІС можуть бути дорогими для встановлення та експлуатації, особливо для невеликих організацій або для особистого використання;

− складність: ГІС можуть бути складними для використання, особливо для користувачів, які не мають досвіду роботи з цими системами;

− технічні обмеження: деякі ГІС можуть мати технічні обмеження, такі як обмеження на обсяг даних, які вони можуть обробляти, або на точність даних;

− проблеми з даними: ГІС залежать від якості вхідних даних. Якщо дані неповні, неточні або застарілі, це може вплинути на результати, які ГІС може надати [3].

Це лише деякі з потенційних недоліків ГІС. Важливо зазначити, що переваги ГІС часто переважають над цими недоліками, особливо при вирішенні складних просторових завдань.

Сучасні ГІС забезпечують коротко-, середньо- та довгострокові науково-обґрунтовані екологічні прогнози щодо стану довкілля і перехід до сучасних принципів соціально-економічного сталого розвитку регіону.

Першим кроком під час створення інформаційно-аналітичної ГІС, призначеної для підтримки ухвалення рішень у сфері управління якістю навколишнього середовища, є визначення концептуальних вимог до неї, головними з яких є [4]: повна відповідність нормативно-правовому полю; відповідність стандартам промислових інформаційних систем, у тому числі форматам збереження та обробки даних; ефективність під час оцінювання відношення ціна: продуктивність; зручність у користуванні, ефективне використання наявної апаратно-технічної бази і програмного середовища.

Створення такої системи можливе або на базі використання одного з комерційних ГІСпакетів (ArcGis, ArcMap, MapInfo, Surfer, GeoMediaWebMap тощо), або шляхом розробки власної спеціалізованої інформаційної системи.

Але найбільшим недоліком застосування комерційних програм в наукових дослідженнях є їх велика вартість. Це спонукає науковців до пошуку альтернативних та створення власних програмних продуктів, які б дозволили вирішувати поставлені ними задачі.

Розроблено декілька спеціалізованих інформаційно-аналітичних систем оцінки стану екологічної безпеки при забрудненнях атмосферного повітря. Основними з них є:

1. Геоінформаційна аналітична система візуалізації медико-екологічного моніторингу України ГІАСВ МЕМУ [5, с. 29], яка призначена для збору, зберігання і багаторівневої обробки інформації про стан територіально-розподілених об’єктів, для підтримки прийняття управлінських рішень з мінімізації екологічного збитку від техногенної діяльності людини.

Підтримка даних медико-екологічного моніторингу в даній системі реалізується за допомогою комп’ютерних інтелектуальних систем, що складаються з п’яти обов’язкових компонент-блоків: нормативно-довідкова база; бази даних екологічних моніторингових спостережень і показників стану здоров’я населення; засоби просторової візуалізації (ГІС); бібліотека методів математичної обробки.

2. Автономна моделююча система для завдань моніторингу техногенних навантажень на атмосферу від небезпечних підприємств MathMapMod, яка в подальшому увійшла до складу спеціалізованої інформаційно-аналітичної системи еколого-енергетичного моніторингу AISEEM [6, с. 131].

AISEEM є автономною системою, яка може працювати на будь-якому ПК під управлінням ОС Windows (95 і вище) навіть в умовах, коли там не встановлено інше програмне забезпечення. До основних можливостей AISEEM відносяться: визначення розподілів концентрацій забруднення за різними сценаріями: середнє забруднення за період, вибіркове забруднення, аномальна конвекція, штиль, аномальний штиль, залповий викид; побудова конфігурації полів забруднюючих речовин в приземному шарі атмосфери; прогнозування небезпечних ситуацій від викидів техногенних підприємств з урахуванням метеоумов; визначення параметрів швидкості і напрямку вітру, що відповідають небезпечним сценаріям розповсюдження забруднюючих речовин; наявність модуля візуалізації, результатом роботи якого є електронна екологічна карта техногенних навантажень для досліджуваної території; обчислення екологічних та техногенних ризиків; розв’язання завдань раннього виявлення та прогнозу чинників ризику захворюваності населення та ін. [7, с. 124].

Розроблені спеціалізовані інформаційно-аналітичні системи є ефективним інструментом підтримки прийняття рішень з управління екологічною безпекою, що підтверджено їх

впровадженням в діяльність різних установ та сфер діяльності, що вимагають збереження та обробки інформації, яка має просторову складову.

Отже, використання інформаціних технологій у екологічній сфері є дуже важливим. Воно може поліпшити перевірку наколишнього становища та систематизувти зони ураження. Створення ГІС стало важливим кроком для людства, яке за умови правильного використання може покращити екологіний стан в Україні та усьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геоінформаційні технології. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/ ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

2. Геоінформаційна система. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ ГЕОІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА

3. Волчанський Р., Ковальчук І. Існуючі ГІС програми – недоліки та переваги. URL: https://science.lpnu.ua/uk/istcgcap/vsi-vypusky/vypusk-63-2003/isnuyuchi-gis-programy-nedoliky-ta-perevagy

4. Каменева, І.П. Комплексний аналіз екологічної безпеки міста на основі сучасних ГІС-технологій / І.П. Каменева, А.В. Яцишин, Д.О. Полішко, О.О. Попов. *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*. К. 2008. Вип. 5. С. 41-46.

5. Творошенко І. С. Конспект лекцій з дисципліни «Геоінформаційні системи в задачах моніторингу» для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій спеціалізації (освітньої програми) «Геоінформаційні системи і технології». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 55 с.

6. Попов О.О, Яцишен А.В., Артемчук В.О. Спеціалізовані інформаційно-комп.терні системи для розвязання задач екологічної безпеки та цивільного захисту на техногенно-навантажених територіях. *Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2016»* (15 груд. 2016 р., м. Київ). За заг. ред. проф. Спіріна О.М. Київ : ІІТЗН НАПН України, 2016. С. 129-138.

7. Артемчук В.О., Грибан О.А. Інформаціно-аналітична система еколого-енергетичного моніторингу. *Моделювання та информ. технології*. К., 2010. Спецвип. Т. 1. С. 120-128.

Олексій Соловйов
канд. юрид. наук, доц., асистент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
o.v.solovyov@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8589-3041
SCOPUS ID 57218893987

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Відповідно до ст. 1 Закону Україні «Про зайнятість населення» професійне навчання – це набуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок особою відповідно до її покликання і здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці [1].

Система професійного навчання охоплює:

1) осіб, які проходять первинну професійну підготовку в навчальних закладах та інших установах, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників і фахівців;

2) працівників, які проходять первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації впродовж трудової діяльності;

3) безробітних, які шукають роботу і потребують первинної професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про професійний розвиток працівників» під професійним навчанням працівників розуміється процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва [2].

Стаття 6 зазначеного Закону наголошує на тому, що професійне навчання працівників здійснюється безпосередньо у роботодавця та на договірній основі у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, на підприємствах, в установах або організаціях.

Роботодавець має право укладати з працівниками або іншими особами, які не перебувають з ним у трудових відносинах, за їх згодою договори про направлення їх до навчальних закладів для професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Професійне навчання працівників на виробництві організовується відповідно до «Положення про професійне навчання працівників на виробництві». Згідно з цим Положенням професійне навчання працівників на виробництві спрямоване на підвищення якості професійного складу працівників роботодавців різної форми власності та підпорядкування, формування у них високого професіоналізму, майстерності, сучасного економічного мислення, вміння працювати в нових економічних умовах та забезпечення на цій основі високої продуктивної праці та ефективної зайнятості [3].

Професійне навчання працівників може бути формальним та неформальним. Формальне професійне навчання здійснюється відповідно до вимог стандартів професійної (професійно-технічної) освіти, типових навчальних планів і програм, освітніх програм, стандартів вищої освіти у закладі освіти або безпосередньо у роботодавця. За результатами формального професійного навчання працівників видаються документи про освіту, зразки яких затверджено постановами Кабінету Міністрів України «Про документи про професійну (про-

фесійно-технічну) освіту державного зразка і додатки до них» [4] та «Про документи про вищу освіту (науковий ступень) » [5].

Неформальне професійне навчання працівників – це набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок, не регламентоване місцем набуття, строком та формою навчання, що здійснюється за їх згодою безпосередньо у роботодавця згідно з рішенням роботодавця за рахунок його коштів з урахуванням потреб власної господарської чи іншої діяльності.

За результатами неформального навчання видається довідка, в якій зазначаються професія (спеціальність), кваліфікація, за якою здійснювалось навчання, напрям підвищення кваліфікації, строки навчання.

Результати неформального навчання за робітничими професіями підтверджуються у порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями» [6].

Перелік робітничих професій, за якими здійснюється підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями, затверджено відповідним наказом Міністерства соціальної політики [7].

Особі, яка підтвердила кваліфікацію, видається свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації за результатами неформального професійного навчання.

Відповідно до ч. 3. ст. 18 Закону Україні «Про освіту» складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; *професійне навчання працівників*; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою [8].

На практиці виникає питання щодо можливості вважати проведення семінарів, тренінгів, курсів, майстер-класів, вебінарів для працівників підприємств, установ, організацій викладацькою діяльністю. Щодо цього питання зазначимо наступне.

Викладацька діяльність – це діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору. Аналізуючи зміст даного визначення можна зробити висновок, що обов'язковим елементом викладацької діяльності є наявність двох суб'єктів: того, хто здійснює цю діяльність, та того, на кого направлена ця діяльність. Стосовно першого суб'єкта, то це може будь-яка особа, яка здійснює зазначену діяльність відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору. Другим суб'єктом є здобувач освіти. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про освіту» здобувачі освіти – це вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Безпосередні види та форми освіти передбачені ст. 8 та 9 Закону України «Про освіту» [8].

Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Згідно із ч. 1 ст. 52 Закону України «Про освіту» здобувачі освіти є учасниками освітнього процесу, який визначається як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей [8].

Таким чином, якщо проведення семінарів, тренінгів, курсів, майстер-класів, вебінарів тощо для працівників підприємств, установ, організацій здійснюється педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору в межах тих видів і форм освіти, які передбачені Законом України «Про освіту», то таку діяльність можна визнати викладацькою.

Стосовно ж працівників, які проходять тренінги, курси, майстер-класи, вебінари тощо, то їх можна визнати здобувачами освіти в разі, якщо ці тренінги, курси, майстер-класи, вебінари тощо проводяться в межах тих видів і форм освіти, які передбачені Законом України «Про освіту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

2. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січня 2012 р. № 4312-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17

3. Про затвердження Положення про професійне навчання працівників на виробництві : наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України від 26 березня 2001 р. № 127/151. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01

4. Про документи про професійну (професійно-технічну) освіту державного зразка і додатки до них : постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 р. № 645. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645-2015-п

5. Про документи про вищу освіту (науковий ступінь) : постанова Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 811. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811-2020-п

6. Про затвердження Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 340. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-2013-п

7. Про затвердження Переліку робітничих професій, за якими здійснюється підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : наказ Міністерства соціальної політики від 23 грудня 2013 р. № 886. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-14

8. Про освіту : Закону Україні від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

Оксана Стасів
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри соціального права
Львівський національний університет імені Івана Франка
stasivoksana2304@gmail.com

НОРМАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Конституція України у статті 43 закріплює за кожним право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. При цьому також зазначається, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. А отже, держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю [1].

Особливості праці молоді визначені Главою XIII Кодексу законів про працю України (далі КЗпП). Відповідно до статті 187, неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [2].

Статтею 188 КЗпП встановлено вік, з якого допускається прийняття на роботу, а саме: не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років; за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

Згідно зі статтею 189 КЗпП, на кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років, із зазначенням дати їх народження.

Надання молоді першого робочого місця врегульовано нормами статті 197 КЗпП: Працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у закладах середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення із строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше двох років[2] .

Молодим спеціалістам – випускникам закладів освіти державної форми власності, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

До втрати чинності Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» у 2021 році першим робочим місцем визначалося місце роботи молодих громадян після закінчення будь-якого навчального закладу або припинення навчання в

ньому, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби. При цьому, молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років. Також держава забезпечувала працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислювався з урахуванням часу роботи молодого громадянина до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу [3].

Разом з цим, до Закону України «Про зайнятість населення», з 29 квітня 2023 року набирали чинності зміни, якими цей Закон доповнено статтею 26-1 «Сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних» та викладено в новій редакції статтю 29, з назвою «Розширення можливостей для підвищення конкурентоспроможності молоді» [4].

Ці зміни стосуються питань надання роботодавцям компенсацій при працевлаштуванні осіб, що перебувають у статусі зареєстрованих безробітних понад 6 місяців, та окремих категорій молоді (віком до 25 років, які сумарно мають страховий стаж не більше 12 місяців; віком до 35 років при працевлаштуванні на перше робоче місце; звільнених із строкової військової або альтернативної служби при працевлаштуванні на перше робоче місце (після такого звільнення)). Також удосконалюються норми законодавства, які передбачають проходження здобувачами професійної та вищої освіти стажування у роботодавців.

Ці зміни є важливими для роботодавців, та полягають у тому, що замість неефективного квотування працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштування (неконкурентоспроможних на ринку праці громадян), запроваджено компенсацію роботодавцям частини витрат на оплату праці або сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) за працевлаштування деяких категорій зареєстрованих безробітних, зокрема, і молоді.

Для цього у КзПп України виключено ст. 196, якою було встановлено, що для працевлаштування молоді, яка закінчила або припинила навчання у закладах середньої, професійної (професійно-технічної)), фахової перед вищої чи вищої освіти, звільнилися із строкової військової служби і вперше приймаються на роботу, а також осіб, звільнених із військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, які в добровільному порядку уклали контракт про проходження служби у військовому резерві, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби (протягом 6 місяців після закінчення або припинення навчання чи служби), дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, осіб, яким виповнилося 15 років та які за згодою одного із батьків або особи, яка їх заміняє, можуть як виняток прийматися на роботу, а також інших категорій осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштування, підприємствам, установам, організаціям встановлюється квота відповідно до Закону про занятість.

Також у ст. 14 Закону України «Про занятість населення» виключено ч. 2 та 3. Згідно них для підприємств, установ й організацій з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб була встановлена квота для працевлаштування вищезазначених осіб у розмірі 5 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік, а для працевлаштування осіб, яким до настання права на пенсію за віком залишилось 10 і менше років, підприємствам, установам, організаціям з чисельністю штатних працівників від 8 до 20 осіб була встановлена квота у розмірі не менше однієї особи у середньообліковій чисельності штатних працівників [4].

Водночас останні зміни до Закону про зайнятість у 2023 році надають роботодавцеві можливість отримання компенсацій у разі працевлаштування осіб зазначених у ч.1 ст. 14 Закону по занятість, тобто категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні пра-

цевлаштуванню, до яких належить і молодь, яка закінчила або припинила навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (протягом шести місяців після закінчення або припинення навчання чи служби) і яка вперше приймається на роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України у ред. 01.01.2020. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Кодекс законів про працю в ред. від 01.10.2023 Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96#w1_1
3. Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» втрата чинності від 22.05.2021. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text
4. Закон України «Про зайнятість населення» Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

Стєбєлєв А.М.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права.
Національний аерокосмічний університет
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
(м. Харків, Україна)
адвокат
sam.asad.07@gmail.com
ORCID 0000-0002-2318-1209

ГАРАНТІЇ ПРАВА КОЖНОЇ ЛЮДИНИ НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД В АСПЕКТІ ПОБУДОВИ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ТА КОНФЛІКТІВ

Конституційний Суд України неодноразово звертав увагу на проблематику вирішення спорів та реалізації права на судовий захист саме у публічно-правовій площині. Слід констатувати і те, що деякі його юридичні позицій, які стосуються цієї сфери, дозволяють сформулювати окремі вимоги до побудови цілісної системи альтеративних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів. Незважаючи на те, що такі юридичні позиції стосуються у першу чергу питань організації та функціонування адміністративного судочинства, вони мають суттєве значення та потужний потенціал до адаптації до альтеративного вирішення спорів у публічній сфері. Так, в абзаці п’ятому підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010 вказано на те, що адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Отже, на підставі цієї юридичної позиції можна зробити висновок, що законодавець усвідомлював те, що захист прав і свобод у цій сфері має свою специфіку, що зумовлена апріорно нерівнозначними суб'єктним складом, у межах якого та між якими виникає спір (конфлікт). Орган конституційної юрисдикції на це прямо вказує: в юридичних відносинах між особою – з одного боку, і державою (в особі органів державної влади) та іншими органами публічної влади – із другого, особа завжди є слабшою стороною.

У зв’язку з цим, постало питання не просто щодо створення додаткових судів, що повинні застосовувати інше (окреме) законодавство та розглядати інші (специфічні) справи. Головна мета такого інституційного розширення полягала у тому, щоб збільшити можливості людини у сфері захисту своїх прав, створити додаткові гарантії для рівності сторін спору, незважаючи на їх первинну апріорну не рівність. Конституційний Суд України висновує, що з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв’язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п’ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України випливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі

органів державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист.

Крім того, в основу такої побудови можна покласти юридичну позицію органу конституційної юрисдикції, яка стосується питань судочинства, але може бути адаптована до питань альтернативного вирішення спорів. Так, у підпункті 3.3 пункту 3 мотивувальної частини цього Рішення Суду встановлено, що конституційний принцип спеціалізації, відповідно до якого утворено систему адміністративних судів, зумовив упровадження властивого йому порядку судочинства. Так, цей порядок у порівнянні з цивільним судочинством має відмінності у процесуальних правах та обов'язках як осіб, які беруть участь у справі, так і суду у зборі та дослідженні доказів, що має забезпечити процесуальні можливості захисту прав, свобод та інтересів позивача у спорі із суб'єктом владних повноважень. Обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб'єкта владних повноважень, якщо він як відповідач заперечує адміністративний позов, а в цивільному судочинстві кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Крім того, вказана юридична позиція дозволяє говорити про те, що альтернативні способи вирішення публічно-правових спорів та конфліктів у загальній системі альтернативного вирішення спорів виступають як спеціалізований вид такого порядку вирішення спорів. При цьому такий вид можна теж розглядати як конституційно передбачений (незаборонений) механізм, завданням якого є збільшення можливостей людини для здійснення права на захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

В абзаці сьомому підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини вищевказаного Рішення, додержання конституційного принципу спеціалізації при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів України розглядається як конституційний обов'язок законодавця. Таке розумінні підкреслює особливу значущість такої спеціалізації загалом та особливості сфери публічно-правових відносин зокрема. У зв'язку з цим, постає питання про урахування такої спеціалізації та специфіки вищевказаної сфери. Крім того, з огляду на наявний соціальний запит щодо формування та діяльності альтернативних способів виршення публічно-правових спорів та конфліктів у сфері законодавства варто враховувати наведену вище специфіку.

Отже, на підставі юридичної позиції, викладеної в абзаці шостому підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини вищевказаного Рішення можна зробити висновок, що урахування специфіки публічно-правової сфери, у тому числі й при побудові системи альтернативного вирішення спорів та конфліктів, безпосередньо підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний захист прав і свобод.

На специфіку та особливості публічно-правової сфери також вказано у низці рішень Конституційного Суду України. Серед них Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 16 червня 2011 року № 5-рп/2011 (абзаци шостий та сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини), Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіцій-

ного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 (абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Отже, з огляду на те, що, як зауважує В. В. Комаров, у процесуальній сфері очевидним є факт судової спеціалізації та розгалуженості, диференціації процесуального законодавства, що становить особливість національного процесуального законодавства [1, С. 52], то така диференціація базується на специфіці відповідних сфер.

Таким чином, на підставі вищевказаної юридичної позиції органу конституційної юрисдикції та з урахуванням права на судовий захист слід сформулювати таку фундаментальну вимогу до системи альтеративних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів, яка полягає у тому, що урахування специфіки публічно-правової сфери, у тому числі й при побудові системи альтеративного вирішення спорів та конфліктів, безпосередньо підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний захист прав і свобод, а також подолання чи мінімізації апріорної нерівності сторін. Це зумовлено тим, що система альтеративних способів вирішення публічно-правових спорів та конфліктів у загальній системі альтеративного вирішення спорів з одного боку виступає як конституційно передбачений (незаборонений) механізм, а з іншого – як спеціалізований вид такого порядку вирішення спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курс цивільного процесу : *підручник* / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.

Олена Тищенко
докт. юрид. наук, професорка,
професорка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення.
Навчально-науковий інститут права.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
tischenkoev@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3859-3046

ЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА ЯК ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Питання вразливості та беззахисності людської душі одне з найпоширеніших питань, яке одвічно турбує людство. Відшукуючи ментальний спокій, людина звертається до різних форм порятунку від внутрішніх переживань, тривоги і кризи. Практика країн Північноатлантичного блоку (НАТО) засвідчує, що значущу психотерапевтичну роль у складних умовах війни відіграє інститут військового капеланства. Залучення священнослужителів до військового капеланства вже тривалий час є усталеною практикою країн Північноатлантичного альянсу. Наявність військово-релігійних служб у багатьох країнах і характер виконуваних ними завдань обумовлює те, що вони займаються не тільки задоволенням релігійних потреб, але й уведені в систему ідеологічно-психологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від світоглядної орієнтації кожного. Релігійне виховання, є складовою системи бойової і морально-психологічної підготовки військовослужбовців та підпорядковане основному завданню – підтриманню високого духовно-патріотичного й бойового потенціалу військ [1]. У незалежній Україні одним з першим правових документів, який хоча б побічно стосувався впровадження інституту капеланства, як виду духовно-соціальної підтримки воїнів, стала Концепція оборони та будівництва Збройних Сил України, затверджена постановою Верховної Ради України від 11.10.1991 р. № 1659-VII [2]. Також на поширення і закріплення гуманістичних та соціальних цінностей у Збройних Силах України, гуманізацію всіх сфер військової діяльності, задоволення соціальних потреб та інтересів військовослужбовців, була спрямована Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України, схвалена Указом Президента України від 12.01.2004 року № 28/2004 р. Згідно п. 2 даної Концепції, гуманітарна політика у Збройних Силах – це цілеспрямована діяльність органів військового управління щодо забезпечення навчання, виховання, психологічної підготовки військовослужбовців і працівників, їх духовного, культурного та фізичного розвитку, реалізації конституційних прав і свобод [3]. 22.04.2011 р. Міністерство оборони України затвердило Концепцію душпастирської опіки у Збройних Силах України, де зазначалось, що душпастирська опіка військовослужбовців – це вид пастирського служіння конфесії, спрямований на духовну опіку та задоволення релігійних потреб військовослужбовців і працівників Збройних Сил України, які, з огляду на характер виконуваної ними військової служби, у той чи інший спосіб зазнають обмежень у вільному сповідуванні своєї релігії та потребують духовної опіки [4]. Як підкреслювала, Я. Кушнірчук, досліджуючи проблематику створення капеланства в Україні, акцентувати увагу на питанні душпастирської опіки спонукав ще й той факт, що з 1990-х рр. релігійність серед українського населення значно зросла, а тому перебування віруючої людини протягом військової служби в армії без духовного супроводу в подальшому ставало неможливим [5]. Проте, посилення зусиль щодо формування військового капеланства в Україні, далі знову стало відновлюватися лише з початком вторгнення країни-агресора рф в Україну у 2014 році. У цих складних воєнних умовах, коли складні життєві обставини

загострюють всі відчуття людини, є нагальна потреба реалізації психологічної підтримки та реабілітації. Для психологічної підтримки військовослужбовців, які залучені до бойових діях на фронті, захищаючи суверенітет та територіальну цілісність України, вагомою та результативною стала діяльність військових капеланів. Саме для забезпечення реалізації військовослужбовцями права на свободу світогляду і віросповідання, а також духовно-гуманітарного і патріотичного виховання та морально-бойової й психологічної підготовки українських воїнів в Україні, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі» [6] було розпочато процес формування служби військового капеланства з метою залучення священнослужителів, які пройшли спеціальну військову та психологічну підготовку до душпастирської опіки військовослужбовців. Таким чином, був підготовлений ґрунт для розробки нормативної бази, необхідної для формування у нашій державі інституту військового капеланства. У п.1.1 Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, затвердженому наказом Міністерства оборони України від 27.01.2015 р. № 40, визначались головні завдання, порядок діяльності, взаємодія, права і обов'язки підрозділів (посадових осіб) з питань служби військового духовенства (капеланства), органів військового управління, військових священиків (капеланів), консультативно-дорадчого органу – Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, а також – уповноважених від релігійних організацій за співробітництво з Міністерством оборони України у сфері реалізації особовим складом права на свободу світогляду і віросповідання. Військовими священиками (капеланами) визнавались фізичні особи, які запропоновані релігійними організаціями-членами РДпО, пройшли відбір і призначені на посади працівників Збройних Сил України для задоволення релігійних потреб особового складу (п.1.3 Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України) [7]. Дещо пізніше, наказом Міністерства оборони України від 14.12.2016 р. № 685 була затверджена нова редакція Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, у якому уточнювалися професійні вимоги до осіб, які можуть виконувати функції капелана. Згідно п.3 цього Положення, військові священики (капелани) – це фізичні особи, які мають духовну освіту, є священнослужителями зареєстрованої в Україні релігійної організації, пройшли відбір та прийняті на роботу на посади працівників у військових частинах, військових навчальних закладах, установах та організаціях Збройних Сил України для задоволення релігійних потреб особового складу. А також відповідно до п.4 розділу IV Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, військовий священик (капелан) – громадянин України, який має відповідати таким вимогам: є священнослужителем релігійної організації України; рекомендований керівником чи уповноваженим цієї релігійної організації для здійснення служіння серед особового складу Збройних Сил України; має духовну освіту; має не менше ніж три роки досвіду діяльності священнослужителем; володіє державною мовою [8]. Утім, попри зроблені суттєві кроки у напрямку формування служби військового капеланства в Україні, впровадження у життя закріплених положень в умовах війни, окреслило ряд проблем, які потребували вирішення. Серед них, такі, як-от: хибність підходу, яким штатним розписом військової частини (органу, підрозділу) була передбачена тільки одна посада військового капелана. На цю посаду призначався священнослужитель однієї з релігійних організацій, до якої належить більша частина віруючих військовослужбовців та працівників військової частини (органу, підрозділу). Це не повною мірою відповідало положенням Конституції України та законів України «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і «Про військовий обов'язок і військову службу», якими визначено, що: церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави; створення релігійних організацій в органах військового управ-

ління, військових з'єднаннях та частинах забороняється; усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом, встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається [9]. З метою більш ефективного врегулювання відносин у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України, а також визначення правових та організаційних засад і принципів діяльності Служби військового капеланства, було розроблено і прийнято Закон України «Про службу військового капеланства» від 30.11.2021 р. № 1915-IX (у редакції станом на 01.01.2023 р.). Відповідно до якого змінено концепцію щодо правового становища військових капеланів, а саме: згідно п.2 ст.1 даного закону, військовий капелан – особа, яка в установленому цим Законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України на підставах та в порядку, передбачених Законом. Важливими нововведеннями є ті, що Законом України «Про службу військового капеланства» передбачено такі нові інституції, як: спеціальна програма підготовки військових капеланів, мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, квоти конфесійного представництва військових капеланів тощо [10].

Враховуючи вищезазначене, варто констатувати, що проведена законотворча діяльність щодо вдосконалення законодавства, яке регулює особливості діяльності, яку здійснюють військові капелани, слугуватиме дієвому сприянню реалізації конституційного права військовослужбовців, працівників та членів їх сімей на свободу світогляду та віросповідання шляхом задоволення їх духовно-релігійних потреб. Військове капеланство є вагомим видом діяльності, спрямованої на підтримку духу українських воїнів, які захищають нашу державу від загарбників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблеми організації служби військових капеланів в Україні в умовах агресії російської федерації. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/kapelanu-d05c2.pdf

2. Про Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України. Постанова Верховної Ради України від 11.10.1991 р. № 1659-VII // ВВР. 1991. № 51. Ст. 729. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-12#Text

3. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України: схвалена Указом Президента України від 12.01.2004 року № 28/2004 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28/2004#Text

3. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України. URL : http://old.risu.org.ua/ ukr/study/research_ conference/militaryconf/conception

4. Кушнірчук Я.В. Душпастирська опіка збройних сил і проблема створення військового капеланства в Україні. Наука. Релігія. Суспільство. № 3'2011. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/85538/5-Kushnirchuk.pdf?sequence=1

5. Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 677-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/247489978

6. Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України: затверджене наказом Міністерства оборони України від 27.01.2015 р. № 40. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-15#Text

7. Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України: затверджено наказом Міністерства оборони України від 14.12.2016 р. № 685. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про військове капеланство» від 23.04.2019 № 10244-1. URL : https://ips.ligazakon.net/document/GH7WK1AA?an=4

9. Про службу військового капеланства: Закон України від від 30.11.2021 р. № 1915-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text

Маріана Тома
кандидат юридичних наук,
доцент, асистент кафедри кримінального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
m.toma@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0001-5081-7842

ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ МЕРЕЖІ INTERNET НА ДЕВІАНТНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активною участю інформаційної сфери, що представляє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, поширення та використання інформації, а також системи регулювання громадських відносин, що виникають при цьому. Інформаційна сфера, будучи системотворчим чинником життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки держави.

Розвиток інформаційних технологій, прозорість світовій спільноті призвели до незахищеності дітей від протиправного контенту в інформаційно-телекомунікаційній мережі Internet, посилили проблеми, пов'язані з торгівлею дітьми, безконтактним незаконним обігом наркотиків, дитячою порнографією, педофілією, проституцією та навіть самогубств.

Кримінологічно значущі аспекти впливу інформаційного простору мережі Internet на формування девіантної поведінки неповнолітніх та малолітніх не можна розглядати сепаровано як окрему проблему поза вивчення криміногенної обстановки в країні, їх взаємовплив, причин та умов, сприятливих злочинності серед неповнолітніх неповнолітніх. Причини і умови злочинності неповнолітніх багато в чому визначаються негативними соціальними процесами, формуючими у них причинний комплекс злочинності в цілому. Разом з тим їх дія є дещо специфічною в зв'язку з психологічними особливостями неповнолітніх, їх рівнем підвищеною вразливістю до соціальних явищ.

Модернізовані інформаційно-телекомунікаційної мережі Internt з їх загальнодоступністю, прозорістю, децентралізованістю та анонімністю породжує у користувачів відчуття невразливості, що сприяє розповсюдженю шкідливого контенту та вчиняти дії з порушенням норм національного та міжнародного законодавства. Такий конгломерат призводить до того, що інтернет стає одним із найпотужніших інструментів криміналізації та віктимізації неповнолітніх, що свідчить про криміногенний потенціал мережі Internt як інструмент поширення забороненої інформації.

Причини та умови злочинності серед неповнолітніх багато в чому визначаються негативними соціальними процесами, формуючими причинний комплекс злочинності загалом. Проте, їх дія є специфічною в зв'язку з особливостями психологічної складової неповнолітніх, їх підвищеною вразливістю до соціальних явищ.

Жодних особливих, специфічних «причин» девіантності неповнолітніх та молоді, однак соціальна нерівність, нерівність можливостей, доступних людям, що належать до різних груп та нерівними можливостями їх задоволення особ ливо гострих потреб людей.

Неспокійний, буремний розвиток їх фізичних, інтелектуальних, емоційних сил, бажання самоствердитися в світі дорослих вступає в протиріччя з недостатньою соціальною зрілістю, відсутністю професійного та життєвого досвіду, невисокою кваліфікацією або повна відсутність такої, а отже, і невисоким (невизначеним девіантним) статусом [1].

Перед підлітками таким чином гостро постає проблема «реалізації» власної енергії, соціальної активності в суспільно збудженому або хоча б допустимому напрямі, самоствердження знову ж таки у випадках при відсутності на то можливостях. Незадовілена потреба в самоствердженні в результаті призводить до спроб реалізувати себе не тільки в творчості, що є складніше, але і в негативних формах активності (комплекс Герострату), таких як насильство, злочини (що «простіше»), або ж веде до «догляду» в алкоголь, наркотики [2].

Як правило, виділяють два протилежних механізму впливу інформаційного контенту на психіку людини: *катартис* та *антикатартис*. Катартис припускає евфонічний ефект і розкривається через стан екстазу, ейфорії, насолоди, позитивних емоцій та ін. Антикатартис в стані пригніченості, приниженості, зневаги, тривоги, страху, паніки, агресії та ін.

В результаті неконтрольованого, а часто й цілеспрямованого впливу за допомогою розповсюдження провокаційної або забороненої інформації у мережі Internet відбуваються деструктивні зміни властивостей та якостей особистості. Когнітивні (формуючі переконання, бажання, наміри тощо) та комунікативні (що демонструють протиправну і антисуспільну поведінку) фактори, сприяють формуванню недостовірних, неправельних морально-психологічних установок, девіантної (деліквентної) поведінки та асоціального образу життя.

Щоденне використання мережі призвело до зміни місця неповнолітніх дітей в системі комунікацій, а отже, і в суспільстві. Перебуваючи віч-на-віч з комп'ютером або мобільним телефоном, підліток відчуває, що живе, діє та причетний до безкрайнього світу. Глобальна мережа привертає увагу дітей своїми надможливостями на їх погляд, але при цьому підлітками не враховуєть кількість мережевих можливих загроз, з якими вони стикаються в світовій павутині [3]. Масштабність аудиторії сприяє постійному надходженню учасників зі своїми поглядами, нерідко носить асоціальний характер, що приводить до певної маргіналізації окремої частини користувачів мережі Internet.

Формування та розвиток особистості неповнолітніх проходить під впливом багатьох факторів: сім'ї, школи, друзів, неформальних груп, засобів масовий інформації, контенту мережі Internet. У міру дорослішання підлітка вплив з боку сім'ї та школи на нього помітно мінімізується, відбувається активність впливу зі сторони неформальних груп. Це насамперед пов'язано з виконанням однолітками в старшому підлітковому і юнацькому віці надзвичайно важливою функції - забезпечення емоційного комфорту. Визнання в середовищі товаришів особливо значимо у цьому віці.

Особливість сучасного інформаційного середовища, базується на інтернет-технологіях, та індивід вже існує в іншій системі відносин. Він керується не лише поведінкою людей, що оточують його всередині обмеженої території, але тою поведінкою осіб, які перебувають далеко за межами його проживання. Саме система взаємодії людей у цьому інформаційному просторі дозволяє створити інформаційні механізми впливу і управління, а інформаційний конформізм призводить до формування залежності від думок, установок і оцінок інших людей.

Якщо раніше на менталітет і поведінку неповнолітнього в переважній більшості впливала лінія поведінки найближчого оточення, то в сучасних умовах на мотивацію неповнолітнього помітно впливає Internet.

Криміногенний вплив інформаційного простору мережі Internet обумовлено наступними власти-востями та обставинами.

По-перше, структура мережі з її анонімністю яка відкриває широкі можливості для зловживання довірою самих неповнолітніх, в том числі за допомогою «хибна ідентичність».

По-друге, безмежні можливості інформаційного простору мережі Інтернет призводять до формування у неповнолітніх почуття безкарності та вседозволеності [4].

По-третє, пошукові можливості мережі дозволяють неповнолітнім не тільки розширювати кругозір, але і в процесі серфінгу [5] в інтернет-просторі отримувати інформацію про дії кримінальної спрямованості.

Актуальне на сьогодні поширення у мережі Internet, особливо у соціальних мережах, отримали наступніспособи впливу: 1) кібербулінг; 2) тролінг; 3) кібергрумінг; 4) секстинг.

Розповсюдження проявів вищезазначених форм протиправних дій, які не охоплюються чинним Кримінальним кодексом України, вказує на доцільність внесення змін до національного кримінального законодавства, доповнення його нормами, що передбачають кримінальну відповідальність за кібербулінг та тролінг по аналогії з кримінальним законодавством Нової Зеландії, секстинг по аналогії з законодавством США та Австралії і кібергрумінг за аналогією законодавства Великобританії.

Резюмуючи вказане вище, констатуємо, що девіантна поведінка неповнолітніх зумовлена не лише «класичними» детермінантами, помилками виховання в сім'ї, недостатньою діяльністю дошкільних і шкільних навчальних закладів, державних установ та громадських інститутів, але й також криміногенним впливом всесвітньої мережі Internet.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гумін О.М. Поняття кримінальної насильницької поведінки та її види. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 141-147.

2. Гілінський Я. І. Девіантологія: соціологія злочинності, наркотизму, проституції, самогубств і інших «відхилень». СПб.: Видавництво «Юридичний центр Прес», 2004. С. 85.

3. Петренко О.С. Інтернет як субпростір суспільства: структури та процеси: дис. ...канд. соц. наук. Старобільськ. 2017. 228 с.

4. Бандурка О.М. Дитячі самогубства – новітня загроза здоров'ю нації. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квіт. 2018 р., м. Хар-ків). Харків: ХНУВС, 2018. С. 11-13.

5. Білоконь М.А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн європейського союзу: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2013. 208 с.

Галина Трунова
кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права.
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
ID ORCID 0000-0002-1829-2561

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ

Цифровізація змінює світ праці з безпрецедентною швидкістю, відкриваючи інноваційні можливості для організації праці та створюючи нові цифрові ринки праці, зокрема, працю на цифрових платформах. Зі свого боку цифрові платформи відкривають перспективи для створення нових робочих місць і більш гнучкої організації праці. Цифрова економіка надає доступ до ринку праці значній більшості суспільства, включаючи осіб з інвалідністю, молодь, осіб, які зайняті доглядом, пенсіонерів та ін.

Водночас робота на платформі створює актуальні виклики для працівників цифрових платформ. Вони стосуються алгоритмічного управління, конфіденційності даних працівників, механізмів розгляду скарг, стабільності роботи, умов праці, права на колективні переговори, а також соціального захисту працівників платформ [1].

Робота на платформах відноситься до нестандартних форм зайнятості. В Україні частина працівників платформ є самозайнятими особами (фізичними особами-підприємцями), однак більшість працюють поза правовим полем – неофіційно.

Зазвичай соціальний захист економічно активного населення забезпечується через механізм соціального страхування, що нерозривно пов'язаний з класичною моделлю трудових відносин на підставі трудового договору. Поява ж платформної зайнятості, у свою чергу, створює прогалини в правовому регулюванні у сфері соціального захисту, якщо соціальний захист організовано через класичні форми соціального забезпечення, зокрема, соціальне страхування.

Наразі в Україні немає достовірних даних щодо зайнятості на цифрових платформах. Державна служба статистики на період воєнного стану взагалі припинила дослідження ринку праці.

Проблема обліку працівників платформ існує і в ЄС. У зв'язку з цим Організація економічного співробітництва розвитку, Міжнародна організація праці та Європейська Комісія об'єднали зусилля та підготували Посібник з вимірювання зайнятості та роботи на цифрових платформах, який оцінює варіанти вимірювання та надає перші рекомендації з цих питань [2]. Зауважимо, що у Франції проблематика виміру нових форм зайнятості призвела до реформи звітності для системи соціального захисту, забезпечивши більш повний збір та розробку даних, завдяки покращенню звітності про дуже короткі трудові контракти та збору більш детальної інформація про тип контрактів. А з 2019 р. цифрові платформи зобов'язані повідомляти податкові органи про річний валовий дохід отриманий окремими особами [3].

В ЄС вирішення проблем соціального захисту працівників платформ здійснюється через законодавство, судову практику, соціальне партнерство та на рівні окремих роботодавців.

Зокрема, в Іспанії у 2021 р. був прийнятий Закон про кур'єрів. У відповідності до якого кур'єрів з доставки їжі, які працюють на цифрових платформах, визнають працівниками, а не незалежними підрядниками за певних обставин. Зазначений Закон є результатом тристоронньої колективної угоди, також його прийняттю передувало рішення Верховного суду Іспанії у справі Glovo (STS 805/2020, 25 вересня 2020 р.) щодо презумпції трудових відносин до відповідної категорії працівників [4].

19 лютого 2021 р. Верховний Суд Великої Британії по «справі Аслама» визнав водіїв таксі, що отримують замовлення через мобільний застосунок Uber, працівниками (workers). Прийняте рішення обґрунтовувалося тим, що водії виконують або здійснюють роботу/послуги за договором, з іншої сторони не маючи за цим договором статусу клієнта чи замовника, на чию користь зазначена особа здійснює професійну або підприємницьку діяльність. Суд дійшов висновку, що Uber займається пасажирськими перевезеннями, водії забезпечують кваліфіковану працю за рахунок якої ця організація надає послуги [5]. Зазначене рішення забезпечило поширення соціальних гарантій на працівників Uber, вони отримали доступ до пенсійних схем за фінансової участі платформи, а також захист від соціальних ризиків по тимчасовій непрацездатності та від нещасних випадків.

Водночас, зважаючи на норми Європейської Опори соціальних прав, Директиви ЄС 2019/1152 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 р. про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі, Рекомендації 2019/С 387/01 від 8 листопада 2019 р. про доступ до соціального захисту для працівників і самозайнятих осіб, а також з урахуванням перспективи прийняття Директиви Європейського Парламенту та Ради про працівників цифрових платформ, проблему соціального захисту працівників платформ в ЄС буде здебільшого вирішено, шляхом застосування презумпції трудових відносин до платформної зайнятості.

В Україні ж наразі з'являються спроби унормувати окремі види зайнятості на цифрових платформах. Зокрема, проєктом Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження спеціального режиму оподаткування доходів, отриманих фізичними особами від здійснення окремих видів діяльності» реєстр. № 10166 від 20 жовтня 2023 р. пропонується оподаткувати окремі види зайнятості на цифрових платформах, застосовуючи спеціальний режим оподаткування податком на доходи фізичних осіб доходів, отриманих ними від здійснення окремих видів діяльності. Заразом про соціальний захист осіб, зайнятих на цифрових платформах не йдеться. Оператори цифрових платформ звільняються від обов'язку нарахування та сплати єдиного внеску щодо таких осіб при виплаті їм доходу, а самі особи мають право взяти участь у соціальному страхуванні на добровільних засадах [6].

Підсумовуючи зазначене, відзначимо, що технологічний розвиток повинен бути невіддільний від соціальних аспектів розвитку суспільства, адже йдеться про гарантії конституційних прав громадян України. В контексті правового регулювання платформної праці вкрай необхідно дотримуватися виваженої стратегії розвитку соціальної держави, з невіддільними від неї принципами, зокрема, принципу соціальної справедливості, забезпечивши працівникам цифрових платформ гідні умови праці та належний рівень соціального захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digital platform work and employment. ILO. ICLS/21/2023/Room document 12. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_894369.pdf

2. Handbook on Measuring Digital Platform Employment and Work. URL: https://www.oecd.org/publications/handbook-on-measuring-digital-platform-employment-and-work-0ddcac3b-en.htm

3. In-depth review of new forms of employment and quality of employment: implications for official statistics (Canada). URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-05/09_New%20forms%20of%20employment_full_version_ENG.pdf

4. Spain: The ‘Riders’ Law’, new regulation on digital platform work. URL:https://osha.europa.eu/sites/default/files/2022-01/Spain_Riders_Law_new_regulation_digital_platform_work.pdf

5. Огляд англійської судової практики: частина 2, рішення ВС Великої Британії. URL: https://uba.ua/ukr/news/8403/print/

5. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження спеціального режиму оподаткування доходів, отриманих фізичними особами від здійснення окремих видів діяльності» реєстр. № 10166 від 20.10.2023 р. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2030329

Наталія Федіна
доцент кафедри теорії права, конституційного та
приватного права факультету №1 ІПФПНП.
Львіський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)
nataliya_fedina@i.ua
ORCID 0000-0002-7521-9635
Соломія Ришканич,
здобувачка ІІ курсу факультету №1 ІПФПНП
Львіський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

На сучасному етапі розвитку суспільства захист приватного права людини і громадянина в Україні є складним, багаторівневим, спрямованим на своєчасне відновлення порушеного права. Елементи приватноправового захисту утворюють єдину систему різноманітних засобів і способів, кожен з яких має свою правову природу і процесуальне значення у здійсненні правової діяльності особи (особистої ініціативи). При кримінальному переслідуванні захист приватного права доповнюється правовою діяльністю суду та правоохоронних органів. Правильний вибір особою засобів і способів захисту є умовою належного захисту її приватного права.

Варто зазначити, що у літературі механізм захисту приватних прав широко не досліджувався, у працях науковців зачіпаються їх окремі галузеві аспекти, оскільки кожна галузь права має свій захисний механізм залежно від правової ситуації та предмета спору. Водночас розгляд механізмів захисту на міжгалузевому рівні дає змогу визначити ефективність взаємодії засобів і методів, виявити недоліки захисту приватного права та розширити сферу правового захисту особи.

Отже, механізм захисту приватного права відповідно до норм Цивільного кодексу України – це двосторонній процес взаємодії засобів, способів захисту приватного права (правова діяльність особи) і засобів, способів відновлення порушеного права (правова діяльність працівника правоохоронного органу) [1].

Тому, правильне поєднання засобів, способів і правових заходів дозволяє говорити про ефективність захисту та відновлення порушеного права. Елементами приватноправового механізму захисту у вітчизняному законодавстві є: правова позиція, акт (власна ініціатива), вимога сторони (учасника) правовідношення, способи захисту та їх визначення працівником правоохоронного органу, способи захисту та їх визначення особою, визнання порушеного права відновленим у законному порядку, визнання порушеного права фактично відновленим (примусове виконання) [2, с. 85].

Варто звернути увагу на аналіз норм приватного права, який показує, що ініціатива, як засіб захисту приватного права, невіддільна від особистості суб'єкта правовідносин, у зв'язку з чим вона отримала відповідну назву – особиста. Умовами реалізації приватноправової ініціативи є:

– надання учасникам приватноправових відносин відповідних прав, реалізація яких можлива лише за їх згодою з другою стороною;

– покладання обов'язків на учасників приватних правовідносин [3, с. 73].

Тому, особиста ініціатива служить для захисту приватного права за умови, що права та обов'язки, що мають бути здійснені, узгоджені між обома сторонами договірних відносин і сторона стверджує передумови для відновлення порушеного права. Ініціатива не може бути позитивною, якщо правом зловживають, а висунуті вимоги є необґрунтованими (якщо вони суперечать вимогам правових норм). Якщо позовні вимоги позивача залишаються без задоволення, це означає, що інша сторона реалізувала власну ініціативу, що позитивно визнано судом.

Отже, засіб захисту – це первісна дія із захисту прав, яким порушується провадження у справі: позов, скарга, заява чи клопотання. При цьому від засобу захисту слід відрізняти форму захисту, під якою розуміється порядок чи різновид юрисдикційної діяльності із захисту прав загалом. Існують й інші точки зору, зокрема правові засоби розуміються як:

– «цілісний, системний юридичний механізм, що забезпечує врегульованість усієї сукупності суспільних відносин, які є предметом правового регулювання;

– «механізм захисту суб'єктивних цивільних прав, тобто індивідуально збудована система правових засобів і умов, спрямована на досягнення кінцевої мети з юридичного та фактичного відновлення порушених прав або припинення їх порушення»;

– «правові явища, що виражаються в інструментах (установленнях) та діяннях (технології), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально-корисних цілей» [4, с. 111].

Відповідно, суть приватноправових засобів захисту полягає у поновленні правового статусу особи, права та законні інтереси якої порушено. Важливо також зазначити, що засоби захисту фактично є засобами реалізації міжнародних і конституційно-правових цінностей.

Також важливо щоб вибір способу захисту визначався сферою його галузевої належності, а при недостатності одного способу – іншими способами, пов'язаними з цією галуззю права. Наприклад, при обранні такого способу захисту, як визнання недійсним рішення позачергових загальних зборів акціонерів з питання порядку денного про звільнення генерального директора, може бути застосований також інший спосіб захисту – поновлення на посаді генерального директора. Основним елементом механізму приватноправового захисту є поновлення порушеного права. Поняття відновлення права має правоохоронний характер і посідає особливе місце в механізмі захисту приватного права [3, с. 28-29].

Отже, сутність поновлення порушеного права полягає не тільки у визнанні способу захисту та заявленої вимоги обґрунтованими та правомірними (поновлення у судовому порядку), а й у відтворенні ситуації, яка існувала до порушення права (фактичне відновлення). Наприклад, отримання травми внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що призвело до встановлення постраждалому групи інвалідності.

Тому, задоволення позовних вимог у частині відшкодування витрат на лікування та моральної шкоди внаслідок заподіяння фізичних і моральних страждань не означає відновлення становища здорової особи, яке існувало до порушення права. Відновлення порушених суб'єктивних прав є завершенням механізму захисту цивільних прав. Наприклад, у земельному праві це може бути відновлення родючості ґрунту, відновлення земельної ділянки в її колишніх межах, знесення самовільної забудови. Важливо зазначити, що досягнення первісного становища особи є першочерговим у питанні матеріальної винагороди [5, с. 49].

Характеризуючи сутність відновлення приватного права, важливо сказати про такі ознаки, як:

– міжгалузевий характер; взаємозв'язок із заходом захисту і визнання особою поновленого її приватного права;

– здійснення в установленому законодавством порядку;

– дотримання засобів і способів захисту приватного права;

– правовий і компенсаційний характер;

– юридична і фактична реалізація особою своїх правових і соціально-економічних можливостей [6, с. 83].

Підсумовуючи, слід зазначити, що механізм захисту приватного права спрямований на своєчасне відновлення порушеного права. Взаємодія його елементів як єдиного правового комплексу ґрунтується на принципах національного законодавства України та міжнародних стандартах захисту приватного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільного кодексу України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Безух О. Приватне право і приватні відносини в умовах ринкової економіки. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. №7. С. 27-33.

3. Вступ до приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 200 с.

4. Парасюк М.В., Парасюк В.М., Грабар Н.М. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.

5. Аванесян Г.М., Басенко Р.О. Цивільне право України (Загальна частина): навчально-методичний посібник. Полтава : ПІЕП, 2020. 199 с.

6. Цивільне право України : навч. посіб. : у 2 т. / Ю.Ф. Іванов, О. В. Курилина, М. В. Іванова. Т. 1. Київ : Алерта, 2019. 342 с.

Тетяна Хабарова
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін.
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)
t.khabarova27@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8830-4508

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Останнім часом одним з пріоритетних напрямів державної політики, що досліджується є діджиталізація. Діджиталізація охоплює більшість звичних для людини видів діяльності, цифрові технології сьогодні є основою формування нових якісних продуктів, нових цінностей, що в результаті призводить до появи унікальних систем та процесів з новою формою та сутністю [1, С. 140]. Проте, досвід розвинених країн показує, що особливо ефективним застосування діджиталізації є саме в діяльності органів публічної влади. Метою такого застосування інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед, є підвищення ефективності і якості послуг, що надаються державою.

З огляду на актуальність запропонованої тематики, маємо відзначити, що запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності органів публічної влади досліджується досить активно, зокрема, свою увагу вивченню означеного питання приділяли такі науковці, як І. Арістова, Л. Кормич, І. Лопушинський, О. Кабанець, Г. Ортіна, Г. Разумей, М. Разумей, Н. Рибальченко та ін. Та не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених змісту та процесу діджиталізації, її стрімке впровадження у сферу публічного управління потребує постійного дослідження.

Характеризуючи значення діджиталізації в публічному управлінні, вважаємо за необхідне розглянути зміст такої категорії як «діджиталізація». Так, зокрема, Г. Разумей, М. Разумей визначають діджиталізацію як процес впровадження цифрових технологій з метою удосконалення життєдіяльності суспільства і держави [1, С. 141]. На думку С. Туль, діджиталізація є унікальним явищем сучасності, що зумовлене розвитком продуктивних сил. Науковець також характеризує діджиталізацію як процес суттєвих змін, який охоплює всі без виключення сфери суспільної діяльності і відбувається під впливом цифрових технологій, даних та Інтернету [2, С. 7]. М. Петришина, С. Гриньов характеризують діджиталізацію як вектор державної політики, як діяльність органів публічної влади, спрямовану на трансформацію у цифрову форму внутрішніх та зовнішніх процесів організації публічного адміністрування [3, С. 107].

На нашу ж думку, діджиталізацію, в першу чергу, варто розглядати як форму комунікації, що забезпечує взаємодію та за рахунок цього формує можливість оперативного впливу на різні процеси публічної та приватної сфери. Розглядаючи діджиталізацію як основу функціонування органів публічної влади, можна відзначити, що вона є формою організації зовнішньої та внутрішньої управлінської діяльності, яка реалізується через електронні інструменти та ресурси, які генерують, збирають, обробляють чи зберігають дані.

Говорячи безпосередньо про значення діджиталізації для публічного управління, важливо зазначити, що використання інформаційно-комунікаційних технологій має свій безумовний позитивний вплив. Так, зокрема, можна говорити про те, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує можливість оперативної взаємодії органів публічної влади з фізичними та юридичними особами з метою реалізації прав останніх; діджиталізація створює можливість безперешкодної та безперервної взаємодії між органами публіч-

ної влади, що впливає на результативність владної діяльності; діджиталізація створює умови для провадження громадськістю громадського контролю, який абсолютно об'єктивно можна вважати одним із дієвих заходів запобігання корупції в діяльності органів публічної влади; сприяє забезпеченню відкритості органів публічної влади, з метою уникнення будь-яких корупційних ризиків та проявів; діджиталізація забезпечує найбільш сприятливі умови одержання фізичними та юридичними особами адміністративних послуг, адже впровадження в цій сфері електронної взаємодії дає можливість зручно, швидко, економічно, інформативно, із можливістю контролювати дії суб'єкта владних повноважень, реалізувати свої права та забезпечити свої потреби.

Таким чином, розглянувши питання щодо впливу процесу діджиталізації в сфері публічного управління, можемо сказати, що активне застосування інформаційно-комунікаційних технологій суттєво спрощує процес публічного управління та сприяє підвищенню ефективності зазначеної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України // Публічне управління та митне адміністрування, № 2 (25), 2020. С. 139-145.

2. Туль С.І. Трансформація світового ринку праці в умовах діджиталізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Вінниця, 2019. 20 с.

3. Петришина М.О., Гриньов С.О. Діджиталізація як напрям державної політики України // Молодий вчений. № 11 (75), 2019. С. 106-109.

Галія Чанишева
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення.
Національний університет «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)
galinachan@outlook.com
orcid.org/ 0000-0003-1852-8068

ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У СФЕРІ ПРАЦІ

У частині першій ст. 8 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [1] вперше на законодавчому рівні були закріплені форми здійснення соціального діалогу. Встановлено, що соціальний діалог здійснюється між сторонами соціального діалогу відповідного рівня у формах: обміну інформацією; консультацій; узгоджувальних процедур; колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод.

Водночас цей перелік не можна вважати вичерпним, оскільки чинним законодавством України і практикою його застосування передбачені та вироблені й інші форми соціального діалогу у сфері праці. Однією з таких форм є створення та функціонування органів соціального діалогу у сфері праці.

У науці трудового права виокремлюють спеціальні органи соціального діалогу та органи, що сприяють здійсненню соціального діалогу. До перших органів слід віднести Національну тристоронню соціально-економічну раду та територіальні тристоронні соціально-економічні ради. До таких органів належать також галузеві (міжгалузеві) тристоронні або двосторонні соціально-економічні ради та інші тристоронні органи соціального діалогу (комітети, комісії тощо), що можуть утворюватися за ініціативою сторін.

Спеціальними органами соціального діалогу є також органи соціального діалогу у сфері зайнятості, а саме координаційні комітети сприяння зайнятості, ради з професійної орієнтації та інші органи соціального діалогу, що можуть створюватися згідно з частиною першою ст. 19 Закону України «Про зайнятість населення» для підготовки погоджених рішень щодо здійснення політики зайнятості [2].

Порядок формування органів соціального діалогу у сфері зайнятості, повноваження та організація їх роботи визначаються відповідно до ст. 9 Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

Органом, який сприяє здійсненню соціального діалогу, є Національна служба посередництва і примирення та її регіональні відділення.

Спеціальні норми про органи соціального діалогу закріплені в ст. 9 Закону України «Про соціальний діалог в Україні». Створення Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних тристоронніх соціально-економічних рад є обов'язковим відповідно до приписів частини першої цієї статті. Національна тристороння соціально-економічна рада створюється у порядку, встановленому ст. 11 Закону. Цією ж статтею передбачений її склад. У ст. 17 Закону закріплені порядок створення та склад територіальної тристоронньої соціально-економічної ради.

У теперішній час в Україні працює робоча група з підготовки нової редакції Закону України «Про соціальний діалог в Україні». Одним із питань, які потребують переосмислення, а відтак і змін у законодавчому врегулюванні, є питання про створення та функціонування органів соціального діалогу.

Річ у тім, що в національній практиці соціального діалогу такі органи соціального діалогу, як Національна тристороння соціально-економічна рада та територіальні тристоронні соціально-економічні ради до цього часу так і не стали впливовими суб'єктами соціального діалогу та ефективними платформами для його здійснення. Національна тристороння соціально-економічна рада з початку 2018 року повноцінно не працює.

У Програмі гідної праці для України на 2020-2024 роки зазначається, що національна та територіальні соціально-економічні ради не виконують своєї консультативно-дорадчої функції стосовно питань праці, соціальних та економічних питань. Слабка прихильність до соціального діалогу з боку певних представників влади, обмежена інституційна підтримка та недостатня технічна спроможність інституцій проводити якісні консультації з складних економічних та соціальних питань негативно позначаються на впливі та довірі до соціального діалогу та його учасників на національному та місцевому рівнях. У цілому, потенціал НТСЕР та територіальних рад щодо сприяння досягненню консенсусу стосовно шляхів вирішення ключових економічних та соціальних проблем використовується урядом в недостатній мірі [3, с.15].

У цій багаторівневій організаційній системі соціального діалогу існує низка проблем стосовно координації та дублювання діяльності. У Програмі гідної праці для України визначено три основні пріоритетні напрями: 1. Покращений соціальний діалог. 2. Інклюзивна та продуктивна зайнятість. 3. Поліпшені умови праці та соціальний захист. Серед кінцевих результатів пріоритету «Покращений соціальний діалог» першими називаються «реформовані Національна та територіальні соціально-економічні ради як ефективні платформи для діалогу».

МОП вважає, що відновлення повноцінної роботи НТСЕР та територіальних рад в якості платформи для діалогу буде важливим для просування інклюзивних реформ у трудовій, соціальній та економічній сферах. МОП сприятиме подальшому зміцненню інституційної спроможності рад.

Ефективній роботі соціально-економічних рад заважають й недоліки в чинному законодавстві про соціальний діалог. Зокрема, у ст. 12 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» передбачені основні завдання, функції та права Національної тристоронньої соціально-економічної ради, у ст. 16 – функції та права галузевої (міжгалузевої) ради, а у ст. 18 – функції та права тристоронньої соціально-економічної ради. Водночас ці положення адекватно не відображені в інших законодавчих актах (законах України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні» та ін.). Ідеться про погодження проектів законів, обов'язковість розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування рекомендацій і пропозицій, наданих соціально-економічними радами; участь представників соціально-економічних рад у засіданнях колегіальних органів центральних і місцевих органів виконавчої влади під час розгляду питань соціальної та економічної політики.

Відповідно до частини третьої ст. 12 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» пропозиції та рекомендації, прийняті в межах компетенції Національної ради та схвалені її рішенням, є обов'язковими для розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування, яким вони адресовані. Для участі у розгляді цих рішень можуть запрошуватися члени Національної ради.

Водночас чинним законодавством не передбачено юридичного обов'язку органів державної влади, органів місцевого самоврядування звертатися до НТСЕР за рекомендаціями з питань, що відносяться до її компетенції.

На сьогодні існує правова колізія між нормами Закону України «Про соціальний діалог в Україні» та положеннями Конституції України і Закону України «Про державну службу» в частині створення НТСЕР і призначення її секретаря. Зазначеними вище законами не визначено механізми впровадження/врахування тристоронніх домовленостей і надання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування зворотного зв'язку на виконання

рекомендацій органів соціального діалогу. У Законі України «Про соціальний діалог в Україні» не отримали відображення зміни у територіальному устрої та повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (децентралізація).

Потрібно також враховувати, що Законом України «Про соціальний діалог в Україні» чітко не визначені права, обов'язки та відповідальність членів НТСЕР.

Кризовий стан діяльності НТСЕР спричинений факторами не тільки законодавчого, а й організаційного характеру (неможливість проведення регулярних засідань через часту зміну штату органів виконавчої влади, неукомплектованість штату Секретаріату НТСЕР, недостатній рівень кваліфікації його працівників, відсутність політики щодо інформування громадськості про діяльність НТСЕР та ін.).

Усі зазначені вище недоліки потребують перегляду в новій редакції Закону України «Про соціальний діалог в Україні» статусу НТСЕР, порядку її створення, конкретизації завдань, функцій та прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 28. Ст. 255.

2. Про зайнятість населення: Закон України від 05 липня 2012 року №5067- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.

3. Програма гідної праці 2020-2024. Україна. Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи, 2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf

Світлана Черноус
канд. юрид. наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,
директорка Центру соціального права.
Навчально-науковий інститут права.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
chernouss@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0226-1696

ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Колективний трудовий конфлікт – це явище, існування якого обумовлено природою трудових відносин, що ґрунтується на полярності інтересів їх суб'єктів. Неможливість урегулювати розбіжність сторонами колективних трудових відносин (безпосередньо або через посередника) провокує не тільки ескалацію такого конфлікту, а й зумовлює необхідність звернення до юрисдикційних органів, отже розбіжність набуває ознак колективного трудового спору. Розгляд такого спору відповідними органами хоч і визнаний ефективним способом його вирішення, все ж є ресурсозатратним (затрати часу, коштів тощо), крім того, виконання рішення, винесеного «третім суб'єктом» під загрозою примусу, як правило, не тільки не усуває причину такого спору, але й не сприяє подальшому існуванню трудових відносин. Однак, і на цьому етапі існування колективного трудового спору сторони мають докладати всіх зусиль, застосовувати всі можливі засоби (не заборонені законом) для його урегулювання. На наше переконання, пріоритетність у вирішенні колективних трудових спорів має надаватися саме примирним процедурам, у яких сторони на засадах діалогу, добровільної згоди та компромісних рішень готові вирішити конфліктну ситуацію та зберегти відносини, які існують. Крім того, можливість застосування позасудових процедур дозволяє розвантажити суди від надмірної кількості справ та зекономити державні кошти.

Ціла низка міжнародних актів спрямована на регулювання примирних процедур при вирішення колективних трудових спорів. Серед таких: акти МОП: Рекомендація щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 від 29 червня 1951р., Конвенція № 154 про сприяння колективним переговорам від 19 червня 1981 р., Рекомендація щодо сприяння колективним переговорам № 163 від 19 червня 1981р.; акти Ради Європи: Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 р. та інші. Так, відповідно до статті 5 Конвенції № 154 органи й процедури розв'язання трудових конфліктів мають створюватися таким чином, щоб сприяти колективним переговорам [1]. У Рекомендації № 92 встановлено засади, на яких має ґрунтуватися добровільне примирення, такими, зокрема, є: процедура такого примирення має бути доступною, безплатною та оперативною; слід забезпечувати невідкладне проведення процедури як з ініціативи будь-якої із сторін трудового конфлікту, так і з ініціативи органу добровільного примирення, виходячи з його статусу; якщо трудовий конфлікт було передано на процедуру примирення за згодою всіх заінтересованих сторін, останніх слід заохочувати утримуватись від страйків і локаутів, поки триває процедура примирення та інші [2]. Згідно зі статтею 6 Європейської соціальної хартії з метою забезпечення ефективного здійснення права на укладання колективних договорів сторони зобов'язуються: сприяти створенню та використанню належного механізму примирення та добровільного арбітражу для вирішення трудових спорів [3].

Практиці відомі різні механізми примирення: шляхом безпосереднього діалогу між сторонами, або діалогу, що проводиться за сприянням третьої особи (посередника чи медіатора), а також через застосування примирно-третейських процедур. Відповідний досвід застосовується в багатьох європейських країнах, зокрема, у Великий Британії, Естонії, Литві, Латвії, Чехії та інших. Правове забезпечення проведення примирних (примирно-третейських) процедур при вирішенні колективних трудових спорів в Україні здійснюється на рівні Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03 березня 1998 р. [4]. Вказаним нормативним актом визначено примирну комісію, як орган, що утворюється із представників сторін колективного трудового спору для розгляду розбіжностей, що виникли між сторонами соціально-трудових відносин, щодо встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту чи укладення чи зміни колективного договору, угоди. Така комісія наділена правом залучати до свого складу, у разі потреби, незалежного посередника. Трудовий арбітраж – орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту). Трудовому арбітражу підвідомчі розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудових відносин, щодо виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень чи невиконання вимог законодавства про працю, а також у випадку неприйняття примирною комісією погодженого рішення щодо вирішення підвідомчого їй колективного трудового спору. Крім того, сторони колективного трудового спору після додержання передбаченої вказаним законом примирної процедури мають право звернутися по сприяння у вирішенні цього спору до Національної служби посередництва і примирення, яка розглядає всі матеріали і надсилає сторонам свої рекомендації.

Більш широкий спектр можливостей в частині використання примирних процедур надає сторонам колективного трудового спору проєкт Закону «Про колективні трудові спори», підготовлений Національною службою посередництва і примирення у співпраці з представниками Мінекономіки, спільного представницького органу репрезентативних всеукраїнських об’єднань профспілок та сторони роботодавців на національному рівні, національних та міжнародних експертів та науковців [5]. Пропонований проєкт закріпив поділ колективних трудових спорів на «спори про права» та «спори про інтереси», який зумовлює різні порядки їх вирішення. Новелами проєкту в частині використання примирних процедур стали: підвищення ролі та значення переговорів, які визначені обов’язковим етапом вирішення колективних трудових спорів; надання сторонам колективних трудових спорів можливості обирати спосіб їх вирішення, зокрема шляхом закріплення такого в колективних угодах та договорах; закріплення пріоритету позасудових способів вирішення колективних трудових спорів за винятком випадків, коли вони можуть розглядатися судом відповідно до законодавства; запровадження інституту медіації (трудової медіації) як способу вирішення колективного трудового спору. Вказаний проєкт, на нашу думку, втілює сучасний механізм вирішення колективних трудових спорів, орієнтований, з одного боку, на застосування примирних процедур та трудового арбітражу, а також розширення можливостей сторін щодо обрання та застосування альтернативних (позасудових) способів їх вирішення, а з іншого, на закріплення права працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, зокрема, уніфікованого правового механізму реалізації права на страйк та локаут. Отже, пропоновані організаційно-правові механізми спонукатимуть сторони колективного трудового спору застосовувати цивілізовані способи взаємодії у випадку виникнення конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція № 154 про сприяння колективним переговорам від 19 червня 1981 р. (ратифіковано постановою Верховної Ради України від 4 лютого 1994 року № 3932-XII). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006#Text

2. Рекомендація щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 від 29 червня 1951р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_232#Text

3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 р. (ратифіковано Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

4. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 березня 1998р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text

5. Проєкт Закону «Про колективні трудові спори». URL. http://surl.li/lnskw

Тетяна Юзько
доктор філософії,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін.
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)
galtao@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8368-0862

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Значний прогрес у розвитку інформаційних технологій у двадцять першому столітті, а саме практично повсюдне запровадження інформаційно-комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж, пов'язане з цим збільшення обсягів і напрямів використання персональних даних у різних сферах суспільного життя, їх передача новітніми комунікаційними засобами істотно поширили можливості щодо збирання, зберігання і обробки інформації відносно фізичних та юридичних осібв, а також швидке отримання даних з інших джерел. В умовах широкого використання автоматизованих систем та їх технологій інформація про будь-яку особу може стати тією чи іншою мірою відкритою і призвести до ущемлення її прав та законних інтересів, заподіяти матеріальної або моральної шкоди.

Сьогодні права і свободи людини в сфері інформації є ключовими інститутами громадянського суспільства, правової, демократичної держави. Реалізація прав на інформацію, свободу слова є найважливішим механізмом захисту прав людини. Захист прав людини займає особливе місце в системі прав людини і громадянина. Як зазаначає Гайтан В. В. «саме інформація визначає межі зв'язку між громадянином і державою, виконуючи при цьому важливу соціальну, економічну, політичну, культурну, духовну роль у житті індивіда, суспільства і держави» [1].

Важливість права людини на інформацію підкреслюється і у резолюції 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН, в якій зазначено, що «свобода інформації є основним правом людини і критерієм усіх інших свобод» [2].

У міжнародному законодавстві існує система нормативно-правових актів, що закріплюють інформаційні права людини. Найбільш значущими з них є:

1) Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. (ст. 2, ст. 11.1, ст. 12, ст. 19 і багато інших). Так, норми статті 19 Загальної декларації прав людини встановлюють, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [3];

2) Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р. (ст. 10.1, 10.2 та ін.). Дана Конвенція є особливо актуальною для України, з огляду на ратифікований нашою державою Протокол 11, який передбачає можливість захисту прав і свобод, встановлених даною конвенцією у Європейському суді з прав людини. Ст. 10 даної Конвенції встановлює свободу вираження поглядів, згідно якої: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [4];

3) Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, підписана 28 червня 1998 р. в м. Орхус, Данія [5]. Дана Конвенція визначає основні принципи надання громадськості екологічної інформації органами державної влади та місцевого самоврядування. Україна приймала участь у підписанні цієї Конвенції та ратифікувала її 6 липня 1999 р. Положення даної Конвенції були імплементовані в національне законодавство України;

4) Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, підписана в Страсбурзі, 28 січня 1981 р. [6]. Метою цієї Конвенції (ст. 1) є забезпечення на території кожної держави-учасниці для кожної особи, незалежно від її національності або мешкання, поваги її прав і основних свобод, зокрема, її права на недоторканість особистого життя, стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, що її стосуються. Слід зазначити, що для України є дуже актуальним приєднання до даної Конвенції, з огляду на наявність систематичних порушень прав громадян щодо розголошення даних особистого характеру, що збираються органами публічної влади згідно їх компетенції;

5) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» від 19 грудня 1966 р. (ст. 4.1, 4.3, ст. 17.1) [7]. У п. 2. ст. 19 цього Пакту більш детально прописане право на свободу інформації, яке визначається як право на вільне вираження світогляду і включає: свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Зокрема, за п. 3. ст. 19 Пакту користування правом на свободу інформації накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність і, отже, це право може бути пов'язане з певними обмеженнями. Викладено конкретні вимоги до встановлення подібних обмежень свободи інформації; ці обмеження «мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб: б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення».

Крім того, питання захисту прав людини в інформаційній сфері розглядаються в цілому ряді документів міжнародних міжурядових організацій, насамперед ООН, Рада Європи, ОБСЄ тощо. Деякі з цих документів стосуються безпосередньо України, як наприклад рекомендації Ради Європи. Так, наприклад, можна зазначити активу правотворчу діяльність Ради Європи та прийняття ряду договорів в інформаційній сфері: Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Європейської угоди про обмін програмами телевізійних фільмів 1958 р., Європейської угоди про запобігання радіомовленню зі станцій, що знаходяться за межами національної території 1963 р., Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р., Конвенції Ради Європи про транскордонне телебачення 1989 р., Конвенції про захист європейської культурної спадщини у формі аудіо та відеотворів 2001 р.. Європейської конвенції про правовий захист послуг, що базуються на або складаються з умовного доступу 2001 р., Конвенції про кіберзлочинність 2001 р. та ін.

Таким чином, спостерігається розвиток міжнародного інформаційного права як наслідок розвитку інформаційної сфери та глобального інформаційного суспільства. Це супроводжується формуванням певного переліку прав людини в інформаційній сфері, які доповнюють наявну систему загальновизнаних прав і свобод людини, тим самим розвиваючи національне розуміння прав і свобод людини і громадянина.

Конституція України, встановлюючи комплекс прав людини в галузі інформації, базується на міжнародно-правових стандартах в цій галузі і в основному відтворює як концептуально, так і змістовно відповідні їх положення. Ключовими для визначення прав і свобод людини в галузі інформації є норми ст. ст. 34 та 32 Конституції [8]. Вивчення Україною міжнародного досвіду щодо правових механізмів регулювання захисту прав людини в інформаційній сфері, врахування основних принципів щодо організації заходів стосовно контролю

за виконанням законодавства в цій галузі, дозволило б привести у відповідність до стандартів Європейських Союзу вітчизняні закони та підзаконні акти з тим, щоб втілити їх в життя в інтересах українських громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайтан В. В. місце інформаційних прав у системі прав людини. Актуальні проблеми держави і права. 2012. URL: http://www.apdp.in.ua/v68/15.pdf.

2. Резолюція Генеральної асамблеї ООН 59/126. Питання, що стосуються інформації від 10.12.2004. URL: https://informationsociety.files.wordpress.com/2006/11/n0448384.pdf.

3. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Док. ООН/PES/217 A. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 04 листопада 1950 р., Перший протокол та протоколи № 1, 4, 6, 7, 9, 10 та 11 до Конвенції (Рим, 4. XI. 1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 28 червня 1998 р. (Ратифіковано Законом України № 832-XIV від 6 липня 1999 р.). Відомості Верховної Ради України. 1999. № 34. Ст. 296. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

6. Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру. Страсбург, 28 січня 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

8. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр.

Алла Юшко
канд. юрид. наук, доцент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого.
Провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
(м. Харків, Україна)
alla.yushko2015@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6445-5974

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ЧИ ГІГ-КОНТРАКТ – ЗА ЧИМ ПЕРЕМОГА?

15 липня 2021 року Верховною Радою України був ухвалений Закон № 1667-IX «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі – Закон № 1667-IX), який, згідно зі ст. 2, визначив організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, запровадженого з метою прискорення розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій і талановитих спеціалістів [1].

За статтею 3 Закону № 1667-IX правовий режим Дія Сіті встановлюється на необмежений строк, але не менш як на 25 років з дня внесення до реєстру Дія Сіті запису про першого резидента Дія Сіті. Протягом цього часу держава гарантує резидентам Дія Сіті чинність такого правового режиму та стабільність його умов, визначених цим Законом, законами України, що визначають особливості оподаткування резидентів Дія Сіті, а також додержання прав і законних інтересів резидентів Дія Сіті та залучених ними фахівців.

Резидентами Дія Сіті можуть бути юридичні особи, зареєстровані на території України, незалежно від їх місцезнаходження і місця провадження господарської діяльності, які відповідно до закону добровільно набули цього статусу, й інформація про це міститься у реєстрі Дія Сіті. Процедура здобуття статусу резидента має формальний характер, не потребує отримання спеціальних дозволів, ліцензування чи здійснення якихось заходів державного нагляду (контролю). Досить буде відповідати декільком організаційним та фінансовим вимогам, а також провадити ті види діяльності, які стимулюються шляхом створення правового режиму Дія Сіті (стаття 5 Закону № 1667-IX).

Станом на 16 листопада 2023 року резидентами Дія Сіті є 751 компанія [2].

Для здійснення господарської діяльності резидент Дія Сіті має право залучати працівників на підставі трудових договорів (контрактів), гіг-спеціалістів – на підставі гіг-контрактів, а також підрядників та виконавців, у тому числі фізичних осіб – підприємців, – на підставі інших цивільно-правових або господарсько-правових договорів у порядку, визначеному законодавством (част. четверта ст. 4 Закону № 1667-IX).

Тобто Законом № 1667-IX були введені такі новації, як-от «гіг-контракт» і «гіг-спеціаліст». Відповідно до ст. 1 Закону, гіг-контракт – це цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги згідно з завданнями резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги та забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також передбачені цим Законом соціальні гарантії. Гіг-спеціаліст – це фізична особа, яка за гіг-контрактом є підрядником та/або виконавцем. Укладення та виконання гіг-контракту не є здійсненням підприємницької чи іншої господарської діяльності гіг-спеціаліста.

Дослідження і порівняльний аналіз норм Закону № 1667-IX, що регламентують зміст гіг-контракту (ст.ст. 17-24), із положеннями трудового законодавства дозволяють зробити висновок про двоїсту юридичну природу цього договору, оскільки він містить в собі і трудо-правові ознаки, і цивільно-правові [3, с. 258].

Так, наприклад, гіг-спеціалістам гарантується захист від усіх форм дискримінації при укладанні, зміні та припиненні гіг-контракту (аналогічний передбаченому ст.ст. 2-1, 22 КЗпП України), можливість укладати гіг-контракти на невизначений строк, якщо інше не встановлено самим контрактом чи законом (у КЗпП України це ст. 23). У разі покладення на гіг-спеціаліста відповідальності за шкоду, завдану майну резидента Ді Сіті, сума щомісячних відрахувань не може перевищувати 20 відсотків місячної винагороди гіг-спеціаліста (ст.ст. 127-128 КЗпП України). Спори, що виникають з правовідносин, встановлених гіг-контрактами, підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства так само, як і трудові [3, с. 258].

Крім того, ціла низка умов гіг-контракту відповідають умовам саме трудового договору, а не цивільно-правового, зокрема: виконання роботи у вигляді функцій певної посади; визначення місця роботи гіг-спеціаліста (конкретний населений пункт) і компенсація витрат на переїзд і проживання у разі його зміни в односторонньому порядку з ініціативи резидента Дія Сіті; контроль виконання роботи гіг-спеціалістом з боку резидента Дія Сіті; забезпечення гіг-спеціаліста обладнанням та іншими засобами, необхідними для надання послуг чи виконання робіт, або виплата компенсації за використання у роботі особистої техніки; чітка регламентація часу виконання завдань і часу відпочинку гіг-спеціалістів; загальнообов'язкове державне соціальне страхування гіг-спеціалістів, що гарантує їм виплату допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами, всиновленням дитини.

Що ж до відмінностей гіг-контракту від трудового договору, то слід назвати встановлення оплати за виконану роботу (вона може визначатися в іноземній валюті, порядок і строки виплати винагороди обумовлюються сторонами гіг-контракту), а також відсутність будь-яких особливих умов та переваг для пільгових категорій працівників (осіб з інвалідністю, сімейних працівників тощо), крім вагітних жінок.

Закон № 1667-IX зберіг для осіб, залучених до роботи резидентами Дія Сіті, всі ті податкові переваги, які встановлені законом при використанні ФОП-моделі співробітництва.

Так, відповідно до пп. 170.14[1].2 Податкового кодексу України, винагорода гіг-спеціаліста та заробітна плата особи, що перебуває із резидентом Дія Сіті в трудових відносинах, оподатковується за зниженою ставкою (5 %) податку на доходи фізичних осіб [4][82].

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для платника – резидента Дія Сіті встановлений законом у розмірі мінімального страхового внеску, нарахованого на суму винагороди гіг-спеціалісту або на суму заробітної плати працівникам, що працюють за трудовими договорами з резидентом Дія Сіті [5].

За даними DOU[83], у 2023 році частка гіг-контракторів зросла з 1% до 5%. Продуктові компанії активніше використовують гіг-контракти, ніж аутсорсингові й аутстафінгові: так оформлені 7% співробітників продуктових компаній та по 3% в аутсорсингу та аутстафі [6]. Однак гіг-контракт не став таким популярним, як очікувалося. Серед основних причин цього можна назвати недовіру до держави щодо виконання нею зобов'язань забезпечення правового режиму Дія Сіті на тривалий час, небажання працівників підписувати угоду про

[82] Положення щодо зниженої ставки ПДФО застосовують до загального (річного) оподатковуваного доходу у вигляді заробітної плати чи винагороди, що нараховують (виплачують, надають) платнику податку у зв'язку з трудовими відносинами чи у зв'язку з виконанням гіг-контракту, розмір якого ***не перевищує*** еквівалент 240 тисяч євро за календарний рік за офіційним курсом гривні щодо євро, встановленим Національним банком України станом на 1 січня звітного податкового року (пп. 140.14-1.3 ПКУ).

[83] Вебсайт ІТ-спільноти України.

неконкуренцію, небажання детальної правової регламентації своєї діяльності за гіг-контрактом та інші.

Прихильники укладення гіг-контрактів, крім сприятливого податкового навантаження, відзначають виведення гіг-контрактів як цивільно-правових договорів з-під сфери нагляду Державної служби України з питань праці, а також спрощення ведення внутрішньої організаційної документації (відсутність кадрового обліку, військового обліку тощо, хоча про укладення гіг-контракту треба повідомляти органи податкової служби).

Однак є і певні ризики укладення гіг-контрактів порівняно з трудовими договорами. Так, відсутність військового обліку не дозволяє резидентам Дія Сіті бронювати своїх працівників на період мобілізації та на воєнний час, оскільки передбачений законодавством механізм бронювання військовозобов'язаних включає лише тих осіб, які працюють на підставі трудових договорів [7].

Незважаючи на те, що гіг-спеціаліст є застрахованою особою і матиме страховий стаж, його пенсія буде мінімальною, тому що через знижену ставку єдиного соціального внеску він сплачуватиме мінімальні страхові внески.

Звичайно, час покаже, як розвиватимуться відносини між резидентами Дія Сіті та їх працівниками, які саме форми співробітництва набудуть поширення. Але, на мій погляд, трудовий договір є все таки найбільш оптимальним регулятором таких відносин, оскільки враховує як інтереси працівників, так і роботодавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text

2. Реєстр Дія.City. URL: https://city.diia.gov.ua/registry/resident

3. Олена Середа, Алла Юшко. Нові види договорів у сфері праці: гіг-контракти, трудові договори з нефіксованим робочим часом. *Соціально-трудові права і виклики цифровізації:* монографія / кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. С. 253-286.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text

6. Що таке гіг-контракти і які пункти в них варто прописати. Розбір DOU з коментарями експертів. URL: https://dou.ua/lenta/articles/cards-about-gig-contracts/?from=recent

7. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 № 76. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-%D0%BF#Text

ПЕРША ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Юлія Гаврилюк
аспірантка ІІІ курсу кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
yuliia94gavryliuk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0748-9585
наук. керівник С. Синчук
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
synchuksvit@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2711-5919
Scopus Search: AU-ID («Synchuk, Svitlana» 57226867646)

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Нові реалії сучасності, пов'язані з воєнними діями на території України, зумовлюють необхідність впровадження нового напряму соціальної підтримки населення. Так, Кабінетом Міністрів України затверджено постанову «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості» (далі – Постанова) [1]. Цією ж Постановою затверджено Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, метою якого є визначення змісту, обсягу, порядку надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Запровадження послуги з формування життєстійкості разом з іншими заходами є складовою державної політики України з питань підтримки психічного здоров'я її населення. Система таких заходів з цільовим спрямуванням визначено в Концепції розвитку охорони психічного здоров'я до 2030 року. Основним вектором розвитку таких заходів є їх запровадження та розвиток на рівні територіальних громад [2].

Світовій практиці відомий досвід запровадження схожих програм формування життєстійкості населення, який зараз покладено в основу експериментального проекту в Україні. У процесі реалізації експериментального проекту Україна активно застосовує досвід Ізраїлю, як при формуванні самих надавачів такої соціальної послуги, так і при підготовці фахівців, що цю послугу надаватимуть. За даними, опублікованими Міністерством соціальної політики до кінця 2023 року заплановано облаштувати 20 соціальних просторів територіальних громад, де надавачі соціальних послуг, які пройдуть конкурсний відбір, зможуть таку послугу надавати [3]. Проект передбачає подальше масштабування надання комплексної соціальної послуги як серед надавачів державної та комунальної власності, так і приватної форми власності, як за бюджетні кошти, так із за кошти благодійної пожертви (загальна кількість – не менше 1500)[4].

Проект формування життєстійкості формує нове бачення політики надання соціальних послуг. Комплексна соціальна послуга має специфічні ознаки, передусім таку, що її отримувачами передбачено не лише особу, сім', але й групу осіб, які проживають на території територіальної громад а також внутрішньо переміщені особи. Розуміння комплексності надання соціальних послуг базується на тому, що послуга є узгодженими діями фахівців з надання постійної або систематично комплексної допомоги (п. 2 ст. 16. ЗУ «Про соціальні послуги), шляхом здійснення оцінки потреб отримувача [5].

Основними заходами, що становлять зміст такої комплексної соціальної послуги є: оцінювання потреби отримувачів у заходах, що становлять зміст комплексної послуги; інформування отримувача комплексної послуги щодо змісту, умов надання комплексної послуги та з питань соціального захисту, медичних послуг, безоплатної правничої допомоги тощо; оцінювання потреб отримувача комплексної послуги у соціальних послугах; визначення дорожньої карти для отримувача комплексної послуги та надання йому допомоги в установленні контактів з фахівцями, службами, організаціями тощо, зокрема з питань отримання інших соціальних, медичних, реабілітаційних та інших послуг, відповідно до його потреб; надання психологічної підтримки/допомоги, зокрема психологічна діагностика, психологічне консультування (індивідуальне, сімейне, групове); проведення навчання для громадських діячів, волонтерів, представників закладів освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери, органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення… проведення навчання спеціалістів, які через специфіку трудових або службових обов'язків чи виду виконуваних робіт найчастіше взаємодіють із жителями територіальної громади, та волонтерів, діяльність яких спрямована на підвищення обізнаності та формування навичок жителів територіальної громади щодо реагування на кризові ситуації та інше [1, п.34].

З метою забезпечення надання комплексної соціальної послуги її надавачами необхідна підготовка 7 тисяч соціальних працівників, психологів, кейс-менеджерів, адже за даними ВООЗ 15 млн. громадян України потребують соціально-психологічної підтримки [3]. Тримаючи орієнтир на досвід Ізраїлю, який будує першу лінію допомоги, навчаючи вчителів, медичних працівників, працівників поліції, ДСНС, усіх, хто надає послуги населенню, таким чином, намагаючись розповсюджувати ці знання у різних сферах життєдіяльності [7]. Аналізуючи зазначене вище, можемо стверджувати, що Україна у експериментальному проекті, справді, передбачає здійснення усіх необхідних дій з використанням зарубіжного досвіду для забезпечення соціальної підтримки населення. Разом з тим, одним з основних принципів діяльності надавачів комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості в Україні є психологічна підтримка на ранніх етапах, зокрема групова терапія, ефективність якої доведена досвідом Ізраїлю [6].

Реалізація експериментального проекту, як зазначається Постановою ґрунтується на системному підході до організацій надання комплексної послуги та передбачає скоординовану організацію ефективної комунікації і взаємодію між органами державної влади та органами місцевого самоврядування [1, п.4]. В межах проекту реалізується принцип співпраці держави та місцевого самоврядування. Учасниками експериментального проекту, які можуть брати участь у його реалізації є територіальні громади, що додатково залучаються Мінсоцполітики та ті, які самостійно шляхом подання заявки ініціюють участі в проекті. Основною передумовою участі територіальної громади як учасника проекту є наявність приміщення, де надаватиметься комплексна соціальна послуга, яке уповноважені органи учасників експериментального проекту зможуть облаштувати та забезпечувати його утримання і діяльність із залученням бюджетних коштів та благодійної пожертви та/або за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

Пункт 7 Постанови визначає надавачами соціальних послуг юридичних та фізичних осіб – підприємців, що включенні до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, та які уклали з Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю (далі – Фондом) договори про забезпечення надання комплексної послуги. Аналізуючи зміст Постанови можемо визначити наступних надавачів соціальних послух виходячи з джерела їх фінансування: один надавач комплексної послуги, який обирається на конкурсній основі в межах бюджетних коштів; надавачі комплексної послуги визначені Фондом за бюджетні кошти на підставі результатів рейтингового оцінювання документів, які додаються для участі у конкурсі для реалізації

експериментального проекту; надавачі комплексної послуги поза конкурсом, які реалізовують свою діяльність за рахунок благодійних або власних коштів.

Як наслідок експериментального проекту така послуга може перерости в нову послугу, щодо якої потенційно може бути прийняти Державний стандарт. Зокрема, відповідні зміни можуть бути внесені до класифікатора соціальних послуг. Вважаємо, що в умовах сьогодення такий комплексний підхід, є більш ефективним, адже зумовлює розширення сфери надання такої послуги, як серед надавачів, так і отримувачів. А відтак, у випадку вдалої реалізації проекту, в майбутньому, логічним є нормативне закріплення комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості у Класифікаторі соціальних послуг, затвердженому Наказом Міністерства соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 03.10.2023 № 1049 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF?find=1&text=%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2#w1_4

2. В Україні запроваджено комплексну соціальну послугу з формування життєстійкості URL: https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/v-ukrayini-zaprovadzheno-kompleksnu-socialnu-poslugu-z-formuvannya-zhittyestijkosti/

3. В Україні за прикладом Ізраїлю з’явиться 20 Центрів життєстійкості.. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3716189-v-ukraini-za-prikladom-izrailu-zavitsa-20-centriv-zittestijkosti.html

4. Україна планує створити 20 центрів життєстійкості за ізраїльським зразком URL: https://yur-gazeta.com/golovna/ukrayina-planue-stvoriti-20-centriv-zhittestiykosti-za-izrayilskim-zrazkom.html

5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19?find=1&text=системат#w1_1

6. Україна планує створити 20 центрів життєстійкості за ізраїльським зразком протягом 2023 року. URL: https://interfax.com.ua/news/general/917794.html

7. У Хмельницькому презентували програму «Життєстійке суспільство» та Центри резильєнтності URL: https://www.khm.gov.ua/uk/content/u-hmelnyckomu-prezentuvaly-programu-zhyttyestiyke-suspilstvo-ta-centry-rezylyentnosti

Микола Глущенко,
аспірант кафедри правознавства та галузевих
юридичних дисциплін Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)
ORCID 0000-0001-8545-4500
paluch84@ukr.net
***наук. керівник:* П. Горінов,**
кандидат юридичних наук, директор Навчально-
наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)
Gorinovpavel@gmail.com

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАВА У СФЕРІ ПРАЦІ У ВИКЛИКАХ ПОШИРЕННЯ НЕСТАНДАРТНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

Протягом багатьох років в Україні, як і в багатьох інших країнах, у сфері праці та зайнятості превалювали стандартні трудові відносини, характерними рисами яких є стабільність та тривалий характер, підпорядкованість та підконтрольність працівника роботодавцю, а також наявність соціальних гарантій для працівників. Позатим, соціально-економічні зміни, глобалізація, розвиток інформаційних технологій, що дозволяють використовувати робочу силу, зокрема, на основі цифрових платформ, призвели до формування і поширення нестандартних трудових відносин, що характеризуються нестабільністю і відсутністю належного рівня трудових гарантій та умов праці, перш за все, у сфері оплати праці, режиму роботи та часу відпочинку, безпеки та здоров'я працівників тощо.

Це питання набуває особливої актуальності з огляду на те, що у Доповіді Генерального Секретаря ООН про право на свободу мирних зібрань, проголошеній на 71-й сесії ООН у жовтні 2016 року, зазнало критики «штучне розмежування» трудових прав і прав людини. Серед іншого у цій Доповіді зазначено, що «наш світ та глобалізована економіка змінюються стрімкими темпами, і тому вкрай важливо, щоб інструменти, які використовуються для захисту трудових прав, змінювалися так само швидко. Трудові права – це права людини, а здатність реалізовувати ці права на робочому місці – запорука того, що працюючі зможуть скористатися і багатьма іншими своїми правами – економічними, соціальними, культурними, політичними та ін.» [1].

На сьогодні МОП виділяє п'ять основоположних принципів і прав у сфері праці: 1) свобода об'єднання та реальне визнання права на ведення колективних переговорів; 2) скасування усіх форм примусової чи обов'язкової праці; 3) реальна заборона дитячої праці; 4) недопущення дискримінації в області праці та занять; 5) безпечне та здорове робоче середовище. Ці принципи і права вважаються універсальними і застосовуються до всіх працівників і закріплені у десяти фундаментальних конвенціях Організації. Декларація МОП про основоположні принципи та права у сфері праці 1998 року закликає всі держави-члени МОП поважати, просувати та реалізовувати ці принципи та права, незалежно від того, ратифікували вони відповідні конвенції чи ні [2].

У нещодавній доповіді Глобальної комісії з питань майбутнього сфери праці зроблено заклик до держав звернути особливу увагу на необхідність забезпечення певного рівня за-

хисту трудових прав усіх працюючих незалежно від форми трудової діяльності, включаючи неформальну зайнятість, самозайнятих осіб і тих, хто працює на онлайн-платформах [3]. Очевидно, що відсутність трудових прав і гарантій особливо притаманна роботі на цифрових платформах, де платформа може автоматично припинити відносини з працівниками, відмовивши їм у доступі до платформи або не допустивши їх до певних або всіх робочих місць на платформі. У багатьох випадках такі рішення можуть прийматися на основі рейтингів, які працівники отримують від клієнтів платформи, внаслідок чого працівники часто повідомляють, що живуть у страху отримати поганий рейтинг або бути виключеними чи покараними платформою за її примхою [4]. Однак, не зважаючи на те, що напевно найбільше уваги в світі на сьогодні приділяється питанням доступу до трудових прав і гарантій так званих гіг-працівників, залучених до роботи на онлайн-платформах, які найчастіше стикаються з неможливістю користуватися цими правами, проблеми реалізації міжнародно визнаних основоположних трудових прав виходять далеко за межі платформної зайнятості і поширюються на набагато ширшу сферу праці, яка не підпадає під категорію стандартних безстрокових трудових відносин з повною зайнятістю.

Доречно зауважити, що процес легалізації нестандартних форм зайнятості поступово відбувається і в Україні. Так, у 2022 році Кодекс законів про працю України був доповнений новою статтею 21-1, яка закріпила поняття трудового договору з нефіксованим робочим часом, визначила підстави і порядок його укладання, необхідні умови цього договору, а також соціально-трудові гарантії працівникам. Не зважаючи на певні позитивні моменти цієї законодавчої новації, без сумніву, у випадках укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом вірогідність «добровільної» відмови працівників від реалізації основних прав і реагування на можливі зловживання з боку роботодавця є серйозною і суттєво посилює управлінські повноваження останнього.

Процес цифровізації ринку праці і поява нових нестандартних форм зайнятості також викликає серйозні ризики дискримінації. З огляду на те, що ці форми є відносно новими, такі ризики найчастіше не можуть бути усунуті за допомогою існуючих механізмів і вимагають термінових дій для забезпечення захисту різних категорій нетипових працівників від дискримінації у сфері праці.

Однак найбільш негативного впливу нестандартні форми зайнятості завдають реалізації колективних трудових прав, перш за все, свободі об’єднань та праву на колективні переговори, що може ускладнюватися або й навіть унеможливлюватися від «неявної загрози» втрати роботи. Деякі з цих форм зайнятості часто позбавляють працівників доступу до свободи об'єднання та права на колективні переговори, особливо коли вони приховують реальні та постійні трудові відносини, що є несумісним з визнанням права на свободу об’єднання та колективні переговори як права людини, а отже його універсальним характером.

Окрім вже згаданих вище загроз, які представляє нестандартна зайнятість для реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці, умови зайнятості значною мірою впливають і на належний доступ працівників до здорового та безпечного середовища праці, що свідчить про існування зв’язку між нестандартною зайнятістю, в тому числі з неповним робочим днем, фіксованим терміном і субпідрядом, і гіршими показниками у сфері безпеки праці, включаючи рівень травматизму, погіршення фізичного здоров’я і вплив небезпечних факторів, а також гірші психосоціальні умови праці [5].

Висновки. Розвиток цифрової економіки та поширення нестандартної зайнятості спричинили широку дискусію щодо сфери застосування трудового законодавства, водночас всебічному осмисленню того, як ці форми зайнятості впливають на реалізацію основоположних принципів і прав у сфері праці, не приділяється належна увага. Поза тим, таке осмислення є вкрай необхідним з огляду на визнання світовою спільнотою основних трудових прав як прав людини і, як наслідок, універсальний характер цих прав.

Як було доведено вище, нестандартна зайнятість, особливо в її поєднанні з нестабільністю чи прекарністю, може ускладнювати або навіть унеможливити забезпечення і реалізацію визначених МОП основоположних принципів і прав у сфері праці, зокрема, свободу об'єднання та реальне визнання права на ведення колективних переговорів; реальну заборону дитячої праці; недопущення дискримінації у сфері праці та занять; безпечне та здорове робоче середовище. Обмеження здійснення права на свободу об'єднання та права на колективні переговори є особливо відчутними для деяких нестандартних працівників, зокрема, для тимчасових працівників, працівників платформ і залежних самозайнятих (квазі-самозайнятих) працівників.

З огляду на це, належне забезпечення цих прав як прав людини вимагає системних дій з боку держави й бізнесу, спрямованих як на обмеження використання нестандартної зайнятості, так і подальшого удосконалення механізмів реалізації та захисту прав у сфері праці незалежно від статусу зайнятості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association. URL: http://freeassembly.net/wp-content/uploads/2016/10/A.71.385_E.pdf

2. ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. URL: https://www.ilo.org/declaration/lang--en/index.htm

3. Work for a brighter future. Global Commission on the Future of Work International Labour Office, Geneva: ILO, 2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf

4. Foundation for European Progressive Studies (FEPS), Work in the European Gig-economy. (2017).

5. Michael Quinlan. The effects of non-standard forms of employment on worker health and safety; International Labour Office, Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch. Geneva: ILO, 2015. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_443266.pdf

Олег Гончар
аспірант кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
honcharoleh02@gmail.com
науковий керівник: Л. Остафійчук
к.ю.н., доцент, доцент кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
OstafiichukL@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4882-1038

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПРОЦЕДУРУ ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Соціальні мережі сприймаються суспільством як невід'ємний фактор не лише людського спілкування але й як професійний, публічний і просторовий засіб комунікації. Процедура добору суддів Конституційного Суду України (далі – КСУ) зазнала широкого обговорення у соціальних мережах починаючи з конституційної кризи 27.10.2020 р., викликаної рішенням КСУ № 13-р/2020 щодо скасування положень антикорупційної реформи. Наприклад, посол ЄС Матті Маасікас, Голова представництва ЄС в Україні прокоментував цю подію та зазначив про нагальну необхідність реформування цього суду, а прозору процедуру відбору нових суддів КСУ назвав ключовою для забезпечення його поступового оновлення [1].

У висновку Венеційської комісії (далі – ВК) від 10.12.2020 р. було рекомендовано запровадити нову процедуру відбору кандидатів на посади суддів КСУ за допомогою спеціального органу з міжнародних експертів та представників громадянського суспільства, що має перевіряти професійні якості та доброчесність кандидатів. Також ВК рекомендувала утриматися від заповнення наявних вакансій у КСУ до впровадження нових правил відбору [2]. Попри це 27.07.2022р. Верховна Рада призначила суддею КСУ народну депутатку [3] і соціальні мережі миттєво відреагували на це призначення. Так, експертна група, що працювала над другим випуском «Кандидат Check» зазначила, що деякі кроки влади викликають відверте занепокоєння, адже суперечать взятим Україною зобов'язанням, оскільки попри рекомендацію ВК, українські можновладці призначили 4 нових суддів до Конституційного Суду України до ухвалення законодавства про реформу КСУ [4].

У вересні 2022 р. Верховна Рада прийняла за основу проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах [5]. Проте у листопаді 2022 р. ВК опублікувала нове рішення щодо реформи КСУ, яким дещо змінила свою позицію щодо окремих складових реформи, що викликало критику українських громадських організацій. Зокрема, у статті «ЄС має зупинити катастрофу в Україні, яку створює рішення Венеційської комісії» автори стверджують, що «ВК було достатньо повторити свої попередні рекомендації (чого й очікували учасники процесу), дати поради щодо удосконалення складу Дорадчої групи експертів (далі – ДГЕ) та процедур добору – і з їх урахуванням міцний і незалежний КСУ став би нарешті реальністю. Натомість, після отримання рішення ВК представники влади значно **погіршили** текст законопроєкту, вилучивши з-поміж іншого положення про обов'язковість рішень ДГЕ, на що з радістю «погодились» депутати. Але це означає, що вправи зі створення

цього просто втрачають сенс! А законопроєкт під виглядом реформи цементує систему та ще сильніше узалежнить Конституційний суд замість його деполітизації» [6].

13 грудня 2022 р. Верховна Рада ухвалила законопроєкт №7662 в цілому. Проте цю редакцію було розкритиковано через не включення до ДГЕ сьомого члена з-поміж незалежних експертів, внаслідок чого ВК відмовилася надсилати свого представника до ДГЕ. Експерти, що брали участь у незалежному моніторингу імплементації реформ ЄС, зазначили, що механізм відбору суддів не відповідає критерію, тож його вже неодноразово закликали змінити ЄС та ВК [7]. В ухваленому законі передбачено, що розподіл голосів політичних призначенців та експертів від міжнародної спільноти буде 3:3, внаслідок чого у політичних призначенців в ДГЕ буде можливість блокувати нелояльних до влади кандидатів…

Зареєстрований у Верховній Раді 19 квітня 2023 р. законопроект № 9225 також був розкритикований експертами, що брали участь у незалежному моніторингу імплементації реформ ЄС, які назвали механізм добору суддів КСУ єдиним справді проблемним **сектором, а** законопроєкт №9225 таким, що додатково збільшує ризик політичного контролю над КСУ [8].

Після неодноразових обговорень процедури добору суддів КСУ 25 травня 2023 р. законопроєкт №9225 було відкликано і зареєстровано новий – №9322, який в цілому був схвалений ВК [9, 10].

27 липня 2023 р. законопроєкт №9332 було ухвалено в цілому, згідно якого відбір суддів КСУ проводитиметься за участі ДГЕ. Половину з цих експертів складуть делеговані міжнародними організаціями та ВК люди, які матимуть вирішальний голос при фільтрації кандидатів до КСУ [11]. Водночас у законі залишилися положення про «рейтингування» для кандидатів до КСУ від Верховної Ради, яке критикували експерти через політизацію процедури призначення суддів [12]. Вже 8 листопада 2023 р. Єврокомісія оцінила цю рекомендацію як виконану.

Е. Грамацький зазначив, що дедалі частіше як рішення КСУ, так і окремі судді КСУ стають об’єктом розслідувань ЗМІ, палких суспільних обговорень і дискусій. З 2020 р. багато хто, зокрема й міжнародні організації, згадують і спільну статтю послів ЄС, Великобританії та США, і заяви представників Антикорупційної ініціативи Європейського союзу (EUACI), й численні звернення іноземних політиків, які в один голос визнають, що сьогодні Україна переживає конституційну кризу. Однак, більшою мірою всі ці події Е. Грамацький пов’язує безпосередньо із самими суддями та їх особистими якостями та діями. Проте без існування прозорого об’єктивного доброчесного КСУ, що займає одну з ключових позицій в системі захисту людських прав і правовладдя, іноземні інвестори просто не захочуть інвестувати в Україну ані свій час, ані кошти [13].

Соціальні мережі – це соціальна структура, що складається з інтерактивних веб-сайтів, які являють собою автоматизоване соціальне середовище, що дає можливість спілкуватися групі користувачів, об’єднаних спільним інтересом, у тому числі політичним. У цих структурах не тільки висвітлюються політичні події, але й за допомогою них здійснюється вплив на формування масової свідомості, смаки споживачів інформації, в тому числі щодо привабливості чи непривабливості певних політичних перспектив країни, політичної влади в цілому або окремих осіб, формування суспільної думки, політичних цінностей, стандартів політичної діяльності і популяризація певних ідей серед населення [14].

Соціальні мережі можуть впливати на добір суддів КСУ в різні способи. Одним з основних способів є публічний тиск і масове обговорення кандидатів в соціальних мережах, де користувачі мають можливість висловлювати свої думки, обговорювати компетенцію та доброчесність кандидатів, висувати сумніви щодо їхньої незалежності та професійності. Наприклад, у мережі Facebook Фундація DEJURE прокоментувала останні призначення до ДГЕ так: «У КСУ вже є п’ятеро зручних для влади суддів. Ще п’ять вільних вакансій або сформують лояльну більшість, або залишать політичних призначенців у меншості. Тож саме

від ДГЕ залежить, чи вдасться створити незалежний КСУ. Слідкуємо за її роботою далі» [15]. А в іншій публікації щодо двох кандидатів до суддів КСУ зазначила, що вони є політично упередженими [16].

Прикладами впливу соціальних мереж на добір суддів КСУ можна назвати: поширення інформації про потенційних кандидатів на посаду судді КСУ та виявлення інтересу громадськості до обговорення певного кандидата; організація різноманітних акцій чи петицій щодо добору суддів КСУ через соціальні мережі; проведення експертного обговорення у соціальних мережах різноманітних аспектів процедури добору судді КСУ; трансляція співбесід з кандидатами на посаду судді КСУ; інтерв'ю з кандидатами на посаду судді КСУ; самостійний пошук інформації про кандидата на посаду судді КСУ тощо.

Дійсно, вплив соціальних мереж на добір суддів може мати як позитивні, так і негативні наслідки з огляду на те, що соціальні мережі можуть не володіти реальною і достовірною інформацією, внаслідок чого недостовірні новини, чутки чи спекуляції можуть поширюватися з геометричною прогресією, що вочевидь матиме негативний вплив на репутацію і професійні якості кандидатів, навіть якщо вони є необґрунтованими. В цьому сенсі важливо, щоб соціум, журналісти і експерти мали доступ до достовірної інформації про кандидатів до КСУ і використовували її для об'єктивного розгляду їхніх кандидатур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якими були наслідки минулорічної конституційної кризи та як уникнути таких подій у майбутньому обговорили представники органів влади і громадськості. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/yakymy-buly-naslidky-mynulorichnoyi-konstytutsijnoyi-kryzy-ta-yak-unyknuty-takyh-podij-u-majbutnomu-obgovoryly-predstavnyky-organiv-vlady-i-gromadskosti/

2. Венеційська комісія рекомендує переглянути процедуру відбору та призначення суддів Конституційного Суду. Блог Центру політико-правових реформ. –15 грудня 2020 р. URL: https://lb.ua/blog/cplr/473082_venetsiyska_komisiya_rekomenduie.html

3. Про призначення Совгирі О.В. на посаду судді Конституційного Суду України: Постанова Верховної Ради України від 27 липня 2022 року № 2442-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-20#Text

4. Кандидат Check-2: де Україна перебуває у виконанні семи рекомендацій ЄС щодо кандидатства. Центр «Нова Європа». URL: http://neweurope.org.ua/visual-materials/13214/

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: проект Закону від 13.12.2022 № 2846-IX. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40213

6. ЄС має зупинити катастрофу в Україні, яку створює рішення Венеційської комісії. Європейська правда, 8 грудня 2022 р. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/8/7152120/

7. Кандидат Check-3: де Україна перебуває у виконанні семи рекомендацій ЄС щодо кандидатства. Центр «Нова Європа». URL: http://neweurope.org.ua/visual-materials/kandydat-check-3-de-ukrayina-perebuvaye-u-vykonanni-semy-rekomendatsij-yes-shhodo-kandydatstva/

8. Кандидат Check-4: де Україна перебуває у виконанні 7 рекомендацій ЄС. Центр «Нова Європа». URL: http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-4-de-ukrayina-perebuvaye-u-vykonanni-7-rekomendatsij-yes/

9. «Венеційка» червня оцінила законопроєкт про реформу відбору суддів КСУ. Європейська правда, 10 червня 2023 р. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/10/7163441/

10. Press remarks by Neighbourhood and Enlargement Commissioner Olivér Várhelyi, following the informal General Affairs Council. Stockholm: European Commission. 22.06.2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_3460

11. Президент підписав закон про відбір суддів Конституційного суду. Українські національні новини. 17.08.2023р. URL: https://www.unn.com.ua/uk/news/2042219-zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-vidbir-suddiv-konstitutsiynogo-sudu

12. Кандидат Check-5: де Україна перебуває у виконанні 7 рекомендацій ЄС. Центр «Нова Європа». URL: http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-5-de-ukrayina-perebuvaye-u-vykonanni-7-rekomendatsij-yes/

13. Грамацький Е. Конституційний Рамштайн: «Єдине, від чого має бути залежним суддя КСУ, – це верховенство права». *Юридична практика*, 26.01.2023р. URL: https://pravo.ua/konstytutsiinyi-raimshtain-iedynym-vid-choho-maie-buty-zalezhnym-suddia-ksu-tse-vid-verkhovenstva-prava-ernest-hramatskyi/

14. Кумпаненко Н. Соціальні мережі як засіб формування громадянського суспільства. URL:http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1149%3A101215-21&catid=138%3A4-1215&Itemid=170&lang=ru

15.URL: https://www.facebook.com/dejurefoundation/posts/pfbid0pS2Vuk3ZP1bjEDPP4kCCHj6gtwSTR1PZy1UXShF1NmA4tWC1Z8WjPqvjRMXHCRM6l

16. Двоє чинних нардепів від влади – кандидати до КСУ. Це порушує Конституцію. URL: https://dejure.foundation/tpost/kx1skedkj1-dvo-chinnih-nardepv-vd-vladi-kandidati-d

Остап Дутчак
аспірант І року навчання кафедри публічного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-5375-1469
Науковий керівник:
проф. П. С. Пацурківський

ЦІННІСНІ МЕТАМОРФОЗИ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ПОЛІСНОГО ПОДАТКОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВОЄН

Вступ. Аналіз з позицій аксіологічного підходу ціннісних матриць розвитку давньогрецьких полісів та сучасного українського соціуму, не дивлячись на справді космічну історичну дистанцію між ними, вражає – ці матриці світоглядно і концептуально близькі, споріднені між собою. В полісі його системоутворюючим ядром був вільний громадянин з його особистою свободою та правом власності, в Україні таким епіцентром виступає людина з її вродженими (невід'ємними) правами і свободами. В обидвох цих типах суспільств держава позиціонувалася раніше і продовжує розглядатися наразі як справа людських рук. Так само загальне благо у них виступало колись і залишається нині спільним надбанням кожного й усіх разом членів спільноти. Навіть ставлення до війни за свою свободу і незалежність, які обидвом соціумам доводилось колись і випало наразі постійно виборювати, у них виявилося однаковим – воно щоразу змушувало стародавніх греків і так само заставляє сучасних українців докорінно змінювати власні ієрархічні матриці суспільних цінностей і в повній відповідності з останніми трансформувати базові суспільні відносини, включно із перерозподільними. У зв'язку з вищевикладеним певний інтерес являють собою для нинішньої України глибинні метаморфози податкового права давньогрецьких полісів під час воєн, способи їх здійснення та одержані уроки.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз чисельних та різноманітних наукових джерел дає достатні підстави для однозначного висновку про те, що громадяни переважної більшості давньогрецьких полісів у міжвоєнні періоди свого розвитку прямих податків державі не сплачували та що взагалі у них було відсутнє обов'язкове оподаткування. Навпаки, їм належало реципрокне податкове право, побудоване на ініціативі та вільному волевиявленні кожного окремого громадянина. Сплата податків громадянами давньогрецьких полісів у міжвоєнні періоди їх розвитку розцінювалась ними самими як здійснення особистої благородної та важливої суспільної місії [1, P. 99].

Розкриваючи природу цього унікального явища в загальнолюдській історії, авторитетний фахівець у сфері податкового права Руслана Гаврилюк в своєму спеціальному дослідженні дійшла наступного висновку: «Це зумовлювалось цілою системою антропосоціокультурних чинників, які найбільш стисло можна позначити поняттям *полісна цивілізація*» [2, С. 179].

В свою чергу, один з найвідоміших філософів XX ст. Карл Ясперс пояснював таку унікальну природу цієї цивілізації темпоральним співпаданням появи поліса як типу суспільства з настанням осьового часу у людській історії як винятково духовного явища. Маючи на увазі найфундаментальніші історичні наслідки цього накладання двох глибинних цивілізаційних процесів, він, зокрема, зазначав: «*Великий поворот* відбувся в той період, коли, починаючи з VII ст. до н.е., у Греції виникла свобода думки, свобода людей, свобода полісу» [3, S. 49] як способу їх співбуття.

Саме ця свобода, як переконує історичний досвід, детермінувала суспільну практику у всі без винятку періоди їх еволюції, зокрема, і під час воєн. Як зазначає відомий дослідник

війни в елініcтичному світі Ангелос Ханіотіс, вона завжди поставала як парадигмально новий виклик часу і робила необхідною для нього зміну відповідно до нового історичного контексту усіх базових суспільних відносин, в тім числі й у сфері публічних фінансів. Надзвичайні обставини, підкреслює автор, «змушували поліси до надзвичайного оподаткування», воно «ставало обов'язковим і для громадян». А в якості резюме до підрозділу 7.2 свого монографічного дослідження «Війна в елініcтичному світі» А.Ханіотіс констатує: «Відсутність достатньо презентабельного [фактичного] матеріалу з елініcтичного воєнного бюджету позбавляє сенсу кількісні дослідження у цій сфері. Водночас наявні джерела дозволяють нам побачити різноманітність видатків, які лягали на елініcтичний поліс через війни. Їх висока вартість, з одного боку, і недостатність податкової бази, з іншого, змушували елініcтичні поліси бути винахідливими… Вітався будь-який внесок, навіть настільки незначний, як спонсорство анонімного афінського стратега, який був удостоєний почестей за забезпечення їжею сторожових собак в Рамнунті» [4, P. 192].

Інші дослідники публічних фінансів елініcтичних полісів воєнного часу відзначають значне поширення у них волонтерства, коли не тільки громадянами, але й іншими їх жителями суспільно-необхідні роботи виконувалися впродовж тривалого періоду часу на безоплатних для них засадах, з використанням придбаних за їх власні кошти матеріалів та інструментів [5]. Ці громадські роботи за своєю зовнішньою формою були дуже подібними до давньогрецького реципрокного податкового права. Водночас вони докорінно відрізнялися від цього права не внутрішньою, а зовнішньою (воєнною) мотивацією їх виконавців. Так що у нинішнього українського волонтерства і спонсорства є надзвичайно занурені у глибину тисячоліть історичні предтечі.

Війни полісів елініcтичного періоду, як і будь-які війни у світі, були надзвичайно «прожерливими» для публічних фінансів. Навіть обов'язкове загальне оподаткування не лише громадян, але й інших верств населення виявлялося неспроможним покрити більшість воєнних видатків полісів і вони поставали перед необхідністю вдаватися як до внутрішніх, так і до зовнішніх запозичень коштів на найрізноманітніші воєнні потреби: будівництво і ремонт оборонних стін; придбання зброї для воїнів; оплату послуг фахівців воєнної справи; викуп полонених та заручників; харчування воїнів тощо [6]. Оскільки ні для швидкого, ні для відтермінованого в часі повернення цих запозичень не вистачало навіть воєнних «надзвичайних податків», як йдеться в історичних джерелах, у полісів не залишалося інших можливостей, окрім як «заставляти всю свою власну територію». Тобто, під час війн давньогрецькі поліси практикували і надзвичайне оподаткування. Воно поширювалося зазвичай на усіх жителів поліса, а не лише на громадян [5].

На жителів сільської місцевості під час війн зазвичай накладався обов'язковий натуральний податок. У зв'язку з цим, як зазначає А.Ханіотіс, «у спеціальних трактатах полководцям рекомендувалось не спустошувати поля ворога» [4, P. 195]. Цієї рекомендації, як пише він, воюючі сторони як правило дотримувались і лише в поодиноких випадках відступали від неї.

Ще однією завуальованою формою обов'язкового оподаткування жителів сільської місцевості давньогрецьких полісів було покладання на них витрат на утримання «обтяжливого постою військ союзників і найманців» [7]. Такі постої були, як свідчать історичні джерела, «поширеним явищем та зазвичай ставали причиною великого розорення» [7, P. 98]. Цей вид обов'язкового оподаткування найнегативніше сприймався населенням.

Висновки. Елініcтичні війни спричинювали, як правило, кардинальну зміну ціннісних матриць податкового права у давньогрецьких полісах – із добровільного (реципрокного) податкового права громадян воно ставало обов'язковим тягарем зазвичай усіх жителів полісу, а воєнний прагматизм брав верх над гуманістичною традицією мирного часу. Під час воєн жителі полісів, а не лише громадяни, обкладались також надзвичайним подушним податком і ніхто не мав права звільнитися від нього. Жителі сільської місцевості полісів обкладались

обов'язковим натуральним податком. Еліністичні поліси під час воєн проявляли особливу винахідливість у пошуку джерел публічних фінансових ресурсів. Тим не менше після завершення війн щоразу відбувалося неодмінне повернення полісів до загальноцивілізаційної ціннісної матриці податкового права – його реципркної добровільної моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anne-Marie Buttin. La Grece Classique. Les Belles Lettres. 2000. 270 p.
2. Гаврилюк Р.О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2014. 636 с.
3. Jaspers K. Vom Ursprung und Zeit der Geschichte Zürich. 1949. 284 p.
4. Angelos Chaniotis. War in the Hellenistic World.A Social and Cultural History. Wiley-Blackwell. 2005. 336 p.
5. Hennig D. Staatliche Anspruche an privaten Immobilienbesitz in der klassischen und hellenistischen Polis // Chiron. 1985 b. Bd. 25. S. 235-282.
6. Migeotte L. L'emprunt public dans les cités grecques. Recueil des documents et analyse critique. Québec. 1984. 436 p.
7. Austin M.M. War and Culture in the Seleucid Empire // War and Culture and Social Force: Essays on Warfare in Antiquity/ Ed. By T. Bekker-Nielse and Hannestad. Copenhagen. 2001. P. 90-109.

Андрій Кашицький
аспірант кафедри цивільного права і процесу.
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна)
наук. керівник: С. Вишновецька
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу.
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна)
vyshnsv@ukr.net
ORCID 0000-0001-8482-7942
Scopus ID 5721832534

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифровізація торкнулась всіх сфер життя суспільства. Сфера соціального захисту населення також зазнала її впливу. Напрями та завдання комплексної цифрової трансформації всіх компонентів системи соціального захисту населення визначено Стратегією цифрової трансформації соціальної сфери [1].

Як зауважила І. Ю. Михайлова, основний вплив цифровізації на соціальну сферу полягає у підвищенні якості життя населення та покращення умов доступу до надання усього спектру послуг державних органів для реалізації громадянами права на соціальний захист. Однак, на жаль, таке стрімке впровадження цифрових технологій не є соціально-нейтральним процесом, адже окрім багатьох переваг вони є каталізатором ще більших перешкод для незахищених верств населення, які потребують державної, соціальної підтримки [2, с. 289].

У системі соціальної підтримки населення важливу роль відіграє волонтерська діяльність, яку війна вивела на новий рівень значущості. Тому варто з'ясувати, в чому полягають особливості волонтерсьвої діяльності в умовах розвитку інформаційних технологій.

За формою соціальної взаємодії виділяють такі види волонтерської діяльності як віртуальне (цифрове) волонтерство (онлайн) і традиційна волонтерська діяльність (офлайн). Тобто в такому контексті цифрове волонтерство розглядається не як продовження офлайн волонтерства, а як особливий вид діяльності.

На думку інших авторів, онлайн-волонтерство – це не окремий вид, не напрям волонтерської активності, а спосіб його реалізації. Традиційні форми волонтерства, які реалізуються в рамках державної, комерційної чи некомерційної організації, можуть бути реалізовані як у рамках офлайн взаємодії, так і онлайн.

Термін «онлайн-волонтерство», який застосовують у зарубіжних дослідженнях, визначають як тип громадянської активності, коли добровольці виконують свої задачі з використанням Інтернету або з дому, або з інших віддалених місць [3, с. 4455].

Широко застосовується й таке поняття як «кіберволонтерство», під яким розуміють волонтерські практики з використанням комп'ютера чи будь-якої іншої техніки й мережі Інтернет. Це визначення, зокрема, використовує в своїх працях В. Кребс [4].

Також зустрічається поняття «кіберактивізм», під яким розуміють використання молоддю інтернет-технологій для організації заходів, обговорення, обміну інформацією, участі і вираження свого невдоволення з питань, з якими вони себе ідентифікують. Кіберактивізм – це всі форми соціальної участі, які відбуваються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що прагнуть змінити поточну ситуацію за допомогою мобілізації та войовничості.

Концепція кіберактивізму отримала декілька назв: клік-активність, онлайн-активність, електронна активність, цифрова активність [5, с. 48].

За будь-якого підходу, віртуальне волонтерство – новий і високотехнологічний спосіб долучитись до волонтерського руху, що включає широке коло діяльності, заснованої на традиційних формах взаємодопомоги і самодопомоги тих осіб, чий професійний досвід або стиль життя пов'язаний з інтернет-середовищем.

Перенесення добровольчих практик в Інтернет – це логічно обумовлений етап розвитку волонтерства. Активна підтримка держави, відкритість до змін і нових людей, поява сучасних форм реалізації волонтерства дає можливість кожному долучитись до соціально-значущої діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології проникають у всі сфери діяльності і дозволяють будь-кому долучитися до вирішення проблем будь-якого характеру в будь-якій локації. Волонтерська онлайн-допомога стає доступною необмеженому колу осіб, що дозволяє залучати до неї осіб з різними можливостями з різних країн і локацій.

А для того, щоб цифрові технології не стали перешкодою для незахищених верств населення, які потребують соціальної підтримки, одним із напрямів волонтерської діяльності може бути неформальне навчання цифрових навичок для досягнення нового рівня комфорту з онлайн-послугами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2023).

2. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт.; за ред Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.

3. Ackermann K., Manatschal A. Online volunteering as a means to overcome unequal participation? The profiles of online and offline volunteers compared. *New media & society*. 2018. Vol. 20 (12). Pp. 4453-4472.

4. Krebs V. Cybervolunteering: socio-pragmatics of a citizen activity in the XXI century. URL: https://www.researchgate.net/publication/318867708_Le_cybervolontariat_socio-pragmatique_dune_activite_citoyenne_au_XXIeme_ siècle.

5. Gonzalez-Lizarraga M.-G., Becerra-Traver M.-T., Yanez-Diaz M.-B. Cyberactivism: A new form of participation for University Students. *Media Education Journal Comunicar*. 2016. № 46. V XXIV Pp. 47-54.

Ірина Кірєєва
Аспірантка І курсу
Юридичний факультет.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)
наук. керівник: Є. Григоренко
доцент, кандидат юридичних наук.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(м. Харків. Україна)
grigorenkozakon@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5305-1712

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНИЦПІВ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

В умовах сьогодення, у зв'язку із вторгненням російської федерації на територію України, актуальним постало питання щодо захисту Вітчизни, виконання свого конституційного обов'язку. Тема мобілізаційної підготовки та мобілізації є однією з найактуальніших загалом, а насамперед у період дії особливого періоду та в умовах правового режиму воєнного стану.

Мобілізація як процес охоплює різні сфери, включаючи питання військового забезпечення та організацію заходів цивільного захисту, необхідних для реагування на внутрішні чи зовнішні загрози, а також виклики, пов'язані з різноманітними катастрофами або пандеміями. Принципи мобілізації та мобілізаційної підготовки визначають ключові вимоги, відповідно до яких можна розуміти те, як держава буде готуватися до вирішення цих завдань, як буде координувати дії різних органів та військових формувань, а також як вона зможе забезпечити швидку та ефективну реакцію в критичних ситуаціях.

Тому тема загальної характеристики принципів мобілізаційної підготовки та мобілізації є актуальною та такою, що вимагає розгляду та розвитку для забезпечення національної безпеки та відповіді на сучасні виклики, що і визначило мету нашої розвідки.

Ця тема ставала предметом досліджень багатьох науковців, зокрема, О. Васильєва, П. Волотівського, Є. Григоренка, О. Заболотного, А. Зельницького, В. Кареліна, В. Корнієнка, С. Мельника, О. Савинець та інших.

Так, П. Волотівський у своїй праці «Питання мобілізаційного планування національної економіки України. Зміст, принципи та підходи до його організації в сучасних умовах» визначає мобілізацію як функцію управління, що базується на системі принципів, що тісно пов'язаних із загальними принципами управління. Дослідник визначає такі принципи, як: дотримання національного законодавства, комплексність, системність, обґрунтованість, збалансованість та оптимальність планів, директивність, відображення єдності загальнодержавних, корпоративних інтересів та інтересів підприємств, з важкістю призначених загальнодержавних інтересів, єдність та узгодженість мобілізаційного планування з плануванням у сферах національної безпеки та оборони [2].

На думку О. Васильєва, О. Заболотного, А. Зельницького, В. Корнієнка, мобілізація та мобілізаційна підготовка офіцерів мають передбачати певні організаційні та методичні заходи, що регламентуються законодавчою та нормативно-правовою базами, а також такими принципами як 1) централізації, що передбачає, що цей процес проводиться під загальним керівництвом призначених посадових осіб з відповідного органу військового управління Збройних Сил України; для забезпечення найкращої якості підготовки, до процесу також залучаються іноземні інструктори, навчені за стандартами НАТО, вітчизняні інструктори з

досвідом бойової діяльності в Антитерористичній операції (АТО), Операції об'єднаних сил (ООС), а також експерти з міжнародного співробітництва у галузі військової політики, військової техніки та інших сферах; 2) децентралізації. Цей принцип передбачає, що допідготовка проводиться у процесі виконання професійних обов'язків на посадах, до яких вони призначені, та під керівництвом безпосередніх начальників; може включати в себе також залучення військових фахівців зі структурних підрозділів оперативних командувань, командувань видів, родів військ і спеціальних військ, що дозволяє забезпечити більшу індивідуалізацію підготовки та підготовку офіцерів відповідно до конкретних потреб і вимог служби на їхніх посадах [1].

У свою чергу, О. Савинець та В. Карелін здійснили розподіл принципів забезпечення мобілізації Збройних Сил України на загальні та спеціальні. На думку цих учених, названа система має доповнюватись такими принципами, як: налагодження взаємодії між органами державної влади у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, відкритість для дієвого контролю у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, розвиток міжнародного співробітництва з державами-членами НАТО [5].

Варто зазначити, що Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлює правові засади для підготовки та впровадження мобілізаційних заходів в Україні. Цей Закон також визначає принципи організації такої роботи, установлює повноваження органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, а також визначає обов'язки підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності. Крім того, цей Закон надає повноваження та визначає відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян у контексті реалізації мобілізаційних заходів [3].

На думку дослідників Є. Григоренко та С. Мельника, Закон України «Про основи національного спротиву» також належить до оборонного законодавства, оскільки складовими частинами національного супротиву територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву, тобто до територіальної оборони та руху опору [4]. Саме тому, принципам мобілізації та мобілізаційної підготовки керуються не лише Збройні Сили України, а й інші військові формування, які призначені для виконання завдань, пов'язаних із територіальною й активною обороною, та сприяють зміцненню режиму законності в період введення воєнного стану.

Тож, відповідно до частини другої статті 3 Закону, мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів як: централізоване керівництво, завчасність, плановість, комплексність і погодженість, персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації, додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян, гарантована достатність, наукова обґрунтованість, фінансова забезпеченість [3].

Ми охарактеризували принципи мобілізації та мобілізаційної підготовки, враховуючи реалії сьогодення, а саме:

1) централізоване керівництво (або централізація) та науковість передбачають, що управління мають здійснюється під загальним керівництвом відповідних державних органів та управлінь; рішення мають ухвалюватися освіченими особами, які базуються на наукових дослідженнях і обґрунтуваннях військової справи, а наших воїнів мають готувати найкращі інструктори України та Європи;

2) комплексність і погодженість, що вимагають інтеграції різних аспектів в єдину систему, щоб забезпечити гармонійну та узгоджену дію всіх учасників;

3) фінансова забезпеченість та гарантована достатність передбачають повне забезпечення та гарантування ресурсів, необхідних для проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації належним чином. З початком повномасштабного вторгнення, країни-партнери певною мірою долучились до виконання цього принципу;

4) персональна відповідальність кожного громадянина щодо виконання свого обов'язку і виконання статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Під час першого тижня початку повномасштабного вторгнення до відповідних ТЦК та СП звернулась більша частина населення задля виконання своїх конституційних обов'язків;

5) плановість та завчасність, на нашу думку, мають бути об'єднані. Відтак, планування та проведення мобілізаційної підготовки та мобілізаційних заходів має бути заздалегідь, завчасно до можливих кризових ситуацій, щоб бути напоготові вчасно реагувати на будь-які загрози. Усі заходи повинні бути чітко розроблені, документовані і виконувані відповідно до планів. З початком повномасштабного вторгнення на всіх етапах управління громадяни мали чіткий план дій, який дозволив визначити дії кожної сфери, кількість необхідних осіб, чим вони мають бути забезпечені тощо.

Ураховуючи вищевикладене, варто зробити висновок, що для дотримання всіх зазначених принципів мобілізаційної підготовки та мобілізації необхідно забезпечити інформаційну прозорість та відкритість процесів мобілізації, що дозволить підвищити довіру громадян до діяльності держави в цій сфері. Ефективна комунікація з громадськістю стимулює активну участь та підтримку заходів мобілізації. Разом із тим, розвиток і вдосконалення принципів мобілізаційної підготовки та мобілізації залишається актуальним завданням для держави та суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєв О., Заболотний О., Зельницький А., Корнієнко В. Особливості підготовки офіцерів запасу старшого та вищого офіцерського складу в умовах воєнного стану. Військова освіта. 1 (45), 2022. С. 85-101. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-45/85-101.

2. Волотівський П. Б. Питання мобілізаційного планування національної економіки України. Зміст, принципи та підходи до його організації в сучасних умовах. Актуальні питання національної безпеки і оборони. Наука і оборона. Вип. 2. 2019. С. 17-24.

3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

4. Мельник С. М., Григоренко Є. І. Закон України «Про основи національного спротиву» у системі оборонного законодавства України. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2022. Вип. 34. С. 154-160. https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-19.

5. Савинець О., Карелін В. Форми, методи та принципи адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України. *Social Development and Security*, *9*(4), 87–101. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2019.9.4.6

Андрій Кузняк
аспірант кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
наук. керівник: В. Гордєєв
д.ю.н., професор, професор кафедри процесуального права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)

ВАРІАТИВНІСТЬ НАДМІРНОГО ФОРМАЛІЗМУ В СУДОЧИНСТВІ

Головною метою адміністративного судочинства є ефективний захист та максимальне відновлення прав, які були порушені під час виконання владних управлінських функцій суб'єктами владних повноважень, а також забезпечення реалізації принципів права та положень адміністративного законодавства у діяльності суб'єктів владних повноважень. У цей же час, для виконання цих завдань в частині контролю дотримання загальних та галузевих правових принципів у спірних правовідносинах неможливе їх просте та механічне застосування через високий ступінь абстракції. Для того, щоб принципи адміністративного судочинства не тільки були основоположними ціннісними орієнтирами в нормативно-правовому регулюванні, але також слугували практичним інструментом регулювання прав та обов'язків учасників конкретних адміністративно-правових відносин, їх потрібно конкретизувати під час судового застосування з урахуванням відповідних фактичних обставин та відповідного законодавства. Результати цього процесу, особливо якщо вони походять від найвищого суду, матимуть значущий вплив на організацію та порядок здійснення публічного адміністрування. Саме тому, на сьогодні виняткового значення набувають питання інтерпретації й реалізації принципу надмірного формалізму в правовій державі в ракурсі співвідношення цих категорій з точки зору їх сутності та змісту, адже саме реалізація цього принципу дуже часто виходить за межі так-званого його «розумного» тлумачення.

Враховуючи багатогранність і варіативність вираження принципу надмірного формалізму, можна стверджувати, що цей принцип при здійсненні адміністративного судочинства є індикатором, що демонструє належну реалізацію інших принципи судочинства, такі, як правова визначеність, законність, неупередженість суду і його об'єктивність, обов'язковість рішень суду, а з другого боку, він є однією з фундаментальних засад, покладених в основу визначення права на суд, права на доступ до суду, права на справедливий суд. Так, ЄСПЛ визнав питання «правової визначеності» та «належного здійснення правосуддя» двома центральними елементами для визначення різниці між надмірним формалізмом та прийнятним застосуванням процедурних формальностей, зазначивши, що право доступу до суду порушується, коли правила перестають служити цілям правової визначеності й належного здійснення правосуддя та утворюють певний бар'єр, який перешкоджає процесуальному розгляду справи заявника компетентним судом [1]. Такі висновки ЄСПЛ додатково підтверджують існування проблеми неоднозначного тлумачення принципів здійснення правосуддя. Це означає: неможливість їхнього поелементного формалізованого закріплення у вигляді конкретних норм; виявлення їх змісту можливе лише шляхом інтегрального аналізу норм процесуального законодавства; застосування принципів здійснення правосуддя характеризується ситуативністю і залежить від конкретних обставин. Крім того, дискусійним в аспекті інтерпретації та імплементації принципу верховенства права залишається питання межі між надмірним формалізмом, необхідністю неухильного дотримання процесуального закону (в значенні до-

тримання законності) та допустимими (доречними, прийнятними) процедурними формальностями [2, с. 193].

Варто відзначити, що надмірний формалізм зустрічається при трактуванні норм як процесуального, так й матеріального права. Так, С.О. Короєд відзначає, що при трактуванні норм процесуального права надмірний формалізм перш за все неправомірно обмежує право на доступ до правосуддя як елемента права на справедливий суд, створюючи сторонам непропорційні перешкоди, не пов'язані із необхідністю суворого дотримання процесуальної форми, застосування тих чи інших вимог якої за конкретних обставин буде очевидно нерозумним і недоцільним. … В свою чергу, надмірний формалізм при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень (тут надмірний формалізм при трактуванні матеріального права) може позбавити особу судового захисту (задоволення позову) лише через те, що оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень формально відповідає процедурі його прийняття та критеріям, встановленим у частині 2 статті 2 КАС України [3], проте порушує принцип верховенства права або створює ситуацію, коли форма переважає над змістом суті того питання, яке було предметом розгляду і свідчить про явно непропорційне втручання суб'єкта владних повноважень у відносини за участю приватної особи [4, с. 89].

Однак, як відзначає більшість науковців, варто розмежовувати надмірний формалізм та процесуальний формалізм. Так, Н. Ю. Сакара стверджує, що надмірний формалізм на відміну від процесуального формалізму передбачає механічне дотримання норм процесуального права безвідносно до врахування доцільності цього, виходячи з конкретних обставин справи. Іншими словами, дотримання норм процесуального права здійснюється не задля належного відправлення правосуддя, а перетворюється у самоціль процесуальної діяльності суду. При цьому останній не враховує «здійсненність» та доцільність вимог, що висуваються до процесуальних дій учасників судового процесу, об'єктивної можливості їх виконання при сумлінному ставленні осіб до своїх процесуальних прав та обов'язків, а також впливу наслідків їх невиконання на здатність здійснювати розгляд і вирішення цивільної справи. За загальним правилом, надмірний формалізм зовні проявляється у «законній» діяльності суду, однак остання має наслідком створення бар'єрів, що перешкоджають або унеможливлюють реалізацію права на справедливий судовий розгляд [5, с. 85]. Зокрема, А.Й. Герич зауважує, що право доступу до суду має не тільки існувати, але й бути практичним та ефективним. Просте існування права в законі доступу не є достатнім. Наприклад, воно може бути порушене такими чинниками: … – існуванням процесуальних перепон, які заважають або зменшують можливості звернення до суду (занадто суворе тлумачення національними судами процесуальної норми (надмірний формалізм), що може позбавити заявників права доступу до суду («Perez deRada Cavanilles проти Іспанії», № 2809095, рішення від 28 жовтня 1998 року) тощо [6].

Враховуючи ситуацію сьогодення, то варто і відзначити особливості здійснення адміністративного судочинства із врахуванням умов воєнного стану – чи має місце надмірний формалізм в такій організації роботи. Так, для прикладу, Н. Мисник зазначає, що «виходячи з нормативних актів, які були прийняті на сьогодні, режим роботи кожного конкретного суду визначається окремо. … особа має право подати клопотання про відкладення судового засідання або про проведення відеоконференції. Суди мають з повагою ставитись до таких клопотань та за можливості їх задовольняти. Так само суди мають уважно ставитись до пропуску процесуальних строків, уникаючи надмірного формалізму» [7]. Л. М. Токарчук відзначає, що однією із проблем використання відеоконференцзв'язку в цивільному судочинстві є – надмірний формалізм при встановленні вимоги надсилати іншим учасникам справи копію заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду [8, с. 63].

Формалізм як «мистецтво» обмеження суддівського вибору сприймається багатьма як такий, що повністю відповідає верховенству права. Здається, що він одночасно дозволяє обмежити інтерпретаційний розсуд і забезпечити вірність волі законодавця. Це контрастує з підходом всебічного врахування всіх обставин справи, де передумови для прийняття судових рішень здаються необмеженими, дискреція заохочується, а воля законодавця ігнорується. Коли суддя надмірно слідує букві закону, його рішення може вважатися незрозумілим (несправедливим, неадекватним) для пересічного громадянина. З теоретичної точки зору, надмірно формалістичне прийняття рішень обмежує кількість передумов, на яких базуватиметься вердикт судді, і воно демонструє зосередженість судді на буквальному значенні юридичного тексту та ігноруванні інших передумови для тлумачення, такі як мета або функції закону, історію розвитку законодавства, судову практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.04.2018 у справі «Зубац проти Хорватії» (Zubac v. Croatia). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng

2. Колісник О. В. Проблеми інтерпретації принципу верховенства права в цивільному судочинстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. С. 188-200 https://doi.org/10.31359/1993-0941-2018-35-188

3. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. №37. Ст. 446. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

4. Короєд С. О. Надмірний формалізм як перешкода ефективності адміністративного і цивільного судочинства. Право і суспільство. 2023. №4. С. 83-91 https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.13

5. Сакара Н. Ю Феномен формалізму в цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 77-89. https://doi.org/10.21564/2414-990x.143.147705

6. Pérez de Rada Cavanilles v. Spain – 28090/95: *Judgment 28.10.1998*. Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58260&filename=001-58260.pdf&TID=ihgdqbxnfi

7. Мисник Н. Робота судів України в умовах воєнного стану. *Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГА:ЗАКОН»* 18.03.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu

8. Токарчук Л. М. Проблематика та особливості використання відеоконференцзв'язку в цивільному судочинстві України. *Правова держава*. 2022. № 48. С. 56-65.

Андрій Полянський
аспірант кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
polanandru5@gmail.com
ORCID: 0009-0006-2205-1273
наук. керівник С. Синчук
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
synchuksvit@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2711-5919
Scopus Search: AU-ID («Synchuk,Svitlana» 57226867646)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Особа з інвалідністю, яка не досягла пенсійного віку, визначеного Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та має статус «особи, яка шукає роботу», «зареєстрованого безробітного», «працівника», вправі реалізувати своє право на працевлаштування через застосування додаткових гарантій, визначених Законом України «Про зайнятість населення» [1]. Відповідно до ст. 24 цього Закону України суб'єкти ринку праці можуть отримати соціальні послуги, пов'язані із працевлаштуванням за механізмом, передбаченим Порядком надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі із роботодавцями (далі – Порядок) [2].

Статтею 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» передбачено, що право зазначених осіб на працевлаштування реалізується через звернення до державної служби зайнятості [3]. Статтею 18-1 згаданого Закону України визначено загальні засади взаємодії особи з інвалідністю та державної служби зайнятості. Аналізуючи її, робимо висновок, що соціальні послуги у сфері працевлаштування зазначені особи отримують відповідно до Порядку.

Із змісту Порядку випливає, що зареєстровані безробітними особи з інвалідністю, які шукають роботу, визначені особами з низькими можливостями працевлаштування та ризиком тривалого безробіття. Тому відповідно до Порядку соціальні послуги у сфері зайнятості їм надає спеціалізований кар'єрний радник. Серед таких послуг: мотиваційні співбесіди (п.п. 1 п.8); заняття щодо подолання психологічних бар'єрів (п.п. 2 п.8); взаємодія із громадськими інституціями, які сприяють ефективному працевлаштуванню осіб з інвалідністю, зокрема через працевлаштування та закріплення на робочому місці (п.п. 3 та 4 п.8), а також із членами сім'ї чи близькими родичами такої особи під час профілювання, профорієнтації, пошуку підходящої роботи, підбору роботи, адаптаційного періоду (п.п. 6 п.8); супроводження у разі потреби під час співбесід у роботодавця, зокрема представлення інтересів особи з метою досягнення домовленостей між особою та роботодавцем (п. 7 п. 8).

На підставі п.п. 5 п. 8 Порядку спеціалізований кар'єрний радник встановлює партнерські відносини з надавачами соціальних послуг, які надають соціальну послугу супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [4]. Державним стандартом відповідної соціальної послуги (Розділом VIII) визначено основні заходи, що становлять її зміст [5]. Такими визначено: регулярні зустрічі з

отримувачем соціальної послуги; відвідування отримувача соціальної послуги на робочому місці; сприяння в адаптації отримувача соціальної послуги до виконання запропонованої роботи, пристосування робочого місця до особливих потреб отримувача соціальної послуги; сприяння в отриманні інших послуг, організацію взаємодії з іншими суб'єктами соціального супроводу; навчання отримувача соціальної послуги та розвиток трудових і соціальних навичок; психологічне консультування та підтримку.

Соціального супроводу на робочому місці першочергово потребують особи з інтелектуальними чи психічними порушеннями, кількома видами порушень, а також люди з порушенням слуху, зору опорно-рухового апарату [6, с. 10]. Як стверджують спеціалісти, етапами супроводу є: введення та орієнтація, інтенсивна підтримка, стабілізація, поступове скорочення підтримки і завершальна підтримка. Специфіка отримувачів соціальної послуги призводить до того, що послідовність процесу часто є нелінійним, та передбачає повернення до попередніх етапів із зміною рішення про зміст послуги супроводу особи [6, с. 10].

Аналізуючи наведені нормативні акти, робимо висновок:

– працевлаштування осіб з інвалідністю є складовою системи сприяння зайнятості населення та соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;

– законодавство не містить чітких алгоритмів взаємодії спеціалізованого кар'єрного радника та фахівця із соціальної роботи у механізмі працевлаштування особи з інвалідністю та її супроводу;

– важливо визначити послідовність надання соціальних послуг інклюзивного працевлаштування осіб з інвалідністю, які надаються спеціалізованим кар'єрним радником та фахівцем із соціальної роботи;

– соціальні послуги, які надає спеціалізований кар'єрний радник відповідно до законодавства про зайнятість не містять стандарту надання таких послуг; оцінка якості надання таких послуг не передбачає визначених критеріїв, що також ускладнює моніторинг їх надання; не визначено, чи повинен дотримуватися кар'єрний радник державного стандарту соціальної послуги супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці;

–послуги, які надаються кар'єрними радниками та надавачами соціальних послуг певним чином співпадають за змістом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5067-VI. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text.

2. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі із роботодавцями : постанова Кабінету Міністрів України від 17.03. 2023 р. № 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/237-2023-%D0%BF#Text.

3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю : Закон України від 21 березня 1991 р. № 876- XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12?find=1&text=дота#w1_4.

4. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text.

5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці : наказ Міністерства соціальної політики України від 17 жовтня 2016 № 1359/29489. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-16#Text.

6. Волгіна О.М. Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці : посібник / О. М. Волгіна, О.Л. Іванова; ПРООН в Україні; Спільна Програма «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні". К.: Ваіте, 2018. 36 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/802eea1d507082f96828df62fa1e4fdbaaa90716717f0dddc90fc909154bde7a.pdf

Сергій Сличко
аспірант кафедри адміністративного та митного права.
Університет митної справи та фінансів України
(м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ЩОДО ТОВАРІВ У МІЖНАРОДНИХ ПОШТОВИХ ТА ЕКСПРЕС-ВІДПРАВЛЕННЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Епоха панування цифрових технологій відкриває нові можливості для розроблення більш ефективних методик для здійснення митних формальностей та митного адміністрування. Рік назад, в жовтні 2022 року Україна приєдналась до нової міжнародної комп'ютеризованої транзитної системи NCTS, яка забезпечувала онлайн-обмін повною інформацією про товари на всіх етапах здійснення митного контролю між митним органом відправлення та призначення. Міністерство фінансів України відзвітувало, що «за рік дії «митного безвізу» успішно завершено понад 19 500 переміщень, розпочатих митними органами України, завдяки можливості швидкого переміщення товарів між 36 країнами ЄС» [1].

В системі транскордонного поштового логістичного постачання митні органи є безперечно невід'ємною і вкрай важливою ланкою. Час, який посилки знаходяться під митним контролем в митних органах, значною мірою впливає на загальну ефективність міжнародного поштового зв'язку. Поштові та експрес-відправлення потребують швидкої обробки, щоб залишатися конкурентоспроможними впродовж усього ланцюга постачання, особливо на етапі митного декларування.

В 2010 році у відповідь на неефективність паперових декларацій CN22/CN23 для поштових відправлень, Всесвітній поштовий союз розробив безпаперову електронну систему, відому як Система митних декларацій (Customs Declaration System – CDS), яка базується на спільних стандартах обміну електронними даними (Electronic Data Interchange – EDI) між митницею та поштою. В результаті інформація, яка надходить разом з посилкою, передається за допомогою EDI-повідомлень ще до відправлення посилки, і це дозволяє зменшити затримки через обмін попередніми даними, розрахувати необхідні мита і податки, полегшити відстеження поштових відправлень, заздалегідь провести необхідну оцінку ризиків та надіслати можливе попередження щодо наявних ризиків [2].

Сьогодні ця електронна система управління митними деклараціями активно використовується митними органами та уповноваженими поштовими операторами, експрес-відправниками повітряного сполучення. Таким чином, за допомогою використання інформаційних технологій всі митні формальності здійснюються автоматично і швидко. Митні органи закордоном мають можливість використовувати систему безпосередньо або інтегрувати її з власною системою оцінки ризиків та сплати митних зборів і податків завдяки отриманню інформації, еквівалентної паперовим CN 22/CN23, в електронному вигляді. Це скорочує час обробки, збільшує пропускну здатність пункту митного оформлення та забезпечує інтеграцію з системами міжнародної електронної комерції [3].

Висновок. Отже, міжнародні інформаційні електронні системи на кшталт EDI та CDS – це не тільки інструмент, який використовується для побудови віртуальної мережі між відправниками, отримувачами, поштовими операторами, авіа-перевізниками та митними органами. На разі вони стали критично важливим механізмом для задоволення зростаючих вимог до митної безпеки та безпеки міжнародних поштових потоків по всьому світу, що зайвий раз підтверджує необхідність долучення митної системи України до подібних цифрових технологій в перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рік «митного безвізу». Мінфін показав результати застосування Україною NCTS. *Forbes.* URL: https://forbes.ua/news/rik-mitnogo-bezvizu-minfin-pokazav-rezultati-zastosuvannya-ukrainforbesoyu-ncts-04102023-16439 (дата звернення: 28.10.2023);

2. UPU´S DEVELOPMENT SOLUTION. PAPERLESS CUSTOMS CLEARANCE OF POSTAL ITEMS. *ETRADEFORALL*. URL: https://etradeforall.org/dev-solution/upu-paperless-customs-clearance-of-postal-items/ (дата звернення: 28.10.2023);

3. CDS – CUSTOMS DECLARATION SYSTEM. *UNIVERSAL POSTAL UNION.* https://www.upu.int/en/Postal-Solutions/Technical-Solutions/Products/CDS-Line-of-products/CDS---Customs-Declaration-System (дата звернення: 28.10.2023).

Оксана Станішевська
аспірантка 1 року навчання кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права.
Державний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)
науковий керівник: М. Шумило
д.ю.н., професор кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права,
старший науковий співробітник.
Державний торговельно-економічний університет.
(м. Київ, Україна)
shumilomisha@gmail.com
ORCID 0000-0003-4257-3002

СЕРЕДОВИЩЕ ПРАЦІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ТА ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ

Основоположні права на належні, безпечні і здорові умови праці закріплено у ст. 43 Конституції України, а механізм їх реалізації визначено в трудовому законодавстві. Однак, через збройну агресію російської федерації тисячі українських працівників втрачають це право. На період дії воєнного стану деякі аспекти трудових відносин врегульовано Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2136-IX [1].

Середовище праці є адаптованим в українській мові сталієм терміну «*work environment*», який широко використовується у європейському законодавстві. Найчастіше вказане поняття ототожнюється з умовами праці, куди відносяться охорона, безпека та гігієна праці. Проте, зазначене поняття є більш широким, про що свідчать досліджень українських та іноземних науковців.

За останні декілька років середовище праці зазнало значних трансформацій. Тому сприяли розвиток інновацій у виробництві та промисловості, сучасні ІТ-технології, штучний інтелект, цифровізація управлінських і виробничих процесів. У трудових відносинах активно використовуються нові форми організації праці, які дозволяють працювати з будь-якого зручного місця, за допомогою гаджетів, на цифрових платформах та підлаштовувати роботу під ритм свого життя (надомна та дистанційна робота, з нефіксованим робочим часом, за гіг-контрактом).

Можливості цифровізації широко використовуються у питаннях охорони праці. Використання технічних засобів (сенсори, відеоспостереження тощо) дозволяють роботодавцю здійснювати контроль за виконанням працівниками своїх трудових обов'язків, дотриманням ними вимог інструкцій з безпеки. Інструктажі (навчання) з питань безпеки можуть проводитись у дистанційному форматі, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. З 2021 року в Україні було запроваджено режим paperless та цифровізовано листки непрацездатності та трудові книжки, з метою зменшення витрат часу на паперову роботу та зручного доступу до інформації роботодавцю та працівнику.

Необхідність впровадження міжнародних стандартів у сфері трудових відносин набуває особливого значення через прагнення України до Європейської спільноти та взяті на себе міжнародні зобов'язання у рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС, її додатків та положень.

Наразі, питання безпеки і здоров'я працівників регулюється нормами Кодексу законів про працю (далі КЗпП) [2] та Законом України «Про охорону праці» [3] та не зовсім відпо-

відає зазначеним актам. Визначена система державного регулювання охороною праці, яка функціонує за принципом реагування на наслідки нещасних випадків та покарання винних, є вкрай застарілою та неефективною. Законодавство з питань безпеки здебільшого орієнтовано на роботи із шкідливими та небезпечними умовами праці. Чисельні інструкції та правила безпечної поведінки під час виконання робіт лише створюють зайве навантаження на роботодавців і заважають обрати найефективніші способи організації безпеки працівників.

Оновлених підходів та змін потребує і гігієна праці в Україні, яка досі вивчає вплив негативних факторів на функціонування організму людини обмежуючись виробничим середовищем. Атестація робочих місць передбачена лише на підприємствах, де технологічний процес має потенційні джерела шкідливих і небезпечних виробничих факторів.

З появою нових форм віддаленої роботи: дистанційної та надомної (ст. ст. 60-1, 60-2 КЗпП) оновились і підходи до регулювання робочого місця та робочого часу працівників. Виконання ними трудової функції передбачає використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, мережі Інтернет, технічних засобів та обладнання. Забезпечення таких працівників соціальними гарантіями здійснюється на рівні з іншими працівниками. Існуюче застереження у вигляді «Права на відключення» закріплює право дистанційного працівника на відпочинок та обмежує тривалість робочого часу за нормами законодавства.

Через недостатню визначеність ознак, яким має відповідати робоче місце дистанційного працівника, а також відсутності меж контроля з боку керівника, встановлено односторонню відповідальність працівника за забезпечення безпечних і нешкідливих умов на робочому місці (ч. 4 ст. 60-2 КЗпП). Роботодавець відповідає за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи та проводить інструктаж (ч. 9 ст. 153 КЗпП). Такий підхід суперечить принципам МОП, за якими обов'язок роботодавця щодо забезпечення безпеки та здоров'я працівників не може перекладатися на інших осіб. Крім того, роботодавці повинні постійно адаптуватись до обставин, що змінюються та впливати на безпеку та здоров'я працівників.

Багато обґрунтованих запитань викликає законодавче регулювання умов праці, безпеки та здоров'я на роботі гіг-спеціалістів, що працюють саме за трудовим договором. Їх правовідносини окремо регулюються Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», внутрішніми документами резидента Дія Сіті та укладеними гіг-контрактами, соціальні гарантії на них поширюються за загальним правилом.

Частково окреслені проблемні питання мають законодавче вирішення у проекті Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» [4], що знаходиться на розгляді Верховної Ради України (зареєстровано 13.10.2023 р. №10147). Передбачається запровадження за європейським прикладом системи мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я працівників та імплементація положень Директиви Ради 89/391/ЄЕС від 12.06.1989. Дія закону буде поширюватись на всіх працівників і роботодавців, незалежно від форми власності та виду діяльності, у тому числі на відносини за цивільно-правовими договорами. Виключення становлять лише військовослужбовці, поліцейські, особи, які мають спеціальні звання, державних, правоохоронних органів та військових формувань.

Поряд з розвитком сучасних технологій і швидким запровадженням їх у сфери нашого життя, виникає і новий вид соціальної нерівності – цифрова нерівність («цифровий розрив»), що зумовлений насамперед відсутністю рівного доступу до інформаційних технологій, а також відсутністю «цифрових знань» і «цифрової грамотності» [5, с 49].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що використання цифрових можливостей вимагає своєчасного нормативного регулювання відносин, що виникають. Ефективна система безпеки та здоров'я працівників є важливою умовою для функціонування бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20# (дата звернення: 10.11.2023).

2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості ВР УРСР. 1971. Дод. до № 50.

3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. Відомості ВР України. 1992. № 49. Ст. 668.

4. Проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі», зареєстрований ВРУ 13.10.2023 р. №10147.

5. Соціально-трудові права і виклики цифровізації : монографія / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; ред.: Я. Сімутіна, М. Шумило. Київ : Ніка-Центр, 2023. 348 с.

Мар'ян Стецьків
аспірант кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
maryanov13@gmail.com
ORCID: 0009-0001-2974-2302
наук. керівник С. Синчук
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права.
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)
synchuksvit@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2711-5919
Scopus Search: AU-ID («Synchuk, Svitlana» 57226867646)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ ОСІБ МАКСИМАЛЬНИМ РОЗМІРОМ

Порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців та інших прирівняних до них осіб регламентується спеціальними законодавчими нормами, що зумовлено особливістю правового статусу цієї категорії громадян. На необхідності надання військовослужбовцям та іншим особам додаткових пільг гарантій, порівняно з іншими категоріями пенсіонерів неодноразово наголошував у своїх правових висновках Конституційний Суд України. Зокрема, суд наголошує, що Конституція України виокремлює певні категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них зокрема, належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі у військових формуваннях та правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме – у Збройних Силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції. Управління державної охорони України, державної пожежної охорони, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо.

Необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян, як і під час проходження служби, так і після її закінчення, на думку Конституційного Суду України, зумовлена насамперед тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави пов'язана з ризиком для життя і здоров`я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Це повинно компенсуватися наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення [1; 2].

Разом з тим, незважаючи на наявність низки як законів, так і підзаконних нормативно-правових актів, якими визначені спеціальна процедура призначення та перерахунку пенсії, особливі умови для їх (пенсій) надання, додаткові гарантії щодо визначення розміру тощо, доводиться констатувати непослідовність законодавчих змін, які призводять до значних порушень прав даної категорії громадян. Одним із таких яскравих прикладів є юридичне закріплення максимального розміру пенсії, яку може отримати військовослужбовець.

Відповідно до ч.7 ст. 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (в редакції Закону України №3668-VI від 08.07.2011 «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набрав чинності з 01.10.2011) максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

У пункті 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України № 3668-VI від 08.07.2011 «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» визначено, що пенсіонерам, яким пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) призначена до набрання чинності вказаним Законом і в яких розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) перевищує максимальний розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання), встановлений вказаним Законом, виплата пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) здійснюється без індексації, без застосування положень ч.ч. 2 та 3 ст.42 Закону України «Про загальнообов`язкове державне пенсійне страхування» та проведення інших перерахунків, передбачених законодавством, до того часу, коли розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) відповідатиме максимальному розміру пенсії, встановленому зазначеним Законом.

Відповідні норми були переглянуті на відповідність Конституції України. Рішенням Конституційного Суду України у справі № 7-рп/2016 від 20.12.2016 року визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини сьомої статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», згідно з якими максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10740 грн. Згідно з пунктом 2 резолютивної частини вказаного Рішення положення частини сьомої статті 43 Закону України Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення [3].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №1774-VIII від 06.12.2016 (набрав чинності з 01.01.2027 року) внесено зміни до ч.7 ст.43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», де слова і цифри «у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року» замінено словами і цифрами «по 31 грудня 2017 року». Тобто, до 31 грудня 2017 р. законодавець

знову передбачив обмеження максимального розміру пенсії військовослужбовців десятьма прожитковими мінімумами, встановленими для осіб, які втратили працездатність. Разом з тим, ч. 7 ст. 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» втратила чинність з часу проголошення рішення Конституційного Суду України від 20.12.2016 № 7-рп/2016.

Узагальнивши, робимо висновок, що у Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» є відсутньою частина сьома статті 43, а внесені до неї зміни, що полягають у зміні слів і цифр, є нереалізованими. Відповідно, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 р. зміни до ч. 7 ст. 43 згаданого вище Закону не можуть створювати жодних законних підстав для їх застосування, а відповідно і для обмеження розміру пенсій.

Разом з тим, управління Пенсійного Фонду України допускають пряме застосування положень Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», зокрема ч. 7 ст. 43 без урахування зазначених вище рішень Конституційного Суду України, а відповідно під час призначення чи перерахунку пенсій застосовують максимальні обмеження їх розміру. Свою позицію Пенсійний Фонд України обґрунтовує тим, що неконституційними визнані положення ч. 7 ст. 43 відповідного Закону, які були чинними до внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №1774-VIII від 06.12.2016 р. Норми, які набрали чинності з 01.01.2017 року не були визнані неконституційними, тому підлягають застосуванню.

Вважаємо, що відповідні порушення прав осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб зумовлені недосконалістю законодавчого регулювання. Норми, які визначають особливості обчислення розміру пенсій, є незрозумілими у застосуванні та призводять до необхідності судового захисту пенсійних прав відповідної категорії громадян. З метою забезпечення якісного та ефективного правозастосування в цій частині, пропонуємо внести змінити до ч. 7 ст. 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та вилучити положення щодо обмеження пенсій осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб максимальним розміром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Конституційного Суду України від 06.07.1999 р. у справі №8-рп/99. Офіційний вісник України. 1999. № 24. Ст. 180. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-99#Text.
2. Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 р. у справі №5-рп/2002. URLL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02#Text.
3. Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2016 р. у справі № 7-рп/2016. URLL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16#Text.

Андрій Шумілов
аспірант кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
наук. керівник: Галина Яковлєва
д.ю.н., професор, доцентка кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
g.o.yakovlyeva@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-1335-2542
Scopus Author ID: 57209980485

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТСМЕНІВ

Існуюча на сьогоднішній день в Україні правова регламентація спеціальних прав професійних спортсменів є недосконалою. Регулювання економічних і трудових відносин професійних спортсменів відбувається на законодавчому рівні, а також розробляються заходи щодо захисту інтересів професійних спортсменів. У пункті 13 Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту [1] зазначено, що держава створює умови для подальшого розвитку професійного спорту на комерційних засадах. Однак, питання в наданні правових гарантій трудової діяльності професійних спортсменів потребує врегулювання та удосконалення.

Переважна більшість наукових досліджень в цій сфері здійснюється, нажаль, в цивільно-правовому спрямуванні. Так, нова редакція Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [2] викликала дискусію щодо врегулювання саме трудових відносин професійних спортсменів у комерційному спорті. Вірилось, що такий підхід дозволить створити належні умови для професійної діяльності та захисту конституційних прав професійних спортсменів в Україні. Проте, трудова діяльність професійними спортсменам здійснюється під значним впливом регламентних норм спортивних федерацій з різних видів спорту, міжнародних федерацій, положень про змагання, які не ставлять собі за мету захистити інтереси спортсменів, що в кінцевому результаті принижує статус професійних спортсменів, штучно перетворює їх на товар. В цьому контексті тільки надання правових гарантій, що є соціально виваженим і спрямованим на захист прав більш слабкої в трудових відносинах сторони – працівника, здатне дійсно забезпечити права та інтереси професійних спортсменів в їхній специфічній та пов'язаній зі значним ризиком для життя та здоров'я трудовій діяльності.

Згідно з словником української мови поняття «гарантія» за своєю суттю зводиться до поруки в чомусь, забезпечення чого-небудь, а також створення умов, що забезпечують успіх чого-небудь [3, с. 572]. Гарантії потрібні для забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів [4, с. 156].

Цілком зрозуміло, що об'єктом гарантування є права, свободи та законні інтереси осіб, змістом гарантування є взяття на себе відповідальності щодо надання можливості реалізації та дотримання прав, свобод та законних інтересів. Саме на державу покладено обов'язок щодо створення умов для належної реалізації прав, свобод та законних інтересів. Гарантії поділяють на правові та організаційні. Слід зазначити, що визначень правових гарантій існує багато. У цих визначеннях гарантії розглядаються як певні засоби та заходи. Враховуємо визначення, які представляють гарантії як сукупність певних умов [5, с. 40].

Полянський А. О. дає таке визначення гарантій здійснення та захисту трудових прав громадян, а саме, що гарантії – це закріплені в законодавстві умови і засоби, що забезпечують суб'єктам трудових та похідних від них правовідносин реальні можливості для безперешкодного здійснення та захисту їх суб'єктивних прав і належного виконання ними обов'язків. У широкому розумінні поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що спрямовані на реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від порушень, що є, на жаль, багаточисельними в наші дні. Хоча ці фактори дуже різноманітні, але стосовно процесу реалізації прав і свобод вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми та методи правильного його здійснення. Тому, під гарантіями слід розуміти умови й засоби, що забезпечують фактичну реалізацію і всебічну охорону прав і свобод усіх та кожного зокрема [6, с. 77].

Отже, на нашу думку, важливим є врахування того факту, як мають забезпечуватися умови для належної реалізації професійними спортсменами своїх прав, свобод та законних інтересів як громадян України. Крім цього, слід враховувати, що до надання правових гарантій професійним спортсменам слід відносити забезпечення їх трудових прав як працівників.

Особливістю правового регулювання трудової діяльності професійних спортсменів, на думку Писаревої М. В. є те, що трудо-правові гарантії при працевлаштуванні, хоча й з правової точки повноцінно розповсюджуються на спортсменів, але на практиці в силу замкнутості спортивної сфери мають обмежений арсенал засобів реалізації права на працю порівняно із загальним порядком працевлаштування, а також відрізняються специфікою прийняття рішення про укладення контракту, яке базується не тільки на проходженні співбесіди, тестувань, а й на практичному відстеженні протягом тривалого часу навичок та вмінь потенційного працівника, а також наявністю додаткових суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі [7].

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що на сьогодні юридична наука потребує нових рішень щодо узгодженого регламентування правових гарантій трудових відносин професійних спортсменів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту: указ Президента України № 1148/2004 від 28.09.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text.

2. Про фізичну культуру і спорт: Закон України № 3808-XII від 24.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text.

3. Новий тлумачний словник української мови у 4-х т. / уклад.: Яременко В.В., Сліпушко О.М. Т.1. К.: Вид-во «Аконіт», 1998. 912 с.

4. Теорія держави і права: навч. посіб. / Олійник А.Ю., Гусарєв С.Д., Слюсаренко О.Л. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

5. Погорілко В.Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В.Ф. Погорілко, В.В. Головченко, М.І. Сірий. К.: Ін Юре, 1997. 52 с.

6. Полянський А.О. Правові гарантії реалізації та захисту прав спортсменів України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2011. Вип. 17. С. 75-81.

7. Писарева М. В. Правове регулювання трудової діяльності спортсменів: дис… канд. юрид. наук.: 12.00.05 / Луганськ, 2014. 210 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/358508310_PRAVOVE_REGULUVANNA_TRUDOVOI_DIALNOSTI_SPORTSMENIV.

ПЕРШІ КОРОКИ В НАУЦІ

Тетяна Авраменко
Студентка 2 курсу.
Міжнародно-правовий факультет.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
науковий керівник: Олександр Яковлєв
доктор юридичних наук, доцент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
a.yakovlyev@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-7866-7839
Scopus Author ID: 57209980463

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Агресія Російської Федерації 24 лютого 2022 року кардинально змінила всі сфери життя громадян України, в тому числі і трудові відносини. З метою врегулювання трудових відносин в умовах воєнного стану 15 березня Верховною Радою було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1]. Він визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Частина 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» вводить обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України [3].

Воєнний стан в Україні спричиняє трансформацію процедури проведення випробування на підприємствах. З метою перевірки здібності для виконання роботи скасовуються обмеження передбачені статтею 26 Кодексу законів про працю України. Відповідно до статті 26 Кодексу законів про працю України [4] роботодавець не має право встановлювати випробувальний термін для конкретних категорій осіб. Наприклад, випробування забороняється для неповнолітніх, осіб з інвалідністю, вагітних жінок або внутрішньо переміщених осіб. Також заборонено випробування під час прийняття на роботу, де підприємство розташоване в іншій місцевості. Під час воєнного стану виникає масова міграція працівників до інших місцевостей, що мають більш низький рівень безпеки. З огляду на ці обставини випробування може встановлюватися для працівників будь-якої категорії. В тому випадку, якщо на підприємстві виник кадровий дефіцит, або потреба оперативно залучити нових працівників, роботодавець має право на укладання строкового трудового договору з новими кадрами на період воєнного стану. Це допомагає замінити працівника, який є відсутнім з тих, або інших причин.

Зміни стосуються процедури розірвання трудового договору. Відповідно до статті 38 Кодексу законів про працю України працівник має попередити роботодавця за 2 тижні про намір розірвати трудовий договір за власною ініціативою. Проте в умовах воєнного стану це правило не діє в тих районах, де ведуться бойові дії і є об'єктивна загроза життю людини. Але це не стосується осіб, залучених в примусовому порядку до суспільно-корисної роботи в контексті воєнного стану, або на об'єктах критичної інфраструктури.

Трансформації підлягає те, що звільнення працівника за ініціативою роботодавця допускається під час дії воєнного стану, якщо це пов'язано із непрацездатністю робітника. За звичайних умов, згідно зі статтею 40 Кодексу законів про працю України, трудовий договір не може бути розірваним за ініціативою роботодавця через тимчасову непрацездатність працівника, або його перебування у відпустці, крім випадку, зазначеного в пункті 5 статті 40.

За звичайних умов нормальна тривалість робочого часу на тиждень не може перевищувати 40 годин. Під час воєнного стану встановлено, що розмір оптимальної тривалості робочого часу на тиждень не може бути більшим за 60 годин. Якщо працівнику встановлено скорочену тривалість робочого часу, то максимальна кількість робочих годин становить 50 годин. Згідно з рішенням військового командування та військових адміністрацій, робітник повинен встановити п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень. Також під час дії воєнного стану стаття 53, перша частина статті 65, третя-п'ята частина статті 67, стаття 71, статті 72, стаття 73 Кодексу законів про працю України не застосовуються. Питання обмеження конституційного права працівників на відпочинок залишається основним в роботах багатьох науковців. Зокрема С. Черноус [5] поглиблено з'ясовував дану проблематику.

Воєнний стан вніс особливості в аспект виплати заробітної плати. Стаття 115 Кодексу законів про працю України зазначає, що заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом. Через порушення умов виплати заробітної під час воєнного стану роботодавець не звільняється від відповідальності, адже заробітна плата має забезпечуватися на загальних умовах. Проте, строк виплати може відтерміновуватися через ведення бойових дій та обставини, що сталися внаслідок цього. Виплати можуть відтерміновуватися до моменту поновлення діяльності підприємства. Відповідальність за несвоєчасну виплату заробітної плати не настає, якщо роботодавець доведе те, що затримка сталася внаслідок ведення бойових дій.

Отже, Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регулює трудові відносини на період ведення бойових дій. Це є необхідним в сучасних реаліях. Адже трудові відносини під час воєнного стану мають певні особливості, які чітко відповідають потребам держави в стані війни. Порівняльна характеристика організації трудових відносин під час воєнного стану та за звичайних умов дає можливість краще зрозуміти всі відмінні характеристики та спрогнозувати їх вплив на життя громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 19.07.2022 р. № 2136-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 19.10.2023 р. № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Конституція України від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

4. Кодекс законів про працю України від 01. 10. 2023 р. № 322-08 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

5. Черноус С. М. Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 4. С. 71-78.

Анастасія Алєксєєва
Студентка ІІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
наук. керівник: О. В. Гетманцев
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри процесуального права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
o.getmantsev@chnu.edu.ua

ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У минулому столітті, британський науковець Алан Тьюринг створив одну із найвидатніших робіт у сфері штучного інтелекту, розглянувши питання: «Чи може машина мислити?» [1]. Сьогодні, ця тема також досліджується, навіть більше, технології штучного інтелекту (далі ШІ) зустрічаються у повсякденному та професійному житті, а також використовуються у різноманітних сферах суспільного життя: у медицині, промисловості, обороні, освіті та зокрема, *у праві*.

Спочатку варто окреслити, що ми розуміємо під поняттям «штучного інтелекту». Зокрема, у чинному Цивільному Кодексі України воно відсутнє. Проте, у 2020 році була створена Концепція розвитку штучного інтелекту (далі – ШІ) в Україні, в якій уперше на законодавчому рівні надається визначення, мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. Відповідно до Концепції ШІ – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів оброблення інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2]. З цього можемо зробити висновок, що ШІ, дійсно, здатний забезпечувати коректне та швидке розв'язання різноманітних завдань, що може сприяти ефективнішому наданню юридичних послуг та ефективнішому забезпеченню професійної юридичної практики. Навіть прогнозується можливість використання ШІ для розгляду і вирішення деяких категорій цивільних і господарських справ.

На нашу думку, логіка штучного інтелекту та логіка професійної юридичної діяльності мають деякі схожості, зокрема всю систему знань юриста можна уявити як певний потужний механізм, що полегшує розв'язання завдань завдяки чудово вираженій здатності до аналогій, порівнянь і об'єднання досвіду й теорії та зведення їх до цілого. Подібну позицію свого часу висловив і шведський вчений Нік Бостром, стверджуючи, що: «Правова система є найближчим аналогом системи правил, що регулюють дії надрозуму» [3, с.42].

Ми переконані, що використання технологій штучного інтелекту в рамках юридичної практики є найсучаснішим та найкомфортнішим способом пошуку відповідної інформації, судових рішень, їх сортування згідно з реалізованими у них доктринальними підходами, виявлення історичної значущості судових рішень, тощо. Також ШІ може досить ефективно створювати моделі юридичних обґрунтувань, наприклад на основі прецедентного права. Тобто, можна виділити наступні перспективні напрямки використання ШІ у цивільному судочинстві:

– *сприяння ухваленню рішень щодо великих обсягів завдань.* Штучний інтелект може допомагати у швидкому обробленні великої кількості фактів і обставин, що стосуються цивільних справ, для допомоги суддям у прийнятті обґрунтованих рішень;

– *автоматизована оцінка доказів:* Використання алгоритмів машинного навчання для аналізу доказів може допомагати визначати їхню релевантність та вагомість у конкретній цивільній справі відповідно порядку закону, уникаючи «людського фактору», який властивий людям – учасникам цивільного судочинства;

– *витяг, узагальнення та інтеграція правової інформації:* ШІ може витягати ключові визначення та правові положення з тексту законів, ухвал суду та інших юридичних документів для швидкого узагальнення інформації. Таким чином, вдалося б уникнути різного тлумачення та інтерпретації норм закону, що у свою чергу, завжди й у повній мірі відповідало б принципам цивільного судочинства. Використання інтелектуальних систем для обробки інформації в електронних документах може полегшити ведення юридичної документації та забезпечити доступність необхідної інформації, у першу чергу, для суддів.

– *прогнозування наслідків ухвалення рішень:* ШІ може використовувати дані з попередніх цивільних справ і судових рішень для створення прогностичних моделей розвитку подій та можливих варіантів вирішення спорів, тобто прецедентів. Це також значно облегшило б та прискорило роботу судів. Аналізуючи схожі судові справи та їхні вирішення, штучний інтелект може допомагати стверджувати ймовірні наслідки тих чи інших рішень у конкретних цивільних справах.

Ми вважаємо, що одна із найвагоміших перспектив Штучного Інтелекту у сфері цивільного судочинства є можливість проведення предиктивного (прогностичного) аналізу, який спрямований на планування майбутнього судового рішення у справі. Цивільне право з його величезною кількістю інформації, до якої входить і судова практика, й інші документи, піддається машинному аналізу даних, що лежить в основі предиктивного аналізу. Такі дані можливо використовувати для прогнозування результату справи. Технології штучного інтелекту можуть використовуватися в юридичній практиці також для цілей підготовки стандартних юридичних документів, а також для порівняння форм договорів і пошуку альтернативних форм договорів, що більшою мірою задовольняють сторін у справі.

Проте, варто також зазначити, що застосування технологій ШІ чинить незначний вплив на реалізацію юридичної практики, тому що вважається, що юридична діяльність вимагає значних певних когнітивних та психологічних здібностей [4]. А такий високий рівень пізнання є за межами можливостей Штучного Інтелекту. Візьмемо, наприклад, діяльність адвоката-цивіліста, що постійно використовує абстрактне мислення і здібності до вирішення проблем шляхом креативного аналізу. Сучасні алгоритми штучного інтелекту, не здатні відтворювати більшу частину інтелектуальних навичок людини. Отже, можна дійти висновку, що доки комп'ютери не набудуть здатності до високорівневого пізнання й мислення, штучний інтелект навряд чи впливатиме на настільки сповнену невизначеностями сферу, як юридична практика [4, с. 87].

Тобто, це вказує на одну з меж застосування ШІ в цивільному процесі – не здатність замінити в цій професії людину. Штучний інтелект *здатний кардинально змінити, облегшити робочий процес юриста, але не здатний повністю замінити людський розум.* Технології ШІ не в змозі забезпечити (навіть за умов швидкого розвитку) надійне розуміння та адекватне тлумачення права, належне з'ясування та задоволення інтересів громадян, розуміння глибинних причин, шанобливу взаємодію з системою права, тобто все те, що й становить основні професійні компетентності, які мають центральне значення для юридичної професії. А спрощений, досить збіднений погляд на право матиме згубні наслідки не лише для дотримання прав і свобод людини, а й для правильного сприйняття законності та правової судових рішень.

Підсумовуючи, зазначимо, що поява штучного інтелекту ставить нові запитання, на які сьогодні у сучасній юридичній науці та в судовій практиці поки що немає ні релевантних, ні навіть приблизних відповідей. Розвивати інформаційні технології у сфері цивільного правосуддя, є можливим лише при обов'язковому дотриманні принципу верховенства права, основних прав і свобод людини і громадянина, визначених міжнародними договорами України та Конституцією України. Також важливі цінності, включаючи моральні принципи, які випливають із норм Конституції та національних правових традицій України. Реформування законодавства у цифрову епоху вимагає злагоджених дій розробників ШІ, законотворців, наукової спільноти і громадянського суспільства. Цей процес має бути не фрагментарним, а комплексним і структурованим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Castelfranchi C. Alan Turing's «Computing Machinery and Intelligence». *Topoi*. 2013. Т. 32, № 2. С. 293-299. URL: https://doi.org/10.1007/s11245-013-9182-y (дата звернення: 13.11.2023).

2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text (дата звернення: 10.11.2023).

3. Бостром Н. Искусственный интеллект: Этапы. Угрозы. : Книга. 2017. 496 с.

4. Surden H. Machine learning and law: An overview. *Research Handbook on Big Data Law*. 2021. P. 87–184. URL: https://doi.org/10.4337/9781788972826.00014 (date of access: 10.11.2023).

Іванна Володько
студентка ІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Науковий керівник: Тетяна Осадчук
асистент кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
t.osadchuk@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1479-0632

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНОСТІ

З огляду на стрімкий розвиток цифровізації та застосування штучного інтелекту (далі – ШІ), можна припустити, що в майбутньому в праві інтелектуальної власності з'явиться ще один тип правовідносин – інтелектуальний, але штучного характеру. Він передбачатиме створення об'єктів права інтелектуальної власності безпосередньо штучним інтелектом. При цьому досить дискусійним залишатиметься питання творчого характеру такого процесу.

В умовах цифрової сучасності спостерігаються нові соціальні та культурні форми культурного самовираження людини, зокрема віртуальна реальність, кіберпростір, цифрова культура тощо. Водночас, такий процес творчої діяльності людини стає істотно пов'язаним з функціонуванням штучного інтелекту, що в кінцевому підсумку призведе до необхідності нормативного врегулювання таких відносин.

Відзначимо той факт, що трактування поняття «штучний інтелект» дуже різняться. Одні науковці стверджують про нові можливості, а інші про його загрози. До прикладу, американський фізик, професор Массачусетського технологічного інституту М. Теґмарк вважає, що «інтелект – здатність досягати складні цілі». Вчений пояснює це тим, що людський розум різнобічний, він спроможний виконувати всі поставлені завдання та цілі, для цього й потрібен неприродний мозок. Професор імітує різні сценарії зміни людства під впливом технічний прийомів, водночас прямо пов'язує реалізації кожного із них з тим як проявиться штучний інтелект. Зазвичай, у своїх працях М. Теґмарк прямо ототожнює поняття «штучний інтелект» та «людський розум» [1].

В свою чергу, винахідник сучасності І. Маск закликає вчених призупинити розробку штучних інтелектів, щоб в майбутньому ШІ не став загрозою для людства [2].

Саме тому, з огляду на вищесказане не можемо не наголосити на безумовному впливі ШІ на творчу діяльність. Творча діяльність, завжди була пов'язана із створенням чогось нового, в той час як поняття «інтелектуальна діяльність» акцентує увагу на способі здійснення – раціональному, логічному. Тому, визначення результатів творчості через результати інтелектуальної праці є термінологічно неточним [3, с. 13].

Наразі під інтелектуальною діяльністю розуміють свідомий, раціональний, осмислений процес, що здійснюється людиною за допомогою розуму. Його результатом є дослідження законів природи, створення наукових праць, творів мистецтва, здійснення практичної діяльності у різних сферах. Інтелектуальна праця людини передбачає розумову, раціональну діяльність, яка в більшості випадків містить і творчу складову, хоча не завжди [4, с. 27]. Тому виникає питання – чи можна вважати штучну інтелектуальну діяльність творчою?

З одного боку, деякі дослідники вважають, що штучний інтелект на сучасному етапі не здатний до справжньої творчості, оскільки не володіє свідомістю, уявою та емоціями на рівні людини. ШІ лише імітує певні аспекти творчого процесу на основі даних, закладених програмістами.

З іншого боку, прихильники можливості творчого ШІ вказують, що деякі алгоритми машинного навчання вже зараз здатні генерувати неочікувані рішення, комбінувати ідеї по новому, створювати оригінальний контент. Тобто проявляти ознаки креативності на певному рівні.

Очевидно, що в певній мірі вдосконалення технологій ШІ, його «творчий» потенціал зростатиме. Але питання про те, чи зможе штучний інтелект колись повноцінно замінити людську творчість, залишається відкритим. Багато чого залежатиме від того, наскільки вдасться відтворити в алгоритмах складність і непередбачуваність людської свідомості.

Тим не менш як зазначають науковці: «технології штучного інтелекту та пристрої Інтернету речей фактично становлять нову науково-технічну революцію, яка створює інформаційно-технологічне середовище, в межах якого незабаром існуватиме людство» [5]. З огляду на це, можна сказати, що формується своєрідна інформаційно-технологічна «капсула» майбутнього.

З огляду на проаналізоване, відобразимо плюси та мінуси для можливого визначення впливу штучного інтелекту на творчу діяльність в табл. 1.

Таблиця 1

Полюси та мінуси штучного інтелекту в творчій діяльності

№	Плюси	Мінуси
1.	Прискорення творчого процесу	Загроза автоматизації творчих професій
2.	Генерація нових оригінальних ідей	Втрата унікальності та оригінальності наукових робіт
3.	Допомога в створенні наукових робіт	Плагіат наукових робіт
4.	Автоматизація рутинних завдань	Обмеження людської креативності
5.	Можливість експериментування	

*складено автором самостійно

Підсумовуючи сказане, вважаємо підкреслити той факт, що штучний інтелект вже активно впливає на творчу діяльність, пропонуючи як нові можливості, так і певні загрози. Для конструктивного використання штучного інтелекту у сфері творчості потрібно зважено підходити до його впровадження, враховуючи всі переваги та ризики. Творчість має залишатися прерогативою людини, а штучний інтелект виступати лише помічником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теґмарк М. Життя 3.0. Доба штучного інтелекту. Київ: Наш формат, 219. 432 с.

2. Топчій О. Ілон Маск: штучний інтелект ні для чого не потрібен. *Інформаційне агентство «Уніан».* 2023. https://www.unian.ua/techno/software/ilon-mask-shtuchniy-intelekt-ni-dlya-chogo-ne-potriben-12268059.html (дата звернення: 16.11.2023).

3. Сабура С.О., Творчість і штучний інтелект: проблеми співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 3. Т. 2. с. 14.-17

4. Вахонєва Т. Поняття права інтелектуальної власності та його складові. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2015. № 6. С. 24-32.

5. Правова відповідальність та ідентифікація суб'єктів і об'єктів зі штучним інтелектом (IOT). URL: http://lsej.org.ua/1_2020/39.pdf (дата звернення: 16.11.2023)

Анастасія Ворона
Студентка III курсу.
Приватно-правовий факультет.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
наук. керівник: Єфремова К. І.
доцентка кафедри фінансового права.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
ORCID: 0000-0002-1917-9691

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ FINTECH В УКРАЇНІ ДО 2025 РОКУ

Термін «Fintech» є відносно новим у науковому обігу і став популярним лише в останні роки, коли технології в галузі фінансів почали активно розвиватися поза традиційним банкінгом та стали окремою індустрією. FinTech в Україні представляє собою галузь, яка об'єднує фінансові послуги та технології для створення інноваційних рішень та продуктів у сфері фінансів. Ця галузь включає в себе різноманітні компанії, стартапи та ініціативи, які використовують сучасні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн, аналітика даних для забезпечення більш доступних, зручних та інноваційних фінансових послуг [1].

Стратегія FinTech в Україні може мати на своїй меті різні аспекти, які спрямовані на зміцнення галузі та забезпечення її сталого розвитку. По-перше, ця стратегія націлена на регулювання нормативної бази, що означає розвиток відповідного регулювання та законодавства, яке б сприяло розвитку FinTech. Крім того, застосовується забезпечення прозорих та сприятливих умов для новаторських фінансових продуктів та послуг [2].

Не менш важливим є розвиток фінансової освіти та інкубаторів, бо це, по-перше, покращення інвестиційного середовища в країні. Залучення до розвитку програм фінансової освіти для споживачів та бізнесів також підвищить їхню фінансову грамотність, а запуск інкубаторів та акселаторів сприятиме підтримці стартапів у сфері FinTech [3]. Підтримка стартапів – дуже важливий аспект, бо саме надання фінансової та технічної підтримки для стартапів, що працюють у сфері FinTech, стимулюватиме інновації та нові рішення.

Наступною відправною точкою можуть бути фінансова включеність та інфраструктура. На сьогоднішній день розумно розробляти інноваційні рішення для підтримки людей, які раніше були відокремлені від фінансової системи. А це призведе до підвищення рівня фінансової включеності населення за допомогою доступних та зручних фінансових послуг. Для цього потрібно розвивати сучасну інфраструктуру для безпеки та обробки фінансових транзакцій, включаючи платіжні системи, цифрові ідентифікатори, блокчейн тощо [4]. З цим розвитком потрібно також зауважити про кібербезпеку: необхідно забезпечити високого рівня безпеки для захисту фінансових даних та транзакцій в FinTech-системах.

Fintech може допомогти у зміцненні фінансової безпеки шляхом покращення дотримання нормативних актів і зменшення потенціалу для відмивання грошей, фінансування тероризму та іншої незаконної діяльності. Такі технології, як блокчейн, який лежить в основі криптовалют, забезпечують прозоре та незмінне ведення записів, сприяючи регуляторному контролю та забезпечуючи більшу фінансову безпеку [5].

У сучасних реаліях міжнародна співпраця – це ключовий пункт для поліпшення середовища та для досягнення успіхів. Тому стратегія FinTech націлена на розробку партнерств з міжнародними фінансовими організаціями та іншими країнами для обміну досвідом та розвитку глобальних фінансових інновацій [6].

Цільовою метою такої стратегії є створення стійкої та інноваційної FinTech-екосистеми в Україні, яка сприятиме розвитку фінансового сектору та підвищенню якості фінансових послуг для всього населення [7]. Важливо постійно оновлювати і пристосовувати стратегію до змін у глобальному фінансовому середовищі та потреб споживачів!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчишак Н., Дубик Г., Гриб В. Розвиток експорту цифрових технологій в умовах формування єдиного цифрового простору Європейського Союзу // Економіка та держава. 2020. № 6. С. 73-79.
2. Барабаш Ю. Провідні необанки світу. Хто вони? URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/486082/yuliya-barabash-providni-neobanky-svitu-hto-vony
3. Національний банк України. Стратегія розвитку фінтеху до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku
4. Руденко З. Вплив розвитку фінтех на банківський ринок в Україні // Банківська справа. 2018. Вип. № 2. С. 45-53.
5. Єфремова К. В. Технології цифрової економіки та фінансова безпека. Право та інновації. 2023. № 2 (42). С. 7-11. DOI: https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2(42)-1
6. Тютюн І. Нема лиха без добра, або Як коронавірус змінить фінтех. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2020/06/11/661591/
7. Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній. URL: https://fintechua.org/.

Анастасія Галак
студентка 3-го курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
Науковий керівник: ***Тома М. Г.***
кандидат юридичних наук,
доцент, асистент кафедри кримінального права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
m.toma@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0001-5081-7842

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблема сексуального насильства завжди була руйнівною рисою людського суспільства і вчиняється як у мирний час, так і під час повномасштабного вторгнення російської федерації. Ґрунтуючись на структурній і, зокрема, гендерній нерівності, сексуальне насильство виступає частиною континууму насильства та дискримінації, від чого страждають жінки та чоловіки, хлопці та дівчата протягом усього існування людства.

Подане негативне явище має негативні ознаки масштабного, що свідчить про вже існуючу історичну та структурну нерівність у суспільстві, до якого належать ті, хто вчиняють сексуальне насильство. Найбільшому ризику піддаються ті громади (та особи, які до них належать), де політична, соціальна, економічна та культурна система суспільства кривдника підтримує насильство проти них діями або бездіяльністю.

У Міжнародному протоколі із документування та розслідування сексуального насильства у конфлікті вказано: «Розуміння того, як ґендерні норми проявляються в будь-якому певному суспільстві, є основою для розуміння відмінностей того, як чиниться сексуальне насильство, стосовно кого, ким та з якими наслідками». І справді, незважаючи на конкретні політичні та/або військові цілі кривдників, вони завжди єдині у своєму жорстокому дотриманні гендерних стереотипів, заснованих на домінуванні та нерівності жінок і дівчат. Це не означає, що лише чоловіки та хлопці можуть бути кривдниками, і лише жінки та дівчата – постраждалими[1].

У зв'язку із впливом потерпілого на злочинний результат, слід розглянути таку його характеристику як віктимність. Віктимністю в кримінології більшість дослідників вважають здатність за певних обставин стати жертвою злочину або нездатність запобігти такій небезпеці там, де об'єктивно це можна було зробити.

Під індивідуальною віктимністю розуміють здатність особи формувати чи активно впливати на формування умов, що сприяють злочину, або не запобігти участі в якості жертви злочину. Як основні детермінанти, що призводять до віктимності, на думку деяких дослідників, виступають поєднання тривожності, агресивності і навіюваності, а також високий рівень емоційної нестійкості, довірливості та низький самоконтроль[2].

Важливою обставиною вчинення статевих злочинів, у певних випадках, є поведінка жертви. Дуже часто суспільство осуджує саме жертву у вчиненні проти неї цих злочинів, оскільки вважає, що її поведінка була провокуючою. У науковій літературі існує поняття

«вина жертви», важливою ознакою цього поняття є його соціально-психологічний характер, і відсутність зв'язку цього поняття з поняттям «вини» у кримінальному праві. Якщо у кримінальному законодавстві виною є психічне ставлення особи до вчинюваної неї дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (КК України), то вина у соціально-психологічному сенсі – це поняття більш широке і може включати порушення будь-яких соціальних норм [3].

Нерідко поряд із поняттям «вини жертви» застосовується поняття «провокація». Це поняття означає негативну поведінку потерпілого, за якої урівноважена особа втрачає самовладання, вчиняючи злочин. Рішучість вчинити це виникає з раптового сильного душевного хвилювання, що викликало зниження самоконтролю.

Провокаційна поведінка жертв, під час вчинення злочину може бути активною чи пасивною. Активна може виражатись у розпиванні алкогольних напоїв, згоді супроводжувати чоловіка до його будинку або запросити до власної оселі, у виявленні еротичної налаштованості. Пасивна поведінка полягає у невчиненні протидії проявам сексуального наміру злочинця.

Кількість потерпілих у проведених дослідженнях по кримінальних провадженнях у 2020-2022 роках становить 355, серед них 327 (98.5%) жінок, 23 (1,5%) чоловіків. Вік потерпілих на момент вчинення щодо них сексуального посягання є наступним: менше 12 років – 22 (6,6%); від 12 до 14 років – 17 (5,2%); від 14 до 16 років – 32 (9,3%); від 16 до 18 років – 71 (23,4%); від 18 до 25 років – 81 (26,0%); від 25 до 35 років – 66 (21.5%); від 35 до 45 років – 26 (7,8%); старших за 45 років – 10 (2,2%). Тобто переважна більшість потерпілих мають вік від 16 до 35 років [4].

Із віком потерпілих тісно пов'язане їх соціальне становище та характер занять. Учні (студенти) склали 47,8%, робітники – 29,3%, службовці – 7,5%, зайняті в сільському господарстві – 4,3%. Таких, що не працювали і не навчались – 13,2% (останні в основному самі шукали випадкових знайомств).

Щодо стану описуваного контингенту під час злочину, в літературі наводяться дані, що лише 12,9% потерпілих знаходились у стані алкогольного сп'яніння, у тому числі 6,4% в тяжкому ступені та 12,4% випивали безпосередньо перед вчиненням злочину разом із злочинцем. Таким чином, майже всіособи, які перебували в стані алкогольного сп'яніння, вживали спиртне в товаристві потенційного злочинця.

Дослідження А. О. Джужи, зокрема, показало, що наявність сім'ї, дітей відіграє роль антивіктимного фактору. Так, серед потерпілих було 81,4% неодружених. 88,6% не мали дітей, також 14,3% потерпілих мали родинний зв'язок зі злочинцями, у тому числі 11,1% – були близькими родичами [5].

Зазначається, що скоєння посягання на статеву свободу чи недоторканість проти близьких родичів має для злочинця ряд переваг, зокрема, такі злочини простіше приховати шляхом залякування потерпілих. Взагалі незнайомі зі злочинцями були 58,2%, знайомі – 24,0%. В особистій чи матеріальній залежності від винного знаходились 11,8% потерпілих.

За даними науковців Ю.М. Антоняна та А.А. Ткаченка, поведінка жертви статевого злочину носила провокуючий характер у 10-15% випадків; не була провокуючою, але створювала об'єктивні умови для скоєння насильства у 35-40% випадків; була позитивною чи нейтральною у 45-60%, які в основному представлені дітьми та особами похилого віку.

Також відзначають, що морально-психологічне обличчя потерпілої, її взаємовідносини з насильником, попередня поведінка і характеристика (алкогольне сп'яніння, психічна неповноцінність, погана репутація) не мають вирішального значення для порушення кримінального провадження. Однак, особистість потерпілої особи відіграє важливу роль на практиці у боротьбі із посяганнями на статеву свободу та недоторканість. Спосіб життя і поведінка

жертви набувають суттєвого правового значення під час індивідуалізації покарання винного, в оцінці зібраних доказів та профілактиці статевого насильства.

Прикметно, що українські чоловіки вбачають **найбільшу загрозу фізичного насильства саме з боку інших чоловіків (78%**), переважно від незнайомих на вулиці, представників кримінальних груп та силових структур. Тимчасом 9% уважають найбільш потенційними агресорками жінок, при цьому вказують переважно на знайомих і представниць кримінальних груп. Із переліку жертв чоловічої статі, хто пережили фізичне насильство після 16 років, уточнили, що найчастіше його вчиняли дорослі чоловіки (52%) і підлітки (32%) [6].

Після початку збройної агресії російської федерації проти України у ЗМІ з'явилися повідомлення про випадки зґвалтування та інші акти сексуального насильства, вчинені російськими військовослужбовцями. Сексуальному насильству піддавалися жінки, чоловіки, літні люди, діти та навіть немовлята. Сексуальне насильство використовується як знаряддя війни в Україні. Це тактика ведення війни, а тому його не слід розглядати чи вважати неминучим «побічним ефектом» війни. Таким злочинам можна запобігти, а винних – покарати. Якщо сексуальне насильство є частиною бойових дій та збройного конфлікту, воно є не просто кримінальним злочином за законодавством України; це є також порушенням міжнародного гуманітарного, кримінального права і прав людини. Як зазначено у розділі III («Нормативно-правова база»), кривдники можуть нести індивідуальну кримінальну відповідальність за злочини сексуального насильства, а також за інші порушення міжнародного права. Справи проти кривдників можуть розглядатися в судах, які мають юрисдикцію щодо вчинених в Україні злочинів. Наразі сюди відносяться національні суди України та Міжнародний кримінальний суд в Гаазі [1].

Отже, проблема сексуального насильства є наріжною у нашому суспільстві, адже кожен п'ятий стикався з нею у будь-якій формі (починаючи із порушення особистих кордонів, недоторканності особи та закінчуючи фізичним посяганням), але при цьому, відсоток звернення по допомогу до спеціалістів нищівно низький, що свідчить про необізнаність таких осіб у способах захисту та протидії сексуальному насильству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: *посібник. Проєкт Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні».* 132 с.

2. Керонян А.А., Кулик К.Д. Віктимологічна характеристика жертви злочинів проти статевої недоторканості. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.* 2017. №5. С.299-302.

3. Якимова С.В. Поняття та кримінологічна характеристика «Сексуальних злочинів». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія «Юридичні науки», 2014. № 806. С. 159-166.

4. Статистичні дані Генеральної прокуратури злочинів по Україні. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html

5. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини : монографія. Київ : [б. в.], 2013. 193 с.

6. Місце і досвід насильства в соціалізації чоловіків: *AmnestyInternational*: вебсайт. URL: https://www.amnesty.org.ua/choloviky-j-nasylstvo-amnesty-international-prezentuvala-nove-sociologichne-opytuvannya/

Ірина Дудка
Студентка ІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Наук. керівник: Я. Одовічена
канд. юрид. наук, ас. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
y.odovichena@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-4529-9734

РИЗИКИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ОНЛАЙН

Укладення договорів за допомогою новітніх електронних технологій стає дедалі більш розповсюдженим явищем. Використання електронної пошти, різних месенджерів та інших подібних комунікаційних засобів суттєво пришвидшує і, як наслідок, спрощує процедуру погодження умов договору і досягнення консенсусу між сторонами. Крім того, один з найбільш позитивних моментів використання електронних засобів в цивільному праві – велика економія часу, що дозволяє одночасно скоротити витрати і розширити число потенційних контрагентів.

Саме тому, актуальним питанням є порядок укладення та підписання договорів онлайн, що регулюється спеціальними нормативно-правовими актами.

Так, згідно Закону України «Про електронну комерцію», електронний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [1].

Стаття 207 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) прирівнює до вчинених у письмовій формі правочинів, правочини, зміст яких зафіксований у кількох документах (зокрема листах), а також правочини, воля сторін яких виражена за допомогою електронного або іншого технічного засобу зв'язку [2, с. 87].

Електронні договори можуть бути укладені в різних сферах діяльності в Україні. Деякі з них включають:

1. Електронну комерцію. Електронні договори широко використовуються в електронній комерції, де вони охоплюють купівлю-продаж товарів та послуг через веб-сайти та електронні платіжні системи. При укладанні електронних договорів у сфері електронної комерції, необхідно враховувати специфіку таких угод, включаючи політику повернення товарів та захист покупців.

2. Фінансові послуги. Електронні договори застосовуються в сфері фінансових послуг, таких як укладання договорів про надання банківських послуг, відкриття електронних рахунків, проведення онлайн-платежів та інше. При укладанні електронних договорів у сфері фінансових послуг, необхідно дотримуватися додаткових вимог, що встановлені відповідними органами регулювання.

3. ІТ-сферу. Електронні договори застосовуються в сфері ліцензування програмного забезпечення, розробки програм та надання інших ІТ-послуг. При укладанні електронних договорів в ІТ-сфері, важливо враховувати особливості цієї галузі та використовувати відповідні заходи захисту інтелектуальної власності [3].

Проте, незважаючи на численні переваги укладання договорів онлайн, є і певні недоліки та ризики такого виду цивільно-правових відносин.

Перш за все проблемним залишається питання: що є фіксацією змісту оферти і змісту акцепту?

Відповідно до ст. 638 ЦК України, «договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору». При цьому згідно зі ст. 640 ЦК України, моментом, з якого договір вважається укладеним, є момент «одержання особою, яка спрямувала пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції». Пропозиція укласти договір називається офертою і «має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття» (ст. 641 ЦК України). Відповідь про прийняття пропозиції називається акцептом, який має бути повним і безумовним (ст. 642 ЦК України).

Електронний договір у цьому плані не є винятком. Він також укладається у два етапи: направлення оферти та її прийняття, акцепту (ч. 3 ст. 11 Закону про електронну комерцію). Особливістю є те, що й оферта, й акцепт направляються сторонами електронного договору в електронній формі. Із цього виникає те саме питання, яке поки що є проблемним: що є фіксацією змісту оферти і змісту акцепту. Ця особливість зумовлює й особливість електронного договору щодо змісту оферти як документу, в якому мають бути зазначені всі умови майбутнього електронного договору, адже акцепт має бути повним і безумовним, тобто містити відповідь: «згоден на усі ці умови».

Такі особливості пов'язані з формою електронного договору та способом його укладення. І якщо ретельно дотримуватися всіх вказаних пропозицій Закону «Про електронну комерцію» щодо умов договору, то можна зафіксувати його зміст на папері з метою використання у майбутньому спорі. Така фіксація буде корисною ще й для того, щоб уникнути такого спору, адже, знаючи, що покупець попіклувався щодо «паперової» фіксації електронних документів, свої шанси у спорі продавець оцінюватиме реальніше [4, с. 398].

По-друге, слід пам'ятати про можливі технічні ризики. Укладання електронних договорів пов'язане з ризиками технічних збоїв, таких як збій в мережі, проблеми з електронною поштою чи несправність електронних систем. Сторони повинні бути готові до таких ситуацій та застосовувати надійні технічні засоби та забезпечувати резервне копіювання важливих даних.

По-третє, захист персональних даних. Електронні договори часто вимагають обміну персональними даними. Сторони повинні застосовувати належні заходи захисту персональних даних від несанкціонованого доступу, втрати або пошкодження. Вони повинні бути впевненими в доброчесності контрагента та дотримуватись всіх правил онлайн-етикету і захисту особистої інформації.

По-четверте, постійно варто перевіряти, чи не відбулось ніяких змін у законодавстві. Законодавство, що регулює електронні договори, може зазнавати змін та оновлень. Сторони повинні слідкувати за цим та адаптувати свої практики відповідно до нових вимог, інакше договори, які не відповідають нормам чинного законодавства, будуть вважатися недійсними.

Заключним ризиком є довіра сторін. Електронні договори вимагають довіри між сторонами, оскільки вони не можуть бути фізично підписані. Важливо перевірити правомірність та повноваження сторін перед укладанням електронного договору [3].

Отже, кількість укладення договорів онлайн з кожним роком буде тільки зростати, бо це швидко та зручно. Але варто пам'ятати, що такий спосіб має ряд ризиків. Проте можливо мінімізувати частину ризиків, які можуть спричинити негативні наслідки під час виконання договірних зобов'язань. Зокрема, можна керуватися такими критеріями як правильне визначення виду договірних правовідносин, вибір контрагента з позитивною й відкритою історією та належне врегулювання договірних зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про електронну комерцію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text (дата звернення: 12.11.2023).
2. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 14.11.2023).
3. Кізлова О. С. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВИЙ СПОСІБ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ. *Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2017*. С. 85-88.
4. Віталій Шаптала. Електронний договір: правила укладення та підпису | Think brave. *Think brave | Останні новини бізнесу України*. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/220170_elektronniy-dogovr-pravila-ukladennya-ta-pdpisu (дата звернення: 12.11.2023).
5. Хижняк О.С. Електронний договір: правовий аспект та особливості його укладання. *МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ*. С. 396–401.

Світлана Захарчук
Студентка 2-БЮ групи.
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)
Науковий керівник: Тетяна Юзько
доктор філософії, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін.
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)
galtao@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8368-0862

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД, ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підсистема «Електронний суд» – це один із сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційна системи, що дозволяє обмін інформацією, а саме електронними документами між учасниками процесу, забезпечує дотримання відкритості інформації та гласності судового процесу, як одних з основних засад цивільного судочинства, передбачених частиною 3 статті 2 Цивільно-процесуального кодексу України [1], а гласність судового процесу є основною і необхідною умовою справедливого розгляду справи незалежним і безстороннім судом, а так само є забезпеченням можливостей для захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь в адміністративному судочинстві [2].

Суть принципу відкритості інформації, на думку В. А. Кройтора, полягає у тому, що він визначає обов'язковий спосіб передачі інформації між всіма учасниками судового розгляду. Він стосується не лише суду та осіб, які беруть участь у справі, але й осіб, які сприяють здійсненню правосуддя [3, с. 149]. Так, відповідно до пункту 3 Розділу 1 Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС [4]. Однією з основних функцій ЄСІТС відповідно до 6.5 Положення є обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами та установами в системі правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу.

Законодавцем було визначено новий процесуальний порядок проведення судового розгляду справ за матеріалами судової справи в електронній формі, запровадження якого прямо пов'язано з початком функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, передумовою чого є виконання ряду обов'язкових вимог (проведення Державною

судовою адміністрацією України консультацій з Радою суддів України щодо змісту Положення про ЄСІТС, внесення подання до Вищої ради правосуддя, затвердження Положення про ЄСІТС Вищою радою правосуддя, опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади оголошення простворення та забезпечення функціонування ЄСІТС [5].

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система створена з метою підвищення ефективності роботи судоустрою та ефективності введення судочинства. Впровадження нових технологій у роботі суду має наслідком спрощення процедури доступу громадян до судочинства, забезпечення прав та законних інтересів людини та громадянина, у свою чергу підсистема «Електронний суд» дозволяє учасникам процесу подавати заяви, клопотання, запити, надсилати інші процесуальні документи, що є належним способом звернення до суду. Пункт 2 частини 4 статті 183 ЦПК України передбачає повноваження суду щодо повернення заяви, клопотання заявнику без розгляду, якщо вона подана особою, яка відповідно до частини шостої статті 14 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його [1].

Однією з переваг «Електронного суду» є можливість учасників процесу відстежувати рух розгляду справи, оскільки судові рішення, судові повістки, інші процесуальні документи наявні в електронному вигляді. Сервіс «Електронний суд» дозволяє автоматично надсилати до Електронних кабінетів інших учасників процесу процесуальні документи.

Таким чином, сервіс «Електронний суд» забезпечує повноцінний доступ громадян до судочинства, забезпечує дотримання основних засад його здійснення, слугує засобом реалізації права на судовий захист інтересів та основоположних прав людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (Редакція станом на 04.11.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9697

2. Скрипченко В. гласність та відкритість судового процесу в системі принципів адміністративного судочинства. URL: http://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/viewFile/802/790

3. Кройтор В. А. Принцип усності в цивільному судочинстві. Право і безпека. 2009. № 7. С. 144-151.

4. Рішення Вищої ради правосуддя Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, редакція від 12 жовтня 2023 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n3.

5. Рішення РСУ Щодо проблем запровадження електронного суду № 79 від 19 листопада 2018 року. URL: http://rsu.gov.ua/en/events/risennarsuno79-vid-19-listopada-2018-roku-sodo-problem-zaprovadzenna-elektronnogosudu.

Діана Каправа
Студентка IV курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
Наук.керівник: Олег Орловський
к.ю.н., доцент кафедри приватного права
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
o.orlovskyy@chnu.edu.ua

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Принцип забезпечення поваги до гідності людини втілений практично у всіх світових стандартах прав людини, тому постає важливе питання – гарантування дотримання права на повагу до людської гідності. Ця проблема є особливо актуально, починаючи з світової пандемії COVID 19 та залишається гострою проблемою і сьогодні, в умовах війни.

Розвиток такої категорії як «людська гідність», зазвичай пов'язують, саме з розвитком ідей про права людини. Людська гідність визнається підґрунтям для природного права та базисом для загальних прав людини. Наступним етапом звернення до категорії «людська гідність» відбулось, саме в умовах Другої світової війни, як реакція на грубе порушення цього фундаментального права [1, 123].

Існує велике різноманіття наукових підходів до розуміння поняття та сутності людської гідності: людська гідність розглядається як одна багатьох свобод людини; гідність є позитивним правом; право людини на гідність розуміється як засадниче щодо інших її прав, оскільки воно реалізується через одночасне застосування разом з іншими правами і свободами громадян; право на людську гідність розглядається як абсолютне, тобто таке, що охороняється від усіх інших суб'єктів права [2, 145].

Проте, більшість авторів все ж схиляються до думки про подвійну природу людської гідності: як явища об'єктивного і загального для всіх людей (цінність, принцип, джерело прав людини, їх мета чи зміст) та як суб'єктивного права чи інтересу конкретної людини (гідність людини) [2, 146].

Дуже важливо розмежовувати поняття людська гідність із поняттям «гідність людини». Поняття «гідність людини» пов'язують з конкретною особистістю, або ж групою людей, а «людська гідність» виступає як етична категорія, як ознака, яка відрізняє людину від інших біологічних істот, виділяє соціальне, як щось неповторне. Людська гідність як один з принципів правової держави закріплюється в Конституції України як найвища соціальна цінність, а отже людська гідність визнається «ядром конституційного права», а в контексті соціальної держави – фундаментом усіх соціальних прав людини, адже соціальні права та свободи людини є вищою правовою цінністю, а охорона та захист є першочерговим завданням соціальної держави. Тому людську гідність варто розглядати як визначальну основу всіх прав і свобод людини, у тому числі соціальних [3, 131].

Поняття гідність людини у праві соціального захисту доцільно розглядати у кількох взаємопов'язаних аспектах: як фундаментальну цінність, яка навколо якої формуються всі інші цінності (рівність, справедливість, свобода тощо); як абсолютне природне право; як

принцип права; як обов'язок не порушувати гідність інших людей; як джерело формування всього комплексу соціальних прав та свобод людини [1, 132].

Отже, людська гідність є джерелом природного права на соціальний захист кожної людини. Соціальні права та свободи людини визнаються вищою правовою цінністю, а їх реалізація, охорона та захист є першочерговим завданням України як соціальної держави. Також людську гідність слід розглядати як невід'ємну та визначальну ознаку соціальної держави, що підкреслює її цінність та суспільну значимість, яка обумовлюється існуючими рівнем соціального захисту, і є джерелом всіх соціальних прав та свобод людини. Тому можна сміливо стверджувати, що людська гідність це фундамент усіх прав і свобод людини, у тому числі соціальних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орловський О. Я., Боднарук М.І. Право людини на соціальний захист: сучасні підходи до розуміння. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №8. С.136-139.

2. Орловський О. Я., Людська гідність як категорія права соціального захисту// Основні напрями захисту прав громадян України на працю та соціальний захист в умовах євроінтеграції: тези доповідей і наукових повідомлень учасників XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8 жовтня 2021 р.) С.144-148.

3. Орловський О. Я., Боднарук М.І. Людська гідність як фундаментальна цінність та першооснова сучасної доктрин права соціального захисту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. № 67. 2021. Серія: Право. С.129-123.

Олена Кремзелюк
студентка 5 курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: Ніна Гетьманцева
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.getmantseva@chnu.edu.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Конституцією України, в статті 43 закріплено, що «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб». Зміни в економіці та суспільстві, нестабільність ринку праці, заміна стандартних трудових відносин зі стабільним часом роботи та відпочинку, нормованою заробітною платою на нестандартні форми зайнятості – зумовлюють трансформацію соціально-трудових відносин. Серед сучасних форм зайнятості населення дистанційна праця набуває все більшого поширення [11, с. 136].

Роботодавці повинні були миттєво реагувати на політичні зміни та переводити працівників на дистанційну роботу, проте правового підґрунтя у них для цього було критично мало. А тому значна частина реформ полягає у внесенні змін у трудове законодавство, а саме запровадження дистанційної праці з метою врегулювання трудових відносин та збереженні робочих місць [1, с. 128]. Так, правове регулювання надомної праці було врегульовано ще Положенням про умови праці надомників, яке було прийнято 1981 року [7]. В частині яка не суперечить українському законодавству, воно діє на території нашої країни. Під поняттям надомної роботи в цьому Положенні розуміється тільки праця осіб, які уклали трудовий договір з підприємством, установою, організацією про виконання роботи саме вдома їхньою особистою працею із матеріалів, а також з використанням засобів роботодавця, які виділяються підприємством, або купуються за його рахунок.

На міжнародному рівні в 1996 році було прийнято Конвенцію МОП № 177 Про надомну працю [8]. І хоча цей акт не ратифікований Україною, проте нічого нового, окрім того, що визначалося вищезазначеним положенням, в ньому не врегульовано. Зокрема, в цій конвенції вказується, що надомною є праця, яка по-перше, здійснюється за місцем проживання працівника або в інших приміщеннях за його вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця; по-друге, є оплачуваною, по-третє, виконується з метою виробництва товарів або послуг під контролем роботодавця та не залежить від того, хто надає обладнання, матеріали або інші ресурси, що використовуються [1, с. 129].

Донедавна у ст. 60 КЗпП України містилося поняття «дистанційна (надомна) робота», яка визначалася як форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця. Отож, законодавець

ототожнив на той час поняття дистанційної та надомної праці, що викликало критику науковців та практиків, які наголошували на неприпустимості такої ідентифікації, оскільки це зовсім різні форми організації праці, які виникли в різні історичні епохи з відмінною метою організації праці [1, с. 133]. Прислухавшись в якійсь мірі до такої думки, національний законодавець вніс зміни до КЗпП України додавши 17.03.2020 р. дистанційну роботу як один із заходів, щоб запобігти COVID-19 (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню корона вірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 р. No 530-IX) [9]. Даними змінами було виключено з визначення трудового договору в ст. 21 КЗпП наступне: «визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку». Стосовно положення про «підлягання внутрішньому трудового розпорядку» вважаємо, що виключати його не було доцільним. В свою чергу, більш доречним було б визначення у цій статті окремих категорій працівників, на яких вимоги цього правила не поширюються (із певними умовами). Адже навіть за умов карантину, при віддаленій роботі є необхідність у роботодавця контролювати, скоординовати діяльність своїх працівників, до прикладу, через ZOOM зустрічі [2, с. 57]. Однак лише з 27.02.2021 р. законодавець розділив дистанційну та надомну роботу. Відповідно, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 р. No 1213-IX [10]. Наразі дистанційну і надомну роботу регулюють окремі статті КЗпП України – 60-1 і 60-2.

Фактично зміни до КЗпП України, які стосувалися правового регулювання дистанційної роботи були пов'язані перш за все із пандемією ковід-19. Адже уряд зробив все можливе для того, щоб обмежити спілкування людей, що в результаті мало б вплинути на зменшення темпів поширення пандемії [1, с. 128]. А тому, у випадках передбачених ч. 11 ст. 60-2 КЗпП України [4] (на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру) запровадження дистанційної роботи – право роботодавця. КЗпП України [4] не вимагає згоди працівника. Роботодавець зобов'язаний лише ознайомити працівника з наказом до дати, з якої запроваджує дистанційну роботу, протягом двох днів з дня його прийняття. Якщо працівник не може працювати дистанційно під час існування означених обставин, то роботодавець може скористатися своїм правом оголосити простій або призупинити дію трудового договору. Звісно, в аспекті постанови КМУ «Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану» від 26.04.2022 р. No 481 [6] роботодавець має право накласти дисциплінарне стягнення за порушення трудової дисципліни, адже своєчасно і точно виконувати свої трудові обов'язки та розпорядження роботодавця – зобов'язання працівника, закріплене у ст. 139 КЗпП України [4]. Однак, все ж слід аналізувати конкретні надскладні умови життя та причини неможливості виконання роботи на території України, вимушеність працювати дистанційно з території іншої країни, де працівник знайшов тимчасовий прихисток.

Багато громадян України були змушені покинути свої домівки у пошуках безпеки для себе та своїх родин, а тому виїхали закордон. Хоча КЗпП України не містить обмежень у частині використання дистанційної праці з-за кордону осіб, які працюють у вітчизняних роботодавців, утім, у воєнний час, з'являються окремі законодавчі акти, які запроваджують такі обмеження.

Так, державні службовці та працівники державного органу на період воєнного стану за рішенням керівника можуть працювати дистанційно, але тільки на території України (постанова КМУ «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» від 12.04.2022 р. No 440 [5]). Слід зауважити, що

чималі занепокоєння викликала постанова КМУ «Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану» від 26.04.2022 р. No 481 [6], адже постанова передбачила, що працівники суб'єктів господарювання державного сектору економіки за рішенням виконавчого органу або керівника суб'єкта господарювання можуть працювати дистанційно, але на території України. Наразі, відповідно до чинного законодавства, працівник може поєднувати дистанційний формат з роботою на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця, але за умови, що працівник і роботодавець погодили це питання (ч. 6 ст. 602 КЗпП України [4]). Якщо дистанційну роботу запроваджує роботодавець у разі надзвичайних обставин наказом, то варто узгодити з працівником, в які дні він працюватиме дистанційно, в які – в офісі, та зафіксувати цю домовленість в наказі про дистанційну роботу.

Отже, за національним законодавством дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключовими ознаками дистанційної роботи є:

1. Оформлення письмового трудового договору. На час загрози епідемії, пандемії, необхідності самоізолюватися та у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру – достатньо наказу (п. 6-1 ч. 1 ст. 24, ч. 11 ст. 60-2 КЗпП України [4]).
2. Працівник самостійно визначає робоче місце і відповідає за безпечні та нешкідливі умови праці на ньому (ч. 3 ст. 14 Закону України «Про охорону праці» [4]).
3. Працівник розподіляє робочий час на свій розсуд (ч. 5 ст. 60-2 КЗпП України [4]).
4. Працівник може поєднувати дистанційний формат з роботою на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця (ч. 6 ст. 60-2 КЗпП України [4]).
5. Працівнику гарантується вільний час для відпочинку – період відключення (ч. 9 ст. 602 КЗпП України [4]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стасів О. Особливості правового регулювання дистанційної праці в Україні. Львів : Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник, 2021. С. 128-137.
2. Яковлєв О. А., Ванджурак М. М. Теоретико-правові аспекти розвитку та впровадження надомної та дистанційної праці в сучасних реаліях. *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2020. № 2. С. 56-59.
3. Луценко О. Є. Трудо-правові аспекти використання дистанційної праці в умовах воєнного стану. Ужгород : *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. С. 27-30
4. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. No 322-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
5. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. No 440. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text
6. Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2022 р. No 481. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2022-%D0%BF#Text
7. Про умови праці надомників : Положення, затверджене Постановою Держкомпраці СРСР та Секретаріату ВЦРПС від 29.09.1981 р. № 275/17-99. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81

8. Про надомну працю : Конвенція Міжнародної організації праці № 177 від 20.06.1996р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. No 530-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 р. No 1213-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text

11. Таран І. О., Васечко Л. О. Правове регулювання дистанційної роботи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету,* Серія Право. Випуск 67. 2021. С. 134-138.

Юліанна Куликовець
Студентка V курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
наук. керівник: Л. Вакарюк
докт. юрид. наук, доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
l.vakaryuk@chnu.edu.ua
ORCID:0000-0003-0263-7665

ІНСТИТУТ ГІГ-КОНТРАКТІВ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА УМОВИ УКЛАДАННЯ

Цифрові технології і процес діджиталізації неминуче стають частиною сучасного життя у всіх його сферах. XXI століття – це епоха промислової цифрової революції, час, коли впроваджуються новітні технології, такі як нейронні мережі, штучний інтелект, інтелектуальна аналітика. Дані тенденції не оминули і сферу регулювання трудових відносин. Під діджиталізацією трудового права розуміють трансформацію систем управління працею, що передбачає використання цифрових технологій для підвищення продуктивності компанії, оптимізації управління колективом, поліпшення умов праці.

15 липня 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», який передбачає впровадження спеціального правового режиму для ІТ-галузі. Законом визначено низку заходів для сприяння розвитку ІТ-індустрії, в тому числі запровадження нового інституту для вітчизняного трудового права – гіг-контрактів. Метою прийняття даного закону є безпосереднє створення сприятливих умов для реалізації технологічних та інноваційних підприємств, залучення інвестицій, розбудови цифрової інфраструктури, залучення кваліфікованих працівників з усього світу, стимулювання створення інноваційної вітчизняної продукції у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні.

Відповідно до п.1 част.1 статті 1 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «гіг-контракт – цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії» [1]. Проаналізувавши дане визначення в законі, можна дійти до висновку, що гіг-контракт фактично є специфічною формою працевлаштування вузькопрофільного спеціаліста, яка поєднує в собі ознаки трудового договору та цивільно-правового договору. При цьому робітники, працевлаштовані таким чином, не є штатними співробітниками компанії, а запрошуються для роботи над конкретними проектами та вирішення конкретних завдань протягом певного часу.

Характерною особливістю компаній, що працюють в ІТ-сфері, є те, що вони зацікавлені у встановленні короткострокових «відносин» з певними фахівцями та наймі спеціалістів, необхідних для виконання конкретних, здебільшого короткострокових проектів. Водночас, такі компанії, зазвичай не зобов'язані укладати безстрокові трудові договори як із звичайними

працівниками. Саме запровадження інституту гіг-контрактів допомогло вирішити дану проблему, встановити соціальні гарантії для гіг-спеціалістів та затвердити істотні умови даного договору.

Незважаючи на те, що вимоги до гіг-контракту мають велику схожість з вимогами до трудового договору, тим не менш, норми КЗпП України на такий договір не поширюються. Зроблено це для того, щоб судова практика розгляду трудових спорів не накладала відбиток на новий інститут взаємовідносини сторін. Вимоги до складення гіг-контракту також схожі з вимогами до господарського договору, проте, відповідно до чинного законодавства, гіг-контракт не регулюється господарським правом, а саме нормами, що регулюють підприємницьку діяльність. Оскільки гіг-спеціаліст виступає в якості фізичної особи (не підприємця).

Статтею 17 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» встановлюються особливості укладання і умови такого гіг-контракту. Даний договір укладається у письмовій або електронній формі. Резиденту Дія Сіті забороняється вимагати у гіг-спеціаліста відомості про його расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, відомості, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричні або генетичні дані, а також документи, що містять такі відомості, крім випадків, передбачених Законом України «Про захист персональних даних». Тобто не допускається будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні гіг-контракту залежно від расового або етнічного походження, політичних, релігійних або світоглядних переконань, членства в політичних партіях та професійних спілках, статі, сімейного життя. Всі гіг-спеціалісти є рівними в правах, і жодна категорія таких працівників не має переваг чи привілеїв над іншою. Лише навички та рівень кваліфікації кожного фахівця можуть забезпечити конкурентну перевагу при укладанні гіг-контракту.

У гіг-контракті повинні бути вказані усі істотні умови договору, такі як: предмет договору; перелік завдань, які поставлені перед гіг-спеціалістом; також можна вказати посаду спеціаліста; строк дії гіг-контракту; права, обов'язки та відповідальність сторін. Розмір винагороди може бути вказаний у іноземній валюті, але оплата здійснюється в гривнях. Також необхідно передбачити положення щодо відшкодування збитків резиденту Дія Сіті у разі заподіяння шкоди; умови продовження та розірвання гіг-контрактів; методи спостереження за фахівцем через відеокамери або інтернет-трафік; положення про неконкуренцію, відсутність хедхантингу, нерозголошення конфіденційної інформації тощо. Важливою складовою гіг-контракту є передача права інтелектуальної власності від фахівця компанії. Це відбувається в момент створення об'єкта авторського права (якщо інше не зазначено в Договорі). А особисті права власності (право називатися автором коду) залишаються за його творцем – гіг-спеціалістом.

Керуючись положеннями даної статті, можна зробити висновок, що на відміну від «класичних» трудових договорів, укладених відповідно до трудового законодавства, гіг-контракти мають значні переваги для обох сторін, оскільки вони є більш гнучкими з точки зору форми та умов, які можуть бути самостійно узгоджені між сторонами. Зокрема умови про час виконання завдань та відпочинку гіг-спеціаліста встановлюються в гіг-контракті. Проте загальна тривалість робочого часу не може перевищувати 8 та 40 годин відповідно. Якщо сторони не домовилися про конкретну кількість годин в контракті, то вважається, що працівник працює (надає послуги) 40 годин на тиждень. Щоденні перерви, щотижневі періоди відпочинку, оплачувані та неоплачувані перерви у роботі (наданні послуг), оплачувані та неоплачувані перерви у роботі (наданні послуг), які використовуються гіг-спеціалістом протягом робочого дня, а також порядок оплати таких перерв у роботі (наданні послуг) визначаються за згодою сторін у гіг-контракті. Гіг-спеціаліст має право на 17 робочих днів оплачуваної перерви на рік, якщо більша тривалість перерви не передбачена гіг-контрактом.

Вибір гіг-контракту, як способу організації взаємовідносин з резидентом Дія Сіті, має ряд інших переваг, серед яких наявність загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, тимчасової втрати працездатності (зокрема допомога по вагітності і пологах) та заборона на розірвання гіг-контракту в період тимчасової втрати працездатності [2, с.138].

Щодо питання припинення гіг-контракту, то підставою може бути угода сторін; закінчення строку дії такого гіг-контракту; одностороння відмова резидента Дія Сіті від гіг-контракту; одностороння відмова гіг-спеціаліста від гіг-контракту; втрата статусу резидента Дія Сіті; та інші підстави, передбачені гіг-контрактом.

Отже, гіг-контракти є особливою формою залучення ІТ спеціалістів, більш гнучкою та мобільною за своїм характером. Незважаючи на те, що гіг-контракти пропонують багато можливостей для використання, не варто забувати про їхні специфічні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX: станом на 1 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text (дата звернення: 08.11.2023).

2. Тарасюк С. Особливості застосування гіг-контрактів резидентами правового режиму Дія Сіті. Scientific works of national aviation university. series: law journal «air and space law». 2022. Т. 2, № 63. С. 133-142. URL: https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16721 (дата звернення: 09.11.2023).

Анастасія Кутнякова
студентка І курсу магістратури.
Факультет юстиції.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
наук. керівник: К. В. Єфремова
к.ю.н., с.н.с., доцент кафедри фінансового права.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСОБЛИВОСТЕЙ Е-КОМЕРЦІЇ

В електронній комерції України спостерігається вражаючий ріст, зокрема, сегмент B2C очолює «електроніка та побутова техніка», що становить 42,2% ринку. У 2022 році попри війну суми транзакцій зростали, кількість транзакцій перебувала на рівні довоєнного 2021 року, що становило приблизно 3506,98 млн доларів [1].

Особливістю є те, що частка електронної комерції у ВВП України вдвічі більша за це співвідношення в середньому у світі (зростає з 11% у 2017 році до фактичних 13% у 2021 році та навіть прогнозних 24% у 2024 році), що свідчить про потенціал для подальшого розвитку цього сектору.

Для успішного розвитку електронної комерції в Україні важливе належне законодавче регулювання, яке повинно вирішувати питання взаємодії між учасниками цього сектору та захищати їхні права. Стан справ української електронної комерції показує, що відсутність чітких нормативів створює проблеми. З одного боку, це призводить до появи веб-сайтів, які порушують права власників інтелектуальної власності, права споживачів та антимонопольне законодавство. З іншого боку, це ускладнює можливість захисту прав потерпілих від таких порушень в повному обсязі.

Швидке поширення цього явища ускладнюється внаслідок складнощі виявлення правопорушників і притягнення їх до відповідальності через кілька факторів, таких як глобальний характер Інтернету, технічні особливості мережі, недостатнє регулювання в онлайн-середовищі, відсутність юридичних моделей для порушників, фінансові маніпуляції та використання нереальних осіб для реєстрації веб-ресурсів.

У сегменті B2C побутової техніки, в електронній комерції, часто існують «привиди», які функціонують як логістичні центри, не створюючи реальних підприємств. Вони використовують веб-сайти з контентом та доменними іменами, які порушують права інтелектуальної власності відомих брендів. Реєстрація доменів і хостингу для таких веб-ресурсів може відбуватися як в Україні, так і за кордоном. Досвід показує, що більш досвідчені порушники вибирають реєстрацію та організацію своїх веб-ресурсів за межами України, що ускладнює збір інформації через приховування їхніх слідів.

Аналізуючи характеристику та типові структури веб-сайтів порушників, можна виділити типові порушення прав інтелектуальної власності в інтернеті. Ці порушення включають у себе проблеми, пов’язані зі створенням доменних імен, незаконним використанням контенту на сайтах, а також їх поєднання в одному ресурсі.

Для ефективного захисту прав інтелектуальної власності, важливим є кваліфікований збір та аналіз інформації про об’єкти в онлайн-просторі, які використовуються для порушень (наприклад, веб-сторінки та веб-сайти). Цей процес включає виявлення реєстрантів, реєстра-

торів доменних імен, хостинг-провайдерів і постачальників мережевої безпеки – суб'єктів, які відповідають за створення та функціонування веб-ресурсів.

До ефективних та часто використовуваних механізмів захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті відносяться адміністративні процедури, судові розгляди та кримінальні справи.

Хоча врегулювання доменних спорів вже має певний законодавчий та судовий фундамент, вирішення суперечок, пов'язаних із контентом сайтів, що порушують права інтелектуальної власності, залишається в громадянському лимбі невизначеності та відсутності чітких механізмів реалізації рішень.

Захист прав інтелектуальної власності в онлайн-середовищі стикається із численними проблемами, включаючи відсутність належного законодавчого регулювання національно, складність ідентифікації порушників, важкість доведення вини, проблеми з доказами та визначенням матеріальної шкоди. Також відсутність чітких вимог до реєстраторів і провайдерів телекомунікаційних послуг у справі технічної підтримки сайтів порушників, а також відсутність механізмів для припинення діяльності веб-сайтів у випадку вимог або вироків суду є актуальними проблемами.

Інтернет відкриває безліч можливостей для підприємців, сприяючи глобалізації торгівлі та розширюючи доступ споживачів до різноманітних ринків. Незважаючи на очевидні переваги, Інтернет також приховує певні ризики. Платформа може слугувати засобом для правопорушень, торгівлі підробленими товарами та шахрайства через можливість анонімності. Для підприємців важливо розуміти технологічні та правові інструменти, які сприяють протидії порушенням прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Зокрема, використання біометричних технологій може ефективно ідентифікувати учасників електронних правочинів, доповнюючи інші методи підтвердження волевиявлення сторін в електронній комерції [2, с. 189].

Складність захисту прав інтелектуальної власності пояснюється тим, що розміщення інформації в мережі стає надто легким і швидким процесом, не вимагаючи обов'язкової авторизації. Це робить інформацію та об'єкти права інтелектуальної власності легкодоступними для широкого кола осіб. Зловмисники також використовують переваги цифрових технологій для корисливих цілей, оскільки вони можуть розміщувати інформацію в Інтернеті без дозволу правовласників. Онлайн-мережа стає площиною для торгівлі та розповсюдження продукції з порушенням прав інтелектуальної власності та ігноруванням прав споживачів. Крім того, споживачі, прагнучи заощадити гроші, часто не дотримуються основних правил безпеки при проведенні операцій в онлайн-просторі.

У відсутність ефективних цивільних і господарських механізмів захисту прав, особливо коли неможливо ідентифікувати порушників та відсутнє реагування на триваючі порушення, кримінальний процес є єдиним дієвим засобом. Його особливості надають можливість збирати докази та ідентифікувати винних осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Статтею 229 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за незаконне використання товарного знаку, фірмового найменування, кваліфікованого вказівки на походження товару або інші свідомі порушення права на ці об'єкти, якщо це призвело до матеріальної шкоди [3].

Важливі аспекти для захисту прав інтелектуальної власності в рамках кримінального процесу включають встановлення осіб, які стоять за порушеннями, оцінку матеріальної шкоди, виявлення осіб, які сприяли порушникам, залучення технічних експертів, та припинення триваючого порушення.

Власник сайту може бути відповідальним за вміст сайту лише тоді, коли він стає обізнаним із порушенням прав інтелектуальної власності третіми особами. Якість процедур моніторингу та виявлення власника сайту грає ключову роль у захисті прав інтелектуальної власності у всіх аспектах правозастосування, включаючи адміністративний, судовий та кри-

мінальний процеси. Встановлення вини власника сайту, коли він знає про порушення і не діє для його припинення, може призвести до його відповідальності та обов'язку компенсації завданої шкоди.

У реальних умовах правоохоронної системи процес захисту власників об'єктів інтелектуальної власності в онлайн сфері є надзвичайно складним. Усі процесуальні рішення передбачають активну та системну діяльність адвокатів. Визначення стратегії захисту зазвичай займає кілька місяців і може затягнутися на роки у складних випадках. Важливо зауважити, що повідомлення про злочин згідно зі статтею 229 Кримінального кодексу України, надіслані правоохоронним органам без адвокатського супроводу, не завжди обробляються належним чином та не завжди призводять до якісного досудового розслідування [3].

Таким чином, при вирішенні питання про ефективний захист прав інтелектуальної власності в кримінальному процесі, важливим аспектом є розмір завданої матеріальної шкоди.

Все ж таки варто зауважити, що існує безліч невирішених питань в Україні, пов'язаних із порушенням прав третіх осіб в онлайн середовищі. Наприклад, неясно, хто несе відповідальність за порушення прав третіх осіб у цьому контексті, та як відшкодувати завдану шкоду в разі неможливості ідентифікації власника інтернет-ресурсу. Також важливо визначити, які дії повинні вживати треті особи для припинення злочину. Ці питання потребують обговорення в юридичній громадськості та можуть вимагати законодавчих ініціатив для вирішення.

Електронна торгівля в Україні визначається основними тенденціями та перспективами, такими як вдосконалення логістичної інфраструктури, розвиток електронного маркетингу, активне використання мобільних технологій, зростання онлайн-продажів, зокрема в Україні, та поширення Інтернету в країні. Ці тенденції сприяють динамічному розвитку електронної комерції в державі [4, с. 5].

Стрімкий розвиток е-комерції вимагає нових підходів до захисту прав інтелектуальної власності і очищення реального сектору економіки від сумнівних суб'єктів. Проте регулювання онлайн простору потребує комплексного підходу, включаючи встановлення спеціального правового режиму для інтернет-сайтів, збільшення прозорості реєстраційних дій та визначення чітких правил і відповідальності для учасників ринку, з попередньою можливістю їхньої ідентифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванина Р. Як змінився ринок eCommerce в Україні у 2022 році. URL: https://elit-web.ua/ua/blog/kak-izmenilsja-rynok-ecommerce-v-ukraine-v-2022-godu

2. Романюк У. В. Запобігання порушенням прав інтелектуальної власності в Е-комерції (досвід європейської практики для України). *Порівняльне-аналітичне право.* 2020. №1. С. 189.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Костова Н.І., Фалес О.Г. Перспективи та новації електронної комерції в Україні. *Часопис Цивілістики*. 2021. Вип. 32. С.5.

Дана Лукіян
студентка IV курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Наук. керівник: Наталія Процьків
к.ю.н., доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
n.protskiv@chnu.edu.ua
(м. Чернівці, Україна)

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ІТ

Із розвитком суспільних відносин досить актуальною стає саме ІТ сфера. Інформаційні технології (ІТ) – це система методів, процесів та способів використання обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей. Інноваційні технології створюють нову реальність, яка потребує адаптації практично всіх інститутів права. Для реалізації людського потенціалу в таких умовах виникає очевидна необхідність у створенні чіткого механізму правового регулювання.

В умовах сучасної економічної системи договір є основним правовим засобом, що визначає та регулює відносини між суб'єктами ІТ-ринку. Він видається найефективнішою формою юридичного закріплення бажаного сторонами економічного змісту. Варто зазначити, що договір – це основний документ, що легалізує домовленість між ІТ-компанією та замовником.

Відповідно до Цивільного кодексу України, договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Статтею 6 Цивільного кодексу України визначено, що сторони мають право укладати договори, що не передбачені актами цивільного законодавства, але відповідають його загальним засадам, так звані непонайменовані договори. Важливою умовою укладення такого виду договору є досягнення згоди між сторонами щодо його предмета. Зокрема, також визначено, що в договорі, передбаченому актами цивільного законодавства, сторони мають право врегулювати свої відносини, не врегульовані цими актами, тобто укласти «поіменований договір» з урахуванням особливостей предмета такого договору [1]. Проте, актуальним залишається питання щодо визначення правової природи договорів у сфері ІТ.

Вважається, що договори в ІТ-сфері можна умовно розділити на три великі групи:

1. «Реальні» договори», що регулюють суть правовідносин між сторонами: завдяки таким договорам сторони мають права на продукт, на-даються послуги тощо. Найчастіше це ліцензійні угоди, угоди SaaS, угоди про створення/передачу прав на програмне забезпечення, угоди купівлі-продажу товарів, угоди про надання ІТ послуги, договори про надання послуг у сфері інформаційних технологій, договори про надання послуг.

2. Публічні оферти і Умови користування: такі договори являють собою особливу категорію документів з юридичним значенням, які встановлюють основні права та обов'язки власника сайту та його користувачів. Під час запуску нового веб-сайту або запуску нового стартапу, орієнтованого на невизначену кількість користувачів, дуже важливо належним чином визначити права та обов'язки один одного, щоб мінімізувати ризик майбутньої проблеми. Такі документи, як правило, служать для найкращого захисту власника веб-сайту,

для визначення застосовного законодавства, для отримання всіх необхідних згод користувачів на певні юридично значимі дії, для встановлення зобов'язуючих умов договору та зняття відповідальності для власника сайту, на-скільки це можливо.

3. «Технічні» договори, які безпосередньо не впливають на процес прав та/або надання послуг, але регулюють відповідні правовідносини між сторонами договору. Ці угоди включають Non-disclosure agreement (NDA) – договір про конфіденційність, Non-compete agreement (NCA) – договір про «уникнення конкуренції» і Non-solicitation agreement (NSA) – договір про «непереманювання [2]. Як правило, найпоширенішими договорами у сфері ІТ є «реальні договори», які стосуються в більшій мірі такого виду договору як договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності саме у сфері ІТ.

Як вже зазначалось, у сфері ІТ діють загальні норми цивільного права, але деякі правовідносини часто регулюються непойменованими договорами або договорами, які мають комплексний характер, тобто містять положення, характерні для різних видів цивільно-правових договорів [3]. Цивільний Кодекс України досить поверхнево регулює відносини зі створення об'єкта інтелектуальної власності за замовленням і використання, тим не менш, варто звернутися до частини 1 статті 1112, у якій визначено, що за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець – письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк [1].

Метою укладення такого договору, як і будь-якого іншого, є досягнення сторонами згоди задля отримання взаємної вигоди матеріального або нематеріального характеру шляхом покладення взаємних обов'язків та наділення взаємними правами [3]. Перш за все, необхідно дійти згоди з приводу істотних умов. Аналізуючи положення цивільного законодавства, зокрема статті 1112, 430 ЦК, а також спеціальних законів, таких як ЗУ «Про авторське право та суміжні права» (адже комп'ютерні програми та бази даних є об'єктами саме авторського права) ними виступатимуть наступні: предмет договору, строк виконання замовлення – створення об'єкту права інтелектуальної власності, обсяг прав, що передається замовнику на створений об'єкт, строк дії договору, способи та умови використання об'єкту замовником, розмір і порядок виплати винагороди творцю, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Таким чином, істотні умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері ІТ визначаються на основі загальних істотних умов, визначених для усіх видів договорів, таких як предмет договору, строк виконання, оплата і т.д., але з урахуванням специфічності самого виду договору.

Таким чином, можна зробити висновки, що у зв'язку зі стрімкими тем-пами розвитку ІТ-сфери з'являться нові правові аспекти регулювання договорів у даній сфері, які вимагають уваги. Цивільний кодекс України та інші закони, які регулюють діяльність у договірних сферах лише поверхнево описують правову природу договорів, як загальних. Сфера-ІТ стрімко розвивається, тому, на нашу думку, варто звернути увагу на доцільність прийняття нових правових актів, які б систематизували і регулювали укладання договорів саме в ІТ-сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-5#Text
2. Крилевець М. Правове регулювання дого-ворів в ІТ-сфері. Адвокатська фірма GORO legal. URL: https://goro.ua/ua/post/legal-regulation-of-contracts-in-the-it-sphere
3. Особливості укладення договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності в ІТ сфері – Crane IP. *Crane IP Law Firm - IP Services in Ukraine, Kazakhstan and CIS countries*. URL: https://craneip.com/uk/osoblyvosti-ukladennya-dogovoriv-pro-stvorennya-za-zamovlennyam-i-vykorystannya-obyekta-prava-intelektualnoyi-vlasnosti-v-it-sferi/

Яна Луцик
Студентка ІІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Науковий керівник: Наталія Процьків
кандидат юридичних наук
доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.protskiv@chnu.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації та введення воєнного стану в Україні суттєво вплинули на процедуру розірвання шлюбу. Війна стала причиною збільшення кількості розірваних шлюбів та зумовила обставини, за яких подружжя знаходиться порізно. Однак впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері прав та обов'язків суб'єктів правових відносин електронних довірчих послуг дозволило врегулювати дане питання. Стало можливим розірвати шлюб, перебуваючи на відстані з чоловіком або дружиною. За даними статистики, починаючи з 2020 року кількість розірвань шлюбу в дистанційному форматі збільшилась на 188%. Станом на жовтень 2023 року кількість судових засідань із приводу розірвання шлюбу в режимі он-лайн становить 520, тоді як у 2020 році проведено лише 181 судове засідання.

Спектр електронних послуг, які надаються на різних рівнях управління та спрямовані на задоволення потреб різних груп споживачів, на даний момент постійно збільшується. Така динаміка розвитку електронних послуг зумовлена попитом осіб, для яких дані послуги є корисними.

Закон України «Про електронні довірчі послуги» визначає, що електронною є будь-яка послуга, яка надається через інформаційно-телекомунікаційну систему [4]. І. О. Ізарова стверджує, що використання інформаційних і комунікаційних технологій та інших технічних новацій є невід'ємним аспектом сучасного світу, який проникає у всі сфери життя [7, с.223]. Державна політика в галузі інформаційних технологій спрямована на максимальне спрощення використання веб-ресурсів, розширення набору можливостей та переліку доступних послуг он-лайн.

Незважаючи на те, що чинне законодавство не містить визначення терміну «розірвання шлюбу», науковці стверджують, що розірвання шлюбу є юридичним актом, який зумовлює припинення шлюбних правовідносин [5, с. 34]. Право подружжя розірвати шлюб не може бути обмежено навіть в період воєнного стану, адже шлюб, відповідно до чинного законодавства, не є довічним союзом чоловіка та жінки, та побудований на засадах вільного волевиявлення сторін.

В період воєнного стану умови розірвання шлюбу, передбачені чинним законодавством України, не зазнали змін, а тому всі норми та правила довоєнного часу залишилися чинними.

Відповідно до Сімейного кодексу України розірвання шлюбу можливе в позасудовому порядку, тобто за допомогою органів ДРАЦСУ, та в судовому порядку шляхом подачі позовної заяви або спільної заяви подружжя до суду. Орган державної реєстрації актів цивільного

стану вповноважений розірвати шлюб за заявою подружжя, яке не має дітей або ж за заявою одного з подружжя у випадку, якщо другий із подружжя визнаний недієздатним чи безвісно відсутнім [1]. Відповідні заяви можна подати он-лайн за допомогою електронних послуг державного ресурсу dracs.minjust.gov.ua., проте для подальших дій щодо розірвання шлюбу обов'язковою є особиста участь подружжя. З огляду на вищевказане, дистанційне розірвання шлюбу в позасудовому порядку, тобто за допомогою інформаційних технологій органів ДРАЦСУ, є неможливим.

Сімейний кодекс України встановлює можливість розірвання шлюбу в судовому порядку, тобто шляхом звернення з позовною заявою або спільною заявою подружжя до суду. Судове врегулювання даної категорії справ можливе у випадку подання спільної заяви подружжя, яке має дітей; при відсутності згоди одного з подружжя щодо розірвання шлюбу; а також, за умови, що один з подружжя хоч і висловлює згоду щодо розірвання шлюбу, але уникає такої процедури в органах ДРАЦСУ [1].

Із жовтня 2021 року в Україні офіційно діє «Електронний суд», який є підсистемою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та забезпечує можливість користувачам створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів [3]. Таким чином, підсистема «Електронний суд» дозволяє особам подати позовну заяву про розірвання шлюбу. Для реалізації свого права необхідно зареєструватись у Електронному кабінеті Електронного суду та підтвердити особу за допомогою електронного цифрового підпису, який також можливо оформити за допомогою інформаційних технологій, а саме Державного порталу Дія. До позовної заяви користувачі мають змогу прикріпити всі необхідні документи та додатки. Електронні послуги веб-порталу «Судова влада» також дозволяють здійснити сплату судового збору дистанційно, надаючи відповідні реквізити суду, з розрахунком суми оплати та формуванням квитанції про сплату судового збору, яку необхідно прикріпити до позовної заяви.

Подання документів до суду в дистанційному форматі не забезпечує проведення судового розгляду справи он-лайн, проте сучасні інформаційні технології дають змогу проводити судові засідання у режимі відеоконференцій. Науковці зазначають, що відеоконференція є сучасною телекомунікаційною технологією інтерактивної взаємодії віддалених учасників судового провадження, яка забезпечує можливість обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі [8, с. 289].

Цивільний процесуальний кодекс відповідно до ч.1 ст. 212 надає учасникам справи право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відео конференції [2].

Для участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції, учаснику справи необхідно подати заяву за допомогою підсистеми «Електронний суд», в якій вказати підстави проведення судових засідань в такому форматі, тобто зазначити обставини перебування одного із подружжя за межами України, що потрібно підтвердити відповідними доказами.

Питання щодо доцільності обґрунтування заяви є доволі дискусійним, адже вимоги до наявності підстав подання такої заяви законодавчо не встановлені, проте, як показує судова практика, досить часто суди відмовляють у задоволенні заяви з мотивів відсутності підстав проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Відповідно до нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо проведення судових засідань у режимі відеоконференції, така відмова носить неправомірний характер.

Відеоконференція відбувається на платформі відеоконференцзв'язку http://vkz.court.gov.ua/. Доступ до даної підсистеми здійснюється через Електронний кабінет Електронного суду [3].

Таким чином, реалізація державної політики цифрового розвитку у підсистемі «Електронний суд» з використанням сучасних інформаційних технологій є невід'ємним аспектом сучасності, який проникає у всі сфери життя, ефективним способом врегулювання приватноправових відносин та надання можливості забезпечення повною мірою принципу доступу до правосуддя, який становить основу сучасної концепції справедливого суду.

Розірвання шлюбу в дистанційному форматі можливе тільки шляхом судового врегулювання за допомогою підсистеми «Електронний суд» для подання позовної заяви або спільної заяви подружжя про розірвання шлюбу та прикріплення необхідних додатків, та платформи відеоконференцзв'язку http://vkz.court.gov.ua/, за допомогою якої проводитимуться судові засідання. Створені чисельні державні ресурси, які сприяють процесу розірвання шлюбу в режимі он-лайн, забезпечують зручний та доступний механізм реалізації прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

2. Цивільний процесуальний кодекс : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Рішення Вищ. ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22.

4. Про електронні довірчі послуги : Закон України : станом на 1 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text.

5. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 6(35). С. 34-37.

6. Грішина Н. «Електронний суд» – спрощення доступу до правосуддя. Юридична газета. 2017. 6 черв. С. 29.

7. Ізарова І. Модельні правила європейського цивільного процесу ELI-Unidroit / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, № 2 (117) 2021, С. 24-29. [16]

8. Чорна А. І., Дяченко С. В. Розгляд цивільних справ у судовому засіданні в режимі відеоконференції як складник доступу до правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал.№ 4/2021. С. 289-292.

Юлія Лучків
Студентка ІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
наук. керівник: Яна Одовічена
кандидат юридичних наук, доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
y.odovichena@chnu.edu.ua

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Цифрові технології стали неодмінною частиною сучасного життя, впливаючи на спосіб спілкування, роботу, навчання та розваги. Цифровий простір полегшує доступ до інформації, сприяє глобальному зв'язку та відкриває нові можливості для розвитку бізнесу та творчості. Проте, він також породжує питання щодо захисту авторського права та й кібербезпеки взагалі.

Авторське право у широкому розумінні – це право, яке включає в себе охорону авторського права та суміжних з авторським прав. [1] Наприклад, виконавцям музичного твору надається право на їх виконання, розробникам фонограм право на використання, тощо. Тобто, загалом, авторське право дає авторам, їх спадкоємцям та особам, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права, композиторам, а також виробникам інтелектуальних творів (письменникам, співакам, художникам тощо) відповідні права, за якими можуть давати згоду або заборону на застосування результатів їх інтелектуальної творчості.

Відповідно, виникає питання щодо захисту авторського права в мережі Інтернет. Як захистити своє авторське право, якщо об'єкт цих прав незаконно опублікований в Інтернеті та як автор може відновити своє порушене право? Попри те, що цифрові технології все більше входять в наше життя, дана проблема все ще не чітко врегульована на законодавчому рівні.

Згідно із статтею 54 Конституції України «кожен громадянин має право на результати своєї творчої діяльності, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом». Захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством [2].

Відповідно до статті 53 Закону України «Про авторське право та суміжні права», розмежовують такі види порушень авторських прав:

1) плагіат – опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору;

2) використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, якщо такі дії не підпадають під передбачені цим Законом випадки вільного використання об'єктів авторського права або об'єктів суміжних прав, без дозволу суб'єкта таких прав;

3) зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди суб'єкту авторського права або суб'єкту суміжних прав;

4) будь-які дії з недозволеного обходу технологічного засобу захисту об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, у тому числі кардшейрінг, а також виготовлення,

реклама, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

5) підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами (інформації, що ідентифікує об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право та/або суміжні права, або інформації про умови використання об'єкта авторського права та/або об'єкта суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, у яких представлена така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації прикладений до копії об'єкта авторського права та/або об'єкта суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома), зокрема в електронній (цифровій) формі, без дозволу відповідного суб'єкта авторського права або суб'єкта суміжних прав;

6) імпорт, розповсюдження примірників об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів майнових прав на ці об'єкти вилучено чи у яких змінено інформацію про управління правами, зокрема в електронній (цифровій) формі;

7) управління веб-сайтом, який шляхом індексації метаданих твору або об'єкта суміжних прав та наданням пошукової системи, дозволяє користувачам цього веб-сайту знаходити та поширювати твір або об'єкт суміжних прав у межах однорангової мережі без дотримання майнових прав суб'єктів авторського права та/або суб'єктів суміжних прав.

Отже, порушення авторських прав – це дії, які спрямовані на незаконне розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, без дозволу особи, яка є автором задля отримання матеріальної вигоди [1].

«Інформація – це валюта XXI століття», – відповідно до цього вислову, можна сказати, що низька вартість відтворення та швидке поширення відомостей у мережі створюють складнощі для ефективного контролю та захисту авторських прав. Це і не дивно, враховуючи, що інтернет є неповністю дослідженим засобом комунікації, який стрімко розвивається.

Варто відмітити досвід провідних країн світу у сфері авторського права. Так, наприклад, Швеція – країна, яка ще зовсім нещодавно була центром інтернет-піратів, сьогодні веде активну кампанію щодо захисту авторських прав. Все розпочалося у 2016 році, коли уряд «взявся» за піратську партію PirateBay та за користувачів сервісу BitTorrent [4].

В США, наприклад, діє система CopyrightAlert, за якою порушникові надсилається попередження (до шести), якщо ж нічого не змінюється, то накладаються санкції у вигляді виправних робіт, штрафу, зниження швидкості Інтернету тощо. Прийнятий закон «Про авторське право у цифровому тисячолітті», який передбачає план відповідальності провайдера за порушення прав в Інтернеті та встановлює порядок дії стосовно припинення доступу до незаконного контенту. Також проводиться моніторинг діяльності піратських сайтів, результатом якого є їх закриття для охорона об'єктів авторського права [5].

У Франції в 2009 році запровадила закон «Про три попередження», який передбачав, що спочатку порушнику надходить попередження на пошту, потім відправляють листа за адресою проживання, і в кінцевому результаті, органи, які наділені відповідними повноваженнями можуть відключити його від мережі. Однак, такий захід був не виправданий. На його заміну прийшов закон «Про авторське право», який стосувався власників веб-сайтів, на сайтах яких був розміщений твір з порушеним авторського права. Він передбачав штраф або ув'язнення на три роки. При цьому, користувачі, які користувалися даним контентом не притягувалися до відповідальності [5].

Зрозуміло, що законодавство не завжди встигає за розвитком нових технологій, і в результаті виникає багато завдань, які потребують вирішення. Найкращим і найпоширенішим способом захисту авторського права, є попереджувальні дії. Адже, краще не допустити порушення, ніж боротися з його наслідками.

Отже, на основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що інтернет розширює можливості доступу до інформації, проте породжує проблеми, пов'язані з авторським правом,

піратством та нелегальним використанням творів. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, включаючи сучасне законодавство, ефективні технологічні рішення, освіту та співпрацю на міжнародному рівні.

Розуміння громадськістю важливості дотримання авторських прав, сприяння легальним альтернативам, розвиток технологій захисту та міжнародне співробітництво – є важливими кроками для створення справедливого та стійкого середовища в творчій індустрії в епоху цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 15.04.2023 р. № 2811- IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

2. Цивільний кодекс України від 16.10.2020. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами та доповненнями)

4. Більше 35 тис. «піратів» було притягнуто до відповідальності. URL: https://sudum.net/news/5ba4a9ef403ac31f5449aba2

5. Петренко Г. Безсмертні корсари інтернет-морів: як борються з інтернет піратством у світі та що варто зробити в Україні. URL: https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/15855/2016-01-27-bezsmertni-korsariinternet-moriv-yak-boryutsya-z-internet-piratstvom-u-sviti-ta-shcho-varto-zrobiti-vukraini/

Луїза Маркосян
Студентка ІІ курсу.
Міжнародно-правовий факультет.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
Науковий керівник: Яковлєв О.А.
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
a.yakovlyev@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-7866-7839
Scopus Author ID: 57209980463

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ФРІЛАНСЕРІВ: ПРОГРЕС ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розвиток інформаційних технологій призвів не тільки до інтенсифікації глобалізації і, як наслідок, економічного зростання, а й до появи нового сектору – інформаційної економіки. Сьогодні організація праці дещо змінюється, більш значущою стає виробнича автономність працівників інтернет-економіки. У таких умовах набуває актуальності дослідження такої форми зайнятості як фріланс. Вона фігурує в дослідженнях українських науковців не так давно, отже багато питань ще не були висвітлені. Взагалі існує декілька підходів до визначення фрілансу. Найбільш всеохоплюючим видається визначення Лєскової Л.Ф.: «Фріланс – це вид людської діяльності, представлений у формі самозайнятості, яка виражається у наданні послуг, переважно віддалено, на засадах короткотермінового договору на певний перелік робіт між замовником та виконавцем, поза штатом організації» [1].

Трудове законодавство не містить понять «фріланс» або «фрілансер». Однак, 10.08.2022 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» [2], що дозволило припустити можливість регулювання діяльності фрілансерів за допомогою конструкції трудового договору з нефіксованим робочим часом. У змінах до нормативно-правових актів фігурує формулювання «трудовий договір з нефіксованим робочим часом», який визначається статтею 21^1 Кодексу законів про працю України як особливий вид трудового договору, умовами якого не встановлено конкретний час виконання роботи, обов'язок працівника виконувати яку виникає виключно у разі надання роботодавцем передбаченої цим трудовим договором роботи без гарантування того, що така робота буде надаватися постійно, але з дотриманням умов оплати праці, передбачених цією статтею [3].

Фактично самозайняті особи, якими вважаються фрілансери, отримують можливість працювати за трудовим договором з нефіксованим робочим часом і користуватися соціальними гарантіями, що надаються всім, хто має правовий статус працівника. При цьому зберігається гнучкість щодо часу залучення до роботи. Тепер ІТ спеціалісти, дизайнери, маркетологи та інші учасники цивільно-правових відносин можуть уникнути ризиків соціальної незахищеності, які виникають при відсутності довгострокового працевлаштування. Так, на відміну від цивільно-правового регулювання фрілансу (договору між замовником послуг та виконавцем), після переходу цих відносин у площину трудового права навіть якщо працівникові не було

надано роботи, заробітна плата протягом календарного місяця повинна бути виплачена у розмірі, не меншому за розмір заробітної плати працівника відповідної кваліфікації, оплата праці якого здійснюється за погодинною системою, – за 32 години робочого часу. Але робітники, специфіка зайнятості яких пов'язана з розвитком інформаційних технологій, все одно зберігають певний рівень автономії. Зокрема, вони можуть одночасно виконувати роботу за трудовими договорами з іншими роботодавцями.

У роботі Вечерова В.Т. і Уфімцевої О.Ю. наведено докладний список факторів, якими характеризується ринок праці в інформаційній економіці та фріланс-роботи. Зокрема йдеться про: стихійність залучення до праці, відсутність або недосконаліть офіційної статистики, тінізація такого ринку праці, відсутність соціального захисту, і, як наслідок, високий рівень невизначеності та ризику [4]. Отже, зміни до трудового законодавства щодо нормативного регулювання зайнятості з нефіксованим робочим часом можуть сприяти покращенню регулювання податкової сфери, контролю за якістю виробленої продукції, юридичного захисту обох сторін нового типу трудових відносин.

Взагалі, сам факт того, що певна категорія працівників (хоч і не за типовим трудовим договором) залишалась поза системою соціальних гарантій працівників, є неприпустимим для соціально та економічно розвиненої держави. Тому можна зробити висновок, що введення нормативного регулювання праці з нефіксованим робочим часом є, безсумнівно, прогресом у соціальній сфері та трудовому праві України.

Утім, в абзацах 3,4 статті 21^1 Кодексу законів про працю України зазначено, що кількість працівників за трудовим договором з нефіксованим робочим часом на одному підприємстві не може перевищувати 10 відсотків. Проте для компаній, які працюють в сфері інформаційних технологій, такі обмеження можуть бути перебільшеними. Тому було б доцільно визначити категорії підприємств, для яких обмеження були б не такими жорсткими.

Отже, розвиток інформаційної економіки спричинив зміни в трудових відносинах. Як результат, в українському законодавстві з'явилося поняття трудового договору з нефіксованим робочим часом. Нині спеціалісти отримали можливість користуватися вигодами постійного працевлаштування, не відмовляючись від виробничої автономії. Проте регулювання таких відносин все ще потребує подальшого вдосконалення з урахуванням особливостей українського ринку праці та практики застосування нових положень трудового законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лєскова, Л. Ф. Фріланс та його перспективи на українському ринку праці / Л. Ф. Лєскова // Topical Issues of Science and Education : Proceedings of the International Scientific Conference (Warsaw, Poland, July 17, 2017). Vol.3. Warsaw : RS Global S. z O.O., 2017. С. 22-25.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом : Закон України від 18.07.2022 р. № 2421-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 01.10.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Вечеров В. Т. Фріланс як нова форма трудових відносин в інформаційній економіці / В. Т. Вечеров, О. Ю. Уфімцева // Економічний простір. 2017. № 117. С. 56-65.

Валентина Оксентій
Студентка ІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
наук. керівник: Яна Одовічена
ас. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
y.odovichena@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-4529-9734

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Широкомасштабна російська агресія проти України довела, що війна є багатогранним явищем і інформаційне протиборство, як її складова, набуває все більш значущого характеру. Так, відповідно до стандартів армій країн НАТО, інформаційний супровід є невід'ємним елементом будь-якої військової операції [1, с. 3].

В сучасних воєнних реаліях важко та навіть недоречно заперечувати роль інформації як інструменту протистояння, фактично – зброї. Інформація дозволяє вигравати у війні не зробивши жодного пострілу, шляхом формування і розпалювання внутрішніх протиріч. Така тактика є характерною для війн нового формату – гібридних, де безпосередньо військовий фактор є лише однією зі складових цілого.

Саме тому, в умовах безпосереднього воєнного зіткнення інформація є стратегічним інструментом перемоги. Якісна державна інформаційна політика здатна посприяти тактичним, оперативним і стратегічним перемогам [2, с. 145]

Інформаційна політика в умовах війни – це система заходів, що здійснюються державою спільно з інститутами громадянського суспільства щодо регулювання інформаційних процесів, формування та розвитку інформаційного суспільства на основі пріоритету національних інтересів країни в сфері її оборони, з метою захисту прав та інтересів людини, моральних цінностей, забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства та самої держави.

Ворог продовжує використовувати інформацію як зброю та вести інформаційну війну проти України, додавати дезінформацію в інформаційний потік, намагатися псувати імідж нашої держави, нашої влади, тому саме на державну інформаційну політику покладається обов'язок формування єдиного інформаційного простору в Україні, гарантії інформаційної безпеки як особистості так і суспільства та держави, а також входження України у світовий інформаційний простір. Крім цього в умовах війни на інформаційну політику покладається більша відповідальність та завдання, що забезпечать створення балансу інтересів суспільства, отримання об'єктивної інформації, своєчасність надання інформації, виявлення та блокування дезінформації, дотримання секретності в певних ситуаціях, а також виконання ряду завдань пов'язаних з збройними силами України [3, с. 42-44].

У Законі України «Про інформацію» визначені пріоритетні напрямки державної інформаційної політики, але, аналізуючи умови та потреби сучасності, слід зазначити, що цілі мають бути замінені більш практичними та актуальними з довгостроковим характером, досягнення яких справді спричинить якісні зміни в інформаційному просторі держави. Умовно можемо

говорити про: 1) адаптацію законодавства, що регулює інформаційну сферу та інформаційні відносини, до реалій гібридного протистояння; 2) вироблення нової моделі функціонування медіасередовища, яке б відповідало чинному етапу розвитку українського суспільства; 3) створення дієвої спеціальної державної інформаційної політики щодо окупованих територій та лінії розмежування; 4) розвиток медіа – та цифрової освіти на всіх рівнях; 5) реформування системи інформаційного позиціонування України на міжнародній арені в напрямі її більшої гнучкості та ефективності [4, с. 19-20]

Вдосконалення правового механізму реалізації таких стратегічних завдань, передусім, спрямовані на подолання існуючих загроз та ефективне протистояння реальним викликам, а саме: ворожій інформаційній експансії, інформаційним маніпуляціям, інформаційному тероризму, включно кібертероризму; дезінформації, витоку стратегічно важливої інформації [5, с. 4].

Від належного здійснення інформаційної політики залежить інформаційна безпека нашої країні. Інформаційна безпека – це стан захищеності систем обробки і зберігання даних, при якому забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації, використання й розвиток в інтересах громадян або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації особи, суспільства і держави від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки запису чи знищення [1, с. 8].

Отже, сучасні військові реалії чітко показують, що інформація є «зброєю масового ураження». Тому необхідно створити ефективний механізм забезпечення національної інформаційної безпеки та дотримання прав людини, щоб люди не відчували на собі наслідки порушення свободи та демократії. Для побудови ефективної системи інформаційної безпеки важливо базувати її на трьох логічних складових механізмах однієї системи, таких як: 1) технологія – існування усіх необхідних технічних компонентів для створення та функціонування системи; 2) політика – національна політика повинна мати на меті забезпечення інформаційної безпеки 3) право – об’єднання всіх актів в якісні законодавчі документи.

Тому формування інформаційної безпеки в умовах війни є складною технічною та політико-правовою діяльністю, яка має бути спрямованою на захист країни, суспільства та людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельниченко А. А., Варжанський І. В. Окремі аспекти державної інформаційної політики в умовах воєнного стану. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 6. С. 3-16.

2. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 145.

3. Мирошниченко А.І. Інформаційна політика в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. № 4. С. 42-44.

4. Бартош Н. В. Актуальні питання удосконалення реалізації державної інформаційної політики України в умовах гібридної війни. *Public management.* 2022. № 3. С. 17-24.

5. Кормич Л. І. Безпековий аспект державної інформаційної політики: виклики і загрози для України. *Європейські орієнтири розвитку україни в умовах війни та глобальних викликів xxi століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 19 травня 2023 р. Одеса, 2023. С. 4.

Андрій Орловський
Студент ІІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
наук. керівник: С. Галкевич
к.ю.н., ас. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
s.halkevych@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0003-2039-0942

ДИСКРИЦЕЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДІВ: ВЛАСТИВОСТІ ТА МЕЖІ

Питання встановлення легальних та моральних меж застосування суддівського розсуду на сьогодні має велике науково-прикладне значення. Єдиного підходу до визначення поняття суддівського розсуду правова доктрина не виробила, оскільки, як вважає О. Г. Крижова, «дискреційні повноваження суду є «динамічною категорією, яка зазнає змін не лише у зв'язку із розвитком соціальної, політичної та правової сфери життя суспільства та держави, але й залежно від рівня дотримання базових принципів права суб'єктами таких повноважень, тобто власне суддями, а також громадянами, яких вони стосуються» [1, с. 159]. Домінуючою у правничій науці є концепція того, що «межі суддівського розсуду мають бути чіткими, жорстко встановленими межами вибору, вийти за які суддя не має права, щоб не порушувати вимоги чинного законодавства» [2, с. 12]. Однак відсутня універсальна модель чіткого розмежування меж суддівського розсуду та критеріїв для їх визначення. На думку С. В. Шевчука «обмеження на суддівську дискрецію під час тлумачення можуть бути двох видів: процесуальні та органічні. Процесуальні обмеження гарантують справедливість під час здійснення судової дискреції у судовому процесі (суддя повинен рівно ставитися до сторін у процесі, своє рішення приймати на підставі фактів та доказів, представлених до суду, власне рішення він має обґрунтовувати та вмотивовувати, суддя повинен бути незалежним та безстороннім, не мати особистої зацікавленості у результатах розгляду справи та бути неупередженим тощо). Органічні обмеження означатимуть, що здійснення дискреції має бути раціональним, послідовним та узгодженим, суддя також повинен діяти розумно, беручи до уваги ті обмеження, що накладаються правовою системою» [3, с. 262]. Натомість О. А. Панасюк поділяє межі суддівського розсуду на: «1) об'єктивні (які складаються з: а) фактичних (тобто, коли наявні фактичні обставини справи, підтверджені сукупністю доказів по справі, що зумовлюють вибір суддею саме такого, а не іншого рішення); б) юридичних (коли існують норми процесуального права, причому лише ті з них, що допускають можливість розсуду суду); 2) суб'єктивні» [4, с. 255]. А.С. Петрова класифікує межі суддівського розсуду на: «1) ті, що визначаються нормативними приписами закону (умовно їх можна назвати правові), та 2) ті, які залежать від моральних характеристик, культури судді тощо (морально-правові)» [5, с.161].

Надзвичайно тісним та органічним є зв'язок принципу застосування дискреційних повноважень суду із принципом розумності в цивільному праві та процесі. Насамперед, це стосується визначення засобів деліктної відповідальності. Принцип розумності є оціночною категорією, яка, з одного боку, залежить від розсуду судді, а з іншого, від сукупності юри-

дичних і фактичних обставин розгляду конкретної цивільної справи. З огляду на це варто нормативно закріпити використання категорії розумності у нормах процесуального, що визначають правовий статус суду. Це сприятиме забезпеченню одноманітного розуміння суддями при реалізації своїх дискреційних повноважень.

Виходячи з наведеного, потреба застосування до суддівського розсуду принципів розумності та справедливості є виправданою та обґрунтованою. Л.М. Ніколенко наголошує, що «доля суб'єктивізму судді при визначенні дій учасників спору зводиться до можливого мінімуму завдяки тому, що дискреційні повноваження реалізуються публічно» [6, с. 32]. Варто також підтримати позицію Н. А. Гураленко про те, що «гарантіями проти суддівської сваволі є насамперед морально-правова позиція та солідна наукова освіта суддів. Ухвалення законів, моральних за своєю суттю, ще не гарантує їх «правильну» реалізацію, яка також повинна відповідати моральним основам і принципам. Моральний зміст будь-якого юридичного процесу і насамперед такого, що містить елемент розсуду, визначається не тільки етичними началами законодавства, а й моральними вимогами, які ставляться до осіб, котрі здійснюють процесуальну діяльність» [7, с. 300].

Таким чином, межі суддівського розсуду розкриваються найбільш яскраво виявляються в процесі використання судом аналогії права, при подоланні колізій норм права, а також в процесі застосування судом принципів права. Вважаємо за доцільне класифікувати межі суддівського розсуду можна виявити за видами діяльності суду, що дасть змогу максимально повно розкрити їх властивості та специфіку застосування. Основними властивостями суддівського розсуду можна визнати те, що по-перше, він здійснюється особливим суб'єктом – суддею; по-друге, зводиться до відносної свободи вибору з ряду можливих рішень; по-третє, обмежується правом і межами реалізації судом своїх повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крижова О.Г. Дискреційні повноваження суду в контексті дотримання принципу верховенства права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. №827. С.159-162. (С.159) URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_827_28

2. Рісний М. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень». Л., 2006. 17 с.

3. Шевчук С.В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К.: Реферат, 2007. 640 с.

4. Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. Вісник Академії правових наук України. 2011. №4. С.248-258.

5. Петрова А.С. Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. Вісник кримінального судочинства. 2017. №1. С.156-163.

6. Ніколенко Л.М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. №6-2. Том 2. С. 32-36.

7. Гураленко Н.А. Свобода вибору як атрибутивна ознака суддівського розсуду. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. №4. С. 292-304.

Анна Павлюк
студентка 3 курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Науковий керівник: Процьків Н.М.
кандидат юридичних наук, доц. кафедри приватного права
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.protskiv@chnu.edu.ua

ЗАХИСТ ПРЕСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Гібридна війна, яка включає в себе постійне застосування ворогом засобів негативного інформаційного впливу на українське суспільство, у тому числі погрози «викрадення» персональних даних, триває ще з 2014 року. Забезпечення захищеності персональних даних військовослужбовців під час воєнного стану є першочерговим завданням для нашої держави, адже така інформація про особу може використовуватися проти неї, її честі та гідності, створювати загрозу для її безпеки.

На наш погляд, захист персональних даних військових є одним із основоположних методологічних підходів до створення в державі демократичного адміністрування та запровадження найкращих європейських правових принципів і цінностей.

Зокрема, важливою основою є персональні дані – відомості чи сукупність відомостей за допомогою яких фізична особа може бути ідентифікована.

Обробка персональних даних – це будь-яка дія від збирання до знищення персональних даних. Тобто і реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення тощо (стаття 2 Закону України «Про захист персональних даних»).

Загалом, підставами для обробки (збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення, знеособлення, знищення тощо) персональних даних відповідними державними органами та органами місцевого самоврядування є пункти 2 та 5 частини першої статті 11 Закону України «Про захист персональних даних», а саме:

- дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень;
- необхідність виконання обов'язку володільця персональних даних, який передбачений законом [6].

Згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 року «Про запровадження воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина. У зв'язку з можливістю обмеження права фізичних осіб на невтручання у особисте і сімейне життя, доступ до персональних даних на території України в період дії режиму воєнного стану може супроводжуватися встановленням окремих обмежень. Але важливо наголосити – щодо конфіденційної інформації про фізичних осіб такі обмеження можуть встановлюватися лише

в нормах законів України і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

У цілому, законодавство не оперує поняттями персональних чи конфіденційних даних військовослужбовців. Проте, закон визначає правила військового обліку, що безпосередньо стосуються персональних даних призовників, військовозобов'язаних, резервістів та їхніх прав.

На нашу думку, уже з такого визначення обліку стає очевидно, що ця система складна, розгалужена та передбачає різних володільців та розпорядників персональних даних військовослужбовців. Як видно із вищезазначених положень, передусім встановлено ключові аспекти щодо поняття розпорядника та його відносин із володільцем, які однак не є достатніми та потребують суттєвого доповнення [1].

Безсумнівно, детальніше механізм організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних має визначати окремий урядовий порядок, відповідно до якого, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки організовують та зберігають облікову документацію призовників і військовозобов'язаних та персональні дані, які містяться в ній [5].

Крім того, важливою умовою правомірної обробки персональних даних у період дії правового режиму воєнного стану є забезпечення належного рівня захисту прав громадян. Зокрема, вимоги з обробки і захисту персональних даних визначені і в спеціальному порядку Міністерства оборони України. Передбачено такі бази персональних даних: військовослужбовців, працівників, державних службовців, військовозобов'язаних, призовників, резервістів, осіб, звільнених з військової служби, ветеранів військової служби та війни [4].

Щодо прав військовослужбовців в інформаційному полі, то перш за все виділяють право знати про місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, володільця (Міністерство оборони України) чи розпорядника (військові частини за місцем несення служби) даних, як отримати інформацію про умови надання доступу до своїх персональних даних іншим особам.

Аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини у сфері захисту персональних даних військовослужбовців, можна виокремити різні грані захисту персональних даних та права на повагу до приватного життя, пов'язані з цим. Зокрема, у справі M.K. v. UKRAINE встановлено висвітлено порушення прав військовослужбовиці, гарантованих статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) [7].

Зокрема, у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, передбачено право кожного «на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції». При цьому органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві, в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Разом з тим, важливим заходом є впровадження дієвих механізмів захисту персональних даних, оскільки вони можуть безпосередньо вплинути як на інтереси особи, так і на національні інтереси.

Для того, щоб суб'єкту персональних даних було надано можливість захистити свої права у період воєнного стану та уникнути порушень, небажаного поширення персональних даних, військовослужбовці мають право:

- Звернутися до розпорядника (військові частини за місцем несення служби) та поцікавитися, які саме персональні дані обробляються, ким та з якою метою, чи підписали такі службовці зобов'язання щодо нерозголошення.

- Запросити письмове повідомлення від розпорядника (військові частини за місцем несення служби) та уточнити, чи передавалися персональні дані третім особам, якщо так, то з якою метою.
- З'ясувати, хто із службовців має доступ до персональних даних відповідно до наказу командира, або з огляду на посадові чи службові обов'язки.
- Не передавати свої персональні дані, зокрема і фото документів, паспортних даних, ІПН, через незахищені канали зв'язку, невідомим службовцям без законної мети.

Нещодавно парламентом було ухвалено законопроєкт про відновлення обов'язкового декларування військовослужбовців. З огляду на проблему захисту персональних даних даної категорії осіб та з міркувань їхньої безпеки такий підхід наражає їх на небезпеку, тому що доступ до реєстрів, навіть якщо вони закриті, може бути у ворога. З іншого боку, цей законопроєкт суперечить принципам та приписам Меморандуму про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ, який був підписаний 24 березня 2023 року, якраз у частині відновлення декларування для військовослужбовця. Пунктом 56 цього Меморандуму передбачено, що буде ухвалений закон, який відновить зобов'язання державних службовців безпосередньо не залучених до мобілізаційних та військових зусиль подавати та розкривати декларації про активи під час воєнного стану.

Таким чином, в умовах введеного в Україні воєнного стану захист персональних даних військовослужбовців від випадкових втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних, захист державних інформаційних ресурсів, ІТ-систем об'єктів критичної інфраструктури, державних реєстрів, які містять персональні дані є вкрай важливими. Обробка персональних даних військових має здійснюватися з урахуванням положень законодавства України. Така обробка має бути пропорційною та здійснюватися для конкретних і законних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. К.: К.І.С., 2015. 220 с.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.09.2023).

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 17 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 24.09.2023).

4. Про затвердження Порядку обробки і захисту персональних даних у Міністерстві оборони України : Наказ М-ва оборони України від 26.12.2014 р. № 926. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0071-15#Text (дата звернення: 24.09.2023).

5. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних : Постанова Каб. Міністрів України від 07.12.2016 р. № 921 : станом на 5 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-2016-п#Text (дата звернення: 24.09.2023).

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI : станом на 27.10.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 24.09.2023).

7. Справа «М.К. проти України» (Справа № 24867/13) : Рішення Європейського суду з прав людини від 15.09.2015 року URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-219198%22]} (дата звернення 24.09.2023).

Ярослав Польовий
Студент ІІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
наук. керівник: Наталія Процьків
кандидат юридичних наук, доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.protskiv@chnu.edu.ua

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні щороку збільшується кількість дітей, які залишились без батьківського піклування з різних причин. Через військову агресію російської федерації в Україні зростає кількість загиблих, а відповідно – кількість дітей, котрі залишились без батьків збільшилася [5, с. 25].

Статистичні дані показали, що впродовж 2019-2021 років кількість дітей-сиріт становила 70 тис. осіб і мала тенденцію до зниження. У 2022 році серед дітей, які перебували в евакуації, 3 621 дітей мали статус дітей-сиріт, та дітей, позбавлених батьківського піклування У 2023 році суттєво зросла кількість дітей – сиріт і склала 8 057 осіб [5, с. 26-27].

Міністерство соціальної політики зазначає, що в умовах повномасштабного вторгнення алкоголізація населення, на жаль, не втратила актуальності. У 2022 році 4661 дитина залишилась без батьківського піклування, а 276 дітей стали сиротами або залишились без піклування через загибель або зниклих безвісти батьків. Проте є діти, евакуйовані, у тому числі, за кордон, які досі не набули статусу сирітства [7].

Однією із соціально-правових інституцій, яка покликана вирішувати такого роду правові завдання є усиновлення, який не зважаючи на період активних воєнних дій, процес триває. Згідно звіту Національної соціальної служби станом на 01.08.2023 року усиновлено близько 720 дітей; 1656 осіб виявили бажання усиновити дітей. Водночас існує очікування на усиновлення 15 697 дітей, які залишилися без батьківського піклування. На разі, під час дії воєнного стану, усиновлювачами можуть бути тільки громадяни України [3].

Українське законодавство підтримує пріоритет сімейного виховання, яке дозволяє забезпечити сприятливий, стабільний психоемоційний розвиток дітей, створити необхідні умови для отримання освіти, задоволення різноманітних потреб [4].

За допомогою нормативно-правових актів і органів влади держава повинна забезпечити кожній особі, що потребує опіки чи піклування, гідне життя та створити належні умови для їх розвитку.

Усиновлення дітей в умовах воєнного стану здійснюється виключно відповідно до норм законодавства України. Під час воєнного стану порядок усиновлення дітей, визначений українським законодавством, не спрощується та не змінюється. Основним нормативно-правовим актом, який регулює загальні засади всиновлення є Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-ІІІ.

Порядок усиновлення визначений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 08.10.2008 р. № 905 [1].

Перші зміни процедури усиновлення затверджені постановою КМУ від 24 травня 2022 р. № 618 «Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» [3]. Встановлено перелік документів та порядок, яким чином забрати усиновлену дитину (зокрема, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану.

Протягом останніх років українським урядом прийнято низку стратегічних документів, де виняткову увагу приділено розвитку цифрових економічних відносин держави та громадян. Важливим кроком уряду стало схвалення у 2017 році Концепції розвитку електронного урядування в Україні, де розвиток е-урядування визначено одним з першочергових пріоритетів реформування системи державного управління. Постановою КМУ від 31 травня 2022 р. № 636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» передбачено цифровізацію процесів усиновлення та створення єдиного електронного банку даних про дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів (також опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів), що ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» [2]. Створені умови полегшують процедуру подання та отримання необхідних документів потенціальним усиновлювачам, пришвидшують перевірку поданих документів компетентними органами та спрощують комунікацію між учасниками процедури усиновлення. Систематичне оновлення інформації про дитину та безпосереднє ведення в Єдиному банку даних (про стан її здоров'я, зміни у зовнішності тощо) полегшує відстеження інформації про ту чи іншу дитину.

Наступною знаковою подією було доповнення до постанови, яке надає усиновлювачам України право отримати консультацію щодо процедури усиновлення дитини шляхом подання відповідної заяви в електронній формі через Єдиний державний веб портал електронних послуг [6]. Так стало можливим подати заявку на консультацію з усиновлення дитини на порталі Дія [6], де з'явилась нова послуга «Усиновлення», яка дозволила подавати документи в електронній формі через особистий кабінет на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг, а враховуючи, що окремі документи генерує сама система з різних баз даних, державних реєстрів та інформаційних систем, процедура мінімізує взаємодію всіх учасників, спрощує процеси надання публічних послуг.

Однак, проблеми, які стосуються усиновлення носять дуже гострий характер і вимагають посиленої уваги з боку законодавця. Підвищений інтерес до інституту усиновлення проявляється через низку спірних питань, які потребують вирішення, удосконалення законодавства в даній галузі та підвищену увагу до життя дітей-сиріт. Тому перспективою розвитку послуги «Усиновлення» повинна стати повна реалізація державної політики цифрового розвитку, яка ґрунтується на принципах відкритості, прозорості, орієнтованості на громадян, інклюзивності та доступності, безпечності, конфіденційності та адміністративного спрощення.

Таким чином, за період дії режиму воєнного стану в Україні процедура усиновлення піддалась певних позитивних змін: цифровізація процедури з використанням електронного документообігу, порталу Дія, що дозволило зменшити навантаження на державні органи та створити можливість проведення безпечного процесу. Однак, процедура усиновлення в умовах воєнного стану потребує удосконалення в частині перебування дітей за кордоном, на окупованій території, встановлення інформації щодо батьків дитини, взяття на облік таких дітей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.10.2022).

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» : постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2022 року № 636. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#n2 (дата звернення: 20.09.2023).

3. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2022 р. № 618. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.10.2022).

4. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

5. Белуга Ю.М. Основні аспекти пов'язані з усиновленням в умовах воєнного стану. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль. Західноукраїнський національний університет. (29-30 квітня 2022р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 25-28. URL: http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/875/862

6. Державні послуги он-лайн «Дія». URL: https://plan.diia.gov.ua/ (дата звернення:15.10.2023).

7. З початку війни понад 4 тисячі дітей залишилися без батьків. Мінсоцполітики розповіло про причини і порядок усиновлення. URL:https://suspilne.media/357536-z-pocatku-vijni-ponad-4-tisaci-ditej-zalisilisabez-batkiv-minsocpolitiki-rozpovilo-pro-pricini-i-poradok-usinovlenna/

Іванна Сайко
Студентка ІІ курсу.
Міжнародно-правовий факультет.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна
Науковий керівник: Яковлєв О.А.
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна
a.yakovlyev@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-7866-7839
Scopus Author ID: 57209980463

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ

Питання, що стосується укладання трудового договору з нефіксованим робочим часом, лишається актуальним, оскільки воно є оптимальним рішенням проблеми у випадку, коли роботодавцю необхідні працівники для виконання певних непостійних завдань або в тому разі якщо в нього немає змоги забезпечити працівників постійною роботою.

Дослідженню цієї тематики присвячена наукова робота Борівської В. М. та Міхайліни Т. В. «Правовий аналіз особливостей укладання та виконання трудового договору з нефіксованим робочим часом» [1, ст. 82-85]. Розглядаючи статтю, можна зрозуміти, що трудовий договір з нефіксованим робочим часом має низку притаманних йому особливостей у питаннях укладання, виконання роботи чи припинення існування згаданого виду трудового договору.

Метою даної роботи є дослідження загальних рис трудового договору з нефіксованим робочим часом як договору, який буде доцільним для роботи, котра має непостійний характер.

Трудовий договір з нефіксованим робочим часом має під собою закріплений в законодавстві юридичний термін. Відповідно до статті 21-1, ним називають особливий вид трудового договору, умовами якого не встановлено конкретний час виконання роботи, обов'язок працівника виконувати яку виникає виключно у разі надання роботодавцем передбаченої цим трудовим договором роботи без гарантування того, що така робота буде надаватися постійно, але з дотриманням умов оплати праці [2]. Звідси можемо зазначити, що це є основною відмінністю трудового договору з нефіксованим робочим часом від стандартного трудового договору, який передбачає надання працівнику роботодавцем роботи на постійній основі.

Законодавством України закріплена низка особливостей, що характеризують трудовий договір з нефіксованим робочим часом. Першочергово необхідно зазначити що даний тип договору обов'язково повинен бути закріплений у письмовій формі як того вимагає пункт 6-2 частини 1 статті 24 Кодексу законів про працю України.

Винятком є укладання цього договору у період воєнного стану, під час якого допускається визначення форми трудового договору за згодою обох сторін [3]. Проте, задля запобігання виникнення подальших трудових спорів, такі умови як початок чи готовність вико-

нання роботи працівником, час, в який роботодавець може вимагати працівника працювати, чи розмір заробітної плати мають бути обговорені двома сторонами та письмово зафіксовані.

Наступною особливістю трудового договору з нефіксованим робочим часом є те, що згідно зі статтею 21-1 КЗпП, роботодавець позбавлений права забороняти працівникові виконувати роботу відповідно до інших укладених ним трудових договорів. Відповідно до цього, працівник має право співпрацювати одразу з кількома підприємствами задля поліпшення продуктивності своєї праці.

Чисельність годин, відповідно до статті 21-1 Кодексу законів про працю, під час яких працівник може виконувати роботу, не повинна перевищувати 40 годин. У випадку якщо роботодавець змушує працівника працювати надурочно, той має право відмовитися від виконання поставленої йому роботи. Тим не менш, якщо працівник погоджується працювати поза поставленими трудовим договором годинами, йому має бути виплачена відповідна до законодавства заробітна плата. Проте, якщо працівник не бажає виконувати роботу, що передбачається в базових годинах, зазначених в договорі, на нього може бути накладена дисциплінарна відповідальність за нехтування умовами праці.

Говорячи про припинення існування трудового договору з нефіксованим робочим часом, він може бути розірваний в залежності від загальних підстав, що зазначені в пункті 8 статті 36 Кодексу законів про працю.

Якщо це відбувається з ініціативи працівника, то ним має бути надана електронна чи письмова заява про припинення договору до відповідних центрів зайнятості. Датою припинення існування угоди буде дата подання відповідної заяви. В свою чергу роботодавець може розірвати договір за наявності вагомих об’єктивних причин, таких як зміни в організації, виробництві чи послугах, що призводять до необхідності зменшення кількості працівників або на підставі невиконання працівником затверджених в угоді його обов’язків.

Підбиваючи підсумки, такий вид домовленості як трудовий договір з нефіксованим робочим часом може бути вигідним для обох сторін, що укладають угоду. Для працівників, які бажають працювати за гнучким графіком, це гарна можливість поєднувати одразу кілька видів зайнятості, при цьому отримуючи досвід для подальшого майбутнього, тоді як для роботодавців це шанс найняти працівників для виконання певної роботи, яка буде надаватися непостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борівська В. М. Правовий аналіз особливостей укладання та виконання трудового договору з нефіксованим робочим часом / В. М. Борівська, Т. В. Міхайліна // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2022. С. 82-85.

2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 01.10.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20

Марина Санчук
Студентка ІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
Наук. керівник: Марія Гудима-Підвербецька
доцентка кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці,Україна)
m.gudyma@chnu.edu.ua
ORCID 0000-0003-2024-5171

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Інтенсифікація використання криптовалюти і щоденне зростання її значення в сучасному світі пов'язане в першу чергу з розвитком різного виду технологічних іновацій і, відповідно, саме це є однією з причин розвитку новітніх та модерних платіжних інструментів. Однак без належного правового поля існування, обіг, та ефективний захист прав на такий об'єкт як криптовалюта є проблематичним, а тому потребує аналізу існуюче на сьогодні законодавче регламентування криптовалюти. На гострій необхідності легалізації криптовалюти з огляду на потребу надання власникам законних шляхів захисту майнові права на криптовалюту наголошує М.А. Бурдоносова [1, с. 12]. Вважаємо, що варто розпочати з визначення правової природи криптовалюти як об'єкту цивільно-правового регулювання, що допоможе з'ясувати ефективність існуючих на сьогодні законодавчих напрямів регламентації цього виду віртуального активу в Україні, виявити недоліки такого регулювання та окреслити його перспективи.

Сам термін «криптовалюта» пішов від англійського «cryptocurrency» і використовується для позначення віртуальних грошей, які не належать жодній з держав. У п. 1 ст. 1 Законопроекту «Про обіг криптовалюти в Україні» криптовалюта визначалась як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду), також зазначено, що державне управління в сфері обігу криптовалюти здійснюється Національним Банком України [2]. На сьогодні цей законопроект відкликано.

Одразу наголосимо на відсутності єдності думок вчених щодо погляду на правову природу криптовалюти, які варіюються від прирівняння криптовалюти до грошей або ж віднесення її до віртуального активу. Досліджуючи криптовалюту, В. Скрипник пропонує додати нею переліку відповідних об'єктів цивільного права, передбаченого статтею 177 Цивільного кодексу України та зазначає про необхідність визначення поняття «криптовалюта» та подальшого оподаткування операцій [3, с. 42]. Р. Стефанчук, говорить про криптовалюту як універсальний платіжний засіб [4, с. 42]. В. І. Михайловський, О. В. Костюк, на основі Директиви ЄС (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року, визначають криптовалюту як віртуальну валюту [5, с. 230]. Як особливу форму грошей та засобу платежу визначає криптовалюту В. М. Логойда [6, с. 156], а її характеристику як «нематеріального блага» піддає серйозній критиці. Слушною нам видається думка Л. Л. Нескородженої щодо можливості криптовалюти виступати об'єктом цивільного права, з огляду на

загальне правило приватного права «дозволено все, що не заборонено», однак вчена наголошує, що криптовалюта не може бути засобом платежу, бо є пряма заборона щодо цього в чинному законодавстві [7, с. 164]. З цим варто погодитись, адже якщо гроші є законним платіжним засобом, то криптовалюта відповідно до закону не є таким та не можуть бути предметом обміну на майно та послуги, а підвищена волатильність та відсутність стабільності, вкрай необхідної для платіжного засобу, вважаємо, повинно стати істотною причини невіднесення криптовалюти до платіжного засобу.

Відмітимо, що в літературі вказують три основні переваги криптовалюти, порівняно з іншими засобами обміну, які істотно впливають на правову природу такого об'єкту. Це анонімність (ідентифікація власників та фіксація факту їх зміни ґрунтуються на сучасних засобах криптографічного захисту, які неможливо «зламати» чи «обійти» сучасними технічними засобами), децентралізація (в процесі утворення нових одиниць криптовалют задіяні сили мільйонів учасників, об'єднаних в піринговій мережі, де немає центрального серверу, весь обсяг роботи з обліку та зберігання історії транзакцій розподіляється між усіма учасниками), захищеність (криптовалюти є кодом, що має декілька етапів шифрування, який фіксується, зберігається на електронному носії та приймається як засіб платежу тощо) [8, с. 157].

Для того щоб зрозуміти чи є криптовалюта електронними грошима звернемося до п. 14 ч.1 ст. 1 Закону України від 30 червня 2021 року № 1591-IX «Про платіжні послуги», де відзначається, що електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей. Згідно ст. 38 вказаного закону емісію електронних платіжних засобів має право здійснювати виключно емітент, авторизований для надання такої послуги. Виходячи з цього одразу випливають основні моменти, що відмежовують криптовалюту від електронних грошей, зокрема те, що криптовалюта не означає боргових зобов'язань її володільця, власника чи емітента (якого для криптовалюти не існує взагалі); в системі криптовалют відсутній єдиний емісійний центр чи центральний адміністратор; платежі в межах системи певної криптовалюти можуть здійснюватися абсолютно анонімно; можливий процес створення нових видів криптовалют або збільшення обсягів криптовалюти в межах однієї системи криптовалюти (процес майнінгу), без додаткової прив'язки до будь-яких зобов'язань за такою криптовалютою; електронні гроші мають обов'язкову прив'язку до певної національної валюти та емітента, тоді як криптовалюта не може бути прив'язана до жодної валюти світу. З огляду на зазначене, доходимо висновку, що криптовалюта не є електронними грошима. На нашу думку, не досить обґрунтовано відносити криптовалюту до особистих немайнових благ, так як останні в доктринальному розумінні характеризуються особистим характером, неможливістю існування такого блага у відриві від суб'єкта без його згоди, відсутністю майнового та економічного змісту [9, с. 134].

Станом на сьогодні, прийнято Закон України «Про віртуальні активи» (ще й не набрав чинності) [10], який встановлює визначення віртуального активу в ст. 1 вважаючи останнім нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. На наше бачення названий закон, допоможе створити сприятливі умови для розвитку криптовалюти, яка стане офіційною, сприятиме поповненню бюджету держави (з роботи обмінників та бірж криптовалют), підвищити інвестиційну привабливість Україні, що повинно надати країні більші ресурсні можливості щодо підняття економічного стану держави, надасть юридичний захист учасникам ринку, сприятиме стабільній роботі бізнесу. Як бачимо законодавець пропонує тлумачити криптоактиви як нематеріальне благо. Однак, аналіз главу 15 ЦК (нематеріальні блага) свідчить що криптовалюта суттєво відрізняється від тих нематеріальних благ, що там регламентуються.

Підсумовуючи відзначимо, що проблема цивільно-правового регулювання криптовалюти полягає у тому, що бачимо досить спірну правову природу криптовалюти, місце якій непросто віднайти себе закріплених на сьогодні в статті 177 об'єктів цивільних правовідносин. Очевидно, що криптовалюту не можна вважати платіжним засобом. Так само віднесення криптовалюти до нематеріальних благ нам видається не зовсім безспірний, зокрема й тому, що може бути оцінена в майновому еквіваленті, що йде врозріз з природою немайнових благ. Ми вважаємо, що віртуальні активи, куди відноситься і криптовалюта, повинні віднайти своє самостійне значення в Цивільному кодексі України поряд з уже закріпленими об'єктами цивільних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурдоносова М. А. Теоретико-правовий аналіз державного регулювання криптовалюти в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/1_2019.pdf#page=9 (дата звернення: 15.11.2023).

2. Про обіг криптовалюти в Україні : Законопроект. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 15.11.2023).

3. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. Цивільне право і процес. 2018. Т. 8/2018. С. 38-42.

4. Стефанчук Р. Інформаційні технології та право: quo vadis? Право України. 2018. С. 30-48.

5. Михайловський В. І., Костюк О. В. Визначення поняття «криптовалюти»: міжнародний досвід. науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Т. 2, № 1. С. 226-231.

6. Логойда В. М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія ПРАВО. Вип. 63. С. 152-157.

7. Нескороджена Л. Л. Криптовалюта: об'єкт цивільних прав чи засіб платежу? Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 16 листоп. 2017 р. С. 162–164.

8. Іванов А. М., Кривний В. Є., Старина С. К. Криптовалюта та цивільне право: проблеми правового регулювання. Літературно-науковий журнал. № 5/2022. С. 156-159.

9. Коробцова Н. В. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав. Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 132-135.

10. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. №2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 15.11.2023).

Максим Суховерський
Студент IV курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м.Чернівці, Україна)
Наук.керівник: Олег Орловський
к.ю.н., доцент кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
o.orlovskyy@chnu.edu.ua

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пенсійне забезпечення можна вважати головним та найважливішим елементом системи соціального захисту населення в будь-якій розвиненій державі. Особливого значення вищевказаний елемент відіграє в Україні сьогодні, адже в нашій державі пенсіонери складають одну з найчисельніших груп населення. Згідно із частиною 1 статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та системи недержавного пенсійного забезпечення [1]. Законодавець визначив, які відносини та між яким суб'єктами потрібно відносити до третього рівня системи пенсійного забезпечення. Так, відповідно до частини 1 статті 2 Закону України «Про недержавне державне пенсійне страхування»: «система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат» [2].

Недержавні пенсійні фонди у багатьох розвинених країнах Європи довели необхідність і високу ефективність здійснення додаткового пенсійного забезпечення на приватній основі. На жаль, в Україні недержавні пенсійні фонди так і не набули популярності, що зумовлено неефективним адміністративно-правовим регулюванням з боку держави. Це пояснюється застарілим законодавством, недосконалістю системи недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі, органів державного нагляду і контролю. Враховуючи курс нашої держави до євроінтеграції виникає гостра потреба в порівнянні систем недержавного пенсійного забезпечення європейських країн, а також виділення їх особливостей, які можна було б імплементувати до вітчизняного законодавства.

Загалом накопичувальна пенсійна система європейських держав припускає функціювання державних, корпоративних і приватних накопичувальних пенсійних програм, за допомогою яких формується майбутня пенсія. Принципова особливість накопичувальної пенсії у тому, що вона є особистою власністю пенсіонера. Пільги в накопичувальних системах, як правило, відсутні, а пенсійні виплати повинні бути профінансовані роботодавцем, робітником або державою [3, 201]. Тобто третій рівень солідарної пенсійної системи (приватне забезпечення старості) здійснюється самим працівником шляхом формування своєї майбутньої пенсії. Потенційні пенсіонери укладають з недержавними пенсійними фондами договори, орієнтовані

на отримання додаткової пенсії в старості за рахунок накопичених сум. Приватна система пенсійного страхування включає страхові компанії, кредитні організації і банки. В свою чергу працівники – учасники програм приватного страхування мають можливість прийняти участь в програмах, що направлені на інвестування пенсійних накопичень плати.

До переваг накопичувальної системи можемо віднести: розвиток фінансового ринку, внаслідок того, що пенсійні кошти інвестуються насамперед в цінні папери, а також у приватизацію індивідуальних особових рахунків застрахованими особами, так як пенсійні накопичення не беруть участі в розподільчій системі та є приватною власністю особи похилого віку [4, 31]. Наприклад, пенсійна система Великобританії заохочує практику відкладання людьми в активному віці коштів на підтримку себе в старості. Особливістю недержавного пенсійного забезпечення в Великій Британії є стимулювання державою роботодавців, при створенні нею корпоративних пенсійних схем шляхом надання податкових пільг [5, 102]. Державні пенсії дозволяють працівнику отримувати в старості до 70% від своєї останньої заробітної плати. Пенсіонер, який отримує таку виплату, втрачає право на державну пенсію другого рівня. У Великобританії корпоративні пенсійні плани досить поширені і охоплюють близько половини працюючих.

Скандинавська модель соціального захисту, або приватно-корпоративна – характерна для Швеції, Данії, Фінляндії. Накопичувальна система почала працювати в XXI ст., ставка внеску до неї становила 2,5% від базової. Працівник, що відраховував кошти до накопичувальної системи, може нею самостійно розпоряджатися. Преміальна частина з'являється на рахунку працівника миттєво. І на ній можна заробляти додаткові кошти. Можна вкладати в різні пенсійні фонди – як на біржі цінних паперів [5, 103].

У Шведському агентстві соціального страхування утворено посаду генерального представника соціального страхування, якого призначає уряд держави. У колі його повноважень − взаємодія з різними недержавними пенсійними фондами та контроль за їхньою поточною діяльністю. Шведське агентство соціального страхування організоване так, що кожен із його відділів відповідає за окремі види пенсійного та соціального забезпечення, визначені Соціальним кодексом. Тобто законодавець виділив відповідальну посадову особу, що забезпечує унеможливлення зловживань своїми правами зі сторони недержавних суб'єктів господарювання щодо громадян держави.

Щодо форм контролю, хотіли б також виділити успішну, на нашу думку, модель, яка діє у Франції. Органом, який здійснює керівництво пенсійним фондом і представляє його у відносинах з третіми сторонами, є Національний фонд страхування на випадок старості (Caisse Nationale d'Assurance Vieillesse; CNAV), створений у 1945 році для управління пенсійними накопиченнями членів фонду й оплати їхньої базової пенсії. Із розвитком законодавства про права на інформацію виникає потреба в постійному інформуванні членів CNAV щодо стану їхніх пенсійних рахунків (починаючи з 35-річного віку) шляхом надсилання інформаційних документів [6, 27]. Стосовно недержавних пенсійних фондів у Франції, то такими фондами керує рада директорів. Вона формує політику відповідного фонду, визначає цілі його діяльності й забезпечує збереження фінансового балансу. Рада директорів може складатися пропорційно з представників сектору державного соціального страхування, роботодавців та працівників у разі пенсійного страхування або страхування за накопичувальною системою для керівників (AGIRC). Якщо йдеться про індивідуальні пенсійні програми або інші види накопичувальних пенсійних програм для певної категорії зайнятих осіб, то у складі ради директорів можуть бути представники вільних професій, самозайняті особи або фермери. Регіональні фонди перебувають під наглядом Національного фонду і здійснюють заходи, визначені законом або радою директорів [6, 28]. Отже, у Франції існує корпоративна та державна системи контролю за діяльністю недержавних пенсійних фондів.

Таким чином, для вирішення нагальних проблем і водночас подолання недоліків сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні важливо провести реформу у сфері недержавного пенсійного забезпечення, взявши за основу комбіновану модель таких досліджуваних європейських держав, як Великої Британії, Швеції та Франції. Основними засадами такої моделі повинні стати простота, мобільність, достатність, надійність та прозорість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 09.07.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text (дата звернення: 27.10.2023 р.).

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text (дата звернення: 27.10.2023 р.).

3. Ніколіна І. Державне управління системою пенсійного забезпечення в контексті сталого розвитку: закордонний досвід // Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 14-16 вересн. 2021 р. Вінниця, 2021. Ч. 1. С. 199-213.

4. Кондрат Л. Г. Характеристика недержавного пенсійного забезпечення як вид фінансової послуги: сучасний стан // Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 28 січня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С.30-33

5. Гбур З. В. Зародження інституту пенсійного забезпечення в Україні та європейських державах. Держава та регіон: Актуальні проблеми у сфері публічного управління. № 1 (79). 2023. С. 100-105.

6. Іщук А. М. Зародження інституту пенсійного забезпечення в Україні та європейських державах. International scientific conference «Modern strategies of sustainable development of the state and society in the context of global challenges» : conference proceedings (December 28-29, 2021. Wloclawek, Republic of Poland). Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2021. 88 pages. С. 26-30.

Максим Тирша
Студент IV курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
наук. керівник: А. Бурка
докторка філософії, доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
a.burka@chnu.edu.ua
ORCHID https://orcid.org/0000-0001-8038-2958

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Одним з ключових етапів розвитку України як соціальної держави, яка піклується про своє населення, та дбає про його благополуччя є – цифровізація соціальної сфери. Ця тема набуває все більшої актуальності в контексті розвитку сучасного світу, оскільки технології стають основною складовою нашого повсякденного життя. Саме діджиталізація та цифровізація можуть дати людині такі важливі речі як якість, швидкість та можливість обслуговування незалежно від місця проживання, а доступність, прозорість соціального забезпечення та соціальної сфери в цілому – мають стати пріоритетними напрямками розвитку.

Як ніколи гостро питання цифровізації соціальних послуг постало після початку пандемії COVID-19 та війни, – збільшення кількості людей, що зазнали соціальних ризиків у геометричній прогресії, зруйнована інфраструктура, обмежені можливості щодо пересування, зруйноване майно, відсутність засобів до існування тощо.

Основою для цифрової трансформації соціальної підтримки в Україні стала Єдина інформаційна система соціальної сфери (далі ЄІССС), яка наразі об'єднує 40 реєстрів і 16 підсистем. ЄІССС – це комплексна система, призначена для автоматизації всіх напрямків соціальної підтримки всіма інституціями соціальної сфери в межах єдиного інформаційного середовища та технологічної платформи. Основою ЄІССС є Єдиний соціальний реєстр (ЄСР), в якому сконцентрована інформація про кожного, хто має право, отримує чи колись отримував будь-який вид державної соціальної підтримки [1].

З метою розвитку політики цифровізації, у вересні 2019 року, в Україні був створений профільний орган – «Міністерство цифрової трансформації України». Одним з перших кроків нового міністерства, стало розроблення електронного сервісу «Дія». Основною метою цієї платформи, було перетворення України на справжню цифрову державу, шляхом створення єдиного порталу, де можна отримати всі послуги швидко, зручно та якісно.

Станом на сьогодні на платформі Дія можна оформити: отримання державної допомоги при народженні дитини; довідку про доходи пенсіонера; подати запит на призначення пенсії за віком або інших видів пенсій, на перерахунок пенсії за віком або інших видів пенсій; отримати довідки за формами ОК-5 та ОК-7, витяг з реєстру застрахованих осіб; подати заяву на отримання субсидії на сплату послуг за ЖКГ; подати заяву про припинення реєстрації безробітного; подати заяву про пошкодження або знищення своєї нерухомості внаслідок військової агресії Російської Федерації; отримати компенсацію за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО); подати заяву про грошову допомогу на утримання дитини (для одиноких матерів, батьків, що не перебувають у шлюбі, та одиноких

усиновлювачів, якщо в документі про народження дитини відсутній запис про батька чи матір); подати заяву на допомогу при усиновленні дитини; подати заяву на скасування статусу ВПО; подати заяву на отримання допомоги особою, яка доглядає за хворою дитиною; подати заяву на отримання допомоги, якщо людина є особою з інвалідністю з дитинства та дитиною з інвалідністю [2].

Внаслідок реформи системи соціальних послуг в Україні розпочав функціонування в складі ЄІССС Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, який об'єднує державних і приватних надавачів на одній платформі. У 2022 році також було створено платформу єДопомога – цифрова платформа, де держава, гуманітарні організації та волонтери з усього світу об'єднуються, щоб допомогти тим, хто потребує [3]; підключено управління соцзахисту у всіх регіонах України до ЄІССС; укладено договір з Всесвітньою продовольчою програмою ООН, за яким передбачається фінансування з боку ВПП ООН модернізації ЄІССС.

У червні 2023 року Міністерством соціальної політики України було запущено експериментальний проєкт для дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, – «Монетизація дитячого оздоровлення за принципом «гроші ходять за дитиною». У межах проєкту запроваджено новий механізм надання послуги з оздоровлення та відпочинку дітей з інвалідністю та дітей із багатодітних сімей. Кошти на придбання путівок будуть виплачувати батькам напряму [4].

Також реалізація стратегії цифрової трансформації соціальної сфери передбачає запуск нового сайту Міністерства соціальної політики, системи дистанційного інформування, системи кейс-менеджменту, нових систем для розв'язання проблем осіб з інвалідністю, банку даних про дітей сиріт тощо [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що пандемія, війна – стали неабиякими викликами для соціальної сфери, але з іншої сторони – і поштовхом до стрімкого розвитку, розпочатих раніше процесів цифровізації процесу надання соціальних послуг. Проте робота по реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери далека від завершення та потребує ще багато зусиль, часових та фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдина інформаційна система соціальної сфери активно впроваджується по всій Україні. Міністерство соціальної політики України : веб-сайт. https://www.msp.gov.ua/news/23063.html (дата звернення: 12.11.2023).

2. Єдинний портал державних послуг Дія : веб-сайт. URL: https://diia.gov.ua/ (дата звернення: 13.11.2023).

3. єДопомога. Гуманітарна платформа, що дає можливість допомоги українцям постраждалим від російської агресії : веб-сайт. URL: https://edopomoga.gov.ua/ (дата звернення: 14.11.2023).

4. Цифрові іновації: Розвиток соціальної сфери у 2023 році : веб-сайт. URL: https://blog.liga.net/user/kkoshelenko/article/50979 (дата звернення: 10.11.2023).

5. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1353-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 10.11.2023).

Артем Тифанюк
здобувач вищої освіти юридичного факультету,
студент V курсу.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
Науковий керівник: Олег Орловський
кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
o.orlovskyy@chnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ

В Україні достатньо розвинута законодавча база щодо соціально- правового захисту біженців, що надає змогу біженцям пристосуватися до життя на території України. Зокрема, Правовий статус біженців в Україні визначається Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та міжнародно-правовими документами, найважливішими з яких є Конвенція ООН про статус біженців 1951 р. та Протокол щодо статусу біженців 1967 р., які були ратифіковані Україною 10 січня 2002 р.

Прийняття Конституції України стало важливим етапом у розвитку системи захисту прав біженців в Україні. Особливе значення у цьому контексті мають положення, що гарантують іноземцям і особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а отже і біженцям, рівність прав, свобод і обов'язків із громадянами України (ст. 26), свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33), забороняють будь-яке обмеження прав за ознаками раси, кольору шкіри, релігійної належності, за мовними або іншими ознаками (ст. 24), спрямовані на захист сім'ї, прав дитини (ст. 52), а також передбачають можливість надання іноземцям та особам без громадянства притулку в Україні (ст. 26) [1].

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні дійшло висновку про те, що Конституція України відкриває широке правове поле для мігрантів, зокрема біженців і шукачів притулку. Відповідні конституційні норми є демократичними, відповідають рекомендаціям ООН, Ради Європи, ОБСЄ та інших міжнародних організацій у цій сфері. У тісній співпраці з нашими, міжнародними партнерами, включаючи Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародну організацію з міграції (МОМ) та Агентство Європейського Союзу з питань основних прав (FRA), а також громадянським суспільством, ми продовжуємо привертати увагу до захисту прав людини тих, хто у вразливих ситуаціях і необхідності забезпечити їм захист, зокрема для дітей без супроводу та розлучених дітей, а також для можливих жертв насильства, експлуатації та торгівлі людьми. У цьому контексті Рада Європи та FRA незабаром опублікують спільну ноту, присвячену фундаментальним правам біженців, шукачів притулку та дітей-мігрантів на європейських кордонах. Договірні Держави зобов'язуються співпрацювати з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців чи будь-яким іншим органом Об'єднаних Націй, на який може перейти виконання його функцій, і, зокрема, сприятимуть виконанню ним обов'язків щодо нагляду за застосуванням положень цієї Конвенції [2].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі,

що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що в свою чергу, потребує ще більшої уваги до соціально-правового аспекту захисту біженців в Україні [3].

Біженці мають право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, та користування житлом, наданим у місці проживання. Юридичним документом, що підтверджує надання статусу біженця, є посвідчення біженця, яке видається іноземцеві чи особі без громадянства, які досягли 16-річпого віку на підставі відповідного рішення Державного комітету України у справах національностей та міграції. Іноземці та особи без громадянства можуть в'їжджати в Україну за дійсними паспортними документами. При цьому іноземці та особи без громадянства повинні одержати у встановленому порядку в'їзну візу, якщо інше не передбачено законодавством України та міжнародними договорами України.

Згідно з Тимчасовим положенням про умови й порядок оформлення іноземним громадянам дозволів на працевлаштування в Україні, біженці були віднесені до тих категорій іноземців, яким не потрібно мати дозвіл центру зайнятості для влаштування на роботу. Важливим є питання тимчасового захисту біженців та відповідно правовий статус таких осіб. Особи, яким надано тимчасовий захист, є іноземцями чи особами без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах на період дії обставин, за наявності яких було надано тимчасовий захист.

Особи, яким надано тимчасовий захист, мають право на: безоплатне проживання у придатних для тимчасового перебування місцях. Вимоги до місць тимчасового перебування осіб, яким надано тимчасовий захист, встановлюються Кабінетом Міністрів України. Перелік місць для тимчасового перебування осіб, яким надано тимчасовий захист, та порядок утримання таких місць визначаються Кабінетом Міністрів України з урахуванням пропозицій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення достатнім харчуванням, ліками, одягом з урахуванням спеціальних потреб дітей, у тому числі новонароджених, осіб із захворюваннями, осіб похилого віку, отримання роботи в Україні на строк, на який надано тимчасовий захист, отримання грошової допомоги, якщо в них немає інших доходів в Україні, свободу пересування територією України на тих самих умовах, що визначаються законами України для іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, безоплатну невідкладну медичну допомогу в державних закладах охорони здоров'я, добровільне повернення в країну походження, подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, отримання інформації про свої права та обов'язки рідною або зрозумілою їм мовою, користування іншими правами, які їм гарантуються відповідно до міжнародних договорів, законів та інших нормативно-правових актів України.

Неповнолітня особа, яка отримала тимчасовий захист, має право на виховання та навчання в державних та комунальних дошкільних, загальноосвітніх та професійних навчальних закладах у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти [4].

Приєднання України до Конвенції ООН про біженців буде офіційним кроком з продовження ряду заходів нашої держави щодо дотримання прав людини, демонстрацією того, що Україна визнає і поважає принципи міжнародного права, буде сприяти мобілізації міжнародної підтримки України.

Таким чином можна зробити наступні висновки: враховуючи статус України як кандидата в держави-члени Європейського Союзу, Україна має ефективно впроваджувати правила, стандарти та політику, які складають право ЄС (acquis), в тому числі у сфері надання захисту. Ситуація з відсутністю доступу до міжнародного захисту в Україні порушує статтю 41

Хартії ЄС про основні права 2000 року, яка надає право кожній особі бути вислуханою до того, як будуть вжиті будь-які індивідуальні заходи, які могли б вплинути на неї. Відповідно до статті 4 Кваліфікаційної директиви заяви на міжнародний захист слід завжди розглядати, а рішення приймати індивідуально, об'єктивно та неупереджено. Органи державної влади України мають невідступно дотримуватися взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами у сфері прав людини, включаючи Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року, Конвенцію про статус біженців 1951 року та Протокол до неї року 1966. Підкреслюємо, що відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [5].

Враховуючи євроінтеграційні процеси та здобуття Україною статуса кандидата в держави-члени Європейського Союзу, з огляду на необхідність збереження принципів та цінностей громадянського суспільства в Україні, органи влади України, мають ефективно впроваджувати правила, стандарти та політики, які складають право ЄС (acquis) у сфері надання міжнародного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Основний закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 30.10.2023 р.).

2. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011/conv#o184

3. Указ президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 від 24.02.2022р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 30.10.2023 р.).

4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 9 липня 2011 року 3671-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17/ed20230803#Text (дата звернення: 30.10.2023 р.).

5. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 30.10.2023 р)

Аліна Трубчанінова
Студентка V курсу.
Факультет юстиції.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
наук. керівник: К. Єфремова
к.ю.н., доцент кафедри права Європейського союзу.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
k.v.yefremova@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-1917-9691

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ СИСТЕМ ОПОДАТКУВАННЯ УЧАСНИКАМ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

З інтеграцією інтернет-технологій у сучасну цивілізацію спостерігається зростання глобалізації, знищення віртуальних кордонів між країнами та поступова формування світової податкової системи. Оподаткування міжнародних фінансових операцій у мережі та загальне оподаткування інтернет-торгівлі стали актуальними темами на глобальних економічних форумах останнім часом. Уряди впливових країн розглядають індустрію інформаційних технологій (IT) як важливий джерело доходу для державного бюджету.

Таким чином, електронна комерція, особливо в онлайн-торгівлі, є привабливою галуззю з багатьма перевагами, такими як зручність розрахунків за товари за допомогою електронних платіжних систем в Інтернеті. Однак цифровий рух коштів є важким для відстеження, і виникають проблеми з контролем за оподаткуванням. Поки що, електронна комерція залишається маловивченою галуззю економіки, де немає єдиного підходу до визначення її сутності, не проведено достатньо досліджень щодо факторів, що впливають на зміну обсягів та надходжень від оподаткування [1].

Електронна комерція є новим видом господарської діяльності, що базується на використанні Інтернету як основного середовища. Електронна комерція визначається як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час укладення угод щодо купівлі, продажу, зміни або припинення правових відносин та обов'язків, і вони здійснюються на відстані за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Це призводить до виникнення різних майнових прав та обов'язків між учасниками цих відносин.

Електронна комерція грає значущу роль у галузі оподаткування, і це вимагає чіткого визначення об'єктів та суб'єктів оподаткування. Зокрема, об'єктом оподаткування є дохід, отриманий юридичною чи фізичною особою внаслідок продажу товарів (робіт, послуг) з використанням інформаційно-комунікаційних систем. Суб'єктами оподаткування є суб'єкти господарювання, які отримують дохід від своєї діяльності в Інтернеті, а також споживачі та державні органи. Розуміння цих понять і визначення їх ролі в оподаткуванні електронної комерції є важливим кроком для розв'язання проблем цієї галузі у сучасному світі.

Щодо оподаткування суб'єктів електронної комерції, слід зазначити, що це проводиться відповідно до загальних принципів нарахування і сплати податків. Суб'єкти електронної комерції можуть обирати між загальною системою оподаткування і спрощеною системою для обліку і звітності.

Проте доцільним є впровадження спеціального податкового режиму для суб'єктів електронної комерції. В майбутньому доцільно було б включити ще одну групу платників у єдиний податок – суб'єкти електронної комерції. Ця група могла б включати фізичних осіб-підприємців, які не користуються послугами найманих працівників або мають необмежену кількість працівників у трудових відносинах, а також юридичних осіб-суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми, в яких частка цифрових товарів (робіт, послуг) у загальному обсязі операцій за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75% [3, с. 277].

Важливо зазначити, що процедури оподаткування електронної інтернет-комерції потребують підвищеної уваги з боку державних контролюючих органів, оскільки значна кількість інтернет-магазинів реєструється на іноземних хостингах, зокрема в країнах з лояльним режимом оподаткування. Проте окремі інтернет-магазини, які присутні в інтернеті, не здійснюють господарської діяльності, що у свою чергу ускладнює збір достовірних даних контролюючим органам стосовно кількості суб'єктів господарювання та їх реєстрації [2].

Таким чином, основні проблеми, пов'язані з оподаткуванням електронної комерції в Україні, можна поділити на три основні категорії: недосконаліть нормативно-правового базису та контрольних процедур, недостатній рівень довіри громадян до здійснення покупок (продажу) товарів (робіт, послуг) в інтернеті та недостатнє стимулювання розвитку інформатизації.

Вирішення цих проблем сприятиме розвитку електронної комерції, збільшенню кількості інтернет-магазинів в Україні, зростанню обсягів операцій у цій галузі та обсягів продажу товарів через мережу Інтернет, а також збільшенню кількості платників податків і податкових надходжень від електронної комерції. За умов інноваційних контрольно-моніторингових заходів також можливе зменшення обсягів ухилення від сплати податків за проведеними операціями.

Таким чином, слід зазначити, що для боротьби з шахрайством у сфері електронної комерції важливо впроваджувати світову практику створення так званої «єдиної точки контакту» і вимагати розміщення на веб-сайтах суб'єктів електронної комерції веб-лічильника та розпізнавального знаку. Це сприятиме фіскальним органам у проведенні обміну інформацією щодо суб'єктів електронної комерції і надаватиме достовірну інформацію про їхню діяльність.

Сфера електронної комерції стала важливим сегментом сучасного глобального ринку, який постійно зростає і змінюється. Учасники цієї галузі стикаються з різними аспектами оподаткування, які вимагають уважної уваги та вибору належної системи оподаткування.

Учасники електронної комерції мають можливість вибору різних податкових систем в залежності від їхнього статусу та географічного розташування. Основні системи включають оподаткування прибутку, ПДВ (податок на додану вартість), акцизний податок та інші. Кожна з цих систем має свої особливості та вимоги.

Вибір системи оподаткування може суттєво вплинути на бізнес учасника електронної комерції. Наприклад, оподаткування прибутку може створити додаткові фінансові обтяження для підприємства, тоді як ПДВ може залежати від різних факторів, включаючи місце реалізації товарів та послуг. Вибір правильної системи може допомогти зменшити податковий тиск і забезпечити більшу конкурентоспроможність.

Учасники електронної комерції часто мають справу з міжнародними операціями, що робить важливим вивчення міжнародних податкових аспектів. Для уникнення подвійного оподаткування та відповідної оптимізації податкових зобов'язань, учасники електронної комерції повинні бути ознайомлені з міжнародними угодами та стандартами оподаткування [4, с. 282].

Вибір системи оподаткування для учасників електронної комерції – це важливий аспект їхньої діяльності, який вимагає ретельного аналізу та планування. Різні системи мають свої

особливості та можуть впливати на бізнес різними способами. Для досягнення успіху в цій галузі необхідно враховувати податкові аспекти та міжнародні оподаткування, що сприятиме ефективному управлінню фінансами та збільшить конкурентоспроможність у глобальному ринку електронної комерції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII. Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19

2. Інтернет проти глобального оподаткування. URL: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1365244-internet-proti-globalnogo-opodatkuvannya

3. Тертичний Я. С. Сутність та природа електронної комерції. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2018. № 3, том 2. С. 277-284. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_3_2/jrn/pdf/55.pdf

4. Товкун Л.В, Федоровська М.А. Актуальні питання правового регулювання електронної комерції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 9. С. 282-286. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/71.pdf

Шарко А. М.
Студентка 4 курсу.
Юридичний факультет.
Національний авіаційний університет
Наук.керівник: Белуга Ю.М.
старший викладач кафедри
цивільного права і процесу
(м. Київ, Україна)

ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Забезпечення та захист прав і свобод людини – головний обов'язок держави. «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [1]. Військові конфлікти і воєнний стан, незважаючи на всі спроби їх запобігання, лише рідко обмежуються територіальними межами та бойовими силами. Однією з найвразливіших жертв таких конфліктів залишаються найнезахищеніші члени суспільства – діти. Умови військових дій порушують їхні права, психологічно та фізично травмують, залишаючи надовго відбитий слід на їхньому фізичному і моральному стані.

На жаль, починаючи з 2014 діти нашої держави стали не лише свідками війни, руйнувань, смертей, вони отримали тяжкі як психологічні, так і фізичні травми. «Дітей втягнуто до участі в бойових діях, частина зазнала фізичного та сексуального насильства, наявні факти примусового переміщення та депортації до Російської Федерації» [2]. Діти України понесли тяжкі втрати і негаразди під час цього конфлікту. Захист їхніх прав та забезпечення їхньої добробуту стали найважливішими завданнями для уряду, громадських організацій і міжнародних установ. У наш час, ця проблема стала особливо актуальною та наголошує на необхідності регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

«Формування універсальних правових норм щодо захисту дітей пов'язане зі здійсненням ООН з першого року її існування широкомасштабних заходів для створення юридичних основ захисту прав і свобод людини» [3]. Один з основних засадничих принципів, на яких ґрунтується регулювання захисту прав дітей в конфліктних обставинах, це Конвенція ООН про права дитини. Ця міжнародна конвенція визначає права дітей на життя, гідність, захист від насильства, освіту, інклюзивність, доступ до медичної допомоги та багато інших аспектів. Україна є підписником та ратифікантом цієї конвенції, тому їй необхідно дотримуватися її норм навіть в умовах воєнного стану.

Офіційно ж права дитини закріплено у 1959 році Декларацією прав дитини. У 1974 році прийнято Декларацію про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів. У листопаді 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Конвенцію про права дитини (проєкт готувався упродовж 10 років), до якої у 2000 році підготовлено Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах. Відповідно до статей 38-39 Конвенції про права дитини «… держави-учасниці повинні поважати норми міжнародного гуманітарного права, що мають відношення до дітей, та вживати всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню й соціальної інтеграції дитини, яка є жертвою збройних конфліктів» [4].

Український уряд і громадські організації активно займаються питанням захисту прав дітей під час військового конфлікту. Були прийняті заходи та програми для забезпечення освіти, психологічної підтримки та реабілітації дітей-постраждалих від війни. Громадські організації та міжнародні установи надають допомогу і ресурси для підтримки цих ініціатив.

Щодо національного законодавства, то в Україні було прийнято низку нормативних актів із цієї проблематики, зокрема такі Закони: «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Ці нормативні акти є наочним прикладом того, що держава відповідальна за кожну дитину, яка з уваги на життєві обставини була змушена залишити батьківщину, і зобов'язана захищати їхні права й інтереси навіть на території інших країн.

Крім того, з 1 серпня 2022 року працює єдина інформаційна платформа «Діти війни», на якій зібрана і щоденно оновлюється вся інформація, вся статистика щодо постраждалих під час воєнних дій в Україні дітей. На думку Дар'ї Герасимчук: «Саме ця платформа є основним джерелом інформації для громадян, які допомогають таким дітям, для журналістів та для правоохоронних органів» [5].

Отже, захист прав дітей в умовах війни в Україні залишається важливим завданням для всієї нації. Необхідно продовжувати спільні зусилля уряду, громадськості, міжнародних організацій і добровольців для забезпечення безпеки, освіти та підтримки для дітей, які постраждали внаслідок війни. Лише таким чином ми зможемо забезпечити їхнє майбутнє та сприяти будівництву сильної та гідної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання / О. А. Біда, А. Б. Блага, А. П. Бущенко, О. А. Мартиненко, П. І. Пархоменко, М. Г. Статкевич, С. В. Тарабанова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 82 с.

3. Міжнародне право: навч. посібник /за заг. ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 335 с. URL: http://www.twirpx.com/file/862113

4. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

5. Про порушення та захист прав дітей під час війни – коментує радниця-уповноважена Президента України Дар'я Герасимчук.URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98849.

Олександр Шевчук
студент ІІІ курсу.
Юридичний факультет.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
науков. керівник: Н. Процьків
к.юн., доц. кафедри приватного права.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
n.protskiv@chnu.edu.ua

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі становлення людства можна помітити сталу тенденцію з послідовними та динамічними змінами, які пов'язані зі значним розвитком інформаційних технологій, комп'ютерними інноваціями, що спрямовані на покращення життя людини, оптимізацію її діяльності та роботи. Масштаби та прояви цифровізаційного прогресу дедалі частіше детермінують потребу здійснити правове врегулювання на законодавчому рівні держав відповідних технологій, одним із предметів регулювання яких поставатиме штучний інтелект (далі – ШІ).

Питання правового регулювання ШІ наразі залишається відкритим до обговорення не лише в межах правового поля України, а також на рівні Європейського Союзу. У Резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії з норм цивільного права щодо робототехніки порушено не тільки тему робототехніки, але й ШІ, зокрема, у вступній частині коментованої Резолюції підкреслено, що існує потреба у створенні загальновизнаного визначення робота та ШІ, яке було б гнучким і не перешкоджало інноваціям [1]. Підкреслимо, що загальні положення Резолюції Європейського парламенту визначають робота та ШІ як специфічний суб'єкт права – «електронна особа», у свою чергу, такий підхід зумовлює нагальну потребу у проведенні диференційного аналізу для розмежування цієї категорії з іншими в законодавчій площині.

У цивілістичній доктрині України помітна суттєва поляризація думок вчених-правників з приводу визначення того, чи є ШІ суб'єктом цивільних правовідносин або об'єктом цивільно-правового регулювання. На думку М. О. Стефанчука, поняття «електронна особа» може бути застосоване винятково до роботів із певними характеристиками, зумовленими наділенням їх штучним суперінтелектом, які свідчитимуть про їхню здатність самостійно діяти в рамках суспільних правовідносин, а отже, бути носіями специфічних прав і обов'язків. У цьому проявляється першочергова важливість диференційованого підходу до визначення питання про те: а) чи може той чи інший робот бути суб'єктом правовідносин; б) чи за своїми характеристиками він охоплюється поняттям «об'єкт цивільних правовідносин» [2, с. 6]. Фактично, виходячи із вищенаведеного, автор не відкидає можливості наділення робота статусом суб'єкта цивільних правовідносин за умови наявності в нього суперінтелекту, у разі відсутності відповідного виду ШІ, з позиції М. О. Стефанчука, такий робот варто розглядати крізь призму об'єкта цивільно-правового регулювання. До слова, О. А. Баранов визначає категорію «штучний суперінтелект» як сукупність комп'ютерних програм, що імітують повну множину когнітивних функцій людини, додаючи свідомість, суб'єктивні переживання,

почуття гідності, поваги, краси тощо, які значно перевищують людські інтелектуальні показники для досягнення самостійно визначених цілей за самостійно визначеними критеріями та параметрами [3]. З нашої точки зору, ШІ слід розглядати як категорію «об'єкт цивільних правовідносин», водночас закріплення за ШІ розуміння сприйняття його як суб'єкта може породити правові розбіжності, невизначеність в цілому у здійсненні правового регулювання. Як слушно вказує О. В. Кохановська, сприйняття юридичною спільнотою і суспільством концепції штучного інтелекту як суб'єкта права може нести неконтрольовані, непередбачувані за своїми наслідками результати, вказуючи на потребу адекватного регулювання відносин у цій сфері, наголошуючи також на тому, що пошук юристів-теоретиків і практиків, дискусії на цю тему мають відбуватися постійно, з урахуванням швидкості технічного та інформаційного прогресу [4].

На користь аргументації сутності ШІ як об'єкта можна вказати також, що ШІ – це продукт та результат діяльності людини, цивільно-правову відповідальність за наслідки якого повинні нести, власне, як виробники, оператори відповідного програмного забезпечення, так користувачі або споживачі ШІ, разом із тим, не вирішеним питанням залишається визначення співвідношення відповідальності обох сторін, а також підстав для їх притягнення до цивільно-правової відповідальності. Програмне забезпечення у вигляді застосунків, доступних онлайн-платформ, які функціонують на основі ШІ, якщо вони були придбані в визначений законний спосіб за кошти в мережі Інтернет, є річчю, з якою пов'язані всі ключові правомочності власності, а саме володіння, користування, розпорядження таким майном. Також доводами можуть слугувати те, що здійснення правового регулювання ШІ в України парадигмально охоплює ІТ-право, споживче право, що виникає між виробниками, операторами та користувачами, споживачами програмного забезпечення на основі ШІ, та інститут права інтелектуальної власності.

Поступові кроки українського законодавця в рамках диджиталізаційних процесів навколо ШІ помітні. Наприклад, у п. 6 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон), вказуючи на сферу дії Закону, законодавець оперує поняттям «неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, зазначених у статті 33 цього Закону» [5]. Положення ст. 33 Закону передбачають право особливого роду (sui generis) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, водночас таким об'єктом вважається об'єкт відмінний від вже наявних та схожих, що був створений за допомогою та в результаті функціонування певних програм без участі людини. Згідно із абз. 2 ч. 1 ст. 33 Закону, твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою [5]. За приписами коментованої статті Закону, суб'єктами права sui generis можуть виступати особи, які належні майнові права або ліцензійне підтвердження щодо програмного забезпечення, автори програми та їх спадкоємці тощо. Законодавством надається право sui generis на такі об'єкти строком на 25 років, що діє з моменту створення, це дозволяє вказати на специфічну відмінність із авторськими правами на твори фізичних осіб, що тривають все життя такого автора та 70 років після його смерті. Примітним є також крок законодавця, що Закон гарантує правовий захист прав на використання творів, згенерованих на основі ШІ, використовуючи інструмент – дозволу від правовласників з метою їх подальшого розповсюдження. Однак, на наш погляд, потрібним заходом залишається надання правової визначення в найближчій перспективі питанню про те, хто нестиме цивільно-правову відповідальність за завдану шкоду ШІ, що можливо шляхом законодавчих змін з приводу внесення змін до Цивільного кодексу України (в розрізі позиції про порівняння шкоди завданої ШІ шкоди з ч. 2 ст. 1187 Цивільного кодексу України), Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Використання ШІ повинне ґрунтуватися на декількох засадничих ідеях, сформованих у XX столітті А. Азімовим, відомим дослідником генезису ШІ, який запропонував ключові постулати з етики використання ШІ, зокрема:

- робот не може спричинити шкоди людині, або своєю бездіяльністю допустити завдання шкоди людині;
- робот повинен виконувати команди людини, якщо вони не суперечать першому закону;
- робот повинен піклуватися про свою безпеку, але лише у разі, коли це не суперечить першим двом законом;
- робот не має права на спричинення шкоди людству [6].

У підсумку, наголосимо, що Україна як держава, що обрала вектор до цифрових трансформацій має значний потенціал та перспективи подальшого розвитку сучасних інформаційних технологій, проте належний правовий супровід цього питання – критично необхідна умова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (дата звернення: 12.11.2023).

2. Стефанчук М. О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості їх здійснення: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03 Київ, 2020. 43 с. (URL: https://stefanchuk.com/wp-content/uploads/2022/12/Stefanchuk-M-aref-doctor.pdf).

3. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. Юридична Україна. 2018. № 5-6. С. 75-95.

4. Кохановська О. В. Цивільно-правова відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за умов подальшого розвитку автономних роботів і штучного інтелекту. Модернізація цивільно-правової відповідальності. *Матвєєвські цивілістичні читання*. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. / відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. С. 94-98.

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 196.

6. Каткова Т.Г. Правосуб'єктність роботів: Вигадка чи реальність? Право і суспільство. *Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики*. 2017. Вип. 3, ч.2. С.8-9.

Далі буде…

Наукове видання

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИВАТНОПРАВОВІ І ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

24 листопада 2023 року
м. Чернівці

Комп'ютерна верстка Осадчук Т. В.
Технічна редакторка Віщак Ю. С.

Контакти:
Кафедра приватного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Адреса: 58000, м. Чернівці, вул. Університетська, 19
Тел. +38 (0372) 58-47-58
Електронна адреса: privatelawdep@chnu.edu.ua

Підписано до друку 15.12.2023. Формат 60x84/16.
Електрнне видання. Умов.-друк. арк. 19,7.
Обл.-вид. арк. 21,2. Зам. 3-016.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua тел. (0372) 58-48-30

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

CHERNIVTSI
LAW SCHOOL

UNIVERZITA MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

FACULTAS IURIDICA UNIVERSITAS MATTHIAE BELLI

UNIWERSYTET
w BIAŁYMSTOKU

THE JOHN PAUL II CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN KUL 1918

Universitatea OVIDIUS din Constanța

FACULTY OF LAW, CANON LAW AND ADMINISTRATION

ЧНУ РУТА